

*Treballs
de
sociolingüística
catalana
10*

Maria Teresa TURELL, Martine BERTHELOT,

Gentil PUIG, Henri BOYER,

David LAITIN, Guadalupe RODRÍGUEZ, Luci NUSSBAUM,

Maria Àngels VILADOT i Jordi BAÑERES

València, 1992

Treballs de sociolingüística catalana, 10

1871

1872

1873

1874

1875

1876

1877

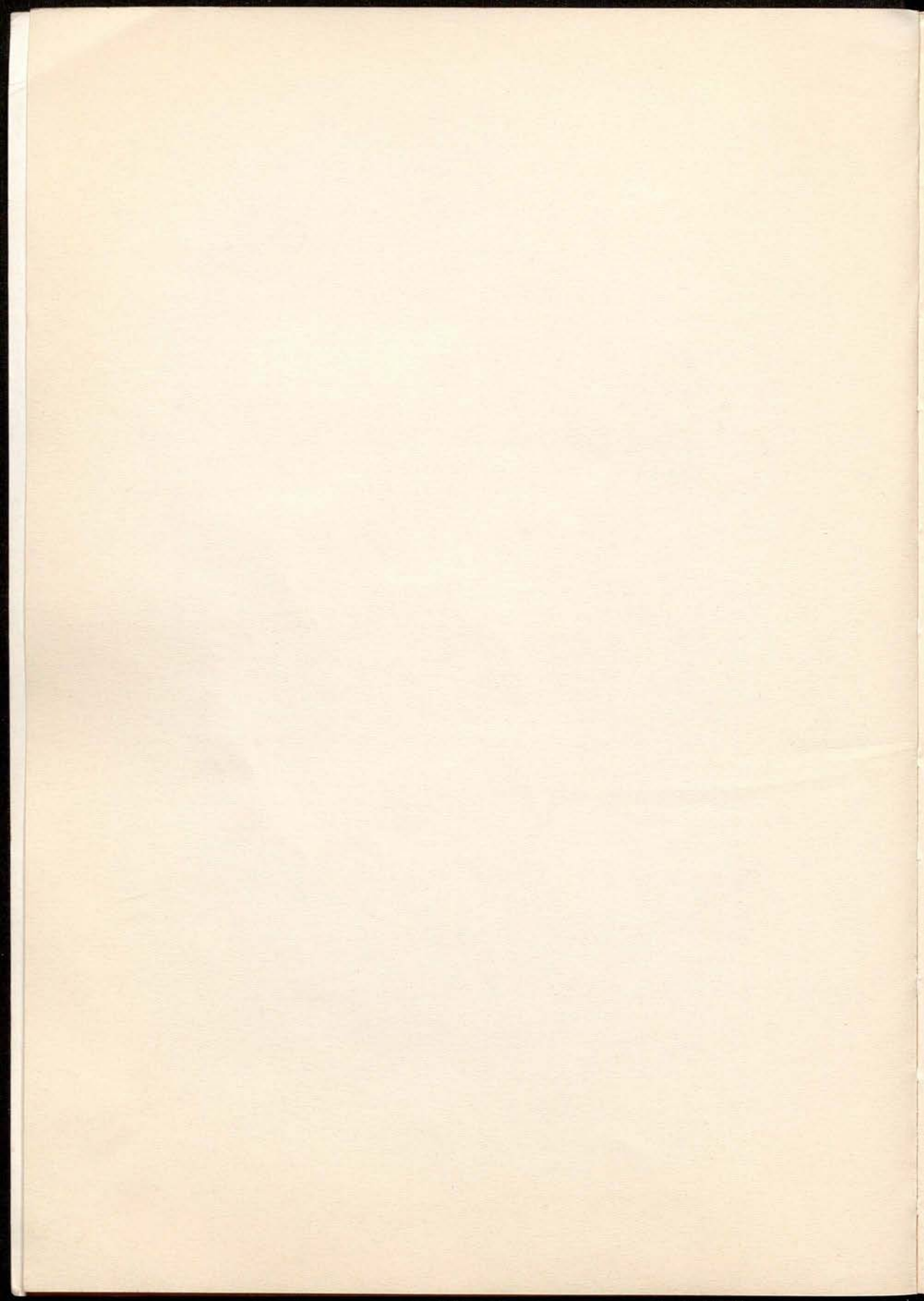
1878

1879

1880

TRIBUNAL DE SOCIOLINGÜÍSTICA CATALANA

III

Treballs de

sociolingüística

TREBALLS DE SOCIOLINGÜÍSTICA CATALANA

10

Juan María Azpilicueta (1901-1988)	1
Christine Barthelemy (1901-1988)	15
Francisco Berra (1901-1988)	31
Jordi Camps (1901-1988)	47
Juan Ferrer (1901-1988)	63
Francisco Giner (1901-1988)	79
Georg Koster (1901-1988)	95
Rafael Lapesa (1901-1988)	111
J. R. Hockett (1901-1988)	127
Juan María Azpilicueta (1901-1988)	143
Christine Barthelemy (1901-1988)	159
Francisco Berra (1901-1988)	175
Jordi Camps (1901-1988)	191
Juan Ferrer (1901-1988)	207
Francisco Giner (1901-1988)	223
Georg Koster (1901-1988)	239
Rafael Lapesa (1901-1988)	255
J. R. Hockett (1901-1988)	271

TREBALLS DE SOCIOLINGÜÍSTICA CATALANA és una publicació del Grup Català de Sociolingüística. Els articles són de titularitat dels seus autors.
Cada número té 10 números.

Grup Català de Sociolingüística (GCSL)
C/ Aragó, 100
08001 Barcelona, Espanya

València, 1997

Director
Francesc Vallverdú

Consell de Redacció

Antoni M. Badia i Margarit	Vicent Pitarch
Jordi Bañeres	Gentil Puig i Moreno
Albert Bastardas	Modest Reixach
Domènec Bernardó	Joan M. Romani
Emili Boix	Miquel Strubell i Trueta
Helena Calsamiglia	Joaquim Torres
Joan Martí i Castell	Teresa Turell

Consell Assessor

Lluís M. Aracil (1989-1992)	Aina Moll (1989-1992)
Christine Bierbach (1991-1994)	Rafael Lluís Ninyoles (1991-1994)
Henri Boyer (1989-1992)	Maria Ros (1991-1994)
Jordi Carbonell (1989-1992)	Karmele Rotaetxe (1989-1992)
Joan Fuster (1989-1992)	Sebastià Serrano (1991-1994)
Maria Grossmann (1991-1994)	Miquel Siguan (1989-1992)
Georg Kremnitz (1991-1994)	Marina Subirats (1989-1992)
Robert Lafon (1989-1992)	Amparo Tuson (1984-1992)
J. B. Marcellesi (1991-1994)	Kathryn A. Woolard (1991-1994)

TREBALLS DE SOCIOLINGÜÍSTICA CATALANA és una publicació del Grup Català de Sociolingüística. Els articles expressen solament l'opinió dels seus autors.

Adreça postal de l'associació:

Grup Català de Sociolingüística (ICESB).
Enric Granados, 2.
08007 Barcelona (Catalonia, Spain).

*Treballs
de
sociolingüística
catalana
10*

València, 1992

Agraïm a la Fundació Jaume Bofill
i al Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya
la seva col·laboració en l'edició d'aquest volum

© Grup Català de Sociolingüística, 1992

Eliseu Climent, editor
Pérez Bayer, 11. 46002 València

Coberta de Josep Hortolà

ISSN: 0211-0784
Depòsit legal: V. 984 - 1982

Composició i impressió: Tip. Artística Puertes, SL
Calixt III, 21. 46008 València

ÍNDEX

	Pàg.
Presentació	9
Memòria d'activitats del Grup Català de Sociolingüística durant l'any 1991 ..	11
Declaració del GCS sobre publicitat en castellà	13
Entrevista a William Labov.— <i>Maria Teresa Turell</i>	15
Un espai lingüístic desconegut a Catalunya: la comunitat israelita de Barcelona. Arxius orals i enquesta sociolingüística.— <i>Martine Berthelot i Gentil Puig</i> ..	27
Resistència i reconquesta sociolingüístiques: aspectes de la normalització del català a la Catalunya autònoma.— <i>Henri Boyer</i>	51
Llengua, ideologia i premsa a Catalunya.— <i>David Laitin i Guadalupe Rodríguez</i> ..	77
Manifestacions del contacte de llengües en la interlocució.— <i>Luci Nussbaum</i> ..	99
Percepció de la vitalitat etnolingüística i identitat social.— <i>Maria Àngels Viladot</i> ..	125
La llengua dels infants en el cens lingüístic de 1986.— <i>Jordi Bañeres</i>	131
Sessions de seminari	
Sessió sobre coneixements, ús i actituds lingüístiques entre els estudiants de Sabadell.— <i>G. Erill, J. Farràs i F. Marcos</i> (25-I-1991)	143
Sessió sobre criteris estadístics en el recull i la interpretació de dades socio- lingüístiques.— <i>J. Oliveras, E. Bonet i J. Capellades</i> (20-III-1991) ...	145
Sessió sobre immigració i models d'integració lingüística i cultural a Cata- lunya.— <i>Gentil Puig i Moreno</i> (31-V-1991)	149
Sessió sobre els programes d'immersió al català: reflexions sobre una avaluació psicopedagògica.— <i>Joaquim Arnau</i> (27-VI-1991)	155
Sessió sobre llengua i identitat social.— <i>M. Àngels Viladot</i> (8-XI-1991) ..	157
Sessió sobre estatus i funció de les llengües presents en les societats multi- nacionals.— <i>William Mackey</i> (10-XII-1991)	159
Resums / Abstracts	161

INDEX

198

199

200

201

202

203

204

205

206

207

208

209

210

211

212

213

214

215

216

217

218

219

220

221

222

223

224

225

226

227

228

229

230

231

232

233

234

235

236

237

238

239

240

241

242

243

244

245

246

247

248

249

250

251

252

253

254

255

256

257

258

259

260

261

262

263

264

265

266

267

268

269

270

271

272

273

274

275

276

277

278

279

280

281

282

283

284

285

286

287

288

289

290

291

292

293

294

295

296

297

298

299

300

301

302

303

304

305

306

307

308

309

310

311

312

313

314

315

316

317

318

319

320

321

322

323

324

325

326

327

328

329

330

331

332

333

334

335

336

337

338

339

340

341

342

343

344

345

346

347

348

349

350

351

352

353

354

355

356

357

358

359

360

361

362

363

364

365

366

367

368

369

370

371

372

373

374

375

376

377

378

379

380

381

382

383

384

385

386

387

388

389

390

391

392

393

394

395

396

397

398

399

400

401

402

403

404

405

406

407

408

409

410

411

412

413

414

415

416

417

418

419

420

421

422

423

424

425

426

427

428

429

430

431

432

433

434

435

436

437

438

439

440

441

442

443

444

445

446

447

448

449

450

451

452

453

454

455

456

457

458

459

460

461

462

463

464

465

466

467

468

469

470

471

472

473

474

475

476

477

478

479

480

481

482

483

484

485

486

487

488

489

490

491

492

493

494

495

496

497

498

499

500

PRESENTACIÓ

Aquest nou volum de TREBALLS DE SOCIOLINGÜÍSTICA CATALANA (TSC) aporta un temari força variat. Per encapçalar el número hem escollit l'entrevista que *Maria Teresa Turell* va fer a un molt il·lustre sociolingüista nord-americà, William Labov, i que en la seva versió original es publicà en la «Revista Canaria de Estudios Ingleses» (1989-1990). Agraïm a la citada revista les facilitats rebudes per a la versió catalana.

Enguany es commemora el cinc-cents aniversari de l'expulsió dels jueus dels regnes i els principats hispànics. Aquesta expulsió, que ha estat recentment blasmada en una solemne reprovació per part del Parlament de Catalunya («com a exponent de la intolerància religiosa i la injustícia civil»), ha estimulat nombroses contribucions. En aquest marc, *Martine Berthelot* i *Gentil Puig i Moreno* publiquen un important treball sobre la comunitat israelita de Barcelona.

El procés de normalització lingüística a Catalunya ha ocupat sovint l'atenció dels estudiosos estrangers. Una de les últimes aportacions al tema és la d'Henri Boyer, *maître de conférences* a la Universitat de Montpeller III i actualment director de l'Institut Francès de Barcelona, autor del llibre *Langues en conflit. Études sociolinguistiques* (París: L'Harmattan, 1991), del qual publiquem en català el capítol tercer. Agraïm al nostre col·laborador i a Éditions l'Harmattan la seva gentilesa.

Els professors nord-americans *David Laitin* i *Guadalupe Rodríguez*, de la Universitat de Chicago, són autors de l'estudi sobre llengua i ideologia en la premsa de Catalunya, versió catalana del seu article publicat en la revista *Americana Anthropologist* el març de 1992.

Luci Nussbaum, del Departament de Didàctica de la Llengua de la Universitat Autònoma de Barcelona, ha estudiat les manifestacions del contacte de llengües en la interlocució entre un grup d'ensenyants de francès de l'àrea metropolitana de Barcelona amb resultats força rellevants sobre la qüestió.

Maria Àngels Viladot, de l'Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat de Barcelona, recull en el seu article la principal línia argumental de la seva tesi doctoral sobre *Factors psicosocials, percepció de vitalitat etnolingüística i identitat social*.

Jordi Bañeres, de l'Institut de Sociolingüística Catalana, presenta un estudi sobre la llengua dels infants en el cens lingüístic de 1986.

A continuació s'inclouen les ressenyes de les sessions de seminari de 1991.

Per al conjunt de les activitats del Grup Català de Sociolingüística (GCS), ens remetem com sempre a la Memòria anual, acompanyada d'una declaració sobre la publicitat en castellà en els mitjans de comunicació en català.

El GCS no pot deixar de fer-se ressò del sentiment general que ha produït la mort de Joan Fuster, soci fundador del nostre grup. No és aquest el lloc ni el moment per a enumerar tots els mèrits intel·lectuals, literaris i científics de l'il·lustre col·lega desaparegut, però tenim el legítim orgull de dir que Joan Fuster fou un soci totalment vinculat a la nostra associació, com es demostra en les seves respostes positives, ja des de la seva col·laboració al número 1 de *Treballs de Sociolingüística Catalana*, i per l'interès amb què seguia les activitats del Grup.

Finalment, ens cal deixar constància, com en les anteriors edicions de la generosa col·laboració que el GCS continua rebent de l'ICESB per al desenvolupament de les nostres tasques socials i acadèmiques.

PRESENTACIÓ

Aquest nou volum de *TRIBUNA DE SOCIOLOGIA* (CATALAN (TSC)) té per objectiu principal el d'aportar al lector català les últimes tendències de la sociologia nord-americana. William Labov, i que en la seva versió original es publicà en la revista *Current Anthropology* (1971) 1980).

Així i tot, els articles de la revista són per a la sociologia catalana. Els articles de la revista són per a la sociologia catalana. Els articles de la revista són per a la sociologia catalana.

El procés de normalització lingüística a Catalunya ha estat un dels més importants dels últims anys. Els articles de la revista són per a la sociologia catalana. Els articles de la revista són per a la sociologia catalana.

El procés de normalització lingüística a Catalunya ha estat un dels més importants dels últims anys. Els articles de la revista són per a la sociologia catalana. Els articles de la revista són per a la sociologia catalana.

El procés de normalització lingüística a Catalunya ha estat un dels més importants dels últims anys. Els articles de la revista són per a la sociologia catalana. Els articles de la revista són per a la sociologia catalana.

El procés de normalització lingüística a Catalunya ha estat un dels més importants dels últims anys. Els articles de la revista són per a la sociologia catalana. Els articles de la revista són per a la sociologia catalana.

El procés de normalització lingüística a Catalunya ha estat un dels més importants dels últims anys. Els articles de la revista són per a la sociologia catalana. Els articles de la revista són per a la sociologia catalana.

El procés de normalització lingüística a Catalunya ha estat un dels més importants dels últims anys. Els articles de la revista són per a la sociologia catalana. Els articles de la revista són per a la sociologia catalana.

El procés de normalització lingüística a Catalunya ha estat un dels més importants dels últims anys. Els articles de la revista són per a la sociologia catalana. Els articles de la revista són per a la sociologia catalana.

MEMÒRIA D'ACTIVITATS DEL GRUP CATALÀ DE SOCIOLINGÜÍSTICA DURANT L'ANY 1991

Durant el 1991 s'ha procurat portar a terme bàsicament el projecte d'activitats presentat a l'assemblea a la fi del 1990.

Les activitats del Grup han estat principalment les sessions de seminari, els actes de difusió àmplia, les tasques relatives a l'anuari i l'ampliació de la nostra entitat.

De sessions de seminari, se n'han efectuades vuit. És l'any que se n'han fetes més. Són les següents:

— El 25 de gener, «Coneixements, ús i actituds lingüístics entre els estudiants de Sabadell», a càrrec de Gustau Erill, Jaume Farràs i Ferran Marcos.

— El 22 de febrer, presentació del llibre de Modest Reixach sobre les dades lingüístiques del padró del 1986, a càrrec de l'autor.

— El 20 de març, «Criteris estadístics de recull i interpretació de dades sociolingüístiques», a càrrec de membres de l'equip directiu de l'Institut d'Estadística de Catalunya.

— El 26 d'abril, presentació del volum d'actes de l'àrea de Sociologia de la Llengua del II Congrés Internacional de la Llengua Catalana, a càrrec de Modest Reixach.

— El 31 de maig, «Els models d'integració de la immigració extraeuropea», a càrrec de Gentil Puig.

— El 27 de juny, «Els programes d'immersió al català: reflexions sobre una avaluació», a càrrec de Joaquim Arnau.

— El 8 de novembre, «Llengua i identitat», a càrrec de Maria Àngels Viladot.

— El 19 de desembre, «Estatuts i funció de les llengües presents en les societats multinacionals», a càrrec de William Mackey.

Els actes d'àmplia difusió van ser dos. El primer va ser una conferència de Josep Maria Puig Salellas sobre la jurisprudència lingüística del Tribunal Constitucional, efectuada el 14 de juny. El segon, una taula rodona a Palma sobre el català a les Illes, a la mesa de la qual hi havia Gabriel Bibiloni, Marià Torres i Aina Moll. Va tenir lloc el 4 de novembre, a la Universitat Balear, amb bon èxit de públic. Després de la taula rodona es va efectuar una presentació del Grup.

Cal fer notar que és el primer any que fem més d'un acte de difusió àmplia. En general, podem dir que l'any 1990 vàrem efectuar més actes que cap altre any anterior, ja que en vàrem fer vuit, i que l'any 1991 hem anat més enllà, ja que n'hem fets 10.

Pel que fa a publicacions, ha aparegut el volum 8 de TREBALLS DE SOCIOLINGÜÍSTICA CATALANA.

D'altra banda, es va lliurar el contingut del volum 9 a l'editorial el mes de juliol i s'espera que es publiqui el mes de gener. Aquest any no s'ha pogut, doncs, publicar el nostre anuari el mes d'octubre, tal com havíem quedat amb l'Editorial 3i4 l'any passat. Esperem que sigui possible fer-ho a partir d'ara.

El Consell de Redacció ha decidit elaborar unes notes d'estil per a la redacció dels articles en TSC, que caldrà aplicar a partir del volum 10.

En relació al volum d'homentge a Antoni Maria Badia que preparava la Universitat de Perpinyà, de moment està paralitzat per problemes personals del impulsor, Domènec J. Bernardó. Esperem que es pugui reprendre aquest projecte tan aviat com sigui possible.

Cal agrair una vegada més a l'Institut de Sociolingüística Catalana la seva ajuda a TSC, que consisteix en la compra de 200 exemplars de cada volum. Aquests exemplars són repartits a entitats interessades.

Durant aquest any hem continuat ampliant de manera apreciable el Grup, ja que hi han entrat quatre nous membres, que són Jordi Solé Camardons, Brauli Montoya, Josep Maria Aymà i Joan J. Pujades. El Grup té doncs, 38 membres a la fi de 1991. Cal dir que vuit persones més han manifestat de manera explícita el seu interès per ser membres de la nostra entitat i estem a l'expectativa de la seva sol·licitud escrita.

Altres activitats portades a terme per la junta durant el 1991 han estat:

— La recerca de finançament. En el marc dels contactes que tenim sovint amb l'Institut de Sociolingüística Catalana amb vista a l'obtenció de les ajudes econòmiques necessàries per al funcionament del Grup, hem redactat un conveni general de cooperació amb aquest institut, que hauria de tenir cada any un annex on es determinés la subvenció per al període. Aquest any, tanmateix, aquest annex no ha pogut ser concretat i per tant no hem aconseguit obtenir cap subvenció global per al Grup. Han continuat donant-nos ajuts puntuals. Els hem presentat el nostre projecte d'activitats per al 1992 i sembla que podrem obtenir finalment una subvenció global.

Durant el 1991 hem acabat de cobrar les últimes partides de la subvenció que ens havia concedit la Conselleria de Treball per al Servei de Documentació i així hem pogut pagar els deutes que teníem amb relació a aquesta activitat.

— La consecució d'una millora en la difusió dels nostres actes. Hem continuat ampliant la llista de les persones interessades i no membres del Grup a qui enviem convocatòria dels nostres actes. Per difondre la taula rodona de Palma vàrem emprar una llista àmplia de persones i entitats relacionades amb la llengua catalana que ens va proporcionar l'Institut d'Estudis Catalans. Sembla que aquesta llista és bastant efectiva i l'emprarem en altres actes.

— Francesc Vallverdú ha estat nomenat representant del Grup en el Consell Social de la Llengua Catalana, creat aquest any.

— Albert Bastardas continua sent el nostre representant en la Junta de l'Associació Catalana de Sociologia.

— El Grup s'ha adherit a la Commemoració de les Bases de Manresa.

En definitiva, durant el 1991 hem continuat augmentant el nombre dels nostres actes, hem continuat avançant en la formalització de TSC, hem aconseguit millores en la difusió de les nostres activitats i hem portat a terme una apreciable ampliació del grup.

El secretari

DECLARACIÓ DEL GCS SOBRE PUBLICITAT EN CASTELLÀ

El Grup Català de Sociolingüística constata amb preocupació el notable increment de la presència de publicitat en castellà en els mitjans de comunicació en català, especialment durant la campanya publicitària de les festes de Nadal i Reis.

En els mitjans de titularitat pública (com és el cas de Televisió de Catalunya i el circuit català de RTVE) aquesta pràctica és poc comprensible, ja que una de les tasques d'aquests mitjans és la de contribuir a la normalització lingüística, objectiu reconegut com a prioritari per tots els responsables d'aquests mitjans i per totes les forces polítiques catalanes. La inclusió de publicitat en castellà, especialment si va adreçada al públic infantil i juvenil, és directament atemptatòria contra la normalització.

Cal recordar que aquesta pràctica no es produeix en situacions lingüístiques comparables a la nostra, com és el cas del Quebec. En efecte, en aqueix país, quan es va plantejar una possibilitat semblant, la resposta social i legal va ser molt clara: la publicitat s'havia de fer en la llengua del mitjà.

Finalment, és greu que aquests fets, denunciats ja l'any passat per diverses persones i institucions, es repeteixin enguany amb freqüència igual o semblant.

Barcelona, desembre de 1991.

(Acord de l'assemblea anual del GCS,
realitzada el dia 15-XII-1991)

ENTREVISTA A WILLIAM LABOV*

M. Teresa TURELL (GCS)

Aquesta entrevista al professor William Labov va ser realitzada l'octubre de 1988 amb ocasió de N.W.A.V.E. XVII, congrés que aplega anualment els sociolingüistes de la variació d'arreu del món. Tot i ser conscient que Labov és prou conegut, i que l'entrevista ens informarà del seu treball més recent, em sembla interessant de recordar alguns episodis de la seva biografia.

William Labov és una de les figures més destacades de la sociolingüística mundial. En l'actualitat és catedràtic de sociolingüística de la Universitat de Pennsilvània, i porta a terme la seva activitat docent i investigadora en el Departament de Lingüística d'aquesta universitat. La seva incansable activitat investigadora en el camp de la sociolingüística, des que es va llicenciar a la Universitat de Colúmbia al començament dels anys seixanta, s'ha concentrat en la variació i el canvi lingüístics i, sobretot, en l'anàlisi de la comunitat de parla. Aquest tipus de recerca i la seva feina en el camp de l'*anglès negre* (AN) van fer que la sociolingüística fes un pas molt important, tant qualitativament com quantitativa.

Durant molts anys ha estat, i encara ho és actualment, director del Laboratori de Lingüística de la Universitat de Pennsilvània. Des d'aquesta unitat de recerca ha coordinat i supervisat una gran quantitat de projectes que es van portar a terme en el marc del programa sobre variació i canvi lingüístic: *Project on Linguistic Change and Variation* (LCV). D'altra banda, d'entre les seves publicacions cal destacar:

- *The Social Stratification of English in New York City*, Washington DC, Center for Applied Linguistics, 1966.
- *Language in the Inner City*, Filadèlfia, University of Pennsylvania Press, 1972a.
- *Sociolinguistic Patterns*, Filadèlfia, University of Pennsylvania Press, 1972b.
- *Locating Language in Time and Space*, (editor), Nova York, Academic Press, 1980.

1. SOBRE EL CANVI LINGÜÍSTIC

1.1. M. T. T.: *Tot i ser prou conegut que l'adquisició del llenguatge no es troba en relació isomòrfica amb el canvi lingüístic, m'agradaria que aprofundíssiu en l'afirmació que l'adquisició de la llengua pot esdevenir una via fructífera que contribueixi a explicar aquest canvi.*

W. L.: Aquesta argumentació sobre la possible contribució del canvi lingüístic en l'adquisició del llenguatge prové de la recerca portada a terme en el camp de l'adquisició de la llengua per part dels infants, però, de fet, la nostra recerca no s'ha orientat en aquesta direcció. Molts investigadors observen els errors comesos pels infants i creuen

* Entrevista publicada originàriament en anglès a la *Revista Canaria de Estudios Ingleses*, núm. 19-20 (1989-1990), p. 277-288.

que estudiant el comportament individual poden contribuir a explicar la natura d'una llengua determinada, però nosaltres no pensem que un canvi individual tingui massa a veure amb la llengua, perquè el canvi lingüístic s'esdevé quan la gent adopta el comportament dels altres. Per tant, el que un infant fa en relació a l'adquisició de la seva primera llengua no té cap efecte immediat sobre aquesta, que és un fet social. De fet, l'estudi realitzat a King of Prusia¹ en el marc del projecte sobre canvi fonològic a Filadèlfia demostra que hi ha dues formes d'adquisició radicalment diferents; un nivell *inferior* que inclou les *pautes fonètiques*, i un nivell *superior* relacionat amb les *pautes fonològiques*. També demostra que els individus que s'incorporen a la comunitat de parla aprenen les regles fonètiques del nivell inferior, però no aconsegueixen aprendre les pautes fonològiques del nivell superior, sobretot si els pares d'aquests no han nascut a l'àrea de la comunitat. Per tant, encara s'ha d'explicar per què és el sistema el que de fet canvia. I per entendre aquesta qüestió s'ha de fer un seguiment dels grups d'edat al llarg de llur preadolescència: el que s'ha denominat el comportament lingüístic dels adolescents de secundària. Una persona que ha investigat exhaustivament aquesta àrea i que disposa de moltes variables explicatives és Penelope Ecker. Aquesta investigadora ha estudiat la socialització dels infants als instituts de Michigan. Ara bé, el fet és que l'àrea de recerca que s'ha de potenciar està imbricada en les relacions entre la socialització de l'infant dins del seu grup d'edat i la seva habilitat per a desfer-se de la pauta de comportament adquirida per mitjà dels pares.

1.2. M. T. T.: *En 1983, en un article que vàreu escriure a Locating Language in Time and Space, vós afirmeu que la forma com un canvi fonològic s'inicia i com el seu momentum es manté és encara un misteri. ¿Per què un misteri? ¿Corroboraríeu encara aquesta afirmació, o creieu que en aquests moments es disposa de més dades per a explicar aquest misteri?*

W. L.: El problema del comportament del canvi d'un so, és a dir, com aquest canvi s'inicia i es manté, és certament encara un misteri. En aquell article de 1983 s'avançava una hipòtesi, que s'ha anat confirmant, i que implica un retorn a les idees de Meyer, segons les quals l'explicació del canvi fonològic esporàdic depèn realment de la possibilitat de tenir en compte algun altre factor, també esporàdic, que no pot ser una propietat universal del llenguatge. De manera que sembla que és l'entrada de nous grups dins la situació social la que proporciona una motivació primordial per als canvis fonològics en curs, sobretot per als nous canvis fonològics. Això és el que caracteritza la major part de teories que es coneixen, en el sentit que el canvi lingüístic és subjecte a l'entrada de nous grups provinents de diferents àrees, mentre que els grups ja existents a la comunitat reaccionen contra l'entrada dels nous, i aleshores la llengua es converteix en un símbol dels drets i els privilegis locals. Aquesta és encara la nostra visió general, però aquesta concepció planteja la qüestió de si es pot trobar una ciutat que hagi mantingut un desenvolupament estable de canvi fonològic, i que hagi estat aïllada de l'entrada d'altres grups. De fet, sempre hi ha altres grups que entren dins la comunitat, és a dir, els adolescents, els nens i les nenes, que s'han d'obrir camí dins la societat, i han d'aconseguir un determinat estatus quan encara no el tenen. Per tant, la tendència d'aquests nous grups a entrar i dels grups ja existents a reaccionar en contra és bàsica per a entendre la substitució de la pauta antiga.

1. King of Prusia és un barri de Filadèlfia. Aquest projecte es refereix al projecte de recerca sobre canvi i variació lingüística (*Language Change and Variation LCV*), dirigit per Labov en el laboratori de lingüística de la Universitat de Pennsilvània.

2. SOBRE LA PAUTA CURVILÍNIA²

2.1. M. T. T.: *Una de les troballes més importants del Projecte on Language Change and Variation (LCV) és que el canvi lingüístic no s'origina en els extrems de l'escala social, sinó en un grup intermedi, la classe obrera alta o la classe mitjana baixa. ¿Podríeu comentar si es tenen més dades que confirmin l'existència d'aquesta «pauta curvilínia»?*

W. L.: El nostre estudi de Filadèlfia va ser dissenyat per confirmar aquesta hipòtesi, i sembla prou correcte. Dos dels tres canvis actuals més importants evidencien aquesta pauta curvilínia. No obstant això, Anthony Kroch ha qüestionat la rigidesa d'aquesta pauta, en el sentit que ell pensa que la diferència de comportament entre homes i dones és essencial en aquest sentit, perquè potser la raó per la qual la classe baixa no és capdavantera en aquest canvi, i el fet que els homes de classe baixa reaccionin contra aquest canvi dominat per les dones —tendència aquesta última que es repeteix en la classe alta i la classe mitjana—, ve donada pel fet que els homes de la classe baixa retrocedeixen davant del canvi. De fet, quan vàrem examinar separatament el comportament dels homes i de les dones vàrem trobar evidència del punt que planteja Kroch en relació a un d'aquests vigorosos canvis actuals, el de l'alçada i tensió de la [av]. Però, quan ens vàrem decidir a estudiar l'altre canvi, el de l'alçada de la [el], (*checked*),³ va resultar que els homes i les dones presentaven un comportament idèntic en totes les classes socials. Tant els homes com les dones de la classe obrera qualificada feien patent aquest avantatge de ser capdavanters del canvi en contraposició a la classe obrera no qualificada. En aquest sentit, doncs, es pot mantenir la generalització segons la qual són els grups intermedis de la societat aquells qui inicien el canvi fonològic. Ara bé, als Estats Units el que això significa és que són la classe obrera alta i la classe mitjana baixa les que mostren aqueix comportament idèntic, és a dir, que constitueixen el grup intermedi que heu esmentat i mantenen lligams molt estrets. Aquest fet molesta molt freqüentment la gent amb una orientació marxista, perquè prefereixen que la diferència entre la classe obrera i la classe mitjana baixa continuï essent important. En qualsevol cas, aquest fet tampoc no agrada als marxistes, perquè tots són treballadors. Així, ideològicament es tendeix a pensar que la classe mitjana baixa s'alinea culturalment parlant amb la classe alta. Però, això no és cert en relació a la major part de mecanismes lingüístics, fins que no s'arriba al punt que el canvi és conscient, quan ja s'ha acabat, i es produeix estigmatització. Aleshores, la classe mitjana baixa reacciona contra la seva pròpia pauta de manera més pronunciada que la classe obrera alta. La recerca portada a terme a la ciutat de Panamà per Cedergren, la de Trudgill a Norwich,⁴ i la nostra a Filadèlfia confirmen aquesta pauta. No obstant això, Marco Oliveira⁵ ha qüestionat aquesta pauta en la seva tesi doctoral, i creu haver demostrat l'existència de canvi fonològic en la realització de la /-r/ portuguesa, canvi que està liderat per la classe baixa. Oliveira pensa que s'ha de revisar aquesta visió, perquè al Brasil la classe dominant és la classe baixa i, per tant, es podria dir

2. Una de les troballes més importants del LCV és que el canvi lingüístic no s'origina mai en els extrems de l'escala social, sinó que presenta el que s'anomena una *pauta curvilínia* (*curvilinear pattern*), segons la qual existeix una distribució de la freqüència d'una variant innovadora, de tal manera que la freqüència més alta correspon a un grup intermedi (la classe obrera alta i la classe mitjana baixa) i la freqüència va disminuint a cada costat del pic.

3. Els sons que apareixen en síl·labes tancades.

4. H. Cedergren, *The Interplay of Social and Linguistic Factors in Panama*, tesi doctoral no publicada de la Universitat de Cornell, 1973. P. Trudgill, *The Social Differentiation of English in Norwich*, Cambridge University Press, 1974.

5. M. Oliveira, *Phonological Variation in Brazilian Portuguese*, tesi doctoral no publicada de la Universitat de Pennsilvània, 1983.

que els iniciadors de canvi no són els grups intermedis, sinó els grups que són dominants en una determinada societat. De fet, està plantejant que pot haver-hi una altra forma de contemplar aquest fenomen. El que sembla clar, no obstant això, és que la classe mitjana alta, el grup amb educació universitària que adopta una referència cultural cap a l'estàndard, no és mai la capdavantera del canvi lingüístic, i que l'autèntica classe obrera es manté al marge i no participa en aquest canvi.

M. T. T.: *La comunicació que Núria Alturo i jo mateixa vàrem presentar a NWAWE XVII, sobre un canvi lingüístic en moviment que està tenint lloc en una comunitat de parla catalana, el Pont de Suert, on la variant local [tʃ] es veu substituïda per la variant estàndard [ʒ],⁶ ¿també confirma aquesta pauta curvilínia?*

W. L.: Bé, el que fa és corroborar-la en una altra àrea, però, de fet, no cal una confirmació, ja que del que es tracta és de comprendre si aquest és un fenomen general, i retorna al tema que és la gent que defensa els barris locals la que comporta la més gran inversió de drets i privilegis locals. La raho per la qual això no ha estat mai entès pels universitaris ve donada pel fet que a les grans universitats els lingüistes no han estat capaços d'entendre per què algú pot preferir d'emprar un dialecte local. I resulta que si el grup de referència és la universitat i el país, aleshores no és rendible de ser un personatge amb trets locals. Però, de fet, sembla que per a la majoria de gent, inclosos els membres d'universitats locals, el fenomen s'inverteix.

3. SOBRE L'ANGLÈS NEGRE (AN)

3.1. M. T. T.: *El 1985 va tenir lloc, per mitjà de la premsa nord-americana, un llarg debat sobre les barreres lingüístiques entre negres i blancs. Els titulars dels diaris eren els següents:*

- «Black and standard english held divergence more», ('Més divergència encara entre l'anglès negre i l'estàndard'). *The New York Times*, 14 de març de 1985.
- «Shed a tear as a new era of separatism overtakes us», ('Deixi anar una llagrimeta per la nova etapa de separatisme que se'ns acostava'), *Buffalo News*, 30 de març de 1985.
- «Black vernacular is going its own way, linguists' study says», ('La varietat vernacular negra va pel seu compte, segons un estudi lingüístic'), *The Detroit Free Press*, 4 d'abril de 1985.
- «Study finds a growing black-white language barrier», ('Un estudi demostra una creixent barrera lingüística entre els blancs i els negres'), *The Philadelphia Enquirer*, 8 d'abril de 1985.
- «The world is out. Students told dialect can be inappropriate», ('El món s'exaspera. Els estudiants diuen que el dialecte pot ser inapropiat'), *The News and Observer Raleigh*, 23 d'abril de 1985.
- «What they say, home? English dialects are adding to racial misunderstanding», ('¿El que diuen a casa nostra? Els dialectes de l'anglès contribueixen a la discriminació racial?'), *The Washington Post*, 6 de maig de 1985.
- «Divided we speak, it seems», ('Sembla que parlem dividits'), *The Boston Globe*, 21 de novembre de 1985.

6. N. Alturo i M. T. Turell, «Linguistic change in el Pont de Suert. The study of variation of [ʒ]», *Language Change and Variation*, 2 (1990), Cambridge University Press, p. 19-30.

¿Podríeu reproduir l'argumentació, i explicar l'evidència que vàreu emprar per escriure el balanç sobre la divergència existent entre l'anglès negre (AN) i l'anglès estàndard (AE), i que va provocar tant d'aldarull en la premsa i entre els membres de la comunitat involucrats?

W. L.: Bé, el nostre argument fonamental sobre la divergència entre l'AN i l'AE. No, permetim que corregeixi aquest punt. No, nosaltres no hem dit res sobre la divergència entre l'AN i l'AE. Nosaltres hem trobat un fenomen ben diferent. El que hem trobat és que la varietat vernacle de l'anglès negre està divergint cada vegada més de les varietats vernacles dels Estats Units, però no de l'anglès estàndard. Ara bé, l'AE és una de les moltes altres vernacles blanques —dialectes blancs—, però nosaltres en el nostre estudi tractem la vernacle blanca de Buffalo, de Chicago, i d'altres ciutat. I, en aquets llocs, hi trobem que tots els canvis fonològics que estem descrivint estan liderats per la comunitat blanca, mentre que els parlants negres no hi participen. És cert que en l'àrea sintàctica hi trobem evidència de convergència continuada, però l'evidència per la divergència és també massiva i contínua. Quan vàrem presentar els nostres primers resultats, aquests es basaven en estudis fets a Filadèlfia, però també evidencien una visió més àmplia, i que ha passat desapercibuda per a molta gent. ¿Que és el que caracteritza la vernacle de l'AN? Primordialment, hi ha diferències molt grans en el sistema dels temps i els aspectes verbals. No sols s'hi troba una gran varietat de partícules de significat diferent, sinó que hi ha raons per a creure que la vernacle de l'AN no té un marcador de temps obligatori, i aquest fet la separa de la major part de dialectes. Els marcadors de temps i aspecte com *be*, *bin* accentuat, *be done*, *steady*, *come* són molt interessants perquè tenen un camp semàntic complex, tal com han afirmat Arthur Spears, John Baugh, i d'altres que els han investigat a partir de llurs propietat semàntiques. Però cap d'elles, ni una, no es correspon amb una partícula semàntica descrita al Carib. I pot ser que hàgim d'acceptar també que molt possiblement els trets que caracteritzen la varietat vernacle de l'AN reflecteixen un origen afro-carib. Per tant, ens hem de preguntar com és que el camp semàntic de totes aquestes partícules és tan radicalment diferent als Estats Units. Per exemple, *be done* és emprat d'una manera semblant en el futur perfect en anglès, però si es considera més acuradament, s'arriba a la conclusió que de vegades funciona com a resultatiu, i això implica que la segona acció de la sèrie de futurs segueix inevitablement la primera en formes que no poden ser traduïdes als altres dialectes. I ningú no ha atacat mai l'existència d'aquesta variable al Carib. En aquest sentit, tot això m'ha fet argumentar que aquest complicat sistema de temps i aspecte s'ha d'haver desenvolupat als Estats Units, i és evident que és tipològicament crioll perquè és refereix a partícules que precedeixen el verb, que no tenen una orientació temporal forta. No obstant això, les condicions per a l'existència de divergència hi són en termes d'una segregació racial creixent. I, d'altra banda, ha resultat que Guy, Bailey i altres han obtingut evidència extraordinàriament important, que augmenta cada dia, sobre el fet que la més important d'aquestes partícules, la *be* invariant no existia el segle XIX, ni tampoc no existeix entre els vells camperols negres, però en canvi sí que es troba entre els joves urbans negres del sud. Acabo d'assistir a la lectura d'una comunicació⁷ de John Rickford sobre aquest grup resident a Stanford, que ha demostrat d'una manera encara més contundent que la partícula invariant *be* no existeix més que entre els joves, i això fa que sigui en aquestes petites comunitats on es constata l'evidència d'aquesta migració massiva i aquesta segregació dels negres, i que, per tant

7. Durant NWAWE XVII (Montreal, octubre de 1988), on vaig entrevistar Labov. Nwave significa «Noves formes d'analitzar la variació en anglès i en altres llengües» (New Ways of Analyzing Variation in English and Other Languages).

el resultat d'aquesta situació sigui l'aparició de noves pautes divergents. El problema és que amb molta freqüència la gent que examina tots els punts de la discussió no està orientada lingüísticament. D'altra banda, nosaltres hem demostrat que els joves negres de Filadèlfia han desenvolupat una pauta de comportament lingüístic segons la qual el morf de tercera persona del singular -s s'utilitza en el passat, però no en el present. Per tant, el que ha provocat aquest ús és una nova regla que no té res a veure amb l'ús només en el passat, perquè, de fet, la gent sempre segueix aquesta pauta en el present històric. La qüestió estructural és que no entren aquesta variable en el present no narratiu, sinó que la utilitzen en el passat narratiu.

3.2. M. T. T.: *El 1974, R. Wright va argumentar en la seva ressenya de Language in the Inner City⁸ que s'ha donat una falsa dicotomia entre la varietat vernacle de l'AN i l'AR, i que vós contempleu la comunitat negra com una comunitat dialectal, i no com una comunitat de parla. ¿Penseu avui encara que aquesta dicotomia és falsa? ¿Admetríeu que encara consideren la comunitat negra com una comunitat dialectal i no com una comunitat de parla?*

W. L.: Pel que fa a l'argument de Richard Wright, aquesta qüestió forma part d'una antiga reacció dels negres que no eren capaços d'acceptar el fet que els negres són diferents dels blancs. I aquest fet ha estat prou tractat. Va ser el resultat d'una llarga èmfasi sobre arguments igualitaris, segons la qual qualsevol diferència entre negres i blancs era provocada per la inferioritat dels negres. Avui aquesta posició ja no es manté, de manera que avui els negres reconeixen que la varietat vernacle de l'AN és bastant diferent. Per tant, les objeccions de Wright, juntament amb les dels altres, formen part de la història sobre aquesta qüestió, i ja no són mantingudes pels investigadors negres. Aquesta altra pregunta sobre la distinció entre comunitat dialectal i comunitat de parla no la comprenc.

M. T. T.: *Això és el que va escriure Wright.*

W. L.: Sí, bé, però no entenc aqueixa distinció.

4. SOBRE LES REGLES LINGÜÍSTIQUES VARIABLES

4.1. M. T. T.: *Els anys setanta, després que Sociolinguistic patterns⁹ fou publicat, vàreu ser acusat (DARNELL, R., Language, vol. 51, núm. 4, 1975), d'analitzar els fets lingüístics i els fets socials de forma separada, malgrat la vostra argumentació que aquests fets són inseparables, i de no considerar que els fets socials formen part de les regles lingüístiques, les quals incorporarien informació social. ¿Que penseu d'aquesta qüestió?*

W. L.: No conec aquest article de Darnell que esmenteu, però sí que és cert que durant els primers anys de desenvolupament de la sociolingüística dels anys seixanta i setanta, la tendència era d'exagerar la relació entre llengua i societat. I precisament perquè es pensava que la sociolingüística implicava una relació entre llengua i societat, aleshores es podia afirmar que cada fet lingüístic té una part social, i cada fet social

8. W. Labov, *Language in the Inner City: Studies in the Black English Vernacular*, University of Pennsylvania Press, 1972.

9. W. Labov, *Sociolinguistic Patterns*, University of Pennsylvania Press, 1972.

una part lingüística. Però, de fet, no hi ha res que es trobi més lluny de la realitat. La major part dels fets lingüístics, un conjunt bastant ampli de fets lingüístics, no té cap efecte sobre les correlacions socials, i és bastant immune als efectes socials; la gent no és conscient d'aquests fets lingüístics, no en parla, i aquests no presenten diferències en llur distribució social. Són extraordinàriament uniformes entre la població. Per a nosaltres el plantejament és bastant diferent. El que plantegem és si podem definir la relació entre llengua i societat, i analitzar la relació entre les dues. Ara bé, jo abans pensava que aquesta relació era molt petita, i bàsicament a la superfície. Però, l'efecte social es dona dins les paraules. Naturalment, hi ha exemples que contradiuen aquest fet. Per exemple, en anglès la doble negació està molt estigmatitzada, i aquest és un fet estructural. No hi ha forma d'explicar-ho amb uns altres plantejaments. No té res a veure amb les paraules, ni amb la forma com aquestes paraules estan organitzades. Aquest és un fet contradictori. Però, la generalització és correcta, i apareix de forma encara més clara en l'estudi dels efectes socials del canvi fonològic. Els sons que convergeixen no tenen cap efecte social; no hi ha cap grup que reaccioni enfront d'un so que convergeix. Ningú no s'estigmatitza per l'absència d'una distinció fonològica ni per la presència d'una de nova. Tot l'efecte social té a veure amb la presència d'un determinat so, i sobretot amb la presència d'un so en determinades paraules. Per exemple, a tots els Estats Units, el so que convergeix en les paraules angleses *cot/caught*, és gairebé invisible i inaudible per a la majoria de la gent. Els mestres no es preocupen d'aquest desenvolupament, ningú no ha fet cap acudit relacionat amb l'absència de la distinció entre *Don/Dawn*, *cot/caught*, tot i que representa una reducció dràstica i massiva de l'inventari de sons. No obstant això, els parlants de Nova York que viuen a Califòrnia es comporten de forma estigmatitzada en llur pronunciació de *law*, i aprenen a dir [oh], però no hi cap element que els informi que han de convergir en la pronunciació de *cot/caught*, perquè a la gent no la preocupen aquestes qüestions.

4.2. M. T. T.: *¿Podeu resituar la naturalesa de les regles lingüístiques i en particular de les regles variables?*

W. L.: Doncs bé, la qüestió de si les gramàtiques socials poden incorporar-se a les regles lingüístiques és prou interessant, i ha estat plantejada per molts investigadors. I també ho ha estat la consideració de l'estatus de les regles lingüístiques, que han de ser estrictament vistes com a elements heurístics. Però la qüestió realment substantiva de quines regles controlen o governen la conducta de la gent, de quan la gent segueix aquestes regles o se'n separa, és encara una qüestió oberta. I l'estatus de les regles en el si de la gramàtica ha estat plantejat un cop més en el treball d'Anthony Kroch, que ha estat estudiant el desenvolupament de la partícula *do* en la història de la llengua anglesa. Aquesta recerca ha permès demostrar que al llarg dels segles hi ha hagut canvis molt regulars i estables en la freqüència d'ús de *do*, que la gent adquireix a mesura que va creixent. Però aquesta qüestió ja va ser plantejada per estudiosos que no es podien imaginar que les diferències quantitatives podien formar part del comportament lingüístic. I aquest és un fet estrany, ja que la lingüística és l'única disciplina en el marc de la qual els investigadors pensen que és impossible que la gent aprengui a fer una cosa i al mateix temps estigui aprenent a fer-ne una altra. I, de fet, recentment, tractant certs aspectes funcionalistes, he tingut ocasió d'aprendre més coses sobre l'aparellament de probabilitats, com a comportament formal que reflecteix directament la capacitat de la gent de repetir generació rere generació la variació quantitativa que es detecta en la parla dels seus pares, avis i besavis. Així doncs, l'aparellament de probabilitats consisteix en el comportament següent: quan un animal, inclòs un ésser humà, s'encara amb una situació en la qual se li concedeix un premi tres quartes parts de les vegades

per l'esquerra, i una quarta part (de vegades) per la dreta, es podria pensar que aquest animal intentaria maximitzar la situació triant sempre la via de l'esquerra, però de fet, no és així. Donada una variació d'aquest tipus, l'aparellament de probabilitats implica un decantament cap a l'esquerra tres quartes parts de vegades, i cap a la dreta una quarta part (de vegades). Aquest comportament pot semblar una mica irracional, però els estudis sobre caça han demostrat que aquest és un camí, l'únic camí a través del qual els animals poden maximitzar llur participació en la cadena alimentària. I els éssers humans segueixen aquest comportament d'una forma bastant rígida. I, com més va més, trobem que aquesta forma variable de comportament, i aquesta rèplica de freqüències, és inherent al comportament humà. Jo mateix acabo d'escriure un capítol, anomenat «L'infant com a historiador lingüístic», que examina l'adquisició, per part d'infants molt petits, d'una sèrie de factors variables que la restringeixen. He pogut demostrar també que és a l'edat de quatre, cinc i sis anys que els infants adquireixen aquests factors, i el que encara és més sorprenent és que sembla que adquireixen les regles específiques socialment motivades a la seva comunitat més de pressa que les pautes universals dictades pel seu aparell articulador.

4.3. M. T. T.: *¿Creieu encara que les regles variables poden ser incorporades a una gramàtica universal?*

W. L.: La qüestió de la gramàtica universal és un tema que heu plantejat vosaltres, però amb el qual jo simpatitzo molt poc. Crec que la recerca de generalitzacions, si això és el que enteneu per universals, és molt important, però la gramàtica universal no implica aquesta recerca. Una gran majoria de gent ha associat la gramàtica universal amb la recerca d'un mecanisme innat que dicta de forma singular la informació de sortida de la gramàtica, i correspon a la idea que hi ha algunes funcions gramaticals que es troben tan aïllades de totes les altres que han de ser obligatòriament tingudes en compte, i que determinen de forma singular el parlar de la gent i la construcció de les seves regles. Estic convençut que la recerca de tal mecanisme serà il·lusòria, tot i que dono la benvinguda als col·legues que s'hi dediquen. Estic segur, a més, que aprendran molt mentre porten a terme aquesta activitat. Però, de fet, tota l'evidència de què disposem ens indica que les forces que determinen el comportament lingüístic es combinen de tal manera que una pot influir en l'altra, i que no hi haurà un únic mecanisme innat del resultat, sinó que es constatarà que generalitzacions d'un nivell superior seran aïllades mitjançant una anàlisi multivariant, i aquesta és la tasca amb la qual ens sentim compromesos.

5. SOBRE FUNCIONS DEL LLENGUATGE

5.1. M. T. T.: *En la seva ressenya (1979) del llibre de Labov i Fanshel, Therapeutic Discourse —un estudi sobre la relació entre llengua i conversa—, Smalley puntualitza que en aquest llibre no hi ha cap referència al marc de treball de Halliday, tot i que el tipus de marc que vós i Fanshel postuleu s'aprova molt al concepte de funcions del llenguatge de Halliday. ¿Acceptaríeu aquesta afirmació?, i, si és així, ¿de quina forma creieu que aquests dos esquemes són compatibles?*

W. L.: Penso que l'obra *Therapeutic Discourse* de Labov i Fanshel va ometre molts, molts treball sobre discurs, i específicament, crec que en el seu moment no vàrem saber fer bon ús dels principis de Grice. En canvi, nosaltres vàrem desenvolupar el nostre punt de vista, que estava basat, en bona part, en el model de Hockett i altres estudiosos.

Jo admiro el treball de Halliday, especialment la seva divisió de la gramàtica: les àrees que s'ocupen de la determinació de la informació, de la participació de la gent, dels agents que participen en una acció determinada, divisió que deixa entreveure el seu caràcter polisistèmic. Però, també crec que el nostre treball no es va apropar a la gramàtica de la frase. El que sí que vàrem ser capaços de demostrar, naturalment, és que, quan parlem, no es porten a terme actes de parla aïllats, sinó que n'hi ha diversos que estan arranats jeràrquicament, i els actes de parla mateixos estan dominats per altres accions, que no són accions de parla, però que són interactives, com, per exemple, un repte, una defensa, una retirada, i d'altres. I per entendre la coherència del discurs hem de remuntar-nos a nivells més alts i més alts d'abstracció. La tasca de relacionar aquestes accions de parla amb la sintaxi d'una llengua és immensurable, i potser els investigadors que avancen més en aquesta direcció són els qui comencen amb la gramàtica mateixa, i després tracten de connectar-la al discurs. Penso que molts dels principis que han desenvolupat han estat útils a altres persones, i han estat la base d'altres investigacions. No obstant això, jo mateix he revisat algunes de les meves consideracions sobre funcions del llenguatge. Jo acostumava a escriure i parlar de les funcions de Halliday i de Jakobson, de les funcions de Hymes, i ara penso que això era una il·lusió, que no arribarem enlloc parlant de les funcions del llenguatge amb aquest significat, perquè no sabem què són aquestes funcions; amb altres paraules, no sabem per què fem el que fem, en el sentit que no coneixem els objectius del nostre comportament. Pensem que els coneixem, però en molts casos estem equivocats. Ara bé, Jakobson va introduir en la lingüística el model del mitjà i de la finalitat, i va ser molt honest en acceptar que volia aportar una explicació teleològica. De fet, molts dels estudiosos que es dediquen a l'anàlisi funcional continuen en aquesta línia, com per exemple, Talmy Givon¹⁰ i d'altres, i porten a terme una tasca molt interessant, tot i que parteixen de la idea que entenen el que són les funcions del llenguatge. Per la nostra part, tota la recerca que hem portat a terme dins la comunitat de parla demostra que aquesta comprensió no és massa factible. Potser les entenem o potser no les entenem, però tenim l'evidència que ens indica que la gent no tria la variant A en lloc de la variant B de forma intencionada, i certment el que no fan és triar-ne una o l'altra per maximitzar les funcions del llenguatge. Ara bé, us podeu demanar per què es comporten d'aquesta manera. La visió funcional que prefereixo és la que és comuna en biologia i sociologia. Quan afirmem que coneixem el que són les funcions del llenguatge, no vol dir que coneguem els objectius pels quals la gent fa coses, sinó quines són les conseqüències de l'acció per al sistema. Recentment, hem avançat considerablement en examinar el comportament lingüístic des d'aquest punt de vista, amb l'ajuda de la tasca feta per Anthony Kroch, Gregory Guy, i d'altres. Si es consideren les conseqüències de la comprensió o del malentès en la comunicació, o les conseqüències derivades de la tria d'una forma lingüística o una altra, aleshores es comença a entendre de quina forma el sistema es veu afectat, i com el sistema, de retruc, reacciona per determinar el que la gent fa.

6. SOBRE L'ANÀLISI QUANTITATIVA

6.1. M. T. T.: *En la seva ressenya de Locating Language in Time and Space (Lingua, 60, p. 87-102), S. Romaine escriu que el perill en l'ús de l'anàlisi quantitativa consisteix en el fet que pot implicar «el risc d'estar tractant qüestions trivials, o només certs aspectes de l'estructura lingüística, simplement perquè són quantificables, o de descartar*

10. T. Givon, (ed.), *Topic Continuity in Discourse: A Quantitative Cross-language Study*, John Benjamins, 1983.

com a irrellevants aquells que no ho són»; en altres paraules, ens prevé contra la nostra pròpia ignorància dels límits dels mètodes quantitius, i de no emprar l'anàlisi quantitativa com una «operació de sortida».¹¹ A Espanya, els estudis sobre variació que fan ús de mètodes quantitius estan començant a proliferar. ¿Quin seria el vostre consell en aquest sentit, per tal de no caure en la trampa de l'ús incorrecte dels contextos quantitius?

W. L.: Estaria d'acord que en cada disciplina és possible de fer la feina malament. Penso que hauríem d'evitar de fer la feina malament, i que hauríem de connectar el que fem amb els fets més importants que ens podem qüestionar. No penso que Suzanne Romaine s'hagi d'excusar per l'anàlisi quantitativa que va fer en el passat, perquè alguna part d'aquesta recerca va ser prou bona.

7. SOBRE LA RECERCA ACTUAL

7.1. M. T. T.: ¿Quina és la recerca que porteu a terme en l'actualitat?

W. L.: El grup de recerca sobre comprensió dialectal de la Universitat de Pennsilvània ha estat fent recerca durant aquests últims tres anys sobre les conseqüències cognitives de la diversitat dialectal, i ha examinat els aspectes perceptuals dels canvis en la producció parlada que han estat detectats durant les dues darreres dècades. I acabo d'adonar-me que, de fet, el canvi lingüístic i els sons que canvien s'han estat estudiant durant més de cent, dos-cents anys. Però, pel que conec, aquesta és la primera vegada que els investigadors estudien l'aspecte perceptual d'aquests canvis i la seva importància per a contribuir a un millor coneixement de la llengua. Potser la troballa més important del nostre treball dins la comunitat de parla és el fet que els sons canvien contínuament i ràpida en totes les ciutats dels Estats Units. Les ciutats de Buffalo, Boston, Filadèlfia, Chicago i Los Angeles són més diferents entre elles ara que cinquanta o cent anys endarrere. Aquesta troballa contradiu l'expectativa de més sentit comú segons la qual l'impressionant efecte uniformitzador de la varietat de llengua dels mitjans de comunicació provocaria una convergència lingüística, i tots els dialectes deixarien pas a un estàndard general. Ben al contrari, el que constatem nosaltres és una divergència del sistema fonològic, de la qual són els capdavanters els membres d'estatus superior de la comunitat local. El 1983, vaig participar en una sessió de seminari a Montreal en la qual el nostre grup de recerca va informar sobre la relació entre les minories de treballadors i el canvi lingüístic. Els resultats de les quatre comunicacions presentades plantejaven el fet que la vernacla de l'anglès negre evidenciava no sols una divergència continuada de tots els altres dialectes, sinó també una certa convergència. Aquestes comunicacions van aparèixer el 1986 en el volum editat per David Sankoff, *Diachrony and Diversity*. La direcció del canvi en anglès negre continua essent objecte de recerca, i encara és subjecta a desacord. Una de les fonts d'informació més importants en aquest sentit està relacionada amb el fet que l'anglès negre sembla no estar afectat pels canvis lingüístics accelerats que tenen lloc en les nostres comunitats negres locals. Quan ens plantejem d'examinar l'efecte de percepció d'aquesta diversitat lingüística, i aquesta comprensió a través de diverses comunitats de parla, ens veiem obligats a considerar encara més detingudament la comunicació entre els sectors blancs i els sectors negres d'aquesta comunitat. Em vull referir primordialment a la comprensió i a la manca de comprensió en relació als dialectes

11. Emprada sense haver establert les hipòtesis inicials, ni els objectius de la recerca.

tes blancs, però aquest panorama també es podria aplicar a les diferències entre els dialectes blancs i els dialectes negres. De fet, els dialectes considerats per la geografia lingüística americana, no reflecteixen cap pauta important d'organització lingüística. Estan definits per un conjunt miscel·lani de paraules regionals i un inventari d'isoglosses, és a dir, l'inventari fonològic. Però també reflecteixen una pauta global d'organització fonètica que és marcadament uniforme al llarg d'àrees molt àmplies. El canvi fonològic dels dialectes de l'anglès¹² segueix dues pautes essencials: el canvi de les ciutats del nord («the Northern cities shift») i en el canvi de les ciutats del sud («the Southern cities shift»). El de les ciutats del nord implica un canvi en sis vocals, i és característic de les ciutats més grans de l'àrea dialectal del nord: Buffalo, Rochester, Detroit, Cleveland, Chicago, i Porthwest. Es troba també en una forma menys avançada a través de tota l'àrea segons la mida de la comunitat de parla. Per a la nostra recerca varem triar Chicago com la ciutat que podia representar tot el canvi. Potser és ara el moment de dir que Chicago, que és la segona ciutat més gran dels Estats Units, té un dialecte que és desconegut per a gairebé tothom en aquest país. Tenim dades de molts, molts parlants que reflecteixen la pauta de comportament lingüístic de Chicago, i les nostres conclusions es basen en la recerca portada a terme per Sherry Ash sobre la identificació de vocals. Ara bé, el canvi del sud té un àrea d'aplicació encara més gran entre els dialectes de l'anglès. Es detecta al sud i a l'est d'Anglaterra, a Nova Zelanda, al sud dels Estats Units, als estats daurats, Texas, i a ciutats del sud del Pacífic, com Baltimore i Filadèlfia. Originàriament, Filadèlfia era considerada una ciutat del sud que participava profundament en el canvi del sud, però recentment el canvi indica una direcció contrària, de manera que la ciutat participa d'algunes de les pautes del canvi del nord. A part d'aquest fet, Filadèlfia, la ciutat més gran inclosa en el nostre projecte, evidencia una pauta molt interessant de canvi fonològic. La major part dels resultats de la recerca presentats a N.W.A.V.E. en anys anteriors ha estat relacionada amb el canvi i amb la variació en la producció oral. La significació d'aquests processos per a la comunitat de parla només pot ser determinada estudiant la percepció i la interpretació d'aquesta variació, i aquesta qüestió requereix la utilització de tècniques experimentals. El repte serà constatat si serem capaços de portar a terme aquests experiments sense perdre contacte amb la producció i la interpretació de la parla espontània. El desenvolupament complet d'aquest canvi encara s'ha de trobar. I l'estudi de la comprensió oral estarà relacionat, naturalment, amb les conseqüències del canvi, però també ens n'informarà de les causes. Amb freqüència s'ha argumentat que la motivació i la direcció del canvi fonològic es poden entendre com a respostes a altres canvis que redueixen la funció comunitària del llenguatge. D'altra banda, també s'ha argumentat que els canvis radicals que s'esdevenen en el sistema fonològic no redueixen necessàriament la funció comunicativa del llenguatge. En aquest sentit, doncs, el 1966, Weinreich, Herzog i jo mateix¹³ varem posar en evidència el fet que, si una llengua ha d'estar estructurada i representar una funció de forma eficient, ¿com és possible que la gent continuï parlant quan aquesta llengua està canviant, és a dir, quan passa períodes de menys sistematicitat? O, per dir-ho en altres paraules, si hi ha pressions que forcen una llengua cap al canvi, i si la comunicació és menys eficient en l'interval, ¿per què aquestes ineficiències no han estat observades en la pràctica? La primera qüestió que volem aconseguir en estudiar la comprensió interdialectal és interpretar els melentesos, tal com s'esdevenen en la vida quotidiana. Hem pogut enregistrar almenys cinc-cents exemples de malentesos que s'han esdevingut en

12. Dels dialectes de l'anglès americà.

13. Weinreich, U., Labov, W., i Herzog, M., «Empirical foundations for a theory of language change», dins *Directions for Historical Linguistics*, University of Texas, 1968.

la vida quotidiana durant els últims dos anys. Constatem que un 27% d'aquests estan motivats per diferències dialectals, i molts d'ells són il·lustratius dels efectes provocats pels canvis que hem descobert. Molts d'aquests malentesos ocorren dins la comunitat mentre el canvi fonològic s'està realitzant, i aquesta qüestió reflecteix el fet que els problemes comunicatius produïts per un canvi no es redueixen a la comprensió interdialectal. Ara bé, la gran dificultat amb aquest tipus d'observacions és que hi ha una tendència desequilibrada envers l'acumulació dels malentesos que són menys importants, aquells que tothom detecta. Però, de fet, són els malentesos que ningú no nota els que ocasionen els problemes de la relació més profunds en la vida social. La nostra recerca actual va començar amb un projecte pilot portat a terme per Robin Sabino i jo mateix, en el qual es va emprar la tècnica elemental de descodificació extensiva en context per estimar el grau de malentès que es produeix entre dialectes quan es dona informació contextual completa. La nostra troballa més important va invertir la nostra pregunta de recerca inicial, és a dir, com és possible que la gent de Filadèlfia pugui comprendre la fonologia ràpida de Chicago. Vàrem constatar que aquesta no era la pregunta correcta, perquè, de fet, en molts casos els habitants de Filadèlfia no entenen en absolut els de Chicago. Per tant, la qüestió que ens vàrem plantejar a partir d'aquell moment va ser el grau de la comprensió interdialectal en contextos naturals, i de quina manera el canvi fonològic interferia en la comunicació; i, en segon lloc, com la informació fonètica, fonològica, sintàctica, semàntica i pragmàtica es combina en el procés d'interpretació.

**UN ESPAI LINGÜÍSTIC DESCONEGUT A CATALUNYA:
LA COMUNITAT ISRAELITA DE BARCELONA
(Arxius orals i enquesta sociolingüística)**

Martine BERTHELOT i Gentil PUIG I MORENO

«El Parlament de Catalunya, amb motiu del cinc-cents aniversari de l'expulsió dels jueus, reprova aquell acte, com a exponent de la intolerància religiosa i la injustícia civil d'una època, així com deplora, també, l'actitud de violència física i d'hostilitat social de què van ser objecte en períodes posteriors.

Reconeix el valor de l'obra cultural, feta en hebreu pels jueus catalans, en tots els àmbits de la ciència, la filosofia, la teologia, el dret i la literatura. Aquesta obra, sovint negligida, forma part de la història de la cultura a Catalunya.

Insta el govern de la Generalitat a transmetre a la comunitat jueva resident a Catalunya, per tal que així ho faci constar a les seves institucions representatives, la reprovació formal d'aquell decret d'expulsió i la voluntat del poble català de mantenir-hi unes relacions fonamentals en el respecte i la tolerància, consolidades en un acte de veritable reconciliació i retrobament.»

Amb aquestes paraules —i després de l'acte de reconciliació oficial celebrat a Madrid el 31 de març de 1992, amb la presència a la sinagoga dels reis d'Espanya, Joan Carles i Sofia—, el passat dia 6 de juny, el Parlament de Catalunya va reprovar oficialment el decret d'expulsió dels jueus d'Espanya de 1492 i va celebrar alhora el reconeixement i el retrobament de la identitat dels jueus de Catalunya.

De fet, i com és sabut, aquest any 1992 se celebren molts fets històrics, dels més insignes als més indignes: mentre que els uns festegen el descobriment i la trobada entre dos mons, d'altres recorden, rememoren el xoc cultural i el genocidi o etnocidi; entre aquests últims, els grups indigenistes de l'Amèrica del Sud i Central. De la mateixa forma, el 1992 és, per als sefardites, una data especial: és el cinquè centenari de l'expulsió d'Espanya dels seus avantpassats, esdeveniment que, arreu del món, les comunitats jueves, però també les diverses associacions d'apropament entre els jueus i Espanya, commemoren mitjançant les múltiples activitats de Sefarad 92.

TREBALLS DE SOCIOLINGÜÍSTICA CATALANA i el Grup Català de Sociolingüística no podien deixar passar l'ocasió de precisar la seva posició i d'aportar una contribució, això sí, en la perspectiva del record, de la memòria de la consciència històrica de Catalunya. Perquè som conscients que la presència i la història jueva també són part integrant de la nostra pròpia història.

Recordem, doncs, que un segle abans del fatídic decret d'expulsió de 1492, i més concretament l'any 1391, per a les comunitats jueves de Barcelona, Girona, Besalú, Manresa, Montblanc, Tàrraga, Tarragona i moltes més, ja havia tocat el final d'una llarga presència a Catalunya l'origen de la qual és tan remot com incert. Segles que, en els millors moments, van ser de convivència, d'intercanvis amb els cristians i d'aportació d'una brillant cultura. Però també va haver-hi períodes d'alts i baixos entre els dos pobles i especialment per als jueus que, a vegades, difícilment podien trobar un lloc estable entre els reis que servien i dels quals rebien la protecció, i el poble amb el qual vivien quotidianament però sobre el qual havien d'exercir una pressió econòmica preestablerta

pels monarques. En fi, segles de coexistència de bon grat, de mal grat que van acabar dramàticament enmig d'avalots antijueus, de persecucions, de matances i, en última instància, de conversions forçades (en les quals va destacar l'eloqüent dominicà valencià Vicent Ferrer que predicava «l'odi sant contra els infidels»). I aquí començaria per a molts jueus d'Espanya l'exili i una llarga diàspora de cinc i sis segles.

D'això, se n'ha parlat a bastament durant les diferents conferències i actes commemoratius que, des del desembre de 1991 —a Catalunya— i durant tot l'any 1992, es realitzen en el marc de Sefarad 92. Per la seva banda, la Fundació Baruch Spinoza de Barcelona també ha recollit testimoniatges dels seus membres més antics de l'actual comunitat israelita de Barcelona, gràcies a un treball aprofundit d'arxius orals, treball sistemàtic de recuperació i de conservació dels records i de la memòria, a fi que duri i perduri.

* * *

No tornarem a presentar la comunitat israelita de Barcelona, atès que aquest col·lectiu jueu de Catalunya ja ha estat objecte d'estudi en dues ocasions (TSC núm. 4-1982 i núm. 7-1988). En les pàgines següents, exposarem i comentarem els resultats d'una enquesta realitzada a l'interior d'aquesta comunitat, en el marc d'un programa més ampli d'història oral.

1. ELS ARXIUS D'HISTÒRIA ORAL DE LA COMUNITAT ISRAELITA DE BARCELONA (CIB) COM A MARC DE L'ENQUESTA SOCIOLINGÜÍSTICA

1.1. *Arxius orals*

La primavera de 1991, la Fundació Baruch Spinoza (FBS) ha posat en marxa un ambiciós programa d'història oral de les comunitats jueves d'Espanya. Iniciat i ja ben avançat amb els membres de la Comunitat Israelita de Barcelona (CIB), és ara a punt de començar amb les comunitats de Madrid, Sevilla, Ceuta i Melilla.

Aquest programa s'origina i s'articula entorn d'una doble presa de consciència per part dels seus promotors (la CIB i la FBS). D'una banda, es constata que la Comunitat Israelita de Barcelona existeix com a entitat oficial des de 1918. No obstant això, per manca de documentació, per absència de testimoniatges escrits, per l'escassetat d'arxius comunitaris, no se'n coneix pràcticament res de la primera meitat del segle. A aquesta constatació de tipus històric, se superposa un fet sociològic patent: aquests últims anys, nombroses persones —grans totes elles, aquelles que precisament han viscut els principis i l'evolució de la comunitat— desapareixen les unes darrere les altres sense haver tingut l'oportunitat de testimoniar sobre aquesta època. Així, doncs, a partir d'aquesta doble realitat, va néixer la idea de recollir sistemàticament els testimoniatges i els records de les persones grans de la CIB, per salvaguardar-los i constituir un fons d'arxius orals, iniciativa cada cop més desenvolupada en les comunitats jueves d'arreu del món, i especialment a Israel.

De fet, més enllà d'aquest primer punt de partida urgent, l'objectiu de la FBS és, de manera més general, de reconstruir i d'estudiar, gràcies als testimoniatges orals d'altres membres i d'altres generacions, la història de la CIB i dels jueus de Barcelona i de les altres onze comunitats jueves d'Espanya, durant tot el segle XX i de treure a la llum el com i el per què de llur retorn i de la reimplantació comunitària a la península.

El programa relatiu a la CIB és molt important atès que és la comunitat més antiga de l'Espanya actual (els seus estatuts daten de 1918) i per tant s'havia de començar des del principi del segle. De fet, el programa està dividit en dues fases: 1914-1954 i 1954-

1992. La data frontissa 1954-1955 és motivada per dos esdeveniments cabdals per a la CIB. En primer lloc, va ser l'any 1954 quan es va inaugurar oficialment l'actual centre comunitari dotat de la infraestructura necessària per al desenvolupament d'una vida jueva religiosa, cultural i social (amb, entre d'altres serveis, dues sinagogues). Abans d'aquesta data, es feien servir pisos llogats en diversos indrets de Barcelona. En segon lloc, va ser també a partir d'aquest període i sobretot de l'any 1956, data de la independència del Marroc, quan va arribar de l'antic protectorat espanyol un contingent molt important de jueus que van canviar substancialment la fisonomia del *judaisme* i de la *judaïtat* local.¹

De moment, som en el primer període en què va haver-hi tres onades principals d'immigració jueva a Catalunya:

— 1914-1935: immigrants sefardites procedents principalment de Turquia i Grècia, com a conseqüència sobretot del nacionalisme turc i de la *turqització* de les minories no musulmanes

— 1930-1935: immigrants asquenaites procedents de Polònia i Alemanya, que fugien de l'antisemitisme i el nazisme naixent, i que van venir durant la Segona República espanyola.

— 1945-1950: immigrants asquenaites i sefardites procedents de l'Europa occidental i oriental (Romania, Bulgària, Àustria, Hongria), sovint a conseqüència de l'antisemitisme stalinista.

L'orientació metodològica d'aquestes entrevistes és sòcio-històrica, ja que es tracta de reconstruir les modalitats de la seva arribada i la seva integració a Catalunya i a Espanya al llarg de tot aquest període.²

1.2. L'enquesta sociolingüística

Com que la dimensió lingüística (molt important en els temes relatius als estudis jueus) quedava poc reflectida al qüestionari sòcio-històric, com a complement dels testimoniatges orals recollits en el marc d'aquesta primera fase del programa d'història oral, s'ha dirigit ulteriorment als mateixos informadors, és a dir, a les persones grans ja entrevistades, una breu enquesta sociolingüística, que pogués permetre de conèixer millor les llengües que havien après, les que han utilitzat en una època determinada o que encara utilitzen i les que es van perdre progressivament.

Com a postulat inicial —derivat de les entrevistes prèvies d'història oral, però també de la nostra observació i dels nostres treballs anteriors sobre la CIB—³ intuïm que: d'una banda, els membres de la CIB coneixen nombrosos idiomes, segons llur origen i llur itinerari *geo-històric* i sòcio-històric, que els fan servir en determinades situacions de comunicació, la qual cosa reforça evidentment el caràcter heterogeni i pluricultural

1. Nosaltres entenem aquests conceptes de la següent manera:

- el *judaisme* és el conjunt de les doctrines relatives a la religió jueva, i també de les entitats jueves.
- la *judaïtat* és el conjunt de les persones jueves,
- i la *judeïtat* és la identitat jueva.

Vegeu Martine Berthelot, «De los hebreos, israelitas y judíos: algunas precisiones terminológicas», dins *Raíces. Revista judía de cultura*, núms. 10/11, Madrid, 1991, p. 41-45.

2. Hem participat activament en aquesta iniciativa d'arxius orals de la Fundació Baruch Spinoza, atès que hem col·laborat en l'elaboració dels qüestionaris, en la formació dels enquestadors, a més a més de la redacció d'una guia metodològica per a les altres comunitats jueves d'Espanya.

3. Entre els quals la llicenciatura i la tesi doctoral. Vegeu M. Berthelot, *Plurilinguisme au Collège Séfardi de Barcelone*, i *Les Juifs d'Espagne au XXème siècle: retour à Sefarad, identité juive et intégration à la société catalane*, Universitat de Montpeller, 1981 i 1984 (240 p. i 450 p.).

de la CIB; però, d'altra banda, amb la integració a Espanya i l'aparició de noves generacions nascudes a Barcelona, molts d'aquests idiomes (en particular, les *llengües jueves*) es van perdre a poc a poc, en benefici d'un quadre lingüístic més reduït i més homogeni.

Només la realització d'una enquesta (encara que sigui modesta) podia confirmar o infirmar la nostra hipòtesi. Aquesta enquesta comprèn quatre parts que fan referència a:

- l'origen de l'enquestat i dels seus pares, la data i l'edat d'arribada a Barcelona;
- els idiomes coneguts: llengua materna, idiomes parlats, altres idiomes coneguts;
- l'ús lingüístic: amb la família, a la comunitat, a la feina; i el lloc i la funció de la llengua catalana;
- situació actual: les llengües que més utilitzen diàriament, i la situació de les *judeo-llengües*.

Tal com ho hem precisat, la majoria de les enquestes han estat dirigides a les persones que ja havien estat entrevistades en el marc del programa d'història oral. Les persones entrevistades, tant pels arxius d'història oral com per l'enquesta sociolingüística, procedeixen dels països i de les èpoques anteriorment esmentades. És clar que actualment són persones molt grans (entre les quals figura un centenari) i cada cop menys nombroses: una cinquantena més o menys a la comunitat, quaranta de les quals han acceptat de contar part de la seva vida. Vint-i-cinc d'elles aproximadament han contestat l'enquesta sociolingüística i cinc persones més, una mica més joves (entre cinquanta i seixanta anys), que van arribar en aquella època. D'aquestes trenta persones que han contestat l'enquesta sociolingüística, tretze ho van fer omplint els dos fulls que els havien estat enviats, les disset restants ho van fer per telèfon.

Per tant, no es tracta pas d'una enquesta estadística o quantitativa —no era el nostre propòsit inicial— sinó més aviat qualitativa. Cada persona enquestada és representativa només d'ella mateixa, tot i que existeixen factors constants que permeten establir determinades categories.

2. EXPOSICIÓ I COMENTARI DELS RESULTATS

Entre les trenta persones enquestades, les setze primeres són sefardites, o millor dit, judeo-espanyoles, és a dir, que són descendents dels antics jueus d'Espanya expulsats l'any 1492. Les altres catorze són asquenassites, és a dir, antigament d'origen alemany. Més globalment, els sefardites són els jueus espanyols procedents majoritàriament dels països de la conca mediterrània (antiga zona musulmana de l'ex-imperi otomà) i els jueus orientals procedents de l'Orient Mitjà i d'Àsia. D'altra banda, els asquenassites són els jueus procedents de l'Europa septentrional i de Rússia. Les importants migracions jueves del segle XX cap a Amèrica o cap als països de l'Europa occidental han reduït o anihilat aquests assentaments seculars. Això no obstant, la dualitat sefardites/asquenassites queda vàlida i és, avui encara, molt significativa de les diferències culturals, lingüístiques, psicològiques (i sovint socials i religioses) entre aquests diversos subgrups. Per aquesta raó, hem mantingut aquesta diferència en l'exposició i l'anàlisi dels resultats, atès que podrà revelar-se prou significativa en diversos aspectes.

D'altra banda, cal especificar també que deu d'aquestes persones són dones, la qual cosa té també la seva importància pel que fa a les llengües. Ho explicarem en el moment oportú.

Finalment, i pel que fa a l'exposició i comentari dels resultats, hem de precisar que el marc reduït d'aquest article, a què ens obliguen les contingències editorials, ens impe-

deix realitzar una anàlisi massa afinada. Tanmateix, com que els quadres són bastant explícits, només ens cenyirem a les observacions més generals i aportarem les precisions o explicacions que hi escaiguin.

2.1. Origen i data d'arribada a Barcelona (Quadre 1)

Quan es tracta d'estudiar les comunitats jueves actuals, sempre és fonamental tenir en compte el context geogràfic i històric d'origen. Són dues dimensions bàsiques que, elles soles, justifiquen gran part de la realitat sociològica i psicològica d'aquestes comu-

QUADRE 1

ORIGEN I DATA D'ARRIBADA A BARCELONA					
	Origen	País de naixença	Arribada a Barcelona	Edat	Altres països de residència abans d'Espanya
1	Turc	Turquia	1914	—	França
2	Turc	Turquia	1924	23	—
3	Turc	Turquia	1927	27	Àustria, França
4	Turc	Turquia	1931	—	—
5	Turc	Turquia	1931	23	—
6	Turc/búlg.	Turquia	1931	13	—
7	Turc/búlg.	Turquia	1931	14	—
8	Turc	Itàlia	1941	19	França
9	Turc	Bulgària	1941	27	Àustria
10	Turc/egip.	Palestina	1953	10	(Israel)
11	Grec	Grècia	1948	36	Bulgària, França
12	Espanyol	Algèria	1934	3	Melilla
13	Búlgar	Bulgària	1932	22	Turquia Àustria
14	Búlgar	Bulgària	1943	26	França
15	Búlgar	Bulgària	1947	28	Alemanya, Suïssa, França
16	Búlgar	Bulgària	1948	9	Turquia, el Líban, Palestina
17	Polonès	Polònia	1930	—	França
18	Polonès	Polònia	1931	22	—
19	Polonès	Polònia	1946	35	França
20	Alemany	Alemanya	1933	20	—
21	Alemany	Alemanya	1933	27	—
22	Aust./alem.	Alemanya	1933	25	—
23	Austriac	Àustria	1932	23	—
24	Hong./aust.	Àustria	1947	16	Hongria
25	Hong./aust.	Àustria	1947	14	Hongria
26	Romanès	Romania	1943	24	—
27	Romanès	Romania	1951	40	—
28	Romanès	Romania	1953	43	Israel, França
29	Romanès	Romania	1953	32	Israel, França
30	Francès	França	1950	—	—

nitats tal com ara les podem observar. Per aquesta raó, l'enquesta comença amb preguntes relatives a l'origen de l'enquestat i dels seus pares, al seu itinerari abans d'arribar a Espanya, a l'any d'immigració a Barcelona i a la seva edat aleshores.

El quadre 1, que n'exposa els resultats, demostra clarament l'heterogeneïtat d'aquests grups, atès que la variable *origen* ressenya una desena de països. En el cas present, és l'origen dels pares el que determina l'origen de l'enquestat i no pas el país de naixença. En el cas de ser d'origen diferent el pare i la mare, tenim en compte el país de naixença. És el cas, per exemple, de l'enquestat núm. 6: de pare turc, mare búlgara i país de naixença Turquia, el qual considerem com a turc. En canvi, en el cas de ser diferents l'origen del pare, de la mare i el país de naixença, el classifiquem a part. És el cas del núm. 10. Per a determinar-ne l'origen i poder-lo posar en un d'aquests grups necessitaríem més elements, com ara l'origen dels avis paterns i materns.

Pel que fa a la data d'arribada a Barcelona, la majoria dels enquestats hi han vingut entre els anys trenta i quaranta, amb tres dates punta: els anys 31-33, els anys 41-43 i els anys 46-48, històricament explicables:

— Pel que fa als anys 31-33, dos grups destaquen més específicament: els turcs arribats l'any 31 i els alemanys arribats l'any 1933, els quals, a més, han vingut directament a Espanya. La correspondència entre el país d'origen, el país escollit i la data d'arribada ací és evident. En efecte, aquest període que, a Espanya, correspon a la Segona República, també correspon als anys de la pujada del feixisme i de l'antisemitisme a Alemanya i a la consolidació del nacionalisme a Turquia, cosa que explica llur fugida i immigració a Espanya.

— La segona data punta, anys 41 i 42, correspon a la Segona Guerra Mundial i, més concretament, a l'època en què els alemanys feien fora tots els jueus dels països ocupats (abans de començar a posar en marxa, a partir de l'any 43, la *solució final*). Tot i la dictadura franquista a Espanya, alguns van escollir de venir a la península, bé per guanyar temps (Espanya era neutral), bé (i és el cas d'alguns sefardites) perquè Espanya ja s'havia mostrat tolerant envers ells, en particular amb el decret de 1924 que els havia ofert l'oportunitat d'aconseguir la nacionalitat espanyola.⁴

— Finalment, els anys 1947, 1948 i 1949 corresponen a l'època de la creació de l'estat d'Israel i al principi del conflicte àrabo-israelià. Malgrat tot, en aquest cas, no es pot establir una relació de causa-efecte, atès que, d'una banda, els enquestats arribats en aqueixa època són d'origen diferent i que, d'altra banda, han passat per altres països de residència, és a dir, que l'any en què van deixar llur país no hi correspon forçosament.

Precisament la variable *altres països de residència abans d'Espanya* mostra resultats sorprenents, car més de la meitat dels enquestats van viure en un o diversos països abans d'arribar a Barcelona, la qual cosa pot ser significativa des d'un punt de vista sociolingüístic.

Finalment, l'edat d'arribada a Barcelona pot ser també un bon indicador en la perspectiva sociolingüística, principalment per determinar el grau d'integració lingüística a Catalunya. Nens i adolescents arribats els anys de la Segona República tenien més facilitats i més oportunitats d'aprendre català que no pas adults immigrants durant el franquisme. En conjunt, aquesta variable mostra que els enquestats eren força joves quan van arribar a Barcelona.

4. El real decret del 20 de desembre de 1924, sobre la concessió de la nacionalitat espanyola per carta de naturalesa als protegits d'origen espanyol, era doblement restrictiu atès que se'n podien beneficiar només les persones que complien dues condicions: d'una banda, demostrar llur origen espanyol mitjançant la documentació deguda, i, d'altra banda, prometre de no fixar la seva residència a Espanya. En realitat, pocs sefardites se'n van beneficiar, sobretot perquè els era difícil demostrar materialment llur ascendència espanyola, més de quatre segles després de l'expulsió.

2.2. Idiomes coneguts

Basant-nos en la realitat patent del multilingüisme no sols de la CIB, sinó també de la majoria de les comunitats jueves, hem dirigit als enquestats preguntes relatives als idiomes que coneixen: els que parlen i els que entenen o llegeixen.

2.2.1. Primera, segona i tercera llengua (Quadre 2)

Pel que fa a la primera pregunta sobre la llengua materna (L_1), la segona llengua (L_2), i la tercera llengua (L_3), convé precisar que no sempre és fàcil discriminar entre

QUADRE 2

LES TRES PRIMERES LLENGÜES				
	Origen	L_1	L_2	L_3
1	Turc	Castellà	Francès	Alemany
2	Turc	Ladí	Francès	Turc
3	Turc	Francès	Castellà/ladí	Alemany
4	Turc	Ladí	Francès/castellà	Turc
5	Turc	Castellà	Francès	Turc
6	Turc/búlg.	Castellà	Francès	Anglès
7	Turc/búlg.	Ladí	Francès	Anglès/italià
8	Turc	Francès	Castellà	Anglès
9	Turc	Ladí/búlgar	Francès	Alemany
10	Turc/egip.	Hebreu	Castellà	Francès
11	Grec	Ladí	Búlgar	Francès
12	Espanyol	Castellà	Francès	Català
13	Búlgar	Ladí	Francès/alemany	Turc/italià
14	Búlgar	Búlgar	Ladí	Francès
15	Búlgar	Alemany/francès	Ladí	Anglès
16	Búlgar	Búlgar/hebreu	Castellà	Francès
17	Polonès	<i>Yiddish</i>	Polonès	Ucraïnès
18	Polonès	<i>Yiddish</i>	Polonès	Castellà
19	Polonès	Alemany	Francès	Castellà
20	Alemany	Alemany	Castellà/català	—
21	Alemany	Alemany	Castellà	Francès
22	Aust./alem.	Alemany	Castellà	Anglès
23	Austríac	Alemany	Castellà	Català
24	Hong./aust.	Alemany	Hongarès	Castellà
25	Hong./aust.	Alemany	Hongarès	Castellà
26	Romanès	Romanès	Francès	Anglès
27	Romanès	Romanès/alemany	Francès	Anglès
28	Romanès	Romanès	Alemany/francès	Anglès
29	Romanès	Romanès/alemany	Francès	Anglès
30	Francès	Francès	Castellà	Anglès/alemany

L₁ i L₂ o entre L₂ i L₃. En les comunitats multilingües, els grups mateixos no sempre fan una diferència entre L₁ i L₂, car sovint els nens aprenen simultàniament dos o tres idiomes sense adonar-se'n (és el motiu pel qual alguns enquestats han mencionat dues L₁ o dues L₂). D'altra banda, el concepte de llengua materna és ambigu. La llengua materna, *stricto sensu*, és la llengua de la mare, però no sempre és la L₁ dels seus fills, sobretot si aqueixa llengua materna és diferent de la llengua de la societat global, o bé de la llengua del pare.⁵

L'exposició dels resultats en el *Quadre 2* presenta constants generalitzables o comparables a altres comunitats sefardites o asquenasites.

— La *llengua materna* (L₁), per als sefardites, i sobretot per als turcs, és el castellà, o millor dit, el judeo-espanyol vernacle, més freqüentment anomenat *ladí*.⁶

Per als asquenasites, i per als enquestats originaris de l'ex-imperi austro-hongarès, la llengua alemanya és majoritària. El *yiddish*,⁷ que era la llengua vernacle dels asquenasites de l'Europa central, és lògicament la L₁ dels polonesos. Només els romanesos tenen com a L₁ la llengua del seu país d'origen.

Cal especificar que l'aprenentatge de la L₁ no es justifica únicament en termes geogràfics. També hi influeix molt el nivell socio-cultural. Tot i que hagin desenvolupat una literatura pròpia, com el *yiddish*, les judeo-llengües o llengües vernacles dels jueus eren considerades les llengües de les capes més baixes, o bé les llengües de les dones,

5. Podríem transposar el cas, ací a Catalunya i a Espanya, a les mares franceses o angleses (per exemple) casades amb catalans o espanyols, que no ensenyen als seus fills llur llengua —el francès o l'anglès— ni com a llengua primera ni tan sols com a llengua segona.

6. Segons el lingüista sefardita Haim Vidal Sephiha, especialista en judeo-espanyol, hi ha una confusió entre judeo-espanyol i *ladí*. Per a molta gent, aquests dos conceptes són sinònims, mentre que per al lingüista són dues realitats ben diferenciades:

— El *judeo-espanyol*, que és una llengua viva, era la llengua vernacle dels jueus d'Espanya abans de 1492. Després de l'expulsió, els sefardites van continuar parlant aquesta llengua vernacle però incorporant-hi paraules del turc, del grec, de l'àrab, de l'italià, etc., segons els països en què es van implantar. Es així com van aparèixer variants del judeo-espanyol: el *djudezmo* a Turquia, també anomenat *djudio*, *djudio*, *espanyolit* o *espanyoliko*; el *haketiya* o judeo-espanyol marroquí al nord del Marroc; el *tetaouni* a la regió de l'Oranès a Algèria; el *bagito* a Liorna, etc.

— El *ladí*, o llengua artificial (judeo-espanyol calc, segons V. H. Sephiha), era la llengua litúrgica (per a les pregàries) i pedagògica (per a l'estudi de la Torah i dels texts) dels jueus d'Espanya abans i també després de l'expulsió. Aquest qualificatiu de llengua artificial prové del fet que és la traducció *verb a verb*, és a dir, absolutament literal de l'hebreu antic vers de les llengües romàniques.

Vegeu sobre el tema els nombrosos treballs de V. H. Sephiha, i en particular *L'agonie du judéo-espagnol*, Ed. Entente, París, 1977 i l'article «...» dins *Raíces*, núm. 12, Madrid, 1922 p.

Vegeu també els estudis d'I. S. Revah, entre els quals «Hispanisme et judaïsme des langues parlées et écrites par les Sefardim» dins *Actas del Primer Simposio de Estudios Sefardíes*, Madrid, 1971, p. 233-242.

Per a un visió sintètica i resumida, vegeu M. Berthelot, «Sefardíes y asquenazíes. Nuevas precisiones terminológicas», dins *Raíces*, núm. 12, Madrid, 1992, p. 59-64.

7. Dit d'una forma molt resumida i general, el *yiddish* és una *judeo-llengua* parlada pels asquenasites originaris de l'est de França, d'Alemanya i de l'Europa central i septentrional.

— El seu origen, des del punt de vista històric data del segle XI, i des del punt de vista geogràfic se situa a la conca mitjana del Rin.

— Des del punt de vista lingüístic, el *yiddish* es presenta com una variant (fonètica, gramàtica i sintàctica) de l'alt alemany mitjà, amb un component lexical molt fort de llengües romàniques i de l'hebreu (paraules religioses). S'escriu amb caràcters hebraics.

— Des del punt de vista sociolingüístic, el *yiddish* era no només la llengua vernacle dels asquenasites, sinó també l'instrument educatiu de l'ensenyament i de l'adoctrinament religiós, i, d'altra banda, el vehicle d'una literatura esponentosa. Amb les grans migracions del segle XX, el *yiddish* ha patit un procés d'abandó per una bona part dels asquenasites europeus. No obstant això, a Amèrica del Nord i del Sud, continua essent parlat. El gran especialista en *yiddish* és el sociolingüista nord-americà Joshua Fishman: entre els seus nombrosos treballs sobre el tema, vegeu *Yiddish in America Socio-linguistic description and analysis*, Pub. Indiana University, Bloomington, Mouton & Co., La Haya, Països Baixos, 1965.

és a dir, de la casa. Per aquest motiu s'ensenyaven llengües més prestigioses: l'alemany per mitjà de la *Fräulein* (la mainadera alemanya) en el cas dels asquenases, o bé el francès en el cas dels sefardites del *redòs* mediterrani que van estudiar a les escoles de l'Alliance Israélite Universelle.

S'imposa una precisió pel que fa als enquestats d'origen búlgar la llengua materna dels quals no presenta cap homogeneïtat. En aquest cas, la situació geogràfica sí que té la seva importància. En efecte, la ubicació particular d'aquest país en els confins del que van ser l'imperi otomà i l'imperi austro-hongarès, vorejat a més a més pel Danubi que tenia un paper essencial per a les comunicacions, en feia una país *carrefour* i de barreja de pobles i de llengües. Elías Canetti mateix, sefardita búlgar, esmenta aquest multilingüisme en la seva obra *La lengua absuelta*.⁸

Pel que fa a la *segona llengua* (L₂), els sefardites mencionen majoritàriament el francès (9 respostes sobre 16). Aquest resultat es justifica per l'escolarització, com hem dit abans, a les escoles francòfones de l'Alliance Israélite Universelle ubicades, en particular, en aquesta zona.⁹

La segona llengua dels asquenases presenta més diversitat, encara que dominin el castellà (concretament per a aquells enquestats que van venir directament a Espanya) i el francès en el cas dels romanesos (el francès era i encara és llengua de cultura per la burgesia jueva i no-jueva d'aquells països).

— Finalment, la *tercera llengua* (L₃), és molt més heterogènia, encara que hi predomini l'anglès (10 respostes). També, i finalment, les llengües hispàniques (castellà i català) consten com a L₃.

Més enllà d'aquestes observacions, destaca un fet que pot semblar estrany respecte als sefardites: si contrastem llur país d'origen amb les dues primeres llengües, i a vegades també amb la tercera, observem que molt pocs parlen la llengua del país, el turc. De fet, i és també una curiositat de la història, en llur estada de més de quatre segles a Turquia, els jueus —com moltes altres minories no musulmanes que vivien tots en microcosmos— generalment no van aprendre turc. Només ho van fer per obligació durant l'anomenada època de *turquització* (anys 1920-1930) duta a terme per Mustafa Kemal, però aleshores la majoria ja havien emigrat.¹⁰

2.2.2. Conjunt de les llengües conegudes (Quadre 3)

A part de les tres primeres llengües, vam demanar als enquestats sobre altres llengües conegudes. A partir de les seves respostes hem elaborat el *quadre 3*, en que podem mesurar millor la riquesa lingüística d'aquesta mostra de trenta enquestats. En total, s'han men-

8. Parlant d'aquesta regió, escriu Elías Canetti: «Rustschuk, en el bajo Danubio, donde vine al mundo, era una ciudad maravillosa para un niño, y si digo que está en Bulgaria no doy más que una idea vaga de ella. Allí vivían gentes de las más diversas procedencias, en un mismo día se podían escuchar siete u ocho idiomas diferentes. Además de los búlgaros, que por lo general provenían del campo, había muchos turcos que vivían en su propio barrio, y colindando con éste estaba el barrio de los sefardíes, el nuestro. Había griegos, albanos, armenios y gitanos. Los rumanos venían de la otra orilla del Danubio; mi nodriza, de la que no me acuerdo, era rumana. Ocasionalmente también había rusos» (*La lengua absuelta*, Muchnik editores, Barcelona, 1981, p. 12).

9. La implantació de les escoles de l'AIU a Turquia data de 1865 (a Istanbul). L'any 1912 hi havia a Turquia 115 escoles jueves.

10. Poc preparats per a la *turquització*, la confusió va regnar en les comunitats jueves de Turquia. Una forta campanya antisemita va esclatar. El principal greuge que les noves autoritats turques feien als jueus era precisament el fet de no haver-se integrat lingüísticament i culturalment en aquest país mentre que Turquia els havia acollit després de l'expulsió d'Espanya i els havia tolerat durant més de quatre segles. De fet, durant tot aquest temps, els sefardites van conservar la llengua i les tradicions espanyoles, van aprendre francès, anglès o altres llengües europees, però no mai turc. Vegeu l'article d'Esther Benbassa-Dudonneu: «Turcs et Juifs: Histoire d'un rendez-vous manqué», dins *Combat pour la Diaspora*, núm. 6, París, 1981.

QUADRE 3

		TOTAL D'IDIOMES CONEGUTS																			Total de llengües per persona	
	Idiomes	Castella	Catala	Francès	Anglès	Alemaný	Ladí	Hebreu	Italia	Yiddish	Turc	Búlgar	Romanès	Portug.	Grec	Polonès	Rus	Hongarès	Serbi	Llengües eslaves	Ucrainès	
1	Turc	x	x	x	x	x	x	x	x		x	x			x							4
2	Turc	x	x	x	x	x	x	x	x		x	x										7
3	Turc	x	x	x	x	x	x	x	x		x	x										8
4	Turc	x	x	x	x	x	x	x	x		x	x										8
5	Turc	x	x	x	x	x	x	x	x		x	x										6
6	Turc/búlgar	x	x	x	x	x	x	x	x		x	x			x							6
7	Turc/búlgar	x	x	x	x	x	x	x	x		x	x			x							8
8	Turc	x	x	x	x	x	x	x	x		x	x										9
9	Turc	x	x	x	x	x	x	x	x		x	x										7
																						9
10	Turc/egip.	x	x	x	x	x	x	x	x			x										6
11	Grec	x	x	x	x	x	x	x	x			x										11
12	Espanyol	x	x	x	x	x	x	x	x													4
13	Búlgar	x	x	x	x	x	x	x	x		x	x										7
14	Búlgar	x	x	x	x	x	x	x	x		x	x										6
15	Búlgar	x	x	x	x	x	x	x	x		x	x										7
16	Turc	x	x	x	x	x	x	x	x			x										8
17	Polonès	x	x	x	x	x	x	x								x	x					9
18	Polonès	x	x	x	x	x	x	x								x	x					8
19	Polonès	x	x	x	x	x	x	x														8
20	Alemaný	x	x	x	x	x	x	x														5
21	Alemaný	x	x	x	x	x	x	x														5
22	Aust./alemany	x	x	x	x	x	x	x														7
23	Austríac	x	x	x	x	x	x	x														7
24	Hong./austríac	x	x	x	x	x	x	x														7
25	Hong./austríac	x	x	x	x	x	x	x														8
26	Romanès	x	x	x	x	x	x	x														8
27	Romanès	x	x	x	x	x	x	x														8
28	Romanès	x	x	x	x	x	x	x														8
29	Romanès	x	x	x	x	x	x	x														9
30	Francès	x	x	x	x	x	x	x														6
	TOTAL	30	30	29	22	20	16	14	13	9	7	4	4	3	3	2	2	2	1	1	1	213

cionat vint idiomes. La variació de llengües conegudes per persona va d'un mínim de quatre fins a un màxim d'onze amb una mitjana de set llengües conegudes per persona.

— Les llengües més conegudes són lògicament les llengües hispàniques: castellà i català (30 respostes) cal no oblidar, en efecte, que els enquestats són establerts a Barcelona des de fa 40 anys almenys— i també el francès (llengua d'escolarització per a alguns, llengua de prestigi per a altres, llengua del país dels drets humans per a molts), l'anglès i l'alemany.

— Les llengües *jueves*: hebreu, *ladí*, *yiddish* varien segons determinats factors socio-lògics: origen geogràfic i social (pel que fa al *ladí* i al *yiddish*) o sexe i grau de religiositat (pel que fa a l'hebreu), i, doncs, ocupen un terme mitjà (respectivament 16, 14 i 9 respostes).

— Finalment, les altres llengües mencionades varien en funció de l'itinerari personal (origen, migracions, professió, etc.) de cada persona, cosa que justifica el nombre reduït i més diversificat de respostes.

2.3. L'ús lingüístic

Aquesta part de l'enquesta es referia a la utilització actual dels idiomes a l'àmbit familiar, comunitari i professional, com també a l'ús del català. Hem elaborat un quadre per a cadascun d'aquests quatre aspectes.

2.3.1. Llengua i família (Quadre 4)

En *quadre 4* contrastem les llengües utilitzades actualment amb les diverses generacions de la família tenint en compte les dues primeres llengües (L_1 i L_2) d'origen que també són les llengües familiars, per saber si dins l'àmbit familiar existeix una continuïtat lingüística, o, per contra, si el fet d'haver-se integrat a Espanya representa un canvi en els hàbits lingüístics familiars.

— La variable *amb el cònjuge* mostra que tots els sefardites parlen amb la seva parella una de les seves llengües d'origen, ja sigui castellà (o judeo-espanyol), ja sigui francès. La confusió que se sol fer entre castellà i judeo-espanyol (s'anomena correntment castellà al judeo-espanyol) ens impedeix saber exactament si els enquestats sefardites parlen el judeo-espanyol amb els seus germans o bé si han adoptat definitivament el castellà actual.¹¹ Tot i això, aquest resultat implica, a més, que el tipus de casament és endogàmic, és a dir, que s'ha casat amb una persona del mateix origen, la qual cosa significa també que no hi haurà molts canvis lingüístics amb els fills atès que el pare i la mare tenen i continuen parlant les mateixes llengües (i sobretot per als castellanoparlants).

Aquesta observació no és exactament idèntica pel que fa als asquenaites: alguns d'ells parlen una llengua diferent de la seva llengua d'origen (suposadament la llengua de la seva parella). Això significa que es tracta d'unions exogàmiques (bé amb sefardites, bé amb no-jueus). De fet, aquests casaments exogàmics ja eren patents en el si de la CIB: els asquenaites europeus d'aquesta generació eren més propensos a contractar matrimonis mixts que no pas els sefardites. És més: molts ja es van assimilar totalment a la societat global des dels primers anys de llur arribada a Barcelona.

— La variable *amb els germans* és sensiblement diferent de l'anterior en la mesura

11. Hem observat reiteradament que aquestes persones grans de la CIB parlen castellà, però amb marques evidents del judeo-espanyol, en l'àmbit del lèxic (paraules amb una influència francesa forta); en l'àmbit fonètic (amb el so sonor [z] o l'africada sonora [dz] que no existeixen en castellà); i algunes formes de la morfologia verbal, en particular en el pretèrit.

que és amb el germans amb qui millor es manté l'ús dels idiomes d'origen, sobretot per als asquenassites: polonesos i romanesos.

— Pel que fa a les variables *amb els fills* i *amb els néts*, és a dir, amb les generacions nascudes a Catalunya, observem que la llengua predominant, ja sigui per als sefardites o bé per als asquenassites, és el castellà, llengua ambiental, llengua de l'escola i, doncs, també dels joves entre ells.

La utilització freqüent del francès (conjuntament amb el castellà) s'explica pel fet que molts nens feien o fan els seus estudis a les escoles franceses o al Liceu Francès (sota el franquisme, per poder escapar de les classes de catequesi obligatòries per a tots els alumnes).

QUADRE 4

LLENGUA I FAMÍLIA						
	<i>Origen</i>	<i>L₁ i L₂</i>	<i>Amb el cònjuge</i>	<i>Amb els germans</i>	<i>Amb els fills</i>	<i>Amb els néts</i>
1	Turc	Castellà/fran.	Castellà	Castellà	Castellà	Castellà
2	Turc	Ladí/fran.	Castellà	Ladí	Castellà	Castellà
3	Turc	Fran./cas.-ladí	Ale./fra./cas.	Francès/cas.	—	—
4	Turc	Ladí/fran.-cast.	—	Castellà	—	—
5	Turc	Castellà/fran.	Castellà	Castellà	Castellà	Castellà
6	Turc/búlg.	Castellà/fran.	Cast./fran.	Castellà	Castellà	Castellà
7	Turc/búlg.	Ladí/fran.	Fran./cast.	Fran./cast.	Fran./cast.	Castellà
8	Turc	Fran./cast.	Fran./cast.	Fran./cast.	Fran./cast.	—
9	Turc	Ladí-búlg./turc	Castellà	Castellà	Castellà	Castellà
10	Turc/egip.	Hebre./castellà	Castellà	Castellà	Castellà	—
11	Grec	Ladí/búlg.	Búlg./cast.	Búlg./fran.	Castellà	Castellà
12	Espanyol	Castellà/fran.	Castellà	Castellà	Castellà	Cast./fran.
13	Búlgar	Ladí/fran.-alem.	Ladí/cast.	Castellà	Castellà	Castellà
14	Búlgar	Búl./ladí	Fran./cast.	Cast./búlg.	Fran./cast.	Fran./hebr.
15	Búlgar	Alem.-fran./ladí	Castellà	Francès	Castellà	Castellà
16	Búlgar	Búlg.-hebr./cast.	Castellà	—	Castellà	—
17	Polonès	Yidd./polonès	Francès	Yidd./alem.	—	—
18	Polonès	Yidd./polonès	Castellà	Yidd./cast.	—	—
19	Polonès	Alem./fran.	Francès	Francès	Fran./cast.	Fran./cast.
20	Alemaný	Alem./cast.-cata.	Català	—	—	—
21	Alemaný	Alem./Castellà	Alemaný	Alemaný	Alemaný	Francès
22	Aust./alem.	Alem./castellà	Alemaný	—	Alemaný	Alem./cast.
23	Austríac	Alem./cast.	Castellà	—	—	—
24	Hong./aust.	Alem./hong.	Castellà	Castellà	Castellà	—
25	Hong./aust.	Alem./hong.	Castellà	Cast./hong.	Castellà	—
26	Romanès	Rom./fran.	Romanès	Romanès	Cast./roma.	Cast./roma.
27	Romanès	Rom./alem.	Rom./cast.	Romanès	—	—
28	Romanès	Rom./alem.-fran.	Rom./cas./al.	—	Rom./fr./cas.	—
29	Romanès	Rom./alem.	Ro./al./cast.	Romanès	Cast./rom.	—
30	Francès	Fran./castellà	Fran./cast.	—	Francès	Fran./cast.

En la majoria dels casos, els enquestats no utilitzen (perquè no l'han transmesa) la seva llengua d'origen amb els seus fills: búlgar, polonès, *yiddish*, hongarès. Observació que és més evident encara amb la tercera generació. Són els romanesos i els alemanys els qui millor han sabut transmetre i mantenir les seves llengües d'origen, ja que retrobem aquestes llengües en els néts.

2.3.2. Llengua i comunitat (Quadre 5)

El centre comunitari és un territori ètnic per excel·lència: a la vegada religiós, cultural i social. S'hi parlen diverses llengües, és cert, però potser no tant com ens podríem pensar. Observem el *quadre 5*.

QUADRE 5

LLENGÜES I COMUNITAT				
	<i>Origen</i>	<i>Oficis religiosos</i>	<i>Amb altres per. grans</i>	<i>Amb els joves</i>
1	Turc	—	Castellà	Castellà
2	Turc	Hebreu	Castellà	—
3	Turc	—	—	—
4	Turc	Hebreu	Castellà	—
5	Turc	—	—	—
6	Turc/búlg.	Castellà	Castellà/francès	—
7	Turc/búlg.	Castellà/hebreu	Castellà/francès	Castellà/francès
8	Turc	Hebreu	Castellà/francès	Castellà/francès
9	Turc	—	Castellà	—
10	Turc/egip.	—	Castellà	Castellà
11	Grec	Hebreu/arameu	Castellà	Castellà
12	Espanyol	—	Castellà	Castellà
13	Búlgar	—	Castellà/francès	Castellà
14	Búlgar	—	Cast./fran./hebreu	Cast./fran./hebreu
15	Búlgar	—	Castellà/francès	Castellà
16	Búlgar	Hebreu	Castellà	Castellà
17	Polonès	Hebreu	Alem./yidd./fran.	Castellà
18	Polonès	Hebreu/Yiddish	Castellà/yiddish	Castellà
19	Polonès	—	Francès/castellà	Francès/Castellà
20	Alemanys	Alemanys	Alem./cast./català	Alem./castell./català
21	Alemanys	—	—	—
22	Aust./alem.	Hebreu	Castellà/alemany	Castellà
23	Austríac	Hebreu	—	—
24	Hong./aust.	—	—	—
25	Hong./aust.	Hebreu	Castellà	Castellà
26	Romanès	—	Castellà	Castellà
27	Romanès	—	Cast./rom./ang./fran.	Castellà
28	Romanès	Hebreu	—	—
29	Romanès	—	Ang./fran./romanès	Castellà
30	Francès	—	Castellà/francès	Castellà

— La variable *oficis religiosos* ha obtingut només la meitat de les respostes. Hi veiem tres justificacions possibles: 1) En aquesta mostra de trenta enquestats, hi consten deu dones. En el culte hebraic, només els homes solen participar en els oficis; el paper religiós de la dona és domèstic (educació dels fills, cuina, transmissió de les tradicions, etc.). 2) Com en qualsevol altra religió, no tots els jueus són religiosos; també n'hi ha que no *practiquen* o d'altres que són agnòstics. 3) Per llur edat avançada, alguns enquestats ja no es poden desplaçar fins al centre comunitari.

Sigui quin sigui el nombre de respostes, el resultat és que l'hebreu és la llengua religiosa. Per als sefardites, hauria pogut ser el *ladí*, que durant segles va ser llur llengua litúrgica, però no n'és.

QUADRE 6

LLENGÜES I PROFESSIÓ							
	Origen	Castellà	Català	Francès	Anglès	Alemany	Altres
1	Turc	x					
2	Turc						
3	Turc						
4	Turc	x					
5	Turc						
6	Turc/búlg.						
7	Turc/búlg.	x		x			
8	Turc	x		x	x		
9	Turc						
10	Turc/egip.	x		x	x		
11	Grec	x		x		x	Búlgar/italià/eslàu
12	Espanyol	x					
13	Búlgar						
14	Búlgar						
15	Búlgar			x	x	x	
16	Búlgar		x				
17	Polonès	x					
18	Polonès	x					
19	Polonès	x		x			
20	Alemany	x	x				
21	Alemany	x					
22	Aust./alem.	x				x	
23	Austríac	x	x			x	
24	Hong./aust.						
25	Hong./aust.	x					Hebreu
26	Romanès	x		x	x		
27	Romanès	x	x	x			
28	Romanès	x		x			
29	Romanès	x		x	x	x	
30	Francès	x		x			

— Quant a la variable *amb altres persones grans*, deu persones parlen únicament castellà, mentre que catorze també parlen altres idiomes (francès o bé les seves llengües d'origen). L'ús majoritari del castellà es justifica per dues raons: 1) És la llengua d'origen dels sefardites. 2) Per als asquenasites, és la llengua de la societat global del país on s'han establert, és la llengua d'unió i de comunicació dels *estrangers* a la península.

Així com en l'àmbit familiar, en l'àmbit comunitari les persones grans han mantingut algunes llengües d'origen amb interlocutors de la mateixa generació.

El cas és ben diferent en la variable *amb els joves*, atès que aquesta variable posa en evidència l'ús majoritari del castellà, a més a més com a llengua única ben sovint. Les justificacions són similars a les de l'àmbit familiar.

2.3.3. Llengua i professió (Quadre 6)

Encara que llurs activitats professionals no siguin concretament especificades en l'enquesta, els resultats de les preguntes relatives a l'ús lingüístic en el domini professional (*quadre 6*) ens mostren dues coses.

— L'ús del castellà domina àmpliament sobre el del català. Aquesta situació s'explica no pas en termes socio-professionals pròpiament dits sinó en funció de l'època d'activitat dels enquestats, que se situa sota el franquisme, quan l'ús públic del català era prohibit.

— L'altra observació és que 13 de les 22 persones que han contestat, utilitzaven o utilitzen altres llengües, el francès en particular (11 persones). I en aquest cas, les activitats comercials amb l'estranger (tradicionalment desenvolupades per una gran majoria dels jueus), sí que hi tenen a veure.

2.3.4. El lloc del català (Quatre 7)

En algunes de les preguntes anteriors, dades sobre el coneixement i l'ús del català, ja n'hi van aparèixer implícitament. Tot i això, hem dirigit als enquestats quatre preguntes concretes sobre el català. En el *quadre 7*, que n'exposa els resultats, hem transcrit les respostes dels enquestats tal com les han escrites (amb lletra cursiva i en castellà al quadre). Les altres respostes —molt més lacòniques— han estat obtingudes per telèfon.

— La variable *parla català* ens indica que tothom coneix el català: 16 persones el parlen (Sí), 10 persones el parlen *un poco* o bé *no muy bien* (sí) i 4 persones només l'entenen. La majoria dels sefardites el parlen normalment (10 persones dels 16), i, en el cas dels asquenasites, 6 el parlen bé, 4 el parlen més o menys i 4 l'entenen. Això sembla normal atès que, d'una banda, els sefardites tenen l'avantatge de conèixer el castellà, que els ajuda molt a entendre i aprendre català, i, d'altra banda, els asquenasites van arribar més tard a Catalunya.

— La variable *quan i amb qui parla català* fa veure que és el carrer sobretot (8 persones) que s'utilitza aquest idioma, amb amics catalans (6 persones), en relacions professionals o bé senzillament amb els catalans. Respostes com *cuando el interlocutor insiste en no hablar o no contestar en castellano, si es posible, no, en pocas ocasiones*, demostren que possibles reticències enfront de l'ús de l'idioma català s'esborren en benefici d'un esforç de comunicació, cosa que atesta una sensibilitat cultural i un respecte evident envers els catalans.

— Les respostes obtingudes en la variable *on l'han après* evidència —ho lamentem molt— un defecte en la formulació de la nostra pregunta, atès que la majoria dels enquestats han contestat «a Barcelona». De fet, calgué demanar «¿com l'han après?» Llevat de

2 persones que han assistit a classes de català, les altres l'han après de forma espontània al carrer, d'oida, sols, és a dir, per immersió.

— En la variable *llegeix o escriu en català* notem també que la formulació de la qüestió podia ser ambivalent puix que s'hi podia entendre: «sap llegir i escriure en català» o bé «acostuma a llegir i escriure en català». Els resultats mostren que 6 persones llegeixen i escriuen en català (sense que puguem determinar si ho saben fer o bé si ho fan efectivament). 12 persones només hi llegeixen. En tot cas, aquests resultats conjunts superen la meitat de la mostra.

QUADRE 8

	LLENGÜES D'ORIGEN				LLENGÜES ACTUALS		
	<i>Origen</i>	<i>L₁</i>	<i>L₂</i>	<i>L₃</i>	<i>LA₁</i>	<i>LA₂</i>	<i>LA₃</i>
1	Turc	Castellà	Francès	Alemany	Castellà	Francès	
2	Turc	Ladí	Francès	Turc	Castellà		
3	Turc	Francès	Cast./ladí	Alemany	Castellà		
4	Turc	Ladí	Fran./cast.	Turc	Castellà		
5	Turc	Castellà	Francès	Turc	Castellà		
6	Turc/búlg.	Castellà	Francès	Anglès	Castellà		
7	Turc/búlg.	Ladí	Francès	Ang./ital.	Castellà		
8	Turc	Francès	Castellà	Anglès	Castellà		
9	Turc	Ladí/búlg.	Francès	Alemany	Castellà		
10	Turc/egip.	Hebreu	Castellà	Francès	Castellà	Francès	Búlgar
11	Grec	Ladí	Búlgar	Francès	Castellà		
12	Espanyol	Castellà	Francès	Català	Castellà		
13	Búlgar	Ladí	Fran./Ale.	Turc/ital.	Castellà	Castellà	
14	Búlgar	Búlgar	Ladí	Francès	Castellà		
15	Búlgar	Alem./fran.	Ladí	Anglès	Castellà		
16	Búlgar	Búlg./hebr.	Castellà	Francès	Català		
17	Polonès	<i>Yidd.</i>	Polonès	Ucraïnès	Castellà	Francès	
18	Polonès	<i>Yidd.</i>	Polonès	Castellà	Castellà		
19	Polonès	Alemany	Francès	Castellà	Castellà		
20	Alemany	Alemany	Cast./cata.	Francès	Català	Alemany	
21	Alemany	Alemany	Castellà		Castellà	Alemany	
22	Aust./alem.	Alemany	Castellà		Anglès	Castellà	
23	Austríac	Alemany	Castellà	Català	Castellà	Hongarès	Alemany
24	Hong./aust.	Alemany	Hongarès	Castellà	Castellà		
25	Hong./aust.	Alemany	Hongarès	Castellà	Castellà		
26	Romanès	Romanès	Francès	Anglès	Castellà	Romanès	Francès
27	Romanès	Rom./ale.	Francès	Anglès	Castellà		
28	Romanès	Romanès	Alem./fran.	Anglès	Castellà		
29	Romanès	Rom./alem.	Francès	Anglès	Castellà		
30	Francès	Francès	Castellà	Angl./alem.	Castellà		

2.4. Situació actual

2.4.1. Llengües d'ús quotidià (Quadre 8)

El *quadre 8*, que contrasta les tres llengües d'origen (L_1 , L_2 i L_3) amb les llengües més utilitzades actualment (LA_1 , LA_2 i LA_3), posa en relleu l'important canvi que s'ha operat cap a la uniformització lingüística, en benefici lògicament de les llengües peninsulars, i sobretot del castellà atès que només dues persones mencionen el català en primer lloc.

Malgrat tot, la meitat dels enquestats utilitzen també una segona llengua, ja sigui llur primera llengua d'origen, ja sigui la segona, la qual cosa sembla normal atès que si fan servir el castellà a l'exterior, en l'àmbit familiar més íntim, mantenen almenys una llengua d'origen (*supra* el *quadre 4*, «llengua i família»). Només cinc persones mencionen la utilització d'una tercera llengua actual que també és d'origen. La utilització d'una segona i fins i tot tercera llengua actual (LA_2 i LA_3) demostra que en general llur multilingüisme, tot i que sigui reduït a dos o tres idiomes, és encara operatiu.

2.4.2. Situació actual de les judeo-llengües (Quadre 9)

Pel que fa al manteniment o la pèrdua de les *judeo-llengües*: judeo-espanyol i *yiddish*, els resultats expressats el *quadre 9* són més aviat decebedors atès que 14 persones només (més o menys la meitat) han contestat la pregunta: *¿Hay judeolenguas que ya no habla más Ud? ¿Cuál? ¿Por qué?* D'aquestes 14 persones, 8 han contestat afirmativament, 3 negativament i 3 sembla que no han entès bé la pregunta. Suposem que aquesta manca de resposta és deguda a l'enquestador, que no hi ha insistit massa.

En tot cas, els sefardites semblen més conscients que els asquenases respecte a la pèrdua de les llengües jueves, cosa que és normal ja que també les utilitzaven més. Recordem que només dues persones van mencionar el *yiddish* com a llengua d'origen, mentre que el judeo-espanyol era L_1 o L_2 d'almenys 9 persones (veg. *supra* el *quadre 2*).

Quan es tracta de buscar el perquè de la pèrdua de les llengües jueves, entre les poques opinions que s'hi han manifestat, domina més aviat la fatalitat (*no hay ocasión, no hay con quién o se pierde con el tiempo*) que no pas la voluntat de deixar-lo de banda (*más adecuado hablar la lengua del país*). Subratllem de passada l'acusació pertinent d'un enquestat que destaca que l'estat espanyol no ha fet res per salvaguardar aquesta riquesa lingüística.

3. SÍNTESI DELS RESULTATS

Malgrat el caràcter informal i no quantitatiu d'aquesta petita enquesta (atès que la finalitat principal és d'afegir-la als arxius d'història oral sobre la Comunitat Israelita de Barcelona, i no pas de servir de base a una anàlisi sistemàtica), podem deduir-ne algunes línies generals sobre els hàbits lingüístics i les funcions i usos de les principals llengües apreses, utilitzades o en procés d'abandó per part d'aquest col·lectiu jueu de Barcelona, o millor dit, per alguns dels diferents grups jueus reunits a la CIB.

3.1. De la diversitat lingüística a la uniformització

Resumint la situació global del grup observat, en destaquem tres aspectes principals:

1) Una gran riquesa lingüística original que hem pogut constatar en el *quadre 3* en el qual s'ha mencionat el coneixement (sigui quin sigui el grau) de vint idiomes, amb una

mitjana de set idiomes per persona. I subratllem de passada que aquesta enquesta anava dirigida només als jueus d'Europa. Si l'ampliéssim als altres grups de la CIB: originaris del Magrib, de l'Orient Mitjà o bé de l'Amèrica del Sud, el nombre d'idiomes seria més elevat i variat.

Aquesta riquesa no és justificable únicament en termes geogràfics, és a dir, d'acord amb els diferents països d'origen. Ho és també en termes històrics, culturals, socials, econòmics o professionals. S'ha esdevingut, primer, una confluència de tots aquests factors, i després una capitalització lingüística individual per part dels enquestats.

2) Amb el trasplantament a Espanya i la integració en aquest país, s'ha presentat un

QUADRE 9

PÈRDUA DE LES JUDEO-LLENGÜES					
	Origen	Sí	No	¿Quina?	¿Per quina raó?
1	Turc				
2	Turc				
3	Turc				
4	Turc	Sí		Ladí	
5	Turc	Sí		Judeo-esp.	
6	Turc/búlg.	Sí		Ladí	
7	Turc/búlg.				
8	Turc	Sí		Ladí	<i>No hay ocasión</i>
9	Turc				
10	Turc/egip.				
11	Grec		No		
12	Espanyol				
13	Búlgar	Sí		Ladí	<i>Más adecuado hablar la lengua del país</i>
14	Búlgar		No		
15	Búlgar	Sí		Ladí	<i>Se pierde con el tiempo. El estado español no ha hecho nada</i>
16	Búlgar	Sí		Ladí	<i>No hay con quién</i>
17	Polonès		No		
18	Polonès				
19	Polonès				
20	Alemany				
21	Alemany				
22	Aust./alem.				
23	Austríac				
24	Hong./aust.				
25	Hong./aust.				
26	Romanès	Sí		Yiddish	<i>Similar al alemán</i>
27	Romanès			Entén el yiddish	
28	Romanès			Entén el yiddish	
29	Romanès			Entén el yiddish	<i>Se asimila al alemán y al hebreo</i>
30	Francès			Entén el yiddish	

model lingüístic totalment nou i, per dir-ho d'alguna manera, reduït a la seva expressió més simple, amb l'ús exclusiu del castellà, atès que aleshores (durant el anys 40) només es podia parlar castellà.

Com a conseqüència, s'ha anat donant per a tots aquests nous immigrants un marc lingüístic a poc a poc més uniformitzat en la mesura que hi ha hagut una convergència de tots els grups, primer de tot i lògicament, cap a les llengües peninsulars (el castellà i després el català) i, en segon lloc, cap a les llengües europees amb més ressò (el francès principalment, però també l'anglès i l'alemany), totes elles, ja siguin peninsular o europees, llengües de la integració i de la comunicació amb l'exterior.

3) Pel que fa a les altres llengües: les *judeo-llengües* i l'hebreu, però també algunes llengües d'origen, com per exemple el búlgar, el polonès, el romanès, etc., queden confinades a l'àmbit comunitari, familiar o individual amb una tendència ben pronunciada a un ús regressiu.

Aquesta situació de *glissement* lingüístic, és a dir, de canvi i d'abandó d'algunes llengües en benefici d'altres, no és pas exclusiva de les comunitats jueves d'Espanya, sinó que també s'ha pogut observar en diferents països: els Estats Units, el Canadà, França i Israel. Fins i tot és una conseqüència natural del fenomen migratori. Ara bé, el que potser cal distingir és l'abandó generacional de les llengües amb base territorial (per exemple, els avis immigrants a Espanya parlen el búlgar, els fills l'entenen, i els néts el desconeixen) i l'abandó de les llengües ètniques com el judeo-espanyol i el *yiddish*, que pateixen la mateixa sort. Amb això toquem el complex i dramàtic tema de la pèrdua de les llengües ètniques no oficials, considerades massa sovint idiomes de les classes més baixes, o bé arcaics.

Per entendre millor el multilingüisme del grup observat i els canvis lingüístics amb, d'una banda, el manteniment i fins i tot l'ascensió d'alguns idiomes, i, d'altra banda, la pèrdua progressiva d'altres, farem una breu retrospectiva aclaridora.

3.2. *El pes de les contingències històriques*

Dit d'una forma esquematitzada, fins al segle XIX, tant els asquenassites com els sefardites de l'Europa central i oriental vivien en comunitats pròpies i aïllades de la societat global, ja sigui perquè els eren imposades des de l'exterior (com els *ghettos* o barris jueus a l'Europa central, o com els *shtetls* o pobles jueus a Rússia), ja sigui perquè els jueus mateixos s'havien agrupat espontàniament per salvaguardar llur coherència ètnica i poder desenvolupar millor la vida tradicional (és el cas dels jueus expulsats d'Espanya que es van establir a Turquia). A més, tenien una llengua vernacle: el judeo-alemany o *yiddish* en el cas dels asquenassites, i en el cas dels sefardites el judeo-espanyol també anomenat *djidya*, *djudezma* o *spaniolit* a les comunitats de Turquia.¹²

A partir del segle XIX i fins a l'adveniment del segle XX, alguns esdeveniments importants —alhora exògens i endògens— van transformar l'estructura d'aquestes comunitats que havien quedat inalterades des de feia segles, i que, de cop i volta, van haver d'afrontar tot un conjunt d'adquisicions i d'hàbits nous.

Aquests esdeveniments van ser múltiples i es van esdevenir en gairebé tots els sectors: jurídic, polític, econòmic, social, lingüístic, cultural, ideològic, psicològic, etc. Limitant-nos a la zona de l'Europa central, oriental i sud-oriental, ara citarem els més destacats:

- 1) l'emancipació civil i jurídica concedida progressivament als jueus de tots els països

12. Vegeu la nota 6.

d'Europa que els fa sortir dels *ghettos* i que contribueix a la secularització de la majoria i fins i tot a llur participació en la vida pública¹³

2) el desenvolupament de la indústria, del comerç i del capitalisme, que dona naixement a una burgesia jueva, sobretot a Alemanya

3) corol·làriament, el naixement d'una classe obrera i el desenvolupament dels moviments obrers i socials sobretot a Polònia i a Rússia (el Bund, un dels primers partits obrers, va ser creat pels jueus de Rússia l'any 1897)

4) l'emergència de nous països (la balcanització) a conseqüència del desmembrament dels imperis austro-hongarès i otomà, i la inestabilitat d'algunes fronteres fins al 1914 (en particular la regió de Galitzia al sud de Polònia on vivien uns quants milions de jueus)

5) el desenvolupament dels nacionalismes, entre els quals el sionisme i també, més tard, el nacionalisme turc

6) la penetració comercial i cultural de França i la Gran Bretanya a l'Europa sud-oriental i a tota la zona est de l'ex-imperi otomà, amb l'obertura de diversos *comptoirs*, agències, escoles, etc.

7) la implantació de les escoles francòfones de l'Alliance Israélite Universelle a Turquia (entre d'altres) que no només treballa per llur emancipació i per llur progrés social i moral, sinó que també aporta nous models culturals i lingüístics¹⁴

8) el desenvolupament de noves corrents ideològiques i de pensament: progressista i reformista (pels jueus d'Alemanya), de tendències antireligiosa i areligiosa (pels jueus de l'est), etc.

9) els desplaçaments dels jueus empaitats bé pels pogroms, bé pels diversos nacionalismes que florien en tota aquesta regió balcànica en particular.

Amb tots aquests esdeveniments, els jueus entren, doncs, bastant ràpidament en la societat industrial, moderna, progressista, i d'influència occidental molt marcada (influència sobretot de les idees sorgides de la Revolució Francesa). Adquireixen noves formes de vida, entre les quals nous hàbits lingüístics considerats més universals i més útils per a llur promoció i integració en les societats globals, renovades elles també. Així, les llengües vernacles i comunitàries, el judeo-alemany i el judeo-espanyol, es veuen desplaçades per la necessitat d'aprendre idiomes nous, bé perquè són instruments i símbols d'assimilació (alemany,

13. L'emancipació, que donava als jueus la completa igualtat civil i jurídica, va ser concedida primer de tot als jueus de França l'any 1790, concretament als jueus sefardites de Bordeus o d'Avinyó, i l'any 1791 es va estendre a tots els jueus de França. A més, Napoleó va alliberar nombrosos *ghettos*: el de Venècia l'any 1797, el de Roma l'any 1810, el de Frankfurt l'any 1811. Pel que fa als altres països, els jueus d'Holanda van ser emancipats l'any 1796; els de Bèlgica, l'any 1830; els d'Alemanya i de Prússia, entre 1834 i 1868; la Gran Bretanya, 1858; Itàlia, 1848-1870; l'imperi austro-hongarès, 1867; l'Imperi otomà, 1908; Portugal, 1910; Rússia, 1917; Romania, 1918; Espanya, 1919, segons M. Gilbert.

En general, l'emancipació política els va ser concedida molt més tard, durant el segle XIX pel que fa als jueus de França.

Vegeu Martin Gilbert, *Atlas de la Historia judía*, Ed. La Semana Publicaciones, Jerusalem, 1978.

14. L'Alliance Israélite Universelle (AIU) va ser creada a París l'any 1860 per sis persones (un rabí, un periodista, un enginyer, un advocat, un mestre i un comerciant). Llurs objectius van ser definites de la manera següent:

— treballar pertot arreu per l'emancipació dels jueus i pel progrés moral dels jueus; ajudar eficientment els qui pateixen a causa de llur condició d'israelites, promoure la cultura i la civilització occidental a les comunitats jueves dels països de l'est i del nord d'Àfrica.

Llur acció es va estendre també a l'àmbit polític i humanitari (no sols pels jueus, sinó que també va intervenir pels cristians del Líban o pels protestants d'Espanya —l'any 1863).

No obstant això, llur orientació major va ser l'escolarització dels nens i de les nenes amb la creació d'unes cent cinquanta escoles als països del redós mediterrani, però també amb la creació d'escoles de formació de mestres (l'Ecole Normale Israélite Orientale de París i l'Ecole Normale Hébraïque de Casablanca). El Liceu Sefardita de Barcelona és assimilat a la xarxa de les escoles de l'AIU.

polonès, rus) i d'ascensió socio-econòmica i cultural (alemany, anglès, francès), bé perquè són imposats per noves realitats geopolítiques (obligació d'aprendre la llengua del país: romanès, turc, rus, etc.).

Cal precisar, tanmateix, que la qüestió lingüística no sempre ha evolucionat naturalment i fàcil, per exemple, és el cas dels jueus de Polònia. Havien desenvolupat una gran cultura entorn del *yiddish*, llengua alhora tradicional, religiosa i popular (utilitzada per uns vuit milions de persones), que es veia amenaçada, d'una banda, per l'hebreu que els sionistes partidaris del retorn a Palestina estaven modernitzant i promovent, i d'altra banda, per llengües hegemòniques i de l'assimilació (l'alemany, el rus i fins i tot l'anglès). La situació va prendre tal forma que aviat es parla de guerra de les llengües i que fins i tot es va organitzar una conferència internacional sobre el tema¹⁵

De la mateixa forma, a Turquia, la irrupció del francès per mitjà de les escoles de l'AIU va significar una ruptura alhora lingüística, social i cultural, car aviat va significar la constitució d'una nova elit. Per la seva banda, els rabins, que dirigien les comunitats, van veure ràpidament el perill que representava aquesta irrupció del francès i l'extensió dels costums occidentals i progressistes per la pau de les comunitats i el manteniment de les tradicions i de la religió. No obstant això, tot i la resistència dels més tradicionalistes, els canvis eren ineluctables.

3.3. *Vers un nou model de multilingüisme*

Evidentment, les persones que han contestat la nostra enquesta, i precisament perquè són, la gran majoria, grans i molt grans (alguns han nascut al voltant del 1900), són hereus directes d'aquest context de canvis multidireccionals. Infants o adolescents han rebut el fons lingüístic de llurs famílies (avis i pares), de la comunitat, però també de l'entorn no jueu. Més tard, joves o adults, han viscut llur propi itinerari (emigració, estada a diversos països, immigració a Espanya, a Catalunya) i s'hi han superposat noves adquisicions lingüístiques. Han capitalitzat el fons de dues èpoques amb els estils de vida respectius.

Així com per a totes les noves comunitats jueves que s'han constituït a conseqüència de les grans migracions del final del segle XIX i al començament o la primera meitat del segle XX (el Canadà, els Estats Units, l'Amèrica del Sud, etc.), per als jueus d'Espanya i de Catalunya podem dir que ara està consumada gairebé definitivament la ruptura espacial i temporal que va significar, d'una banda, l'arribada a Espanya, és a dir, en un territori que és, malgrat tot, més homogeni des del punt de vista lingüístic, més estable políticament, i, d'altra banda, l'adveniment d'una època més pacífica (localment almenys). Un nou model s'ha constituït, lingüísticament més reduït i més homogeni, i suposem que més estable també pel que fa al futur.

És aquest model el que ara s'imposa a les generacions jueves nascudes a Espanya i concretament a Barcelona. La CIB, sens dubtes, continuarà essent una comunitat multilingüe, però adoptant el model de la societat global, és a dir, amb l'ús de les dues llengües oficials (català i castellà), amb l'aprenentatge de llengües estrangeres (anglès i francès) i, per a alguns més, també amb l'hebreu.

15. Es tracta de la Conférence de Czernowitz (1908). Vegeu Jean Baumgarten, «La Conférence de Czernowitz et la politique des langues juives» dins *Les Nouveaux Cahiers*, núm. 103, París, 1991. Escriu J. Baumgarten: «Per als instigadors d'aquesta conferència, [...] mentre el *yiddish* perdia el seu caràcter de *judeo-llengua* a causa del contacte amb l'alemany, el rus o l'anglès, i els sionistes treballaven per fer de l'hebreu la llengua viva del poble jueu, es tractava de fer conèixer millor l'existència de la llengua popular, de protegir-la, de desenvolupar-la i de fixar-ne les normes lingüístiques (ortografia, gramàtica, lèxic). Es tractava sobretot de promoure la creació de xarxes d'institucions centrades en la llengua *yiddish* (biblioteques, teatres, escoles) i la difusió d'obres de la cultura jueva i universal, en particular gràcies a les traduccions en *yiddish*».

I no és pas un atzar si aquest model de multilingüisme —i precisament amb aquests cinc idiomes que acabem d'esmentar— és el que, des de fa ben bé deu anys, es dona al Liceu Sefardita, el col·legi d'ensenyament primari de la comunitat jueva de Barcelona. Aquest multilingüisme que s'ofereix als nens jueus és alhora el resultat d'un compromís triàdic entre la realitat sociolingüística de Catalunya, les aspiracions i els dubtes dels pares (que davant de l'elecció corneliana de l'ensenyament del francès o bé de l'anglès han adoptat finalment tots dos idiomes), i la vocació tradicional, religiosa i sionista de la comunitat jueva de Barcelona pel que fa a l'hebreu.

Més enllà, però, del Liceu Sefardita, que només aplega un centenar d'alumnes, la CIB adoptarà, sense cap mena de dubte, el model lingüístic de la societat global catalana que hem dit abans. Forçarà així el procés d'integració en aquesta societat, però anirà perdent progressivament, ineluctablement, totes les particularitats que constituïen la seva riquesa i originalitat. Això és l'altra cara del procés d'integració actual.

RESISTÈNCIA I RECONQUESTA SOCIOLINGÜÍSTIQUES: ASPECTES DE LA NORMALITZACIÓ DEL CATALÀ A LA CATALUNYA AUTÒNOMA*

Henri BOYER

1. LA BATALLA DE LA LLENGUA

Un títol com aquest que, a més a més, ja ha estat emprat,¹ ben segur que evoca la dinàmica sociolingüística de la Catalunya autònoma: la llengua catalana, *llengua dominada* sota el franquisme en profit del castellà (vegeu, per exemple, Benet, 1979), es troba actualment en estat de reconquesta. Els polítics del Principat, ja siguin d'una tendència o d'una altra, estan pràcticament d'acord quant al que és essencial en matèria de llengua/llengües: la necessitat de restituir al català el lloc que li pertoca en la comunicació social, l'administració, els mitjans de comunicació, etc., d'acord amb el que havia estat majoritàriament el seu lloc en els intercanvis *ordinaris* entre catalans. Es tracta, doncs, d'una *batalla* prolongada, perquè la situació heretada, del *conflicte* entre la llengua *nacional* i la de l'estat, és encara lluny de ser superada, tant en la lletra com en l'esperit, malgrat els progressos molt significatius cap a la plenitud del funcionament social del català.

Aquesta *batalla* és per als catalans una llarga història els moments forts de la qual, principalment en el segle XIX (Renaixença) i el XX (durant la Mancomunitat de 1914 a 1925, la Generalitat republicana de 1931 a 1939, sense deixar de banda la resistència a la llarga dictadura), són punts de referència importants per a una memòria col·lectiva particularment sensible a la identitat cultural com a fonament de la *nació*. L'estat espanyol, en prendre, per regla general exclusivament, partit pel castellà, no s'ha cansat, des de fa gairebé tres segles, de declarar periòdicament la guerra al català o potser menys brutalment, com encara fa de vegades ara, de manifestar obertament el seu recel. «Tant el 1924, com el 1717, com més tard el 1939, un poder central provarà d'ofegar una cultura, una llengua i, ¿què en traurà? Certament una marginació aparent, però també la lenta i dolorosa gestació d'una revifalla sempre sorprenent»; «som i serem gent catalana», proclama una sardana cèlebre... (PROUDON, 1989: p. 90-91).

Després de la cèlebre Renaixença, el català (que havia deixat de ser llengua oficial el segle XVIII, però que no havia deixat mai de ser llengua *nacional*) reconquerí progressivament, amb estires i arronses, i de vegades amb una lluita aferissada, si no una normalitat completa com a mínim la seva plena legitimitat. Una etapa fonamental fou, de segur, la de l'*estandardització* que es va concretar, a partir de la creació de l'Institut d'Estudis Catalans (1907), amb la publicació de les obres mestres del lingüista Pompeu Fabra: el *Diccionari ortogràfic* (1917), continuació de les *Normes ortogràfiques* (1913), la *Gramàtica catalana* (1918), i finalment el *Diccionari General de la Llengua Catalana*

* Aquest article és la traducció del darrer capítol de l'obra *Langues en conflit* (París, Editions l'Harmattan, 1991), redactada, principalment, l'any 1989.

1. Per a una obra dedicada a un militant de la llengua catalana. Vegeu Pius Pujades, *La batalla de la llengua. Converses amb Francesc Ferrer i Gironès*, Barcelona, Xarxa Cultural, 1988.

(1932).² Ara bé, una cosa és la *normativització*, la codificació lingüística de l'idioma, i una altra la *normalització*, que fa referència al seu estatus i als usos sociolingüístics en la comunitat i que, diguin el que diguin, en realitat no es decreta. És precisament en el terreny de la *normalització* on la batalla ha estat i és més dura. La idea de *normalització*, absolutament central en la batalla de la llengua a la Catalunya autònoma, fou primer un concepte, després una reivindicació col·lectiva i finalment una ordre del govern català.

D'aquesta manera, el Congrés de Cultura Catalana, vasta mobilització unitària al voltant de la identitat de l'àmbit català (en els seus diversos components: llengua, ensenyament, investigació, història, dret, indústria, cinema, esports...), del 1975 al 1977 (durant la transició), va reagrupar el conjunt de les organitzacions socials i culturals dels Països Catalans (essencialment de la Catalunya pròpiament dita, del País Valencià, del Rosselló, d'Andorra, de les Balears) i en denunciar la *diglossia* en vigor acordà en les seves conclusions la reivindicació d'una política lingüística de normalització: «Els camps d'ús públic de la llengua que cal reconquerir per tal de fer avançar el procés de normalització són: l'administració pública, els mitjans de comunicació, l'ensenyament i l'activitat econòmica» (Congrés de Cultura Catalana, 1977).

La idea que «la normalització és el resultat d'una política lingüística» (VALLVERDÚ, 1980: p. 69)³ es concretà uns quants anys més tard: el govern autònom de Catalunya (la Generalitat) va crear el 1980 una Direcció General de Política Lingüística, la respon-

2. El sentiment, generalment compartit, pel que fa a l'obra de P. Fabra, és que es tracta «d'una obra admirable, bastida damunt els criteris científics més rigorosos del moment i amb una clara voluntat de comprensió de les diverses realitats dialectals i de les necessitats de l'idioma». (DUARTE i MASSIP, 1981: p. 183.)

3. En la literatura sociolingüística hi ha tres termes en competència per a designar l'aplicació institucional i jurídica d'una *política lingüística*: *planificació*, *endegament* i *normalització*. Si *planificació lingüística*, que de fet és l'equivalent francès de l'expressió *language planning* que empen els investigadors anglosaxons, havia estat un terme molt utilitzat abans (GARMADI, 1981: p. 185-186; i també CALVET, 1987: p. 153-160), alguns prefereixen actualment qualsevol dels altres dos termes: l'escola quebequesa opta per *endegament lingüístic*, perquè aquest «concepte [...] es basa en una intenció de consens social en relació a un projecte lingüístic col·lectiu» (DAOUST i MARAIS, 1987: p. 12), mentre que els sociolingüistes catalans han popularitzat a Espanya (i fora d'Espanya) *normalització lingüística*, però en un sentit molt més sociolingüístic del que se li dona algunes vegades (vegeu, per exemple, FISCHMAN, 1971: p. 38-39). Tanmateix, tant si es tracta de *planificació*, *endegament* o *normalització lingüística*, sempre és, com ençà poc ellà, un problema de *gestió* d'una llengua (o de diverses llengües), tant pel que fa a la forma com als usos. Per tant, una política lingüística pot:

— referir-se a una llengua en la seva identitat estructural: pot ser aleshores una intervenció de tipus normatiu, que cerqui la codificació dels funcionaments gramaticals, lexicals, fonètics... heterogenis, la determinació d'una forma estàndard, o fins i tot (o alhora) que doni una forma d'escriure a una llengua que tan sols havia estat oral, o que modifiqui una ortografia, etc.; també pot dedicar-se a difondre oficialment les (noves) normes que han estat fixades d'aquesta manera (i en general basades en el treball dels lingüistes) per als usuaris, amb més o menys determinació, àdhuc amb violència;

— referir-se als funcionaments socio-culturals d'una llengua, al seu estatus, al seu territori, enfront dels funcionaments socio-culturals, de l'/dels estatus, del(s) territori(s) d'una altra/d'altres llengua/llengües emprades també en la mateixa comunitat multilingüe.

Una política lingüística pot presentar també un objectiu doble: *lingüístic* i *sociolingüístic*, i les dues menes d'intervenció evocades són perfectament solidàries. És el que hom entén per *normalització* a Catalunya en el període actual, perquè la normalització comporta, per als sociolingüistes catalans, dues exigències: una de lingüística (de codificació gramatical, lexical, fonètica, ortogràfica) i una altra de sociolingüística, que fa referència a les funcions i els usos de la llengua en la comunitat social (ARACIL, 1965 i 1979; NINYOLES, 1977; BOYER, 1987 i 1990). Cal destacar que alguns sociolingüistes han proposat, per tal de designar millor l'economia política de les relacions que una comunitat manté amb la llengua en tots els seus aspectes, el terme *glotopolítica*. Segons L. Guespin i J. B. Marcellesi, «ofereix [...] l'avantatge de neutralitzar, sense haver d'opinar sobre el tema, l'oposició entre llengua i parla. Designa les diverses aproximacions que fa una societat de l'acció sobre el llenguatge, tant si n'és conscient com si no n'és, tant de la llengua —quan, per exemple, la societat legisla sobre els estatus recíprocs del francès i de les llengües minoritàries—, de la parla —quan reprimeix un determinat ús en una persona o una altra—, com del discurs —quan l'escola fa de la producció d'un determinat tipus de text matèria d'examen: cal el terme *glotopolítica* per englobar tots els fets del llenguatge on l'acció de la societat revesteix una forma política.» (GESPIN i MARCELLESI, 1986: p. 5).

sabilitat de la qual fou confiada, del 1980 al 1988, a una lingüista, Aina Moll.⁴ La creació d'aquesta institució (que depèn del Departament de Cultura de la Generalitat) es perfectament legal dins la Constitució espanyola de 1978 i també, i sobretot, en l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 1979.⁵

En efecte, dos enunciats de la Constitució de 1978 han tingut una importància decisiva per al reconeixement de l'especificitat catalana: el de l'article 2 i el del 2n apartat de l'article 3. L'article 2 estableix que «La Constitució es basa en la unitat indissoluble de la nació espanyola, pàtria comuna i indivisible de tots els espanyols, i reconeix i garanteix el dret a l'autonomia de les nacionalitats i regions que en formen part, i la solidaritat entre totes elles». Aquesta formulació que confirma, encara que sigui amb precaució (*nacionalitat* no és pas el mateix que *nació*, tot i haver estat introduïda una petita distinció amb *regió*), l'heterogeneïtat històrica d'Espanya, no fou aconseguida sense pressions, negociacions i concessions, sense la fermesa de l'esquerra espanyola i del conjunt dels autonomistes (i nacionalistes) i principalment sense la mobilització exemplar dels catalans de pràcticament totes les tendències polítiques.

2. LA REIVINDICACIÓ NACIONALISTA/AUTONOMISTA I L'ELABORACIÓ DE LA CONSTITUCIÓ ESPANYOLA DE 1978: LA REDACCIÓ DE L'ARTICLE 2

2.1. Els resultats de les eleccions legislatives espanyoles del 15 de juny del 1977 (les primeres eleccions lliures després de la Guerra d'Espanya) posaven en evidència l'especificitat política de Catalunya perquè designaven un conjunt de tres grans forces polítiques que constituïa una mena de *bloc nacional* de molt de pes durant el període d'elaboració de la Constitució (1977-1978): el Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC), el Partit Socialista de Catalunya (PSC) i Convergència Democràtica de Catalunya (CDC).⁶ El reconeixement d'aquesta solidaritat de fet, d'altra banda ben provisional,

4. En una conversa que vaig tenir amb ella el maig del 1981, em va parlar de la creació del lloc que ocupava en els termes següents: «No hi ha cap precedent ni a Catalunya ni a la resta de l'estat, ni —que jo sàpiga— en cap dels altres països on ha existit conflicte lingüístic. En general, les solucions als conflictes lingüístics sempre han estat proposades després del conflicte, mentre que aquesta vegada les possibilitats de conflicte han estat previstes i hom ha procurat prevenir-les amb la creació d'aquest càrrec específic de director general de Política Lingüística. És a dir, per mirar de dur a bon terme el procés, estudiar la situació sociolingüística, planificar la normalització, controlar els resultats i modificar la línia d'actuació si semblava convenient, etc.» (MOLL i BOYER, 1982: p. 44).

5. És, d'altra banda, el que indica l'article 7 del Decret d'Estructuració Orgànica del Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació del 23 de juny de 1980, quan fixa com a objectiu per a la Direcció General de Política Lingüística «fer possible el desenvolupament de l'article 3r. de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya i fomentar l'ús del català a les institucions oficials i a les privades» i vetllar per «l'efectiva aplicació de les lleis emanades del Parlament de Catalunya en aquest camp» (DIRECCIÓ GENERAL DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA, 1983c: p. 7).

6. Tant en el discurs de masses com en la pràctica, el PSUC va saber col·locar la reivindicació nacional en el primer pla de les seves preocupacions, i el que també és important, aconseguí d'aparèixer com un partit indiscutiblement nacional.

El Partit Socialista de Catalunya, PSC, «Congrés», col·locava al programa, en termes semblants als del PSUC, el problema de la lluita per l'alliberament nacional. Aquesta lluita es basa en «l'exercici del dret a l'autodeterminació»: l'objectiu a llarg termini és la «Federació de Repúbliques lliure i iguals com a fórmula que conjumini el màxim de llibertat nacional per a Catalunya i per a les altres nacions i pobles de l'actual estat espanyol amb la necessària solidaritat socialista entre tots ells, i molt particularment amb els menys afavorits pel desenvolupament econòmic i social socialista». (2n Congrés del PSC, Barcelona, Comunicacions del Partit Socialista de Catalunya, 1978, p. 61-62).

Pel que fa al combat catalanista, CDC reconeixia igual que els altres dos partits que «en darrer terme només correspon al poble de Catalunya de decidir, mitjançant el dret d'autodeterminació, el seu destí com a nació lliure» (*Programa econòmic i social de Convergència Democràtica de Catalunya*, gener 1977, p. 7). I en exposar clarament el problema de la construcció d'un estat català, CDC insisteix en la noció de *consens* (una paraula clau de l'època) i en la necessitat d'un *pacte* amb els partits nacionals, és a dir, amb l'esquerra catalana.

és indispensable si hom vol analitzar correctament el procés constituent que havia de menar a l'adopció de la Constitució del 29 de desembre del 1978.⁷

I, des d'aquest punt de vista, la discussió pel que fa als termes «nacionalidad», «nación» i «región», discussió que interessà un gran sector de públic a Catalunya (i també a Espanya), principalment a partir del gener del 1978, en ple procés constitucional, mereix que hom l'aprecii en el seu valor just. Aquell debat, en el qual es van comprometre els partits del *bloc nacional català*, i que, de segur, no fou tan sols una baralla de mots, va tenir incidències ben reals en la redacció de la Constitució, particularment en la redacció de l'article 2.

El debat sorgí quan va caldre escollir un enunciat susceptible de retre compte de la complexitat de les relacions entre l'estat espanyol i els diversos pobles que el componen. Per a qualsevol observador mínimament seriós és clar que diversos graus d'*especificitat històrico-cultural* cohabitaven a l'estat espanyol. Es tractava de saber si la Constitució havia de designar, i per tant consagrar, o no, la *diferència* territorial. El reconeixement d'una realitat històrica, amagada durant molt de temps, no era evident: *els poders de fet* (molt especialment l'exèrcit) i la dreta franquista refusaven la concessió d'un estatut constitucional a les minories nacionals. Per ells el terme «nacionalidad», proposat pels autonomistes i per l'esquerra, i acceptat pels sectors moderats, emprat juntament amb el terme «región», introduïa en la Constitució un perill de secessió. Amb el terme «región» n'hi havia d'haver prou per a delimitar el marc d'aplicació del dret a l'autonomia. Per contra, per als partits nacionals catalans, la utilització del terme «nacionalidad» era fonamental perquè significava, a més del reconeixement jurídic d'una especificitat des d'aleshores inalienable, una victòria política i psicològica, fruit d'un llarg combat durant el franquisme, alhora que deixava la possibilitat, en un futur més o menys llunyà, de reivindicar el dret a l'autodeterminació.

Davant les reticències del partit governamental (sotmès a diverses pressions) i una falsa informació pel que feia a la seva pròpia posició, la reacció de Convergència Democràtica de Catalunya fou immediata i sense cap ambigüitat: «Per a CDC, la inclusió del terme "nacionalitats" —fins ara acceptat per tots els ponents constitucionals llevat del d'Aliança Popular— constitueix un factor essencial en la gènesi normativa del text constitucional».

El terme «nacionalitat(s)» permetia la inscripció de l'especificitat lingüística, cultural i històrica de la Catalunya mil·lenària en la Constitució. Per això, CDC amenaçava el govern amb una ruptura de consens: «[...]CDC] no solament no acceptarà la supressió del terme "nacionalitats", sinó que la seva eventual desaparició l'obligaria a una reconsideració de la seva actitud de consens solidari, adoptada fins ara envers el text constitucional en la seva globalitat».⁸

Els comunistes d'Espanya, per mitjà de J. Solé Tura, el seu representant en el grup d'elaboració de l'avantprojecte de constitució,⁹ i membre eminent del PSUC, havien formulat clarament el seu punt de vista de la qüestió i desitjaven veure inclosa en el Títol 1 «una fórmula genèrica» en la qual es poguessin reconèixer tots els pobles d'Espanya.

Igual que aquesta, i juntament amb altres forces (com Esquerra Republicana de Catalunya i altres moviments nacionalistes d'esquerra o d'extrema esquerra, de vegades, per a alguns, molt més independentistes que autonomistes), CDC proposava el restabliment total de les institucions que havien permès de constituir l'Estatut d'Autonomia del 1932 (Generalitat, Parlament...) atorgat per la República.

7. Les sessions de treball van començar el juliol del 1977; el text definitiu fou adoptat per les Cortes (plens del Congrés dels Diputats i del Senat) el 31 d'octubre del 1978 i aprovat per referèndum el 6 de desembre del 1978. (La versió definitiva fou difosa massivament en forma de fascicle en aquell moment.)

8. *Avui* del 9 de febrer del 1978, p. 5.

9. Aquest grup estava constituït per set membres: tres del partit governamental, un d'Aliança Popular (neofranquista), un de la Minoria Catalana, un comunista i un socialista.

Aquesta fórmula havia d'indicar que «l'estat es constitueix com un sistema general d'autonomia» per a «les nacionalitats i les regions que componen Espanya».¹⁰

Una sèrie d'articles de tendències polítiques diverses, apareguts en el diari *Avui*, mostra la sensibilització i la vigilància dels catalans:¹¹ el debat *terminològic* fou, doncs, molt públic.¹² En aquest sentit, mostra una aptitud real per a la mobilització, en aquest cas essencialment intel·lectual. Ningú no dubta que la clarividència i la determinació dels autonomistes catalans quant a una qüestió tan delicada i les seves diverses intervencions¹³ tingueren com a resultat immediat aïllar els *ultres* i portar el partit governamental a ser conciliador. Això no obstant, la conciliació no va funcionar sense determinades compensacions, pel que feia a la formulació definitiva. L'article 2, tal com fou adoptat per la *Comisión d'Afers Constitucionals i Llibertats Públiques del Congrés de Diputats*, el 12 de maig del 1978, és un enunciat particularment interessant, en molts aspectes, del qual convé valorar correctament la gènesi, des de la fórmula proposada pel primer avantprojecte fins a la versió definitiva, en relació amb la seva estructuració semàntica, per mirar de llegir-hi la trajectòria i la inscripció de les ideologies.

2.2. En l'avantprojecte de Constitució publicat al *Boletín Oficial de las Cortes* del 5 de gener del 1978 (núm. 44), l'article 2 estava redactat de la manera següent (Enunciat 1):

«La Constitución se fundamenta en la unidad de España y la solidaridad entre sus pueblos y reconoce el derecho a la autonomía de las nacionalidades y regiones que la integran.»

A partir de la publicació d'aquesta primera versió i de les propostes particulars dels set membres del grup de redacció (Ponència) de la Comissió d'Afers Constitucionals, i després del dipòsit de les esmenes que els diversos grups parlamentaris havien estat convidats a presentar, se n'havia de redactar una segona versió. Però fou abans de la redacció d'aquesta segona versió, tot just després de la publicació de la primera, quan el partit governamental va patir les diverses pressions esmentades més amunt per aconseguir que retirés el terme *nacionalitat*. Fou en aquell moment quan se situà el debat de què acabo de parlar i la mobilització de les forces autonomistes catalanes. Es pot afirmar, per tant, que entre la primera i la segona versió es van enfrontar ideologies absolutament antagonistes i la relació de forces a Espanya era tan gran que la segona versió havia de reflectir per força aquell antagonisme. Fou publicada així en el *Boletín Oficial de las Cortes* del 17 d'abril del 1978 (núm. 82); es tracta de l'Enunciat II:

10. J. SOLÉ TURA, «Memoria sobre el proyecto de Constitución», *Los comunistas y la Constitución*, Madrid, Forma Ediciones, SA, 1978, p. 32-33. Pel que fa a l'existència dels dos termes *nacionalitat* i *nació*, Solé Tura avançava en un altre lloc una proposició teòrica i metodològica interessant, però al·lusiva: «Si admeten una diferència substancial entre els dos conceptes, la dualitat de terminologia pot servir per a distingir la plenitud o la manca de plenitud del poder polític d'Estat. Aquesta és la raó per la qual prefereixo parlar de "nacionalitat catalana"». (SOLÉ TURA, 1976: p. 18).

11. Els títols d'aquests articles deixen ben clar l'objecte i el repte del debat de l'acció. Podem citar, entre d'altres: «Nació i nacionalitats» (U. Crusellas, 1-I-1978); «La Constitució espanyola i les nacions» (F. Cucurull, 26-I-1978); «Nacionalitats: utilitat d'un terme» (M. Arimany, 31-I-1978); «L'Estat espanyol, un Estat plurinacional» (I. Colomines-Companys, 10-II-1978); «Espanya, nació de nacions» (J. Maragall, 2-XI-1978); «Les nacionalitats» (F. Cucurull, 9-XI-1978); «Nació o segrestadora de nacions?» (F. Lorda, 21-XI-1978).

12. El diari *Avui* no va ser, evidentment, l'únic òrgan de premsa que va contribuir al debat, perquè aquest tingué un gran ressò en la premsa en llengua castellana.

13. Cal no oblidar tampoc l'acció de la coalició senatorial Entesa dels Catalans (que reagrupà tota l'esquerra catalana durant les eleccions, i a la qual es va afegir CDC). Aquesta coalició, que el 15 de juny del 1977 havia aconseguit dotze dels setze escons de senadors per a Catalunya (tots els seus candidats havien estat escollits), va llançar, amb motiu del debat constitucional, i més aviat de manera preventiva, una «campanya de mobilització popular i de sensibilització política» (que alguns contestaren) sobre el tema «Guanyem la Constitució, guanyem l'Estatut». La crida llançada per la coalició i difosa per mitjà de cartells i fulls proclamava sense ambigüitat: «Som una nació. Serem una nació».

«La Constitución se fundamenta en la unidad de España como patria común e indivisible de todos los españoles y reconoce el derecho a la autonomía de las nacionalidades y regiones que integran la indisoluble unidad de la nación española.»

El text definitiu de l'Article 2 fou discutit pel conjunt dels membres de la Comissió d'Afers Constitucionals el 12 de maig del 1978. La darrera versió (Enunciat III) fou qualificada per un periodista de «model de consens barroc entre l'esquerra i el centre»: ¹⁴

«La Constitución se fundamenta en la indisoluble unidad de la nación española, patria común e indivisible de todos los españoles, y reconoce y garantiza el derecho a la autonomía de las nacionalidades y regiones que la integran y la solidaridad entre todas ellas.»

Les transformacions de l'Enunciat I són també manifestacions d'un *no-escrit* ideològic (i polític).

De primer cal remarcar que, malgrat els problemes que he recordat, hi havia un consens important al voltant de l'Enunciat I. En aquest sentit, les modificacions proposades per l'esquerra i els partits catalans (tant si eren formulacions del representant en el grup de redacció com del conjunt del grup parlamentari) no capgiraven el text inicial de la Ponència:

— L'essencial de l'esmena del grup parlamentari de la Minoria Catalana (el cos principal de la qual estava constituït pels diputats de CDC), idèntic al del grup PCE-PSUC, consistia a suprimir la forma verbal «reconoce» per treure així a la Constitució (i en conseqüència al nou règim que li concedia l'elaboració), el valor de *protagonista confirmat*, perquè la versió proposada pressuposava que el dret a l'autonomia no era pas més legítim que la unitat d'Espanya i tenia, per tant, el mateix estatus constitucional. El text era el següent:

«La Constitución se fundamenta en la unidad de España, la solidaridad entre sus pueblos y el derecho a la autonomía de las nacionalidades y regiones que la integran.»

— Quant a l'esmena del Partit Socialista Obrer Espanyol i dels socialistes catalans per la utilització del valor transitiu del verb «fundamentar», donava a la unitat d'Espanya un estatut postconstitucional de la mateixa categoria que el dret a l'autonomia (ambdues coses estaven *garantides*):

«La Constitución fundamenta y garantiza la unidad de España, el derecho a la autonomía de las nacionalidades y regiones que la integran y la solidaridad entre todas ellas.»

Aquestes dues esmenes tendien, doncs, amb dues formulacions diferents, a treure qualsevol mena de preponderància a la unitat d'Espanya.

— Respecte a les modificacions d'Aliança Popular, feien referència, principalment, al mot «nacionalidades», del qual aquest partit desitjava la supressió (volia conservar tan sols el mot «regiones»).

Allò que roman en l'Enunciat II (i en l'Enunciat III), és la coexistència constitucional dels termes «regiones» i «nacionalidades». Calia, com ha estat remarcat, la institucionalització d'una *diferència* i alhora l'acceptació d'un doble tractament jurídic-administratiu de l'autonomia. Per tant, en certa manera, la Constitució consagra la victòria de les forces d'esquerra i dels partits nacionalistes (nacionalistes i autonomistes). Ara bé, la transformació que hi havia hagut (de l'Enunciat I a l'Enunciat II) pretenia reduir l'abast d'una concessió d'aquesta mena. La *redundància* n'és el símptoma major: en

14. Manuel Vicent, «Nación de naciones», *El País* (13 de maig del 1978).

efecte, si bé el text distingeix entre «nacionalitats» i «regions», oposa tanmateix el plural dels dos substantius al singular de «nació» i a la seva caracterització unívoca: «espanyola». En afirmar «la indissoluble unitat de la nació espanyola», i en reprendre, com si volgués donar-li un contingut més polèmic, la determinació restrictiva (*delimitació* estricta) d'Espanya «com a pàtria comuna i indivisible de tots els espanyols», hom talla de cop qualsevol interpretació *maximalista* del reconeixement del dret a l'autonomia (que hauria pogut legitimar el separatisme i justificar l'aplicació del principi d'autodeterminació).¹⁵ La ideologia franquista aconseguí així la revenja.

De l'Enunciat II a l'Enunciat III la transformació és molt menys important, però les reticències de la ideologia dominant sempre són aparents: ni el desplaçament del sintagma «la unitat indissoluble de la nació espanyola», ni la posada en aposició de «pàtria comuna...», no suprimeix l'efecte de redundància ni, per tant, els *escrúpols de l'enunciació* (i les seves contradiccions). A més, hom observa el retorn del substantiu «solidarietat» i l'aparició de la fórmula verbal «garantir», que són també unes concessions (molt) febles al que hom podria també anomenar ideologia federalista. Això no obstant, «garantir» introdueix, respecte a «reconèixer», quelcom més que un matís, principalment en matèria constitucional.¹⁶

2.3. La distinció plantejada per l'article 2 autoritzava, de fet, dues modalitats d'accés a l'autonomia, una de les quals, que podríem anomenar *noble*, havia de ser reservada per a les comunitats *històriques* com Catalunya, el País Basc o Galícia (la qual cosa podria posar en dubte el poder central), i així obriria el camí a un tractament oficial i institucional de la diferència cultural, prevista d'altra banda per l'article 3 que, després d'haver proclamat en el primer apartat que «*el castellano es la lengua española oficial del Estado*», enuncia en el segon:

«Las demás lenguas de España serán también oficiales en las respectivas Comunidades Autónomas, de acuerdo con sus Estatutos.»

I afegeix (3r apartat):

«La riqueza de las diversas formas lingüísticas de España es un patrimonio cultural que será objeto de especial respeto y protección.»

Incontestablement, el marc constitucional espanyol havia de permetre a la batalla de la llengua a Catalunya (i arreu d'Espanya) de guanyar posicions importants, si no decisives, a l'hora de l'elaboració de l'Estatut d'Autonomia (desembre del 1979).¹⁷ Efectivament, l'article 3 de l'estatut estipula que:

15. La intervenció del diputat F. Letamendia, de l'esquerra nacionalista basca (Euskadiko Ezkerra), quan hi hagué la discussió en comissió (per a l'elaboració del text final), en demanar que es fes explícitament referència al dret a l'autodeterminació, sembla tan sols... simbòlica (vegeu el *Mundo Diario* del 13 de maig del 1978, p. 6). «En la mateixa discussió, un eminent representant del partit governamental s'esforça a demostrar que el text constitucional limitava l'abast del terme "nacionalitat": "el terme nacionalitat de l'article dos no és ni pot ser el fonament d'un procés d'independència que arribi a tocar la unitat espanyola. No és ni pot ser el fonament d'un dret per constituir-se en estat, sinó tan sols un dret a tenir un règim d'autonomia. No és ni pot ser el fonament de la legitimació d'una autoritat sobirana, perquè la sobirania és patrimoni exclusiu de la nació espanyola. Finalment, no és ni pot ser tampoc el fonament d'una petició d'aplicació del principi de les nacionalitats, o del principi de l'autodeterminació, perquè la realitat històrica d'Espanya com una unitat política nacional en la qual no existeixen ni minories ni pobles sota domini colonial està per sobre de tot això». (*El País*, 13 de maig del 1978).

16. Tot i que el verb «*garantizar*» figura en l'esmena socialista, sembla que la seva utilització en l'Enunciat III sigui deguda a la pressió de la Minoria Catalana.

17. Llei orgànica 4/1979 publicada en el Diari Oficial de la Generalitat del dia 31 de desembre del 1979.

- «1. La llengua pròpia de Catalunya és el català.
2. L'idioma català és l'oficial de Catalunya, així com també ho és el castellà, oficial a tot l'estat espanyol.
3. La Generalitat garantirà l'ús normal i oficial d'ambdós idiomes, prendrà les mesures necessàries per tal d'assegurar llur coneixement i crearà les condicions que permetin d'arribar a llur igualtat plena quant als drets i deures dels ciutadans de Catalunya».¹⁸

Hom observa que en aquest text fonamental, una obra tan compromesa com la Constitució del 1978, s'ha introduït clarament una distinció entre la *llengua pròpia* de Catalunya, el català, i les *llengües oficials* a Catalunya, castellà i català. Distinció que és ben lluny de ser accessòria: pesará en el desenvolupament de la normalització sociolingüística en orientar les reivindicacions nacionalistes cap a una correcció de la cooficialitat en favor del català.

3. LA POLÍTICA LINGÜÍSTICA: DISPOSITIUS I DISPOSICIONS

La Direcció General de Política Lingüística està organitzada en tres grans serveis que actuen d'acord per a la defensa i la promoció de la *llengua pròpia*:

- L'Institut de Sociolingüística Catalana, que s'encarrega dels estudis, les enquestes i la documentació pel que fa a la situació del català i la seva evolució i, per tant, del seguiment i l'avaluació de la tasca de *normalització*. En el darrer període, l'Institut de Sociolingüística Catalana s'ha llançat a l'elaboració d'un informe ambiciós respecte a la situació en matèria sociolingüística i les intervencions institucionals que s'imposen.¹⁹

- El Servei del Consell Lingüístic té la responsabilitat de l'ensenyament del català als adults (especialment la coordinació dels cursos organitzats per les municipalitats i la formació pedagògica dels ensenyaments de català). Lliura també els diplomes que confirmen el coneixement del català, dona informacions de les traduccions, correccions, etc. i, en col·laboració amb l'Escola d'Administració Pública de Catalunya, té cura de l'elaboració del llenguatge administratiu.

El Servei pot estar content d'uns quants èxits en diversos camps. Cal destacar aquí, especialment, l'elaboració, amb l'ajut del Consell d'Europa, d'un curs *multimedia* per a no-catalanoparlants: *Digui, digui...* Aquest curs s'inspira en allò que s'anomena l'*enfocament comunicatiu* en l'ensenyament de les llengües: té com a objectiu l'aprenentatge d'una competència de comunicació i recolza, per definir els objectius d'aprenentatge, en un *Nivell llindar* català, és a dir, essencialment en una base funcional-nocional. A més del material imprès habitual, empra un material sonor (*cassettes* que acompanyen els llibres de l'alumne, emissions de ràdio) i un material audiovisual (*videocassettes*, emissions de televisió). Aquesta realització és ben significativa d'una estratègia que sap dotar-se de mitjans rigorosos i eficaços.²⁰

18. I el mateix article afegeix en l'apartat 4t un compromís altament simbòlic i exemplar, si hom considera que el parlar occità (gascó) de la Vall d'Aran, territori administrat per la Generalitat catalana es troba en una situació tan problemàtica com la que podia tenir fins ara el català a Espanya:

«4. La parla aranesa serà objecte d'ensenyament i d'especial respecte i protecció».

19. El marc programàtic d'aquesta radioscòpia sociolingüística ha estat exposat en una publicació de l'Institut de Sociolingüística Catalana, *Noves SL*, núm. 6, febrer de 1989 (Departament de Cultura), p. 16-21 (Pla d'actuació 89-92).

20. Vegeu el suplement núm. 4 del butlletí: *Com ensenyar català als adults* (Barcelona, juliol 1984), dedicat a *Digui, digui...* Cal indicar que l'elaboració d'aquest material pedagògic fou precedida d'una enquesta sociolingüística que fa referència a les expectatives, les necessitats i les actituds dels aprenents virtuals (vegeu: DIRECCIÓ

El Servei del Consell Lingüístic té també la missió de coordinar els treballs de terminologia catalana, obra fonamental per a una autèntica normalització lingüística. En aquest sentit cal indicar la creació del TERMCAT, un centre de terminologia sota la doble autoritat de la Direcció General de Política Lingüística i de l'Institut d'Estudis Catalans. A aquest Centre, se li van confiar tasques de planificació i de difusió en matèria terminològica, de formació d'especialistes en terminologia, de constitució d'un banc de dades terminològiques i d'un banc de dades documentals, etc. És, evidentment, un servei obert al públic i sembla que ja és una eina eficaç per a la política lingüística de normalització del català.

• El tercer instrument institucional del qual es dotà la Direcció General de Política Lingüística fou el Servei de Normalització de l'Ús del Català que «té la missió de promoure l'ús del català a tots els nivells i en tots els camps, públics i privats» (Aina Moll dins TUDELA, 1986: p. 23). A més de l'acció de sensibilització durant la difusió, l'any 1983, de la Llei de normalització (de la qual parlarem més endavant), aquest servei va organitzar durant els anys 81-82, una gran campanya per a la normalització lingüística de Catalunya l'eslògan de la qual era «El català, cosa de tots». Aquesta campanya, que mobilitzà una quantitat important d'energies i de mitjans, tenia com a objectiu «una presa de consciència lingüística per part de la població de Catalunya, la promoció de la conversa bilingüe, l'encoratjament per a l'extensió de la presència pública del català i la plena participació de tota la població, les entitats i les institucions de Catalunya al procés de recuperació de l'ús de la llengua catalana.» (DIRECCIÓ GENERAL DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA 1983c: p. 47). Sembla que, principalment, es tractava de contribuir a l'evolució de les actituds respecte al català (Aina Moll dins TUDELA, 1986: p. 24). Basant-se en una argumentació sociolingüística, històrico-cultural i jurídica alhora (DIRECCIÓ GENERAL DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA, 1981a, 1981b), els responsables de la campanya van recórrer a tots els mitjans de comunicació: premsa escrita, ràdio, vídeo, cinema.

En el centre d'aquesta campanya, el personatge d'una nena de deu anys, la Norma (el joc de paraules és evident), la qual, per mitjà de cartells, prospectes explicatius (bilingües), autoadhesius, còmics, etc., es presentava com l'apòstol entusiasta (i exigent) de l'extensió dels usos del català i del seu «bon ús» (si més no, de la seva integritat). Aquí hi havia, sens dubte, un objectiu doble: des d'un punt de vista *comunicatiu* (sociolingüístic), es tractava de fer *normal* i efectiu (de fer acceptar) el caràcter oficial del català, de proclamar-ne la legitimitat; des d'un punt de vista estrictament lingüístic, percaçar les produccions errònies, promoure una *norma* (gramatical, lexical...). Per això en una seqüència dibuixada, que representa un restaurant, la Norma se sorprèn de no trobar una carta redactada en llengua catalana. En una altra, en què ella juga amb nens de la seva edat, s'indigna pel maltractament morfosintàctic i lexical que un company gasta amb el català.

Els promotors de la campanya van justificar el recurs d'un personatge com aquell per una necessitat d'impertinència i per a ells «tingué un impacte en la societat catalana» (DIRECCIÓ GENERAL DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA, 1983c). Ara bé, el recurs a la Norma fou controvertit: alguns, per exemple, van considerar «aquesta noieta de deu anys insípida i, és clar, asexualada» i denunciaren una «manca d'habilitat en *marketing* cultu-

DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA, 1984a i STRUBELL i ROMANÍ, 1986; també DIRECCIÓ GENERAL DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA, 1983 d). Pel que fa al llenguatge administratiu no ens cansaríem de remarcar l'excel·lent caire de la *Revista de Llengua i Dret*, publicada per l'Escola d'Administració Pública. Vegeu igualment DUARTE i ALAMANY, 1984a i b. Per a les activitats de l'Escola d'Administració Pública de Catalunya vegeu Escola d'Administració Pública de Catalunya, *Memòria 1987-1988*, Generalitat de Catalunya. Barcelona, 1989.

ral» (G. Puig dins JOUANA, 1983: p. 46). Això no obstant, és innegable que la imatge de la noieta fou particularment ben rebuda pels infants.

La campanya per a la normalització del 1982 fou seguida d'altres campanyes: la que tenia per objectiu la difusió de la Llei de normalització lingüística, el 1983-1984, una campanya de sensibilització lingüística el 1985-1986, l'eslògan de la qual era «Depèn de vostè», i campanyes per a la normalització lingüística en els camps de la restauració (el 1986-1987) i darrerament del comerç (presència del català en els rètols).

Cal observar que la dinàmica de la normalització ha sabut recolzar en tota una xarxa de Centres de Normalització Lingüística, implantats en la quasi totalitat de les municipalitats.²¹ La tasca duta a terme per aquests centres, sobretot a les ciutats obreres dels suburbis de Barcelona amb una gernació de població *immigrada*, és exemplar. Citaré ací el cas de l'Hospitalet de Llobregat, aglomeració de 278.000 habitants en la qual més del 70% de la població és de llengua materna castellana, i més especialment l'acció duta a terme en un barri poc afavorit des del punt de vista social i cultural, on les condicions de vida són particularment difícil (l'atur hi és molt alt): el Polígon Gornal. En un context com aquell no era gens evident endegar un ensenyament del català per a adults. Van tenir la pensada d'organitzar cursos específics, en forma de conversa, amb grups d'un màxim de 15 persones, sobre temes que interessaven directament, des d'un punt de vista pràctic, el públic a qui s'adreçaven.

L'aprenentatge lingüístic s'acompanya d'una representació icònica, en plafons. Els dibuixos, un cop reproduïts, es proposen a les classes d'ensenyament primari (amb les quals els organitzadors estan en contacte) pe tal que siguin acolorits pels nens. Regularment (si fa no fa cada deu dies) s'exposen aquestes realitzacions a tota mena de llocs públics del barri (bars, comerços, entrades d'edificis, etc.). L'interès d'aquest mètode és evident: permet que quedin complicats un màxim dels habitants del barri en una autèntica adquisició o, si més no, en una bona impregnació lingüística, jugant amb funcionaments naturals de proximitat social, de convivència i d'afectivitat (els pares estan contents de trobar les pintures dels seus fills en el seu entorn immediat).

De ben segur que es podrien citar molts altres casos en els quals la política lingüística deixa lloc a la imaginació i a la iniciativa de cada àmbit. Ara bé, cal destacar, pel que fa a l'organització dels cursos de català per a adults (sota l'ègida de la Direcció General de Política Lingüística i de més de 250 municipalitats i organismes diversos) el gran esforç realitzat en aquest sector de la normalització. Així, mentre la població afectada el 1981-1982 era de 17.000 persones, va augmentar regularment fins que el 1985-1986 havia passat a 44.493. (El 1986-1987, hom observa una certa estabilització, eren 40.875.)

Això no obstant, la batalla de la llengua s'entaula també (¿sobretot?) a les escoles i als instituts (sense deixar de banda les universitats). Aquest ensenyament del català, que surt de la competència del Departament d'Ensenyaments, s'implantà progressivament arreu de Catalunya, fins i tot a les zones de domini castellanoparlant on la demanda és, d'altra banda, molt forta malgrat la difícil situació sòcio-cultural.²² Tot això,

21. El 1989 es creà una institució de coordinació nova: el Consorci per a la Normalització Lingüística.

22. En l'Ensenyament General Bàsic la legislació imposa un ensenyament *del* català i progressivament un ensenyament *en* català d'acord amb el pla següent:

— ensenyament en català en l'Ensenyament Pre-escolar i el Cicle Inicial per a tots els nens de llengua materna catalana i per als qui els pares desitgin l'ensenyament en català;

— ensenyament del català com una assignatura:

a) en Pre-escolar, Cicle Inicial i Cicle Mitjà: 4 hores;

b) en Cicle Superior: 3 hores;

— pel que fa a l'ensenyament en català, a més del que hi ha previst per al Cicle Inicial i per al Pre-escolar, cal ensenyar també dues assignatures en català, Ciències Naturals i Ciències Socials en la 2a etapa d'EGB (de 10 a 14 anys). (J. Arenas i Sampera dins ARENAS i ABEYÀ, 1985: p. 23-24).

però, no ha funcionat pas sense plantejar problemes seriosos de formació dels ensenyants, perquè, atès el dèficit sociolingüístic heretat, no era gens fàcil de trobar un cos d'ensenyants, molt especialment dins dels mestres d'escola, susceptible d'ensenyar català correctament o, si més no, fàcilment. Al principi dels anys 80, respecte als mestres de l'Ensenyament General Bàsic, segons les fonts oficials, la situació era la següent:²³

Sobre els 29.113 ensenyants complicats:

un 67,7% sabien expressar-se en català,
un 24,8% tan sols l'entenien,
un 7,49 no l'entenien
i sobretot: el 32% no l'entenien gens.

Tothom estarà d'acord que, en aquestes condicions, no era fàcil fer pair l'obligació legal d'un ensenyament del català i en català (encara que al principi fos modest, sobretot a les zones castellanoparlants).

Tanmateix, també en aquest front (decisiu per a l'esdevenidor sociolingüístic de Catalunya) les energies es van mobilitzar. En aquest sentit podem citar un exemple interessant de pràctica d'immersió lingüística escolar, precisament en una ciutat (de 136.000 habitants) dels suburbis de Barcelona: Santa Coloma de Gramenet. D'acord amb les preferències expressades pels pares dels alumnes, la immensa majoria dels quals eren d'origen no català (però només el 50% desitjaven una escolarització en castellà), els responsables locals establiren l'any 1983 un ensenyament en català a 13 de les 32 escoles públiques de l'aglomeració. Sembla que els resultats obtinguts prometen perquè la quasi totalitat (97%) dels alumnes complicats en aquest programa d'immersió van adquirir, des del final del primer any, una comprensió molt satisfactòria del català i una gran majoria (més del 75%) anaven ben encaminats per a l'adquisició d'una competència activa (producció) (M. Abeyà dins ARENAS i ABEYÀ, 1985: p. 34). Les informacions que aporten diverses enquestes sobre la situació sociolingüística de la Catalunya actual tradueixen bé l'esforç de normalització en l'ensenyament (i evidentment fora de l'ensenyament), tot i que la situació particular del districte (àrea metropolitana) de Barcelona (la zona més poblada de Catalunya) és lluny de ser satisfactòria (VALLVERDÚ, 1988).

Si el projecte de normalització s'ha pogut desenvolupar, malgrat els nombrosos handicaps, de manera força enèrgica, és perquè la Generalitat, que col·locà al primer lloc de les seves preocupacions (uns diuen per «nacionalisme», d'altres per «càlcul polític»...) la qüestió lingüística (i més àmpliament cultural), es va dotar, no tan sols, ja ho hem vist, d'estructures d'intervenció adequades, sinó també d'un *marc legal* susceptible d'aportar a la legitimitat de la política lingüística en favor del català una garantia jurídica.

A més d'un conjunt de *decrets, ordres i declaracions*,²⁴ un text legislatiu, la Llei 7/1983 del 18 d'abril, de normalització lingüística de Catalunya, entrà en vigor el 23 d'abril del 1983.²⁵

Basant-se en l'article 3 de la Constitució i en l'article 3 de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya en què es desenvolupa el concepte de llengua pròpia de Catalunya (J. M. Puig Salellas dins TUDELA, 1986: p. 139; DIRECCIÓ GENERAL DE POLÍTICA LINGÜÍSTI-

23. Xifres comunicades pel Servei d'Ensenyament del Català i publicades pel Departament d'Ensenyament de la Generalitat (vegeu ARENAS i ABEYÀ, 1985: p. 24).

24. Pel que fa al paper i les intervencions específiques, *Resolucions i Mocions*, del Parlament de Catalunya en el mateix camp, vegeu el núm. 165 del *Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya*, Barcelona, 5 de desembre del 1983.

25. Fou objecte d'una difusió massiva amb dues presentacions: un tiratge a part del núm. 322 del *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya* (divendres, 22 d'abril del 1983) i un fascicle editat pel Departament de Cultura de la Generalitat (DIRECCIÓ GENERAL DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA, 1983b).

CA, 1983a i 1983b), aquesta llei particularment consensuada²⁶ és el fruit d'una llarga tasca, alhora sociolingüística i jurídica (MOLL, 1984).

Després d'una primera consulta a lingüistes, sociolingüistes i juristes el juny del 1980, que confirmà la necessitat de dotar-se d'un text legislatiu i, sense esperar, d'intensificar el projecte de normalització, i després d'haver sentit els representants dels grups parlamentaris (juny-juliol del 1980) —per tal d'assegurar un consens polític— el conseller de Cultura i la directora general de Política Lingüística van formar dos grups de treball: un de sociolingüistes²⁷ i l'altre de juristes, les aportacions respectives dels quals havien de conduir a un avantprojecte. El grup de sociolingüistes envià l'octubre del 1980, *Comentaris i suggeriments respecte a l'Avantprojecte de Llei sobre l'ús lingüístic a Catalunya*.

Hi va haver quatre versions successives de l'avantprojecte: és força interessant observar les transformacions del títol. De *Llei sobre l'ús de la llengua catalana* es passà a *Llei sobre les llengües de Catalunya*, i després a *Llei sobre l'ús lingüístic a Catalunya* (el mateix títol que el del tercer i el quart avantprojecte, malgrat les modificacions de contingut).

Tal com subratlla la directora general de Política Lingüística, «hi ha diferències considerables entre les versions successives que reflecteixen un procés de maduració de la reflexió col·lectiva» (MOLL, 1984: p. 8).

El quart avantprojecte fou presentat als representants dels grups parlamentaris i als qui havien pres part en la primera consulta i després el Departament de Cultura féu arribar la darrera redacció de l'avantprojecte als grups parlamentaris. Un pacte al si de la Comissió de Política Cultural del Parlament de Catalunya va permetre fer una proposta comuna a tots els grups. Amb tot i això, el procediment parlamentari es prolongà durant dos anys i mig (Ferrer, 1984 b: pp. 171-175). És a dir, no estava pas tot ajustat... I el consens final ha de ser apreciat com pertoca.

Aquesta llei és, en certa mesura, un desenvolupament, sobre la forma jurídica, de la idea de normalització lingüística.²⁸ El 1r apartat de l'article 2 centra el marc general del dret a l'ús del català:

«El català és la llengua pròpia de Catalunya. Tots els ciutadans tenen el dret de conèixer-lo i d'expressar-s'hi, de paraula i per escrit, en les relacions i els actes públics, oficials i no oficials. Aquest dret suposa, particularment poder: adreçar-se en català, de paraula i per escrit, a l'Administració, als organismes públics i a les empreses públiques i privades; expressar-se en català en qualsevol reunió; desenvolupar en català les activitats professionals, laborals, polítiques i sindicals, i rebre l'ensenyament en català.»

D'altra banda, la llei apunta clarament a través de la generalització de l'ensenyament en català un bilingüisme no disglòssic: «Tots els infants de Catalunya, qualsevol que sigui llur llengua habitual en iniciar l'ensenyament, han de poder utilitzar normalment i correctament el català i el castellà al final dels seus estudis bàsics» (article 14, 4t apartat).

26. Fou adoptada pel Parlament de Catalunya el 6 d'abril del 1983 per unanimitat menys una abstenció. Els debats que van precedir el vot de la llei pels diputats foren publicats en el *Diari de Sessions del Parlament de Catalunya*, Sèrie P - Número 130, I Legislatura, Any 1983 (primer període).

27. No és un fet casual que en el grup de sociolingüistes escollits pel Departament de Cultura i la Direcció General de Política Lingüística hi figuressin membres eminents de l'escola catalana de sociolingüística dels quals ja hem parlat ací: L. V. Aracil, A. M. Badia i Margarit, F. Vallverdú. (Cal assenyalar també que la mateixa directora general de Política Lingüística era membre del Grup Català de Sociolingüística.) Hom pot llegir en *Amiras/Repères* núm. 6 no tan sols la versió de la gènesi d'aquesta llei proposada per un altre membre del mateix grup de sociolingüística, sinó també les reserves d'un membre del PSC (socialistes catalans) quant a la política lingüística de la Generalitat de J. Pujol (vegeu Puig dins JOUANNA, 1983).

28. Llei 7/1983, del 18 d'abril, de normalització lingüística a Catalunya, *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, núm. 322, divendres 22 d'abril de 1983.

El text no oblida cap espai de normalització en el seu inventari. Així, l'article 25, per exemple, en el 1r apartat, indica que «el Consell Executiu de la Generalitat ha de fomentar la normalització de l'ús del català en les activitats mercantils, publicitàries, culturals, associatives, esportives i de qualsevol altra mena».

El marc jurídic instaurat per la Llei de normalització ha, doncs, [*de permetre*] de normalitzar completament el català» perquè, si hom ho desitja de debò, «a dins de Catalunya un pot legalment expressar-se sempre només en català a tot arreu». (J. M. Puig Salellas dins TUDELA, 1986: p. 139). Ara bé, són pocs els catalanoparlants que saben que «dins del perímetre del Principat, legalment és indiscutible que cap ciutadà no té l'obligació de parlar en castellà». (F. Ferrer dins TUDELA, 1986: p. 102). És cert que perquè la normalització esdevingui un fet, no n'hi ha prou amb la promulgació d'una llei: cal que els usuaris coneguin els drets que aquesta llei confereix i tinguin la voluntat d'exercir-los i d'exigir-ne el respecte...

Això no obstant, la Llei 7/1983, de 18 d'abril, és incontestablement una victòria molt important per a l'èxit de la normalització del català.²⁹ Principalment el concepte de llengua pròpia de Catalunya, tal com es planteja en el text legislatiu enfront del de llengua oficial, sembla que autoritzi una interpretació molt favorable per a l'estatus sociolingüístic de la llengua catalana. Per a alguns especialistes, d'una part «la introducció del concepte de llengua pròpia implica, des d'una perspectiva històrica, l'entrada en joc d'un element diferenciador en el marc de la doble oficialitat espanyola», i de l'altra «[la] diferenciació es fa a favor de la llengua territorial, l'única que mereix aquell qualificatiu» (PUIG SALELLAS, 1987: p. 51). Així, en les conclusions del sector «Llengua i Dret» del II Congrés Internacional de la Llengua Catalana, el reconeixement de la «llengua pròpia com a única llengua oficial» es plantejà com un objectiu absolutament legal, tot i que, per a un futur immediat, es ponderava «l'establiment d'un tracte jurídic especial». Sobretot «les institucions de la Comunitat Autònoma i les locals, com també les corporacions i institucions professionals, acadèmiques, econòmiques i altres han de tenir el català com a única llengua d'expressió oral i escrita, amb exclusió, per tant, de textos dobles, naturalment sens perjudici del dret d'opció, el dret a la tria lingüística del ciutadà».³⁰ Ja veurem que no es tracta pas d'una presa de posició sense importància per al desenvolupament de la «batalla».

Tanmateix, tots els especialistes no tenen una apreciació uniforme quant a les virtualitats de la Llei de normalització. Si bé una majoria dels agents de la política lingüística no van deixar de subratllar la importància històrica d'una llei d'aquella mena, des de la seva promulgació es van emetre reserves que denunciaven la hipoteca del compromís del qual havia sortit i... la utilització impròpia de l'expressió *normalització lingüística*.³¹

29. Vegeu el dossier que hi ha dedicat el núm. 3 de la *Revista de Llengua i Dret*, abril del 1984, vol. 2, Barcelona, Escola d'Administració Pública de la Generalitat de Catalunya (p. 3-68). Per a una anàlisi de les fonts quebesques de la Llei de normalització (cf. la «Carta de la llengua francesa» o Llei 101, de 1977) i una aproximació crítica de la seva gènesi i del text adoptat, vegeu FERRER, 1984b (p. 168) per a qui «la Llei de Normalització Lingüística a Catalunya [...] és un text híbrid, on es barregen l'esquema *territorialista* i l'esquema *bilingüista*».

30. *II Congrés Internacional de la Llengua Catalana. Convocatòria. Inauguració. Clausura. Conclusions. Congressistes*, Barcelona, II Congrés Internacional de la Llengua Catalana i Escola d'Administració Pública de Catalunya, 1987: p. 104.

31. Així, per a X. Lamuela, «[...] El mateix nom de la llei compleix una funció destacadament ideològica. Anuncia la *normalització*, és a dir la desaparició d'un conflicte que [...] no té competència per a resoldre. A més a més, defineix aquesta *normalització* com «l'equiparació de totes dues» llengües o, més explícitament, citant l'Estatut, com «llur igualtat plena quant als drets i deures dels ciutadans de Catalunya». Ja es veu que aquesta ficció d'igualtat s'obté fent abstracció de l'àmbit de l'estat, que justament, a través de la Constitució, és el que obliga, omnipresent, a fer una llei possibilista, plena de limitacions que sovint fan reaparèixer, insidiosament, la pressió de l'estat en forma d'excepcions i de negociacions ulteriors. En conclusió, podem afirmar que, donat

4. CONSENS I DIVISIONS

Tanmateix, la mutació sociolingüística que representa el pas d'una situació de *diglòssia*, o de *bilingüisme diglòssic* a una situació de *bilingüisme neutre* (VALLVERDÚ, 1973: p. 42) no es decreta: em sembla que no funciona sense trasbalsar més o menys considerablement les pràctiques lingüístiques i les actituds socio-culturals. Per aquesta raó el període que viu des de fa uns quants anys la ja Catalunya autònoma és el d'una exacerbació en l'expressió de les representacions sociolingüístiques, d'una mena de realització generalitzada de la desestabilització de la *polaritat diglòssica* (català/castellà) que ha estat molt de temps en vigor i, per tant, d'una modificació de la naturalesa del conflicte. Així també el carrer, els mitjans de comunicació, l'escola..., són llocs on es multipliquen els signes d'una inversió de legitimitat en el mercat lingüístic de Catalunya (BOURDIEU, 1982).³²

Evidentment, no tot té un caire espectacular en l'exercici quotidià de la normalització lingüística: tant si hom pensa en concret en l'ensenyament del català en el medi escolar, com envers els adults, del qual ja hem parlat.

Pel que fa als mitjans de comunicació, la situació no és tan desfavorable per al català com ho era al començament dels anys 80. Encara que la premsa escrita quotidiana impresa a Catalunya (llevat de dos diaris: l'*Avui* i el *Diari de Barcelona*) sigui majoritàriament en castellà (on *La Vanguardia* i *El País* es parteixen el mercat principal), i si pel que fa a la ràdio la situació encara no és favorable al català, la televisió (sobretot gràcies a la creació, primer, d'una tercera cadena, TV3, completament en català i que hàbilment ha sabut conquerir un ampli auditori popular, i més recentment del Canal 33, també en català) és millor i fins i tot pot fer trontollar «l'hegemonia comunicacional» del castellà a Catalunya, tal com diu J. Gifreu (dins TUDELA, 1986).

Hi ha un altre motiu de satisfacció per als catalanistes: la situació del llibre català (en català). Els observadors subratllen la bona salut d'aquest camp important per a la normalització:³³ de 590 llibres editats en català el 1975, es passà a 2.500 el 1984, i a 4.145 el 1987, amb un augment important del tiratge (F. Vallverdú, dins TUDELA, 1986: p. 149-152; VALLVERDÚ, 1981: p. 103-107; CORBELLA, 1988: p. 42).

Ara bé, és segurament en el paisatge escriptural urbà on la nova circulació del català (i per tant la competència amb el castellà) és més manifesta. La política de normalització de la Generalitat i de les municipalitats ha modificat el decorat lingüístic: panells de senyalització, rètols, plaques i cartells de tota mena als llocs públics i a les façanes testimonien un avenç incontestable de la *llengua pròpia*.

«El català al carrer», un eslògan del Congrés de Cultura Catalana ha esdevingut una realitat. I era ben lògic en una competència que les reaccions d'agressivitat apareguessin, ací o allà, en forma de grafitis o *bombatges* en cartells, mitjans de locomoció,

l'abast restringit de les disposicions que conté la llei, la seva presentació i el seu mateix títol pertorben l'aclariment ideològic que necessitem tots els qui treballem per la difusió del català. Aquesta llei dissimula la institucionalització de la discriminació lingüística a Espanya i converteix el terme *normalització lingüística* en una etiqueta devaluada conceptualment, útil per a tota mena de manipulacions ideològiques.» (LAMUELA, 1987: p. 28-29). Això no obstant, el govern central no semblava pas perfectament satisfet: no va deixar d'emetre reserves jurídiques diverses, per exemple, pel que feia a alguns aspectes dels articles 4 i 6 que el van portar a apel·lar al Tribunal Constitucional.

32. La batalla de la llengua també té lloc davant dels tribunals. Un exemple entre molts d'altres: El Col·legi Oficial d'Enginyers Industrials de Madrid va presentar una querrela contra l'Alcaldia de Granollers la qual, l'any 1985, quan demanà un enginyer municipal, va exigir als candidats la redacció d'un informe tècnic en català. El Tribunal competent de Barcelona, en deliberació del dia 26 de febrer del 1987, va emetre una sentència favorable a l'Alcaldia de Granollers.

33. Bona salut que en gran part és deguda a l'ajut a l'edició que fa la Generalitat en comprar sistemàticament (200 o 300 exemplars en funció del preu de venda) obres en català (per a les biblioteques).

llocs públics. Fins i tot de vegades esborraments i sobreimpressions van donar una imatge d'autèntics enfrontaments gràfics que evidenciaven vel·leïtats antagonistes —que semblaven minoritàries— de transformació de la *normalització* en una mena de *guerra de les llengües*...

D'altra banda, el conflicte de legitimitat no s'ha limitat al decorat lingüístic urbà: l'escenari és arreu. Per això crides, manifestos i altres discursos més o menys *autoritzats* s'han oposat aquests darrers anys a la premsa, la universitat, en les manifestacions, cartells, pamflets, banderoles, etc... Algunes d'aquestes intervencions polèmiques van tenir un impacte considerable i efectes duradors. Això n'és una breu exposició (FERRER, 1984b; CABRÉ i ANGLADA, 1984; CABRÉ i LLEAL, 1986).

El punt de partida fou un article-manifest titulat «Una nació sense estat, un poble sense llengua?» i publicat el gener del 1979 en una coneguda revista de llengua i literatura catalanes. L'article es presentava com un crit d'alarma respecte de la situació general del català, considerada, «força més precària i inquietant avui dia que no pas durant el transcurs dels decennis immediatament anteriors» (ARGENTÉ i altres, 1979: p. 3). Els autors s'alçaven contra «triumfalismes» considerats «suïcides» i expressaven llur preocupació pel que feia al futur de la llengua catalana.

El març del 1981, un altre manifest demostrava preocupacions perfectament simètriques. El text, publicat en castellà en un diari de Madrid i signat per 2.300 persones que residien a Catalunya, blasfemava la política lingüística de la Generalitat i denunciava una «tendència vers la intransigència i l'enfrontament entre comunitats».³⁴ Alguns van veure en aquell text l'expressió de posicions anticatalanistes de sectors socialistes de Catalunya.

Les respostes al manifest foren immediates per part de les autoritats catalanes i de nombroses *personalitats*: el president del Parlament, els rectors de les tres universitats, el govern de la Generalitat, etc., ja que és ben cert que «la defensa de la llengua catalana, quan és atacada per grups anticatalans, homogeneïtza la diversitat ideològica dels partits polítics catalans. En circumstàncies d'aquesta mena només hi ha un enemic. Una polèmica entre Espanya i Catalunya sorgí immediatament i els catalans van actuar en bloc, sense cap matís polític.» (CABRÉ i LLEAL, 1986: p. 142). Fou llavors quan es va constituir un reagrupament nacionalista, institucionalitzat a poc a poc, que esdevingué un dels més sòlids capdavanters de l'acció en favor d'una normalització sense concessions: la Crida a la Solidaritat en defensa de la llengua, la cultura i la nació catalanes. El seu naixement es va celebrar en el recinte de la Universitat de Barcelona el 18 de març del 1981. El 18 de març del 1983 i també a la Universitat, tingué lloc un segon acte solemne d'aniversari en què es van aportar modificacions a la primera crida. A més de la reivindicació de la «plena normalització» de la llengua catalana, especialment en els mitjans de comunicació, la Crida proclamava que actuava per «l'emancipació de la nació catalana», la qual cosa implicava la reivindicació del «dret dels catalans a l'autodeterminació». L'aniversari de la primera crida fou, d'altra banda, el moment del llançament de la «campanya per la llengua» l'eslògan de la qual, «En català a tot arreu», va envair les parets de la ciutat.

Encara que sigui simplificant una mica el joc dels aliats i dels bel·ligerants, hom pot dir que tot s'esdevé com si la Crida funcionés *objectivament* com un col·lectiu de pressió, susceptible, en relació a una política de les autoritats que té l'obligació de ser prudent i que en general hom la hi considera, de pesar en l'opinió pública a favor d'una gran fermesa pel que fa a la defensa i a la promoció del català, i de contrabalançar

34. «Por la igualdad de derechos lingüísticos en Cataluña», *Diario 16*, 12 de març de 1981 (però la data del text era el 25 de gener: l'ajornament de la publicació sembla justificat per la temptativa de cop d'estat del 23 de febrer).

les pressions contràries, les que expressen una resistència envers una política lingüística de catalanització considerada excessiva per alguns i desencertada per d'altres.³⁵

També en el sector crític, però encara més radical, els Grups de Defensa de la Llengua van denunciar amb força el bilingüisme com un engany i proclamaren que «per a catalanitzar cal descatalanitzar» i es van pronunciar pel «monolingüisme oficial»...³⁶

La tasca de la Direcció General de Política Lingüística no ha estat sempre fàcil. Havia de (i ha de) procurar dirigir amb tacte l'evolució del conflicte, fer que tots acceptessin la seva política de normalització i, sobretot, la majoria, catalanoparlants i castellano-parlants,³⁷ la qual cosa, sense parlar d'extremismes de cap mena, no és gens segura si hom té en compte la relació de forces lingüístiques numèricament poc contrastades (i que, d'altra banda, és ben difícil d'avaluar amb gran precisió). Aquesta qüestió esdevingué evidentment central per a la sociolingüística catalana. En efecte, des de la primera dels anys 80, hom observa una proliferació d'enquestes de tota mena, desiguals quant a importància i qualitat, per establir l'estat actual dels comportaments, les actituds o les necessitats en tal o tal zona, tal o tal context socio-professional o institucional, tal grup, etc.³⁸

5. ¿FI DE LA SUBORDINACIÓ?

La Direcció General de Política Lingüística, en reconèixer la manca de dades perfectament fiables, l'any 1983 prengué com a base de treball, amb l'ajut d'una extrapolació operada a partir del padró del 1975, l'estimació següent: de cada 100 persones, 59 sabien parlar català, més de 80 l'entenen i 48 se'n servien com a llengua usual (DIRECCIÓ GENERAL DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA, 1985: p. 11). F. Vallverdú, per a qui «és tan sols en termes molt generals que hom pot parlar de l'existència de dos grups lingüístics diferenciats» (VALLVERDÚ, 1981: p. 148) proposava, al començament de la normalització i tenint en compte la forta immigració castellana, el guió sociolingüístic següent:

«1. Tan sols una minoria de la població (al voltant del 30%) presenta un bilingüisme funcional, és a dir, pot utilitzar el català conreat amb el castellà, sigui com a llengua de recepció o com a llengua d'emissió.

»2. La majoria de la població (al voltant del 50%), tot i que parla o entén el català usual, només està acostumada al castellà com a llengua de cultura. Són, doncs, bilingües diglòssics.

»3. Una minoria important de la població (menys del 20%) ni tan sols és bilingüe perquè no entén el català» (VALLVERDÚ, 1981: p. 150).

35. D'altra banda, hi ha una divergència notòria entre l'actual director general de Política Lingüística (M. Renui) i A. Moll, la primera titular del càrrec, quant a l'interès d'una aliança entre La Crida i la Direcció General (interès manifestat per M. Renui). A. Moll, tot reconeixent l'impuls que els militants de La Crida hagin pogut donar a la catalanització, condemna llurs intervencions *directes* il·legals (estratègia que els responsables del moviment consideren «més eficaç que les campanyes d'imatge de la Generalitat, que són absurdes»). També hi ha divergència en el fonament d'una reforma a curt termini de la Llei de normalització (*Diari de Barcelona*, 20-X-88).

36. Vegeu E. Montaner, «Pel monolingüisme oficial», *Diario de Barcelona*, 16-I-1983 i F. X. Ferrer i Trill, «Per què el grup de defensa de la llengua?», *Canigó*, núm. 805, 12-III-1983, reprès en *Dossier sobre el català*, núm. 1, Apartat de Correus 5410 de Barcelona, Barcelona, 1983.

37. Tal com remarca A. Bastardas Boada, «el llarg costum que tenen els catalans d'escriure en castellà, el fet que la població estigui formada per una meitat d'immigrants la llengua materna dels quals és el castellà i la preponderància d'aquesta llengua en els intercanvis entre els dos grups lingüístics, són les dificultats que hauran de resoldre els governants actuals de Catalunya, i això amb l'única arma, o quasi, de la persuasió» (BASTARDAS BOADA, 1987: p. 156; el subratllat és meu).

38. Vegeu, per exemple, PLA I MOLINS, 1983; TURELL, 1984; DIRECCIÓ GENERAL DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA, 1984d; BASTARDAS I BOADA, 1985; REIXACH, 1985; vegeu també STRUBELL, 1981 i 1984 i TORRES, 1988. Per al període anterior: OLTRAZ, 1980.

La política de normalització procurarà de modificar aquesta situació difícil (vegeu també SUBIRATS, 1980) a través de mant obstacle, resistències i crítiques, per tal d'aconseguir que l'oficialitat del català no fos tan sols una realitat jurídica. Ara és evident que el *mercat lingüístic* es troba, d'una banda, fortament condicionat pel passat recent, i, de l'altra, violentament pertorbat per l'endegament de la política lingüística de la Generalitat. Si la circulació del català no ha conquerit encara tots els camps propis d'una llengua de comunicació, la llengua pròpia té prou trumfos per a aconseguir la normalització. Segons Aina Moll «el que era més difícil en la normalització, era començar». És, doncs, decididament optimista: «Anàvem cap avall, i hem aconseguit invertir la tendència. Ara anem avançant» (Aina Moll dins TUDELA, 1986: p. 25 i 27). Això no obstant, tant els observadors seriosos com els actors privilegiats de la normalització estaven i continuen dividits quant al present i sobretot quant al futur.

Al costat de punts de vista pessimistes, que consideren (com L. V. Aracil, per exemple) que «perquè el català desaparegui, no cal que canviï res d'especial. De la manera que van les coses, la desaparició del català és només una qüestió de temps», o que denuncien no solament fenòmens d'alteració, d'«espanyolització», sinó també el «perill de dialectalització», o fins i tot que mantenen que la cooficialitat i la normalització completa del català són incompatibles, n'hi ha de molt més optimistes (com el de Vallverdú) que consideren que els catalans (avancen vers la plenitud sociolingüística de [llur] llengua». Finalment n'hi ha d'altres que es reserven el pronòstic i observen que «la pilota està en joc» i que «no hi ha res definitivament irreversible». Aquesta prudència és també la del vell militant de la normalització del català, el qual encara creu que «la llengua catalana pot morir...» i que «el pitjor parany en què [els catalans] podrien caure, és el d'actuar com si [haguessin] ja aconseguit la *normalitat* (TUDELA, 1986: p. 40, 158, 152, 160, 10).

Els resultats de les darreres enquestes no permeten sempre de fer-se una idea perfectament clara de l'estat general dels usos sociolingüístics, la qual cosa, comptat i debatut, no és sorprenent si hom considera la dificultat d'apreciar els comportaments reals en llocs diferents dels de les pràctiques públiques: *civils*, professionals, administratives, comercials. Això no obstant, hom pot observar incontestablement una evolució de la situació en el sentit d'una aturada del procés de *substitució* lingüística heretat del franquisme i un impacte evident de la política lingüística, principalment en les representacions, les actituds.

Si hom confronta les dades obtingudes a Catalunya, pel que fa al català, quan es van fer els padrons del 1975 i 1986 (encara que la qüestió sociolingüística hi sigui inevitablement aproximativa), el fet és evident, però essencialment és la comprensió i no l'expressió (oral) la que progressa més sensiblement (SIGUÁN, 1989: p. 7):

	<i>no l'entenen</i>	<i>l'entenen</i>	<i>el parlen</i>	<i>l'escriuen</i>
1975	25,7%	74,3%	51,3%	14,5%
1986	10%	90%	59,8%	30,1%

Quadre 1

D'altra banda, si hom pren el padró del 1986 i considera l'edat dels usuaris, constata una diferència gens menyspreable entre la població de menys de 20 anys i el conjunt (i segons com també entre la població de menys de 29 anys i el conjunt). Ningú no

dubta que es nota l'impacte de la generalització d'un ensenyament del català i en català (tot i ser limitat, tot i ser deficient):³⁹

	<i>l'entén</i>	<i>el sap parlar</i>	<i>el sap llegir</i>	<i>el sap escriure</i>
10-14 anys	97,1	78,1	80,8	62,9
15-19 anys	96,8	78,2	80,5	62,5
20-24 anys	95,4	72,4	74,4	47,2
25-29 anys	94,3	66,9	68,6	32,7
30-34 anys	93,3	63,1	64,2	26,7
35-39 anys	92,6	60,8	61,0	24,0
40-44 anys	91,3	57,7	52,2	20,9
45-49 anys	89,9	56,0	53,3	18,1
50-54 anys	89,7	58,6	54,0	18,3
55-59 anys	88,9	60,9	55,1	20,1
60-64 anys	87,8	62,9	57,0	25,0
65-69 anys	85,8	62,9	55,1	23,3
70-74 anys	84,4	62,2	53,5	21,8
75-79 anys	83,3	65,2	50,4	20,0
80-84 anys	82,9	65,5	47,9	18,3
85 anys i més	82,9	64,9	44,1	16,2

Quadre 2
(Coneixement del català segons l'edat)

Una enquesta (que sembla completament fiable), encarregada per la Direcció General de Política Lingüística a la Societat ECO Catalunya i realitzada a la darrereria de 1986 —començament de 1987—, sobre l'actitud dels catalans quant a l'ús comercial de la llengua catalana, ha donat uns resultats que confirmen clarament els precedents i que fins i tot són sensiblement més positius (DIRECCIÓ GENERAL DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA, 1988: p. 39): el 96% de la mostra entén el català, el 77% el parla, el 62% el llegeix i el 41% l'escriu. (Aquestes xifres es refereixen al conjunt de la població. Amb els usuaris la llengua materna dels quals no és el català, les xifres són, evidentment, força diferents; respectivament: 89%, 42%, 27%, 9%.) Aquesta enquesta, que evidencia una lleugera preferència per la llengua catalana (especialment en els missatges publicitaris), mostra, a més, que és l'*expansió natural* de la llengua de la Comunitat Autònoma i no la seva *imposició* allò que arrossega l'adhesió de la immensa majoria (76% contra 16%) inclosos els usuaris de llengua materna catalana (75% contra 20%) i que el català és la llengua de la integració i de l'èxit social. El 83% dels catalanoparlants d'*origen* i el 92% dels *immigrats* pensen que el fet de saber parlar català és un avantatge (especialment per a trobar feina o millorar la condició professional) (DIRECCIÓ GENERAL DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA, 1988: p. 45-47).⁴⁰

39. *Coneixement del català de la població de Catalunya de 2 i més anys*, 1986, Consorci d'Informació i Documentació de Catalunya, Barcelona, 1987. En el quadre presentat, no tinc en compte la franja dels 2-4 i dels 5-9 anys).

40. Els autors d'aquest estudi, basant-se essencialment en les informacions recollides en la fase preparatòria de l'enquesta per qüestionaris, van proposar una tipologia interessant dels habitants de Catalunya. Hi veuen set perfils: el *català radical* (5% del conjunt, 9% dels catalans d'origen), l'*immigrat catalanitzat*, pròxim al del català radical (2% del conjunt, 5% dels immigrants), el *català 'moderat'*, molt majoritari (54% del conjunt, 85% dels catalans d'origen), l'*immigrat integrat* (8% del conjunt, 21% dels immigrants), l'*immigrat integrable* (22%

Això no obstant, totes les enquestes no donen pas tants motius de satisfacció als actors de la normalització. És el cas, ben evident, de les zones difícils de forta concentració d'*immigrats*, castellanoparlants d'origen, del districte de Barcelona, on hom observa una feblesa molt clara de la circulació del català (VALLVERDÚ, 1988). Així, per exemple, un estudi realitzat recentment a l'Hospitalet de Llobregat (ciutat que ja ha estat anomenada)⁴¹ ha demostrat que si el 61,5% dels habitants de l'aglomeració diuen que saben parlar (bé o força bé) el català, tan sols un 37% diuen que l'utilitzen (sempre o sovint). Una de les dades més preocupants és segurament la que fa referència a la pràctica *real* dels joves de 15 a 24 anys; efectivament, en aquesta població, hom observa, juntament amb un grau de competència lingüística superior al d'altres franges d'edat (comprensió, aptitud per a l'expressió), un dèficit d'ús important (30,6% mentre que per a la franja dels 35-44 anys el percentatge és de 41,5%). Aquest resultat paradoxal confirma, d'altra banda, les observacions que es van fer en les enquestes precedents quant al comportament sociolingüístic dels joves (TUDELA, 1986: p. 108) els quals, malgrat l'adquisició correcta de la majoria de competències de la llengua catalana (llevat de l'escriptura), prefereixen recórrer al castellà en els intercanvis quotidians (*ordinaris*).⁴²

El que demostra prou clarament el conjunt de les enquestes, és que «el procés de substitució del català per part del castellà» ha estat frenat, però que «això no vol dir que el català ja estigui salvat» (J. M. Nadal i M. Prats dins TUDELA, 1986: p. 109). Sembla que, raonablement, cal subscriure aquesta apreciació. És evident que l'acció duta a terme per la Direcció General de Política Lingüística durant la fase que s'acabà amb la marxa d'A. Moll fou classificada amb el signe de la moderació i del consens, la qual cosa no va ser fàcil, i diguin el que diguin alguns, era versemblantment l'única estratègia raonable, tenint en compte el passiu. Ara, per mitjà del seu més alt responsable, la Direcció General desitja superar una nova etapa en la normalització: fer per manera que el català sigui la llengua *prioritària* (i no tan sols *(co)oficial*), principalment en la societat civil catalana.⁴³ No és segur que la realització a curt termini d'aquest objectiu sigui fàcil, malgrat l'evolució de la demografia i principalment la reducció de la incidència de la immigració en la situació sociolingüística,⁴⁴ perquè l'estat de les representacions (i de les ideologies) sociolingüístiques és lluny de l'estabilització en benefici del català. Caldrà molta prudència, virtut que no és sempre ben acceptada per alguns militants radicals, partidaris de la catalanització a marxes forçades.⁴⁵

Passi el que passi, la batalla pel català encara no ha estat guanyada, però hi ha senyals que inviten a un optimisme moderat, perquè els catalans saben fer mans i màni-

del conjunt, 58% dels immigrants), l'*immigrant poc integrable* (6% del conjunt, 16% dels immigrants) i el català '*accidental*' sovint nascut d'una família d'immigrants o d'una parella mixta (4% del conjunt, 6% dels catalans d'origen). Aquesta tipologia fou elaborada considerant, principalment, el comportament sociolingüístic (DIRECCIÓ GENERAL DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA, 1988: p. 48-50).

41. *La llengua a l'Hospitalet*, Centre de Normalització Lingüística, l'Hospitalet de Llobregat, 1989.

42. ¿Cal veure en aquest fet una moda o potser l'impacte d'una determinada modernitat (o postmodernitat) espanyola? O, ¿potser hi compta més encara la importància numèrica dels joves que vénen de la immigració educats, per tant, en famílies castellanoparlants, els quals, contràriament a les generacions precedents (que vénen d'una immigració més antiga i sòcio-econòmicament més integrada) mantenen l'ús de la llengua materna?

43. Conversa amb Miquel Renui, director general de Política Lingüística (des del setembre del 1988), realitzada el 6 d'abril del 1989.

44. Mentre que del 1970 al 1975 arribaren a Catalunya 251.969 immigrants d'origen no català (del 1962 al 1966 el flux fou avaluat en 88.000 immigrants per any), les xifres entre el 1981 i el 1986 indiquen una disminució de la immigració de 87.000 persones. Si el 1975 els ciutadans d'origen no català representaven el 36,31% de la població de Catalunya, aquest percentatge passà el 1981 al 33,11% i el 1986 al 31,36% (per a la població de més de 2 anys) (STRUBELL, 1988: p. 58-60).

45. D'altra banda hom no sap com valorar l'evolució de l'opinió independentista en l'opinió pública catalana (que ara em sembla força minoritària).

gues en matèria d'identitat nacional i, per tant, de llengua i de cultura... El II Congrés Internacional de la Llengua Catalana, per exemple, ha estat l'ocasió d'una representació (en el sentit habitual del terme) sumptuosa de la política lingüística de la Catalunya autònoma, principalment com a recordatori (i actualització) del (I) Congrés de 1906, és a dir, com un retorn a un moment cabdal de la normalització: la *normativització*, sobre el qual sap recolzar avui la batalla de la llengua, de natura prioritàriament *sòcio-lingüística*. Per això el text de crida a aquest II Congrés s'acabava amb un paral·lelisme entre els dos períodes: «Desitgem i confiem que, així com el Congrés de 1906 fou l'estímul i el punt inicial de la normativització de la nostra llengua, aquest Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana esdevingui un estímul per a la seva plena normalització sociològica».⁴⁶

Així mateix, la perspectiva dels Jocs Olímpics del 1992 acapara l'atenció dels normalitzadors, perquè aquesta prestigiosa manifestació internacional a bastament difosa per tots els mitjans de comunicació ha de ser per a Catalunya l'ocasió de proclamar la seva especificitat lingüística davant del món. El català serà, per descomptat, una de les quatre llengües oficials dels Jocs, juntament amb el francès, l'anglès i el castellà, i s'entén que el tractament que rebi cadascuna de les llengües, la jerarquia, tindrà molt interès per als catalans. En els programes electorals de l'última consulta per a les eleccions dels diputats al Parlament de Catalunya, les dues principals forces polítiques (Convergència i Unió, coalició nacionalista de centre-dreta, majoritària, i els socialistes catalans) insistien en aquest problema. Per a Convergència i Unió, els Jocs Olímpics «són una ocasió única de mostrar al món una Catalunya lingüísticament normalitzada». D'altra banda, els socialistes del PSC, quant a les quatre llengües oficials, desitgen «la preeminència del català, com a llengua pròpia de Catalunya».⁴⁷

En resum, la batalla de la llengua no para d'obrir nous fronts. Tot i que la motivació general té tendència a afeblir-se una mica en benefici d'unes tropes de xoc molt menys consensuats (que es consideren, no cal dir-ho, *partisans*), l'aparell institucional endegat sembla prou sòlid per a encarrilar les operacions que calgui per a l'evolució de les relacions de les forces lingüístiques. Això no obstant, cada vegada més s'hauran de tenir en compte, em sembla, els fenòmens lligats a l'existència, al si de la societat catalana, d'una classe d'actors particulars: els sociolingüistes, que sembla que cada cop més obertament reivindiquen una mena de legitimitat, si no científica almenys doctrinal, algun paper privilegiat en la tasca de normalització, alguns en grau de mariscal, d'altres, si més no, d'oficials superiors.

6. LEGITIMITAT(S)

En efecte, la política lingüística de la Generalitat ha suscitat l'emergència d'un *camp* en el sentit que P. Bourdieu dona a aquest terme, és a dir, un conjunt d'agents socials constituït en «ordre autònom», amb «els seus dominants i els seus dominats, els seus conservadors i la seva avantguarda, les seves lluites subversives i els seus mecanismes de reproducció»: «un lloc de relacions de força (i de lluites adreçades a transformar-les o a conservar-les)» (BOURDIEU, 1987: p. 91, 167, 169). La sociolingüística catalana, que tots els observadors consideren que es troba *en crisi*, es comporta com «un camp de

46. *II Congrés Internacional de la Llengua Catalana. Convocatòria. Inauguració. Clausura. Conclusions. Congressistes*, p. 15.

47. «La política lingüística als programes electorals», *Llengua i Administració*, núm. 33 (octubre de 88) i núm. 34 (febrer de 89). Vegeu també IBÁÑEZ i CHICO, 1988.

producció cultural», amb els seus «reptes específics» (de poder, evidentment), les seves «lluites internes» i «la seva divisió entre teòrics i pràctics» (BOURDIEU, 1987: p. 167 i 214), relacionat amb la distribució de papers en la normalització. Alhora és «un principi de control de la producció del discurs» (FOUCAULT, 1971: p. 37). També és evident que la sociolingüística a Catalunya, ara (i en els països de llengua catalana també), és un mercat, especialment en el terreny de l'edició. És difícil comptar els manuals i obres que proclamen un contingut sociolingüístic.⁴⁸ És també, però, un mercat de treball perquè la política lingüística ha provocat la creació de nombrosos llocs per a professionals de la normalització (consellers tècnics, formadors, agents de la Direcció General de Política Lingüística i dels Centres de Normalització, etc.).

Hi ha dues polèmiques ben exemplars per moltes raons. La primera fa referència al sentit i a l'ús de l'expressió *normalització lingüística*, la banalitat de la qual ha estat denunciada per alguns teòrics⁴⁹ com una desviació del concepte. És la posició que pren L. V. Aracil (el primer responsable de la difusió de l'expressió) el qual sembla considerar que la *normalització* tal com es practica oficialment equival a una usurpació de la marca. Segons ell, «el rètol es va buidar del seu contingut a mesura que s'escampava, fins a reduir-se a un eslògan oportunista» (ARACIL, 1983: p. 98. També LAMUELA, 1987, p. 61 i BRANCHADELL, 1987).

L'altra polèmica fa referència a la *codificació*, l'*estandardització*, sobretot a la tria de la norma lingüística en els mitjans de comunicació. El debat sorgí arran de la denúncia d'alguns del «trencament de la continuïtat entre el català real i la seva versió formalitzada» (PERICAY i TOUTAIN, 1986: p. 13) i la seva tria, per a la premsa escrita, d'«un llenguatge correcte, però sense rigideses acadèmiques», és a dir, sense una submissió total a la norma d'un català savi i conservador, dependent de l'Institut d'Estudis Catalans, la institució normativitzadora més poderosa.⁵⁰ Cal creure que no es tracta d'un debat fortuït: els autors complicats (de segur una mica provocadors) han estat un poc maltractats (vegeu, per exemple, SOLÉ i CAMARDONS, 1987b).

El debat va nodrir durant un cert temps la premsa escrita i es presentà a través dels mitjans de comunicació (evidentment) com un enfrontament entre els partidaris d'un català 'light' (obert a les influències del català que ara es parla) i els del català 'heavy' (més basat en els principis de la norma escrita tradicional)... (vegeu, per exemple, MURGADES, 1989: p. 83-84).

Tot i que aquestes polèmiques estan perfectament delimitades, no deixen de ser el

48. No s'oblida cap sector de públic: vegeu, per exemple, SOLÉ i CAMARDONS, 1987a.

49. Hom podria dir que al si d'aquest *camp de producció cultural* que constitueix la sociolingüística catalana en el seu conjunt, els membres d'origen valencià són els més severos en matèria d'ortodòxia teòrica. La situació diglòssica particular del País Valencià, on el català es troba realment amenaçat de substitució, és potser la causa d'aquesta actitud.

50. *Un model de llengua pels mitjans de comunicació, llibre d'estil del Diari de Barcelona*, Barcelona, Editorial Empúries, 1987: p. 14. Vegeu també l'editorial del *Diari de Barcelona* del 18-X-1988: «Normalitzar no és controlar la llengua», pel que fa a la posició de l'actual director general de Política Lingüística sobre la situació del català i el paper de l'Institut d'Estudis Catalans: «El nou director general, situant-se en una posició molt noucentista, qualifica d'anàrquica i caòtica l'actual situació del català i proposa un potenciament de l'Institut d'Estudis Catalans com a solució de tots els mals. "No pot ser —diu— que un mitjà de comunicació implantí models de llengua". Pretendre que una acadèmia de la llengua exerceixi un control ferri sobre l'idioma evidencia un desconeixement important del que són aquestes institucions en altres països. Però encara resulta més agosarat rebutjar el paper dels mitjans de comunicació com a terreny d'experimentació dels problemes quotidians que planteja la llengua. L'Institut d'Estudis Catalans, per molt que se'n renovin els components i se'n agilitin els mecanismes, no podrà resoldre de manera immediata els interrogants que es plantegen cada dia en un àmbit tan dinàmic com el de l'idioma, sotmès cada vegada més a les influències foranes. En sortir la 4a. edició de *Verinosa llengua*, X. Pericay declarava al *Diari de Barcelona* (1 de novembre del 1988) que "amb el purisme s'han passat de sota mà dosis abundants de puritanisme".

síntoma d'un estat de crisi⁵¹ relacionat, per descomptat, amb l'establiment i el desenvolupament d'una política lingüística i amb la seva incidència sobre l'evolució de les representacions i dels comportaments sociolingüístics a la Catalunya autònoma. Aquest estat de crisi comporta, si més no, dos aspectes principals: un que fa referència a la *sociolingüística catalana*, que en un passat recent ha estat més que una simple disciplina, i que sembla que té dificultats per a adaptar-se a les noves modalitats de la batalla de la llengua; l'altre (que no deixa de tenir, evidentment, relació amb el precedent), que fa referència a la pròpia *llengua catalana*, en el seu estatus (retrobat) de llengua oficial, objecte, sens dubte, de consideració legitimista per a alguns (partidaris de la *unificació del mercat* basada en una codificació rigorosa), actitud denunciada com a *fetitxista* per d'altres. Una mena de fronts *interiors*, però que, evidentment, estan relacionats amb els altres (FOUCAULT, 1971; BOURDIEU, 1975).

51. Un dels exemples d'aquesta crisi és l'aventura del cisma del Seminari de Sociolingüística, conduït per L. V. Aracil i els seus deixebles, que sembla que ja s'ha acabat (vegeu Seminari de Sociolingüística, 1987).

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ARACIL, L. V. (1965), «Conflit linguistique et normalisation linguistique dans l'Europe nouvelle», Nancy i València; traduït: «Conflicte lingüístic i normalització lingüística a l'Europa nova», dins *Papers de sociolingüística*, Barcelona, Edicions de La Magrana, 1982.
- (1979), «Educació i sociolingüística», dins *Treballs de Sociolingüística Catalana 2*, 1979 (València).
- (1982), *Papers de sociolingüística*, Edicions de la Magrana, Barcelona.
- (1983), *Dir la realitat*, Barcelona, Edicions Països Catalans.
- ARENAS I SAMPERA, J. i ABEYÀ, M. (1985), «El proyecto de inmersión lingüística escolar en Cataluña», *Enseñanza en lenguas y resultados escolares* (M. Siguán Coord), Barcelona, Edicions de la Universitat de Barcelona (Publicacions de l'ICE).
- ARGENTE, J. A., CASTELLANOS, J., JORBA, M., MOLAS, J., MURGADES, J., NADAL, J. M. i SULLA, E. (1979), «Una nació sense estat, un poble sense llengua?» *Els Marges*, núm. 15.
- BADIA I MARGARIT, A. M. (1977), «Entorn de la sociolingüística catalana: precedents, dificultats, contingut, objectius». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 1 (1974-1976), Ponències al VIII Congrés Mundial de Sociologia (Toronto), València.
- (1979), «El Grup Català de Sociolingüística i el Seminari Internacional de Sociolingüística de Perpinyà (juliol de 1977)», *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 2, València.
- BASTARDAS I BOADA, A. (1985), «La bilingüïtzació de la segona generació immigrant. Realitat i factors a Vilafranca del Penedès», Barcelona, Edicions de la Magrana.
- (1987), «L'aménagement lingüístique en Catalogne au XXe siècle», *Politique et aménagement lingüistiques* (dirigit per J. Maurais), el Quebec, Consell de la Langue Française.
- BENET, J. (1979), *Cataluña bajo el régimen franquista*, Barcelona, Editorial Blume.
- BOURDIEU, P. (1980), «L'identité et la représentation», *Actes de la recherche en sciences sociales*, núm. 35.
- (1982), *Ce que parler veut dire*, París, Fayard.
- (1983), «Vous avez dit populaire?», *Actes de la recherche en sciences sociales*, núm. 46.
- (1987), *Choses dites*, París, Ed. de Minuit.
- BOURDIEU, P., BOLTANSKI, L. (1975), «Le fétichisme de la langue», *Actes de la recherche en sciences sociales*, núm. 4.
- BOYER, H. (1978), «L'énoncé, l'idéologie et le droit. Notes sur l'autonomisme catalan et les processus constitutionnel en Espagne», *Annals de l'Institut d'Estudis Occitans*, 5a Tièra, núm. 3.
- (1983), «Signes extérieurs de conflit. Comportements et représentations sociolingüistiques en Catalogne autonome», *Lengas*, núm. 14.
- (1990), «Matériaux pour une approche des représentations sociolingüistiques. Éléments de définition et parcours documentaire en diglossie», *Langue française*, núm. 85.
- BRANCHADELL, A. (1987), «Normalització lingüística: el concepte», *Límits*, núm. 3, Barcelona, Editorial Empúries.
- CABRÉ CASTELLVÍ, M. T. i ANGLADA ARBOIX, E. (1984), «Une polémique sur la situation lingüística en Catalogne», *Mots*, núm. 8.
- CABRÉ CASTELLVÍ, M. T. i LLEAL GALCERAN, C. (1986), «Deux manifestes lingüistiques en Catalogne», *'Nation' et nationalisme en Espagne du franquisme à la démocratie*, París, INALF (Coll. «Saint-Cloud»), Klincksieck.
- CALVET, L.-J. (1987), *La guerre des langues et les politiques lingüistiques*, París, Payot.

- CONGRÉS DE CULTURA CATALANA (1977), *Manifest de la Cultura Catalana*, Barcelona.
- CORBELLA, J. M. (1988), *La Comunicació social a Catalunya*, Barcelona, Generalitat de Catalunya (Centre d'Investigació de la Comunicació).
- DAOUST, D. i MAURAI, J. (1987), «L'aménagement linguistique», *Politique et aménagement linguistiques*, dirigit per J. Maurais, el Quebec, Consell de la Llengua Francesa.
- DIRECCIÓ GENERAL DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA (1981a), *Por la normalización lingüística de Cataluña* [articles d'Aina Moll, directora general de Política Lingüística i declaracions del Consell Executiu de la Generalitat sobre la normalització lingüística], Barcelona, Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya.
- (1981b), *Por la normalización lingüística de Cataluña* [texts de J. L. L. Aranguren, A. M. Badia i Margarit, C. Barral, J. A. Goytisolo, P. L. Entralgo, A. Marzal, A. Tovar i F. Vallverdú sobre la qüestió de la llengua a Catalunya], Barcelona, Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya.
- (1983a), *Llei de normalització lingüística a Catalunya*, Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.
- (1983b), *Sobre la Llei de normalització lingüística a Catalunya*, Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.
- (1983c), *Llibre blanc de la Direcció General de Política Lingüística*, Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.
- (1983d), *Nivell Llindar*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, Servei d'Assessorament Lingüístic.
- (1983e), *La Campaña per la Normalització Lingüística de Catalunya*, 1982, Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Direcció General de Política Lingüística.
- (1984a), *Les expectatives d'ús, actituds i necessitats lingüístiques entre la població adulta de l'aglomeració urbana barcelonina*, Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.
- (1984b), *Loi 7/1983 du 18 avril de normalisation linguistique en Catalogne*, Paris, Expolangues II.
- (1988), *La llengua en el món del comerç. L'actitud dels catalans davant l'ús comercial del català*. Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura.
- (1989), *Loi 7/1983 du 18 avril de normalisation linguistique en Catalogne*, Barcelona, Generalitat de Catalunya.
- Dret lingüístic (1989), (*Actes del Simposi sobre Dret lingüístic*, Barcelona, setembre de 1987), Barcelona, Generalitat de Catalunya, Escola d'Administració Pública de Catalunya.
- DUARTE, C. i ALAMANY, R. (1984a), *Llengua i Administració*. Actes del Col·loqui sobre Llengua i Administració (Barcelona, octubre de 1983), Barcelona, Escola d'Administració Pública de la Generalitat de Catalunya.
- DUARTE, C. i MASSIP, A. (1981), *Síntesi d'història de la llengua catalana*, Barcelona, Edicions de la Magrana.
- FERGUSON, CH. A. (1959), «Diglossia», *Words*, 15.
- FERRER, J. (1984a), «Qüestió lingüística i qüestió nacional...», *Quaderns d'Alliberament*, núm. 8/9.
- (1984 b), «Una primera experiència legislativa per al redreçament lingüístic: la llei del Parlament de Catalunya del 1983», *Quaderns d'Alliberament*, núm. 8/9.
- FISHMAN, J. A. (1971), *Sociolingüístique*, Brussel·les i París, Nathan et Labor.
- FOUCAULT, M. (1971), *L'ordre du discours*, París, Gallimard.
- GARDY, PH. i LAFONT, R. (1981), «La diglossie comme conflit: l'exemple occitan», *Langages*, núm. 61.
- GARMADI, J. (1981), *La sociolingüístique*, París, PUF.
- GENERALITAT DE CATALUNYA (1982), *Statut d'autonomies de la Catalogne*, Barcelona.

- GUESPIN, L. i MARCELLESI, J. B. (1986), «Pour la glottopolitique», *Langages*, núm. 83.
- HAMEL, E. R., SIERRA, M. T. (1983), «Diglosia y conflicto intercultural», *Boletín de antropología americana*, 8.
- HUDSON, R. A. (1981), *La sociolingüística*, Barcelona, Ed. Anagrama; trad. de: *Sociolinguistics*, Cambridge University Press, 1980.
- IBÁÑEZ I FUENTES, N. i CHICO I MAQUEIRA, R. M. (1988), *La llengua i els jocs olímpics*, Barcelona, Fundació Jaume Bofill i Ed. de la Magrana.
- JARDEL, J. P. (1982), «Le concept de 'diglossie' de Psichari à Ferguson», *Lengas*, núm. 11.
- JOUANA, F. (1983), «Débat: La Catalogne et sa politique linguistique» (conversa amb G. Puig i Moreno; abril del 1983), *Amiras/Repères*, núm. 6.
- KREMnitz, G. (1979), *Sprachen im Konflikt: Theorie und Praxis der Katalanischen Sociolinguisten. Eine Textauswahl*, Tübingen, Gunter Narr Verlag.
- (1981a), «Du 'bilinguisme' au 'conflitlinguistique'. Cheminement de termes et de concepts», *Langages*, núm. 61.
- (1987), «Diglossie: possibilités et limites d'un terme», *Lengas*, núm. 22.
- LAFONT, R. (1977a), «Sobre el procés de patoisització», *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 1 (València). Trad. de: «Sur le procès de patoisement», *Language in sociology*, Louvain, Institut de Linguistique, 1976.
- (1984b), «Pour retrouver la diglossie», *Lengas*, núm. 15.
- (1989), «Trente ans de sociolinguistique occitane (sauvage ou intellectuelle)», *Lengas*, núm. 25.
- LAMUELA, X. (1984), «Fixació i funcionament de la gramàtica normativa en el procés d'estandardització de la llengua catalana», *Problemàtica de la normativa del Català, Actes de les Primeres Jornades d'Estudi de la Llengua Normativa*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (1987), *Català, occità, friülà: llengües subordinades i planificació lingüística*, Barcelona, Quaderns Crema.
- LAPONCE, J. A. (1984), *Langue et territoire*, el Quebec, Les Presses de l'Université Laval.
- Llengua i Administració*, Barcelona, Generalitat de Catalunya [Publicacions de la Direcció General de Política Lingüística, en col·laboració amb l'Escola d'Administració Pública de Catalunya].
- MACKAY, W. F. (1976), *Bilinguisme et contact des langues*, París, Klincksieck.
- MARCELLESI, J. B. (1981), «Bilinguisme, diglossie, hégémonie: problèmes et tâches», *Langages*, núm. 61.
- MOLL, A. (1984), «Els tràmits preliminars de la redacció de la Llei de normalització lingüística a Catalunya», *Revista de Llengua i Dret*, núm. 3.
- (1988), «Les accions institucionals per la normalització lingüística a Catalunya», *Els processos de normalització lingüística a l'estat espanyol actual*, Alacant, Universitat.
- MOLL, A., i BOYER, H. (1982), «Autonomie et politique linguistique en Catalogne. Un entretien avec A. Moll réalisé par H. Boyer», *Amiras/Repères*, núm. 1.
- MURGADES, J. (1989), «Réalité sociolinguistique et pratique littéraire», *Revue des Langues Romanes*, tom XCIII, núm. 1.
- NINYOLES, R. L. (1969 i 1978), *Conflicte lingüístic valencià, substitució lingüística i ideologies diglòssiques*, València, Tres i Quatre.
- (1977), *Cuatro idiomas para un Estado*, Madrid, Editorial Cambio 16.
- OLTRA, B. (1980), «Sobre los datos lingüísticos en Cataluña», *Papers, Revista de Sociologia*, núm. 14, Barcelona, Ediciones Península.
- PERICAY, X. i TOUTAIN, F. (1986), *Verinosa llengua*, Barcelona, Empúries.
- PIETRO, J. F. de (1988), «Vers une typologie des situations de contacts linguistiques», *Langage et société*, núm. 43.

- PLA I MOLINS, M. (1983), *El bilingüisme escolar a Barcelona*, Barcelona, Edicions de la Magrana.
- PROUDOM, M. (1989), "Som i serem gent catalana", ou le verbe créateur», *Les Cahiers du CRIAR*, núm. 9, Universitat de Rouen.
- PUIG SALELLAS, J. M. (1987), «La doble oficialitat lingüística a l'estat espanyol», *Llengua i Dret. Treballs de l'àrea 5 del Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana, Barcelona - Andorra 1986*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Institut d'Estudis Autònoms.
- REIXACH, M. (1985), *Coneixement i ús de la llengua catalana a la província de Barcelona*, Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya (publicacions de l'Institut de Sociolingüística Catalana, Sèrie Estudis, núm. 1).
- SEMINARI DE SOCIOLINGÜÍSTICA (1987), *La diversitat (im)pertinent*, Barcelona, El Llamp.
- SIGUAN, M. (1976), «Bilingüisme i educació. Per a una sociologia del bilingüisme», *Bilingüisme i educació*, Barcelona, ICE, Universitat de Barcelona, Teide.
- (1989), «Conocimiento y uso de las lenguas según el censo de 1986», *Full Informatiu*, núm. 1, Centre d'Informació i Documentació sobre Llengües i Educació, ICE, Universitat de Barcelona.
- Situations de diglossie* (1982), Actes del Col·loqui de Montpeller (3, 4 i 5 desembre 1981), *Cahiers de Linguistique Sociale*, núm. 4-5, Rouen.
- SOLÉ I CAMARDONS, J. (1987a), *Sociolingüística per a joves*, València, Edicions de la Federació d'Entitats Culturals del País Valencià.
- (1987b), «Verinosa llengua, un verinós malentès», *Quaderns d'Alliberament*, núm. 13, Barcelona, Edicions de la Magrana.
- STRUBELL, M. i ROMANÍ, J. M. (1986), *Perspectives de la llengua catalana a l'àrea barcelonina (Comentaris a una enquesta)*, Barcelona, Publicacions de l'Institut de Sociolingüística Catalana, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.
- STRUBELL I TRUETA, M. (1981), *Llengua i població a Catalunya*, Barcelona, Edicions de la Magrana.
- (1984), «Evolució Sociolingüística a Catalunya», *Papers. Revista de Sociologia*, núm. 21, Barcelona, Edicions Península.
- (1986), «La situació lingüística a Catalunya: procés social i àmbits institucionals», *Les llengües en l'administració*, València, Generalitat valenciana, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència.
- (1988), «La immigració», *Sociolingüística i llengua catalana*, A. Bastardas i J. Soler (ed.), Barcelona, Editorial Empúries.
- SUBIRATS, M. (1980), «La utilització del català. Entre la precarietat i la normalització» (Dossier), *Saber*, 1.
- TORRES, J. (1988), «Les enquestes sociolingüístiques catalanes del 1974 al 1984», *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 7.
- TURELL, T. (1984), *Elements per a la recerca sociolingüística a Catalunya*, Barcelona, Edicions 62.
- TUDELA, J. (1986), *El futur del català. Una radiografia sociolingüística*, Barcelona, Publicacions El Món.
- VALLVERDÚ, F. (1973), *El fet lingüístic com a fet social*, Barcelona, Edicions 62.
- (1979 i 1986), *La normalització lingüística a Catalunya*, Barcelona, Editorial Laia.
- (1980), *Aproximació crítica a la sociolingüística catalana*, Barcelona, Edicions 62.
- (1981), *El conflicte lingüístic en Catalunya: historia y presente*, Barcelona, Ediciones Península.
- (1988), «Algunes dades sobre la catalanització a l'àrea metropolitana de Barcelona», *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 7, València.

LLENGUA, IDEOLOGIA I PREMSA A CATALUNYA*

David LAITIN i Guadalupe RODRÍGUEZ
(Universitat de Chicago). Versió del 25 de maig de 1990

1. INTRODUCCIÓ

Aquest assaig se centra en la llengua i la premsa. És sabut de tothom que la llengua és una institució que reflecteix i a la vegada impulsa la realitat sòcio-cultural. Estudis recents també atribueixen aquest paper a la premsa. Aquesta és un reflex de la realitat social, però també és part de la construcció i la reconstrucció d'aquesta realitat.¹ Per tant, la llengua i la premsa són institucions *re-presentatives* en tant que la seva funció és *re-presentar* la realitat de la seva comunitat atès que en cada nivell de comunicació existeix una estructura simbòlica que vehicula, reforça o ignora aquesta realitat. L'objectiu principal d'aquest paper és analitzar els lligams entre la ideologia (llengua i premsa com a sistemes simbòlics), les institucions (premsa com a organització, llengües com a estructura) i l'interès (la base material de la ideologia i de les institucions) per tal de copsar millor com interactuen tots aquests elements.

Aquest assaig, però, també estudia el nacionalisme català que cerca un cert nivell d'autonomia respecte d'una Espanya centralitzada des del punt de vista administratiu.² Un dels nuclis centrals de l'autonomisme català és la llengua i els nacionalistes catalans han desenvolupat un moviment popular per a la *normalització lingüística*. Amb això, els catalans pretenen que la llengua principal de l'administració, del sistema educatiu, dels mitjans de comunicació i dels tribunals, àmbits en els quals el castellà va ser la llengua exclusiva aquests darrers anys, sigui el català. Quasi tots els catalans parlen correctament el castellà, però gairebé la meitat de la població de Catalunya són immigrants (o fills d'immigrants) d'altres zones d'Espanya, la majoria dels quals tenen una competència limitada en català. Per tal d'incrementar els nivells de comprensió i d'ús, els catalans han desenvolupat amb èxit una premsa diària en català en els anys següents a la mort de Franco (1975). Així, doncs, la premsa és un punt de referència per als nacionalistes catalans en tant que és significativa la tria de la llengua.

Els defensors de la llengua catalana estan convençuts que la llengua està lligada de manera inextricable amb la cultura i que la mort de la seva llengua significaria la mort de la cultura catalana. Estudiosos de la relativitat lingüística, com ara B. L. Whorf, han demostrat a bastament l'existència de lligams entre llenguatge i cultura a partir d'estudis sobre llengües prou diferents entre elles. El català i el castellà —totes dues llengües

* Publicat en anglès en *American Anthropologist*, vol. 94, núm. 1. American Anthropological Association, 1992.

1. La nostra visió de la construcció social de la realitat ha estat influïda pels treballs de HALL (1986a i b), HOBGE (1979), IPOLA (1987), KRESS i HODGE (1979), MUNIZAGA i OCHSENSIUS (1983), RICOEUR (1976) i TREW (1979a i b).

2. La regió autònoma de Catalunya es compon de quatre províncies —Barcelona, Tarragona, Lleida i Girona— i gaudeix d'un estatut d'autonomia des de 1978. Els nacionalistes catalans sovint es refereixen a un espai cultural més ampli, els Països Catalans, en què també inclouen València, Alacant, Castelló i les Illes Balears —pel que fa a Espanya—, i també la regió francesa del Rosselló i el Principat d'Andorra.

romàniques— són, segons Whorf, uns exemples clars de nivell estàndard europeu a la vegada que considera que tots dos idiomes reflecteixen els mateixos valors culturals. (Whorf dins CAROLL, 1987: 138; LUCY, 1985). Però els nacionalistes catalans insisteixen en aquest punt, de manera que es planteja la qüestió següent: ¿existeix una diferència en la manera de representar la realitat segons la llengua que utilitza un diari per a presentar una notícia? Aquesta pregunta reforça el propòsit principal d'aquest article. Si examinem com i en quina mesura la llengua afecta la representació de la realitat, estarem en millors condicions de copsar la ideologia, les institucions i els interessos subjacents.

2. RECERCA METODOLÒGICA

Si la relativitat lingüística es manifesta per ella mateixa en qualsevol moment, és en el discurs polític on les paraules són ambigües i els conceptes objecte de polèmica. Pitkin analitza aquest fet (1971:115) quan estableix la diferència entre la gramàtica de les paraules que tenen una definició ostensiva i els que no la tenen:

La interdependència de les paraules i del món, el paper determinant i limitador dels conceptes del que es percep com a realitat serà generalment més intensa respecte de les coses humanes, socials, culturals i polítiques. És aquí, més encara que en l'ús del llenguatge per a conceptualitzar el món físic, que el que veiem i el que ens transmet el que veiem vindrà determinat pels conceptes que ens faciliten la nostra experiència.

La nostra metodologia ens obliga a trobar àmbits comparables del discurs polític en català i en castellà per veure si la pragmàtica dels diferents discursos ens revela diferents aproximacions al món polític. En els anys immediatament posteriors a la mort de Franco, l'aparició de la premsa lliure va afavorir que els editorials dels diaris representessin opinions diverses. Més encara, com ho recull Emil Dovifat (MARTÍNEZ, 1974: 45), aquesta forma d'expressió representa «un trabajo mediante el cual [se] enjuician e interpretan las noticias en función de la orientación ideológica del periódico». L'editorial és, en principi, l'espai on es fa explícita la ideologia del diari, en el qual el propòsit és *ajudar* el lector a formar-se una opinió. És per això que hem decidit comparar editorials en català i en castellà per veure si el llenguatge pot esbiaixar el posicionament polític.

Naturalment, hem hagut de controlar de manera molt estricta l'enfocament ideològic dels diaris estudiats. Si haguéssim escollit un diari català de tendència socialista i un diari castellà de tendència demòcrata-cristiana no hi hauria hagut manera de demostrar els efectes independents del llenguatge en el discurs polític. Així, i mitjançant el control de la ideologia i d'altres variables que poden interferir en un estudi de les similituds entre els diaris catalans i castellans, hem pogut basar la nostra teoria segons la qual «el llenguatge determina la visió del món» sobre uns fonaments molt més sòlids. D'aquesta manera, vàrem decidir analitzar sistemàticament quatre diaris, dos en català i dos en castellà, on cada llengua és vehiculada per un diari de dretes i un d'esquerres, per veure com i en quina mesura l'elecció del llenguatge té efectes sobre la «visió del món» d'aquests diaris.

Aquest treball es basa en l'estudi detallat dels editorials de quatre dels cinc diaris de més difusió a Barcelona, és a dir, *El País*, *La Vanguardia*, *Avui* i *Diari de Barcelona* (d'ara endavant i respectivament EIP, LaV, Av i Di).³ Atès que aquests diaris són de

3. El diari amb més difusió a Barcelona és *El Periódico*, per bé que ací no ha estat objecte de la nostra anàlisi. *El Periódico* és una barreja de diari informatiu-interpretatiu i de premsa popular, amb regust de publicació *tabloide*. Durant el període de la nostra anàlisi, l'orientació dels seus editorials era sensacionalista i totalment oposada a un discurs d'elit, cosa que ens hauria agradat poder estudiar ací.

dimensions diferents, ens ha estat necessari estudiar el context social i històric de cadascun d'ells. D'aquesta manera, el lector serà capaç de triar el seu diari en funció de la seva *llengua*, de la seva *ideologia*, de la seva *regió d'origen* o qualsevol altre aspecte que expliqui el seu discurs o punt de vista polític particular. La premsa dels anys posteriors a la mort de Franco ha estat molt ben estudiada per especialistes en comunicologia (vegeu Guillaumet, Corbella, Cucurella i Iborra, Generalitat, Fuentes i Pujol). A continuació sintetitzarem els resultats d'aquests treballs respecte del rerefons dels diaris analitzats, encara que cap dels estudiosos que acabem de citar no hagi estudiat les característiques del discurs dels editorials. Aquest serà l'eix vertebrador del nostre article.

UNA VISIÓ HISTÒRICA I CONTEXTUAL DELS DIARIS TRIATS

LaV va aparèixer el 1881 per iniciativa dels germans Carles i Bartomeu Godó amb la intenció de convertir-la en l'òrgan del Partit Liberal i de la indústria tèxtil. El 1888 es va convertir en diari independent i punt de referència en el desenvolupament d'una premsa objectiva. A partir de 1939, però, la seva independència va quedar truncada. Per demostrar la seva lleialtat a l'antiregionalisme de Franco, es va incorporar el subtítol «*Española*» al nom i els seus editorials traspuaven anticatalanisme. A pesar del fet que es va acomodar al sistema repressiu franquista, aquest diari sempre va tenir una certa independència respecte dels diaris de l'aparell franquista, el *Movimiento*. Després de la Guerra d'Espanya, la família Godó va invertir en els diaris *Diario de Barcelona*, *Tele/Exprés* (que va ser venut al Grupo Mundo el 1977), *El Mundo Deportivo* i altres empreses editorials. La família Godó, que s'ha convertit al llarg dels anys en un potent grup d'inversió en mitjans de comunicació sota el nom de Grup Godó, no sols dirigeix LaV i altres diaris i revistes, sinó que també participa en el món de la ràdio (mitjançant Antena 3) i de la televisió. Des del punt de vista del seu editorial, LaV té una opció de centre-dreta. A pesar de considerar-se ella mateixa una veu de catalanisme, ha intentat (més aviat sense fortuna) conquerir el mercat espanyol en general, la qual cosa fa que el seu catalanisme sigui moderat. Ocasionalment, LaV publica un suplement cultural en català, però és fonamentalment un diari escrit íntegrament en castellà.

EIP va ser fundat el 1976 en plena transició cap a la democràcia amb la intenció de convertir-se en un diari d'elit espanyol. Són clars els vincles de la família dels fundadors amb Ortega y Gasset, la qual cosa va servir a EIP per a reivindicar un alt estàndard intel·lectual (per tal de demostrar el seu intel·lectualisme europeu, es va unir el 1989 amb altres diaris europeus de prestigi amb vista a crear una revista literària publicada en cinc idiomes sota el títol de *Liber*). El 1982, EIP va inaugurar una edició a Barcelona, amb el seu propi equip editorial, amb uns estàndards força allunyats dels diaris populars catalans com ara *El Periódico* i *El Món* (FIGUERES, 1986: 23). Si EIP és el diari de més difusió a Espanya, a Catalunya, en canvi, només és el tercer en la relació de vendes. Els seus editorials vehiculen idees de centre-esquerra i va mantenir estrets vincles amb la primera administració socialista de l'estat. Encara que tingui suplementos culturals en català, EIP és un diari escrit en castellà amb una orientació *espanyola* més que *catalana*.

L'Av, com EIP, va ser fundat el 1976 com un dels diaris de la transició que van substituir la premsa del *Movimiento*. El nucli impulsor estava format per un petit nombre d'inversors catalanistes compromesos en la tasca de fer reviure els mitjans de comunicació en català. Equipat amb maquinària de segona mà comprada a empreses periodístiques fallides, l'Av sempre ha estat, des de la seva fundació, al límit de la bancarrota. La supervivència del diari ha estat possible gràcies a les subvencions rebudes de la Gene-

ralitat i a l'ajuda de la coalició majoritària a Catalunya, Convergència i Unió.⁴ El diari és escrit completament en català.

El Di va aparèixer per primera vegada el 1792, encara que amb una capçalera en castellà i va ser el primer diari del continent europeu. El seu fundador va ser un napolità que va col·laborar amb els invasors napoleònics. El 1814, el diari va passar a les mans d'Antoni Brusi i Mirabent, la família del qual va mantenir el diari durant tot el segle i el va convertir en el diari més important de Barcelona. Durant la Guerra d'Espanya, el *Diari de Barcelona* va sobreviure amb moltes dificultats, tot i que va servir de portaveu a l'Estat Català, partit que tenia una forta orientació nacionalista. Atesa la seva posició crítica respecte de la dictadura, el diari va mantenir una existència precària durant el període franquista, i no va poder sobreviure a la transició. Va ser comprat pel Grupo Z, edificat a partir d'un seguit de publicacions anomenades sensacionalistes (GUILLAMET, 1988: 60). El Grupo Z també va fundar *El Periódico* que, malgrat el fracàs de la seva edició de Madrid, va conèixer a Catalunya el creixement periodístic més ràpid de tota la democràcia espanyola. El Grupo Z va convertir el Di en un diari en català amb una orientació socialista i catalanista. Entre els seus primers inversors hi havia la Generalitat, l'ONCE, l'Ajuntament de Barcelona i la Diputació de Barcelona. En aquestes dues darreres administracions, el PSC és el partit majoritari i el Di s'associa amb sectors propers als socialistes catalans, que tenen una direcció catalanista però unes bases integrades per immigrants.

A continuació presentem algunes dades comparatives dels quatre diaris estudiats.⁵ Abans que res, però, volem subratllar que si a Europa o als Estats Units els diaris més importants tenen uns tiratges superiors al milió d'exemplars, a Espanya els diaris de més tiratge no arriben més que als pocs centenars de milers d'exemplars. Així, doncs, la premsa espanyola, immersa en un vibrant discurs polític, no és un fenomen de masses.

	<i>LaV</i>	<i>EIP</i>	<i>Av</i>	<i>Di</i>
Vendes diàries (Espanya)	191.123	348.364	40.379	< 20.000
Vendes diàries	182.293	50.617	39.006	< 20.000
Lectors (Catalunya)	534.300	196.700	164.100	47.000
Personal	Quasi 100.000 treballadors, dels quals 230 són periodistes	A Barcelona, 124 empleats dels quals 44 són periodistes	165 empleats, la meitat dels quals són periodistes	112 empleats, dels quals 70 són periodistes

TAULA 1

4. CiU és una coalició entre Convergència Democràtica de Catalunya i Unió Democràtica de Catalunya. Té majoria absoluta al parlament de Catalunya. El seu líder, Jordi Pujol, es va convertir en el primer president de la Generalitat després dels quaranta anys de règim franquista. Els resultats de CiU són menys bons en les eleccions municipals on els socialistes (PSC) i els comunistes (PSUC) han obtingut millors resultats.

5. Les dades de vendes per a Espanya són de l'any 1985 i extretes de GUILLAMET (1988), p. 84, excepte per al Di, ja que provenen d'una estimació de la GENERALITAT (1987), p. 43. Les dades referents a Catalunya també són de GUILLAMET, p. 87, excepte per al Di, ja que provenen com abans, de l'estimació de la GENERALITAT, p. 43. Els índexs de lectors són extrets d'un estudi de la Generalitat sobre els mitjans de comunicació (1987), p. 48. Les dades relatives al personal són extretes de l'estudi de FUENTES i PUJOL (1984), p. 54, 81 i 91, i de la GENERALITAT, p. 52.

Cal tenir en compte també, ultra el context sòcio-històric i les dades de la taula I, la dimensió simbòlica dels diaris, és a dir, el que significa llegir cadascun d'aquests diaris a Catalunya, ja que normalment hom porta el diari sota el braç i tothom pot veure quin diari llegeix cada persona. A Catalunya, la compra d'un diari determinat té el mateix significat que la compra d'un cotxe determinat als Estats Units. La *marca* marca la persona. Dit d'altra manera, el diari és el símbol que construeix una persona, ja que dibuixa un espai on l'etnicitat, la classe social (educació/estatus), el nacionalisme i l'opció política es barregen. Així, doncs, potser hauríem d'explicar el context del paper simbòlic de cada diari en la construcció de la vida quotidiana catalana.

Atès que el renaixement de la premsa en llengua catalana és un fenomen recent, el fet de comprar un diari en català és una elecció *marcada*.⁶ Dur sota el braç l'*Avui* o el *Diari de Barcelona* equival a proclamar públicament el seu catalanisme. Es tracta d'una afirmació política del renaixement del catalanisme. En canvi, comprar *El País* o *La Vanguardia* no significa necessàriament afirmar el seu anticatalanisme. Així, doncs, si la marca dels dos diaris en català és una mica més polèmica és perquè els editors saben que estan escrivint per a un públic regionalista molt mobilitzat des del punt de vista polític i que compra cada dia el diari per afirmar el seu posicionament nacionalista.

En el cas dels dos diaris en castellà, cal subratllar la gran difusió de *La Vanguardia*, difusió que comparteix amb *El País*, diari de més prestigi en l'àmbit internacional. Això s'explica per diverses raons que cal anar a buscar en els missatges subjacents en els editorials que es publiquen cada dia en aquests diaris. El Partit dels Socialistes de Catalunya (conegut com a PSC (PSOE) en raó de la seva aliança amb el Partit Socialista Obrer Espanyol) té una cúpula de dirigents provinents d'antigues famílies industrials. Sovint es diu que un dels germans de la família heretava la fàbrica i l'altre ingressava en les files dels comunistes o dels socialistes. En canvi, els seus militants de base provenen de les famílies treballadores d'immigrants, amb pocs individus totalment alfabetitzats i la llengua primera dels quals és el castellà. En la mesura que la classe treballadora compra també diaris, s'entén que un dels diaris amb més difusió sigui *El Periódico*, un diari que cada vegada té més presència a Barcelona. Els catalans cultes, fins i tot alguns socialistes, llegeixen *La Vanguardia*, perquè era el diari que es va llegir sempre en les seves famílies durant generacions; ¡alguns d'ells encara conserven la subscripció de l'avi! Encara que el diari *El País* hagi afegit en la seva edició de Barcelona un suplement cultural en català i reportatges sobre el F. C. Barcelona, *La Vanguardia* conserva la imatge de diari associat amb la vida de la classe mitjana catalana.

Així, doncs, aquests quatre diaris representen diferents posicionaments en l'espectre polític català. Podem discernir dues dimensions que diferencien aquests quatre diaris de manera que cadascun d'ells només ocupi una secció. La primera dimensió és el posicionament polític, dreta o esquerra; la segona és el llenguatge de comunicació, castellà o català. Ara bé, en una repartició d'aquest tipus, sovint s'ometen diferències subtils. L'*Avui*, per exemple, és més proper a les idees de dretes que no pas *La Vanguardia*. La ideologia esquerrana d'*El País* s'ha desplaçat (com la dels socialistes francesos) fins a posicions més aviat de centre-dreta, tot i conservant un *estil* socialista. Finalment, els posicionaments dels diaris respecte del catalanisme són possiblement més significatius que no pas la llengua utilitzada o la seva ideologia de dretes o d'esquerres en la mesura que vehiculen una interpretació determinada dels seus missatges. Amb tot, continuem defensant el nostre plantejament, atès que ens permet discernir la qüestió de com la ideologia regionalista se solapa amb la llengua regional o la ideologia política estàndard.

6. Vegeu Carol SCOTTON (1983) pel que fa a les tries marcades i no marcades en un context de *codeswitching*. Una tria no marcada és *neutral* i no s'hauria de qualificar del tot com a tria. Una tria marcada anuncia un posicionament respecte del poder, de les relacions socials o pel paper social.

Llengua de representació

Ideologia política

	Centre-esquerra	Centre-dreta
Català	<i>Diari de Barcelona</i>	<i>Avui</i>
Castellà	<i>El País</i>	<i>La Vanguardia</i>

TAULA 2

Amb l'anàlisi d'aquesta mostra de diaris estem en disposició de plantejar una sèrie de preguntes sobre els diaris, la llengua i les estratègies del discurs.⁷ La qüestió fonamental que guia aquest estudi és saber si hi ha un posicionament comú compartit per la premsa en castellà oposat al que és compartit pels diaris en català.

Per respondre a aquesta qüestió, hem de demostrar que la variable del llenguatge transcendeix (almenys en alguns aspectes) l'orientació política. La tria que hem fet dels diaris ens permet aïllar la variable de la llengua com a mitjà de control de la ideologia. En la mesura que *El País* i el *Diari de Barcelona* comparteixen una ideologia socialista en contrast amb la ideologia de centre-dreta de *La Vanguardia* i de *l'Avui*, podem trobar similituds sistemàtiques entre els diaris catalans i entre els diaris castellans i diferències sistemàtiques entre els diaris en llengua catalana i els diaris en llengua castellana, les quals no es poden atribuir a un posicionament ideològic.⁸

Tot i que podem arribar a controlar el factor ideològic, no podem afirmar, però, que ens trobem amb un experiment natural. El discurs emprat pels diaris no ens dona una imatge definida i clara. Els símbols lingüístics, les institucions i els interessos no interactuen en una direcció mecànica o linear. Els diaris de vegades reflecteixen valors que van en contra dels seus interessos i, ocasionalment, reflecteixen la visió del món dels seus competidors, alhora que de vegades també utilitzen un discurs polisèmic. Si aquestes tendències tenen correlació amb el llenguatge utilitzat, obtindrem una nova perspectiva dels moviments que intenten fer reviure les llengües regionals. Aquesta recerca, doncs, ens ajudarà a copsar les condicions sota les quals la llengua i el discurs afecten el missatge global del mitjà.

4. LES PARAULES I EL SEU ÚS: PREMSA CATALANA I PREMSA CASTELLANA

Per tal de veure de quina manera la semiòtica dels editorials ajuda a copsar el significat de la realitat política, hem decidit observar els conceptes polítics clau que s'utilitzen en el discurs i comptar quantes vegades (i en quin context) s'utilitzen. Vàrem començar amb conceptes clau com ara «democràcia», «estat», «Espanya», «govern» que són els conceptes bàsics sobre els quals les forces polítiques espanyoles construeixen el seu dis-

7. Cal destacar dues irregularitats en la nostra metodologia. En primer lloc, el nombre d'editorials estudiats per cada diari varia sensiblement. En segon lloc, el Di encara no es publicava quan vàrem recollir les dades l'any 1985. Ara bé, hem considerat oportú tenir-lo en compte en l'estudi atesa la seva orientació socialista i catalanista, tot i que els seus editorials són de l'any 1988 i reflecteixen un altre context polític i altres condicions històriques respecte dels altres diaris. Els grans temes dels editorials dels anys 1984 i 1985 eren l'ingrés d'Espanya a l'OTAN i a la CEE. En canvi, en el context polític de 1988 ressaltaven els resultats de les eleccions autonòmiques a Catalunya.

8. Es podria adduir que no hem tingut prou en compte l'origen local de cada diari, atès que EIP té la seva seu central a Madrid. Molts catalanistes serien d'aquesta opinió. Segons GUILLAMET (1988: p. 34), «hi ha cinc diaris propis i una edició d'un diari foraster», en clara al·lusió a EIP. Tot i això, molts dels editorials d'EIP que vàrem analitzar tractaven de Barcelona, cosa que no succeïa en l'edició de Madrid. Així, doncs, EIP és un diari català.

curs polític amb vista a legitimar els seus projectes. Per a nosaltres és clar que encara que totes les forces polítiques utilitzen el mateix grup de conceptes, les prioritats, els conceptes particulars i els contextos en els quals s'utilitzen revelen diferents discursos polítics. Si examinem la freqüència d'aparició de les paraules, trobarem: (1) quins són els termes més importants utilitzats en els diaris; (2) la seva freqüència d'utilització; (3) en quin context són utilitzats pels editorialistes; (4) en quina mesura aquests termes difereixen (i com i quan són utilitzats de manera similar) en cadascun del diaris.

Vàrem dur a terme l'anàlisi de freqüència d'aparició de les paraules de la manera següent. Vàrem analitzar 160 editorials (46 de EIP; 42 de LaV; 42 de l'Av; i 31 del Di). La primera anàlisi va centrar-se en les vegades que s'utilitzaven els termes abans esmentats, a la vegada que també es tenien en compte conceptes que no apareixien en aquesta primera llista. Vàrem establir uns codis d'identificació que ens van permetre establir quaranta categories principals. Després d'establir la freqüència d'ús de cada paraula en cadascun dels diaris, vàrem crear categories conceptuals més àmplies. Per il·lustrar el mètode seguit, examinarem ara la codificació que vàrem dur a terme de l'editorial del 6 de juny de 1985 de l'Avui, codificat com a Avui 23. El text de l'editorial es compon de quatre paràgrafs; ací transcrivim els dos primers paràgrafs (A i B) (vegeu l'Avui del 6 de juny de 1985). La classificació dels conceptes es va fer de la manera següent:⁹

		AUTONOMIA		
CATALUNYA	EUROPA	CATALANA	GENERALITAT	CIUTADANS
Catalunya (23A), (23A), (23B), Regió (23A), Neoregionalisme (23B)	CEE (23A) (23B), els medis comunitaris (23A) comunitat (23B) Continent (23B) futur europeu (23B)	President de la Generalitat (23B) Jordi Pujol (23B)	La Generalitat (23B)	espanyols (23B)

TAULA 3

D'aquesta manera, cadascuna de les principals categories és constituïda per diferents termes o formes lingüístiques que són utilitzades per expressar la mateixa idea. En l'exemple que acabem d'esmentar, la categoria «Catalunya» es constitueix de tres termes «Catalunya», «Regió» i «Neoregionalisme». Catalunya té una freqüència de cinc, que es pot dividir en Catalunya (3), Regió (1) i Neoregionalisme (1).

5. COMPTABILITZACIÓ DE LES PARAULES: COMENTARI DELS RESULTATS

Tornem ara al cor de la qüestió que ens ocupa. Analitzarem les dades contingudes en les taules anteriors, complementant-les amb altres materials provinents de diferents interpretacions.

Hem observat que els editorials dels dos diaris en llengua castellana comparteixen els mateixos tres primers termes. És a dir, EIP i LaV centren el seu discurs polític al

9. Els números representen la posició ordinal de l'editorial diària analitzada; les majúscules remeten a la posició de cada categoria respecte del paràgraf del text.

voltant dels conceptes del govern, Espanya i els ciutadans. Si transcendim la ideologia de dreta o d'esquerra, aquests tres termes donen una visió més àmplia de l'estat espanyol modern. La imatge resultant és una institució administrativa centralitzada representada pel terme «Espanya», governada legítimament gràcies a les eleccions dels seus ciutadans.

És important subratllar, no gensmenys, que les nocions subjacents compartides per aquestes paraules clau poden ser diferents d'un diari a l'altre. Això s'explica perquè un terme no pot expressar per ell mateix tota una ideologia; les paraules no tenen un significat tan establert. Una simple paraula pot tenir una varietat de significats segons el context en que s'utilitza (VOLOSINOV, 1986: 79, 101).

Per tal d'explorar aquestes diferències ideològiques en relació amb les possibles diferències en el discurs polític subjacent a cada diari, hem de trobar la manera d'examinar sistemàticament les nocions contingudes en cada forma lingüística. Això requereix una aproximació que analitzi una paraula determinada en la seva relació (és a dir, connexió o oposició) amb altres paraules d'un text donat. Amb vista a demostrar els diferents significats pragmàtics dels mateixos conceptes segons el context, examinarem un editorial d'EIP i un altre de LaV sobre el mateix tema: les relacions exteriors d'Espanya amb els Estats Units. Contrastarem el tractament donat a la paraula «govern» en relació amb un context lingüístic específic i, d'aquesta manera, analitzarem les diferents interpretacions de la paraula «govern» que pot generar una situació concreta.

En els seus respectius editorials respecte de les relacions entre Espanya i els Estats Units, els dos diaris fan referència a la paraula clau «gobierno» com a concepte central, però en un sentit diferent. En l'editorial de LaV, «gobierno» està relacionat amb l'adjectiu «español» de manera que l'editorial de LaV transforma la paraula «gobierno» en una nova categoria, és a dir, «gobierno español». Amb la qual cosa es construeix una relació formal (si no fixada) entre les nocions d'Espanya i de govern. Així, doncs, l'editorial de LaV estableix una relació més explícita entre les nocions d'Espanya i de govern mitjançant la unió del concepte «Espanya» amb el de «gobierno», com ara en l'expressió «Espanya y su gobierno». LaV construeix aquest lligam ideològic no només utilitzant la conjunció «y» (OSGOOD i RICHARD, 1973), sinó també utilitzant el pronom possessiu «su» per determinar de manera explícita que no s'està referint a *nosaltres* sinó més aviat *al seu* govern (d'Espanya). En canvi, només hi ha una referència al govern com a «gobierno español» en EIP, ja que l'editorial d'EIP utilitza el terme «gobierno» per a referir-se a la institució del govern d'Espanya com en la seva utilització d'«administración republicana».

La Vanguardia

El País

gobierno español (4)
gobierno de centro-izquierda (1)
gobierno (socialista) (1)
Espanya y su gobierno (1)

gobierno español (1)
gobierno (2)
administración republicana (1)
gobierno socialista (1)

Si recodifiquem la utilització de «gobierno» en dues categories —esment inqualificat de «gobierno» i ús quantificat amb «español»—, obtindrem els resultats següents:

La Vanguardia

El País

gobierno español (5)
gobierno (0)

gobierno español (1)
gobierno (2)

En els dos editorials que hem analitzat, que tracten tots dos de la política exterior, resulta obvi que es posi l'èmfasi sobre el govern espanyol. Però els editorials de LaV contrasten directament el govern espanyol amb els Estats Units. Per exemple, llegim «*Lo más concreto que dijo fue que el Gobierno español se esforzará en mantener buenas relaciones con los Estados Unidos*». En EIP hi ha una simetria més gran entre els dos països. El seu editorial esmenta «*una amplia gama de acuerdos entre los dos gobiernos*» i analitza «*las implicaciones para las relaciones entre España y los Estados Unidos*».

El que els editorialistes de LaV posen en relleu és l'assumpció catalanista que no hi ha només un govern capaç de portar a terme una política exterior a Espanya, mentre que, en canvi, als Estats Units sí que només hi ha un govern que pugui fer-ho. L'opinió catalanista és que a Espanya hi ha el govern central que coexisteix amb els governs de les diferents autonomies. L'editorial d'EIP, en canvi, es refereix al govern espanyol de la mateixa manera que al govern dels Estats Units, com a institució responsable de dur a terme la política exterior. Per a EIP, el govern d'Espanya se situa, lògicament, en un nivell superior al govern de Catalunya.

Acabem de demostrar, doncs, que LaV és més catalanista que EIP, i que la utilització que fa LaV de la paraula *gobierno* reflecteix una ideologia segons la qual el govern català és una institució de nivell internacional en el mateix pla que el govern espanyol; es tracta d'una ideologia que EIP no comparteix. Però malgrat aquesta diferència que presenten els diaris en castellà, hem de tenir en compte que el discurs d'aquests dos diaris se centra en el paper del govern, i informen els seus lectors de la perspectiva del govern central, molt més del que, com veurem més endavant, ho fa la premsa en llengua catalana.

El punt de vista comú dels dos diaris en castellà respecte d'un govern espanyol democràtic que ha estat elegit lliurement pels ciutadans recorre els seus editorials. Els lligams que estableix EIP entre «ciutadania» i «democràcia» va ser un dels eixos vertebradors dels seus editorials en un període que molts consideren com de transició entre l'autoritarisme i la democràcia. Així, quan el director socialista de la policia, Rafael del Río, intentà controlar la propaganda dels partits polítics, *El País* es va indignar (13 de juliol de 1985). La frase final de l'editorial mostrava la seva profunda indignació: «*Ciudadanos españoles que creían, hasta oír hablar a Del Río, vivir en un sistema democrático...*» La Vanguardia, malgrat la seva perspectiva catalana, representa una realitat similar. Respecte del repte que representava l'ingrés a la Comunitat Econòmica Europea, el seu editorialista escriu (14 de juny de 1985): «*Los españoles con la integración deberemos saber ser europeos sin dejar de ser españoles... El ciudadano debe entender, sin derrotismo ni optimismo banal, con rigor y plena conciencia, que ya no es admisible el derrotismo apocalíptico... Esa es la reflexión que debemos hacer los españoles y los catalanes en particular... Se trata de vivir ya hoy el mañana, y saberlo compartir ahora que es nuestro, entre todos.*» LaV relaciona ací la ciutadania amb Espanya, i la identitat catalana com a manifestació particular de la ciutadania espanyola.

En contrast amb el tractament que s'hi dona en la premsa en castellà, la democràcia espanyola és presentada de forma profundament diferent en els editorials de la premsa en català. Els termes més utilitzats a l'Av són «Europa», «Catalunya» i «Generalitat». Per al Di (cal recordar que quan vàrem recollir les dades se celebraven eleccions regionals), obtenim els resultats següents: «Catalunya», «Generalitat» i «Europa». La imatge que es representa en els diaris en català se centra en Catalunya com a comunitat política oposada al govern central espanyol. Aquesta comunitat política catalana manté relacions directes amb Europa com a entitat suprapolítica constituïda per regions (comunitats polítiques) més que per estats. Aquesta particular manera de construir Catalunya és il·lustrada molt bé en l'editorial de l'Av del 19 de juny de 1985:

«La reunió que el Consell de les Regions d'Europa va celebrar el cap de setmana passat a Lovaina pot ésser considerada un primer pas per al reconeixement institucional de les nacions sense Estat i regions europees dins l'àmbit de la Comunitat Econòmica. Pocs dies després de la signatura del tractat d'adhesió de l'Estat espanyol a la CEE, Catalunya ja s'afanyava a ocupar llocs de responsabilitat a les institucions comunitàries i començava a fer el paper que haurà de desenvolupar de manera més destacada: ajudar a recrear la consciència regional i establir les regles del joc.»

Amb vista a identificar Catalunya com a entitat política legítima, l'editorialista de l'Av utilitza l'estratègia retòrica de representar també Europa com a entitat política dominant. Aquesta estratègia amaga uns propòsits ideològics determinats. En primer lloc, els nacionalistes catalans no volen que se'ls acusi de provincians atès el seu distanciament amb Madrid. Sovint se'ls acusa de provincians quan fan referència a la seva llengua i els seus costums regionals. Formar part d'Europa és més internacional, remet a una entitat més gran que Espanya. Durant la Guerra d'Espanya, molts catalans van trobar la llibertat i la modernitat, a la vegada que van conèixer un *món progressista*, passant de Catalunya a França; va ser Franco, segons els catalanistes, qui era provincià i qui no va viatjar mai fora de les fronteres espanyoles durant les seves quatre dècades de poder. Per contrarestar la dita francesa que «Àfrica comença als Pirineus», sentència reforçada per l'afirmació de Franco que «Espanya és diferent», els catalans lluiten per mostrar-se més internacionals i cosmopolites que els *espanyols*. Així, doncs, els catalans s'identifiquen amb Europa perquè es veuen més europeus que espanyols i sovint parlen de la democratització postfranquista com a part de la seva *vocació europea*. O, dit d'altra manera, quan l'Av ha de caracteritzar el govern català: «La Generalitat vehicula la vocació progressista i europeista que sempre ha caracteritzat el poble català» (Av, 14/6/85). Així, els que assumeixen el discurs catalanista connecten amb una entitat política superior, democràtica i moderna, en gran mesura per demostrar que ells mateixos i la seva defensa de la llengua regional no són autocràtics i provincians.

El segon propòsit amb el qual la ideologia catalanista utilitza el concepte «Europa» és analògic. Europa és una categoria política que veu com s'incrementa la seva autoritat encara que no sigui un *estat*. Els catalans volen que el seu govern, que tampoc no és un *estat*, també incrementi la seva autoritat. Aquestes reivindicacions catalanistes per establir les seves relacions explícites amb una entitat política superior com ara Europa o *l'Europa ampliada*, són expressades per l'Av en els termes següents:

«El president Pujol ha exposat clarament quina és la filosofia que impregna la tasca del seu govern. Una filosofia que passa per fer compatible l'Europa dels Estats amb l'Europa de les regions —o de les nacions—, perquè el més elemental realisme fa veure que a hores d'ara és més fàcil fer l'Europa dels dotze que no pas l'Europa dels cent deu. Ara, la Generalitat de Catalunya haurà d'aprofundir més en la teoria filosòfica i política del president per donar-li consistència i, el que és més important, dotar-la de propostes concretes que ajudin a una revalorització del paper de les regions.»

Per a l'Avui, Europa és, doncs, un model d'autoritat no estatal en el món modern que és molt important per a les reivindicacions de Catalunya.

En tercer lloc, Europa constitueix un element rellevant en el discurs dels nacionalistes catalans en tant que concebre Europa com un compost de «regions i nacions sense estat», com diuen els diaris en català, o parlar que Europa es compon d'autonomies i pobles, implica que tots els estats són multinacionals. Els catalanistes subratllen sovint que els estats presenten una diversitat molt més gran que la imatge d'*estat-nació* que aparenten i que tots han d'afrontar la realitat plural dins les seves fronteres. Podem confirmar aquest argument en l'editorial «Un primer pas» que l'Av va publicar el 19 de juny de 1985:

«El Consell de les Regions [...] va fer [...] un primer pas i destacar en la recerca de lligams nous entre els diversos pobles de l'Europa comunitària. Una Europa que és molt més diversa que l'Europa dels dotze i que representa de manera molt més correcta les diferents peculiaritats dels pobles europeus. No és gens fàcil, ans al contrari, la recreació i la institucionalització de l'Europa de les regions. Les organitzacions internes de cadascun dels estats membres són prou diferents i no guarden cap relació estreta. D'altra banda, la que podríem anomenar inèrcia històrica dels Estats pesa com una llosa en la construcció d'aquesta nova manera d'entendre el que és Europa [...].»

L'argument dels catalanistes és que en una Comunitat Europea democràtica, els pobles d'Europa (catalans, flamencs, alsacians, corsos, bavaresos, escocesos) ja no seran deixats de banda en raó de la seva història. Tindran una representació igualitària a Europa, a la manera dels estats actuals.

Un exemple particularment clar de la retòrica d'Europa en la premsa de llengua catalana és l'editorial de *l'Avui* del 7 de maig de 1985, on s'especula amb l'ampliació de membres de la CEE. L'últim paràgraf de l'editorial comenta:

«Dels sis països inicials del 1957 (França, Alemanya Federal, Itàlia, Holanda, Bèlgica i Luxemburg) es passa als deu actuals (amb la Gran Bretanya, Irlanda, Dinamarca i Grècia) i l'any vinent en seran dotze amb l'ingrés de l'Estat espanyol i Portugal... És en el nou marc europeu que s'està configurant on molts catalans diposem les esperances de recobrar plenament els nostres drets nacionals, en un espai de cooperació en peu d'igualtat entre tots els pobles europeus.»

El discurs catalanista respecte d'Europa posa l'èmfasi sobre tres punts ideològics. En primer lloc, dels dotze països membres, només Espanya és anomenada «Estat espanyol», la qual cosa deixa clara la dicotomia entre l'estat i els seus pobles. En segon lloc, les referències als catalans es fan en primera persona del plural, per diferenciar-los de la resta dels espanyols. Finalment, la frase final suggereix que la Comunitat Europea no és una comunitat d'estats sinó una comunitat de pobles. Des d'aquest punt de vista els catalans poden ser nacionalistes i internacionalistes al mateix temps.

El Di es refereix a Europa amb el mateix to que l'Av. Per als editors del Di, les reivindicacions catalanistes per l'autonomia es reforcen amb la idea d'una Europa que se situa per sobre de les configuracions socio-polítiques dels estats. El Di utilitza expressions com ara «Europa sense fronteres», «Comunitat Europea», «Europa unida» o «Comunitat Econòmica Europea» per reafirmar l'existència d'una entitat europea. En un editorial que comentarem de manera detallada en el capítol següent i que porta per títol «L'Europa de 1992» (30 de juny de 1988), el Di només es refereix una vegada a Europa en termes d'estats i només d'una manera vaga: «L'Europa dels Sis». En la resta de l'editorial llegim coses sobre les nacionalitats, però no sobre els estats. Vegeu el fragment següent:

«Un cop desbloquejat el tema econòmic, els grecs, per una banda, i els espanyols i els francesos, per l'altra, seran els encarregats els pròxims divuit mesos de sedimentar la política dels almenys i de tancar els dossiers socials i polítics que han de possibilitar l'Acta Única.»

Des d'un punt de vista lèxic, el Di dona la notícia com si fossin els «pobles» d'Europa i no els seus estats qui es troben immersos en el procés de negociacions. El Di, com l'Av, legitima les nacions d'Europa en detriment dels seus estats.

La imatge dominant en els diaris de llengua catalana se centra en les dues entitats no estatals bàsiques en el discurs catalanista: Europa i Catalunya. Un punt important és la institució política de Catalunya, la Generalitat. Els pobles d'Europa, més que els ciutadans d'Espanya, són els qui participaran en un projecte democràtic més ampli. Si

és cert i significatiu que les diferències ideològiques entre LaV i EIP són importants, on les mateixes paraules impliquen idees molt diferents, també ho és que la variable de la llengua (castellà *versus* català) s'associa amb l'elecció de les paraules per descriure la realitat.

6. ESTILS DISCURSIUS: PREMSA EN CATALÀ *VERSUS* PREMSA EN CASTELLÀ

El fet de comptabilitzar les paraules, encara que aquestes paraules es trobin en un context determinat, no revela totalment el paper del llenguatge en els editorials. Cal copsar millor el llenguatge utilitzat a l'hora d'emetre judicis en els comentaris dels editorials per avaluar la realitat. Així, doncs, hem d'analitzar la utilització de col·loquialismes, hipèrboles, sarcasmes i ironies que revelen la posició dels diaris respecte d'un tema. Aquests usos expressius del llenguatge són coneguts com a *estils discursius*.

Des d'aquest punt de vista, hem detectat un estil discursiu més exagerat en els editorials de la premsa en castellà que ens els diaris en català. Els dos diaris redactats en castellà emfasitzen la seva posició amb la utilització de col·loquialismes, sarcasmes i ironies. Els col·loquialismes són especialment importants en el discurs dels editorials en tant que revelen un aire de neutralitat i familiaritat, tot i que el text representa una visió molt parcial de la realitat.

En LaV, els col·loquialismes no s'utilitzen només per a exagerar les opinions, sinó per a escarnir els que no estiguin d'acord amb les opinions emeses pel diari. Per exemple, en l'editorial de LaV de l'1 de maig de 1985 dedicat a la qüestió del terrorisme basc, el text diu:

«En medio de una marea de sangre, de dimensiones y de gravedad pocas veces alcanzada en la historia del terrorismo de ETA, y cuando todavía la opinión pública no ha logrado sobreponerse al horror y a la angustia del último atentado de Pamplona, la palabra negociación vuelve a hacer acto de presencia en esta alucinante lucha en la que la organización armada independentista ha sumido el pueblo vasco.»

La utilització de l'expressió «*marea de sangre*» mereix una especial atenció. «*Marea*» suggereix la imatge d'un flux sense control, amb efectes devastadors; «*sangre*» evoca la idea de mort i ferides greus. De la unió d'aquestes dues imatges amb la preposició «*de*», obtenim la visió d'un País Basc on el poble està immersit en rius de sang fins a desembocar al Golf de Biscaia. La introducció «*en medio de*» suggereix que el País Basc és el cor d'aquesta mar de sang.

I tota aquesta sang, ¿quin propòsit té? La tria de LaV de la paraula «*alucinante*», una paraula que s'utilitza més aviat per a descriure drogoaddictes que revolucionaris, revela que, al lector, li sembla obvi que es tracta d'una lluita sense sentit i que es troba fora de qualsevol raó. No hi ha cap condemna explícita de la lluita en la paraula «*alucinante*», però la seva ambigüitat moral implica que la seva lluita és massa boja per a ser raonable. LaV no deixa de tenir simpaties per les reivindicacions autonòmiques basques, però el seu rebuig de la violència revolucionària no s'explica amb arguments, sinó amb imatges retòriques.

El sarcasme també ajuda LaV a presentar el seu punt de vista com a obvi sense haver de presentar cap tipus de justificació posterior. Quan els nacionalistes bascs van presentar una proposta de pau, LaV va comentar en el seu editorial: «Potser no és del tot escandalós escoltar el que els bascs mateixos volen dir-nos». Ací el sarcasme va dirigit a les autoritats de Madrid i París que, des del punt de vista de LaV, han deixat

escapar moltes oportunitats per a aconseguir la pau. La utilització del sarcasme (¿com podria ser escandalós escoltar les propostes d'un adversari?) per part de LaV possibilita la crítica a les autoritats centrals sense donar cap tipus de suport a la posició basca. LaV es manté en el seu estatus moral i pot justificar la seva pròpia autorepresentació com a diari en el qual «els fets, que són, poden ser presentats al lector sense prestar atenció a res més que no sigui la garantia de la seva veracitat» (LaV, 25/5/85).

Els editors de LaV tracten els escàndols financers en altes instàncies amb la mateixa tàctica del sarcasme i de la ironia. Tot seguit reproduïm un fragment d'un editorial que descriu els procediments del govern central:

«No sólo el papel del Parlamento queda relegado a aburridas comparecencias, a debates en los que sólo se documenta lo que ya se ha hecho cien veces y se pregunta oficialmente lo que ya ha recibido media docena de respuestas oficiosas, sino que el mismo Consejo de Ministros queda disminuido en la gravedad de sus atribuciones. No parece sino que los lugares donde se cuece la política sean la *bodeguilla* de la Moncloa o la sede del partido en la calle de Ferraz y los momentos para darle al país alguna indicación de por dónde van a ir las cosas sean la presunta improvisación ante cualquier micrófono de jardín o el entreacto periodístico informal en el avión que vuela sobre Europa.»

Aquest retrat satíric de debats tediosos i preguntes repetitives escarneixen les institucions oficials del parlament i del consell de ministres. La ironia encara és més punyent quan ens trobem que les autèntiques institucions de govern són jardins, bars i avions on tot s'improvisa. Si hom suposa que la democràcia ha de ser oberta i pública, la política espanyola, segons LaV, és *ad hoc* i privada. La incapacitat fonamental del govern espanyol per utilitzar les institucions democràtiques de manera seriosa és una part del missatge subliminar de LaV que un estat català seria molt més seriós i capaç de gestionar els afers públics a través de les seves institucions públiques, com de fet ho fa el govern autònom de Catalunya, la Generalitat.

El sarcasme de LaV arriba al punt de l'atac *ad hominem* contra els principals líders espanyols. Quan el ministre de l'Interior, José Barrionuevo, anuncià la reforma de la policia, la reacció de l'editorial de LaV va ser molt dura:

«Salta a la vista que el sentido de la medida no es, precisamente, una de las mejores virtudes de Barrionuevo [...]. En todo caso, lo cierto es que entre la mucha y muy encomiable energía que despliega José Barrionuevo al frente de su departamento, se advierte más derroche de pasión que serenidad de juicio. La intervención *dulcificadora* de Felipe González para apagar este fuego así lo demuestra.» (10/5/85)

En lloc de dir que Barrionuevo manca de sentit de la mesura, LaV afirma sarcàsticament que no és precisament una de les seves virtuts. Fins i tot la seva gran energia, reconeguda per l'editorial, es transforma en un «*derroche*» ja que, segons LaV, denota més passió que raonament (és a dir, que no prové de la ment). La seva energia no fa més que causar problemes. Amb el complement de la intervenció «*dulcificadora*» del President, tota la situació apareix com a ridícula, cosa que els editors de LaV creien fermament però no expressen obertament.

EIP també, malgrat les seves pretensions acadèmiques, recorre a recursos retòrics similars als que utilitza LaV. Ara bé, cal fer notar que EIP és menys exagerat en els seus col·loquialismes i normalment acostuma a marcar-los en cursiva per tal d'avisar el lector que s'està utilitzant una forma col·loquial per atreure l'atenció. Així mateix, EIP es desvia de la seva retòrica acadèmica quan fonamenta la seva argumentació en fets greus. Examinem ara la mateixa notícia sobre el terrorisme basc, que els editors de LaV qualificaven com una «*marea de sangre*».

«Mientras el presidente González y el lendakari Ardanza conversaban en el palacio de la Moncloa sobre la paz en el País Vasco, el terrorismo gritaba de nuevo su mensaje de odio en San Sebastián, donde un miembro de la Policía Nacional —un navarro de 29 años— era asesinado cuando salía de su domicilio, vestido de paisano y franco de servicio. A primeras horas de ayer, al tiempo que los lectores de los periódicos conocían el satisfactorio resultado de la cumbre de Madrid, un guardia civil resultaba herido en Mondragón a consecuencia de una carga explosiva adosada a su automóvil. Recordemos que la semana pasada, una trampa criminal del mismo tipo lesionaba gravísimamente a un teniente de la policía nacional en Pamplona, y que hace escasos días, un atentado en Bilbao privaba de la vida a un analista químico que paseaba por la calle con su hija de cinco años.

»Este goteo de infames asesinatos y cobardes emboscadas muestra que ETA militar, cuya capacidad operativa ha quedado seriamente mermada desde que la colaboración francesa limitó su libertad de movimientos [...] conserva todavía, sin embargo, la infraestructura suficiente para librar una sangrienta lucha de repliegue, que busca en los efectos publicitarios la manera de ocultar su derrota política [...].» (14/5/85)

És evident que aquest editorial utilitza col·loquialismes evocatius com ho fa LaV. Ara bé, notem de seguida dues diferències clares. La utilització que fa EIP de l'expressió «Este goteo de infames asesinatos y cobardes emboscadas» és bastant menys evocatiu que la «marea de sangre» de LaV. La imatge d'EIP de catàstrofes contínues és diferent de la de LaV, i suggereix unes turbulències incontrolables. Més encara, amb el recompte dels darrers atacs, EIP dóna una credibilitat empírica a la seva metàfofa col·loquial. Referint-se a les accions d'ETA en termes com ara «infames» i «cobardes» i «mensaje de odio», EIP deixa explícit el seu judici moral, en comparació amb l'expressió ambigua utilitzada per LaV («alucinante»). La diferència es deu en part al fet que EIP, com a diari espanyol, no és gens ambivalent respecte d'ETA; en canvi LaV no pot dissociar-se totalment dels objectius d'ETA, els quals tenen un cert ressò en un sector de la població catalana.

EIP, en la seva utilització dels col·loquialismes, acostuma a marcar-los amb cursiva o cometes si procedeixen d'una altra llengua, com a manera de protegir la seva reputació d'objectivitat i academicisme. EIP utilitza cursives i cometes per a les paraules estrangeres («del jumbo de la Air India»), per a les expressions típiques d'altres països («los contras de Nicaragua») i expressions comunes com ara «reglas del juego». Però també utilitzen aquests mateixos recursos per a amagar la seva ironia i el seu sarcasme sota un tel d'aparent objectivitat. Atès que la cursiva remet a veus estrangeres, la seva utilització en expressions castellanes permet als editors esbaïaïxar el sentit de la informació, sense haver de donar comptes de la seva utilització.

Examinem ara el fragment següent que dóna notícia de la dimissió del Ministre d'Economia i Finances, Miguel Boyer:

«El presidente [...] no consiguió despejar las interrogantes acerca de las causas de la dimisión a última hora de Miguel Boyer, el ministro de Economía y Hacienda [...]. La imputación de esa renuncia al cansancio del antiguo superministro no explica nada. La afirmación de Felipe González de que Miguel Boyer "no tenía ninguna razón para dimitir" es una frase sin sentido, si se la toma de manera literal, o una insinuación de que sus motivos resultan políticamente inanes o incomprensibles, lo que arroja nuevamente sombras de duda sobre la responsabilidad de que es y era capaz Boyer. Si parecen no quedar dudas de la influencia del estado de ánimo personal en la decisión del ministro demisionario, reducir todo el problema a una cuestión psicológica, al margen de las motivaciones políticas, parece, cuanto menos, aventurado [...]. Las explicaciones dadas a los diputados por Felipe González sobre el cambio en Asuntos Exteriores tampoco aportaron novedades [...]. Los elogios a la política económica de Boyer tuvieron como correlato [...] las alabanzas del presidente no a Fernando Morán, sino a Manuel Marín. En esta actitud cabe enmarcar las reticencias y las insinuaciones lanzadas después de su cese por el ministro Morán, que se ha definido

a sí mismo —haciendo suya la retórica de los altos cuerpos de la Administración— como un servidor del Estado que estaba dispuesto a ejecutar la política ordenada por el presidente del gobierno. Pero además de servidor del Estado, Morán lo ha sido de una política concreta [...] política orientada al mantenimiento de España en la OTAN [...]. Pretender lo contrario es simplemente bufo [...]. Se comprende que Felipe González no haya querido poner a los pies de los caballos a sus antiguos colaboradores (aunque no cabe duda de que si los ha cambiado es porque no servían para su oficio) [...]. Esperemos que los impuestos de los españoles no sirvan otra vez para consolar políticamente a quienes se han distinguido por su mala gestión, so pretexto de que servían al estado. Servían más bien a una política concreta, y es esta política la que los ha expulsado de su seno.» (EIP, 12/7/85).

La paraula «*superministro*» apareix en cursiva perquè de totes les paraules utilitzades per a descriure Boyer, aquesta és l'única que avalua el seu antic poder. La paraula no té l'objectivitat de «*ministro dimissionari*» o «*antic ministro*»; és ambigua en el seu judici. Amb la seva utilització, EIP diu que «està passant alguna cosa que no és com sembla i no se'ns diu el que realment està passant» (SHAPIRO, 1988: 7). Així, doncs, a partir d'aquí l'editorial d'EIP es construeix sobre la ironia. Mitjançant aquesta deliberada opacitat (FRIEDRICH, 1889: 305), els editors d'EIP porten el lector a adoptar una actitud escèptica —quan no negativa— respecte de l'actuació d'aquest ministre. La ironia redueix la reputació de Boyer sense criticar-lo obertament. A mesura que avancem en l'editorial, veiem com EIP reforça la seva ironia explicant les contradiccions en la defensa que el president fa dels seus ministres a l'hora de fer-los fora i insinuant que els ministres no són dignes de cobrar de l'erari públic.

EIP juga amb la pomposa autodescripció que Morán fa d'ell mateix com a servidor de l'estat amb finalitats iròniques. Mitjançant la cursiva, «*servidor del Estado*» es converteix en sinònim de persona que segueix servilment la línia política del president més que no en persona que treballa per a l'estat. Per consegüent, EIP implica que Morán estava duent a terme una política equivocada, ja que no es basava en realitats tangibles de servidor de l'estat.

Malgrat les diferències ideològiques i de nivells de duresa, hem vist com els dos diaris en castellà utilitzen en gran mesura la ironia, el sarcasme i l'exageració en les seves crítiques polítiques.

Els diaris en català reflecteixen diferents valors en el seu discurs. Els catalans sovint es distingeixen ells mateixos dels *espanyols* utilitzant la paraula «*seny*». L'autoidentificació dels catalans suggereix un poble correcte en les seves relacions amb els altres, prudent i modest. Aquesta autoidentificació es reforça en la pragmàtica del discurs quotidià. La qüestió és saber si la llengua catalana vehicula aquest valor en la seva pragmàtica, o si vehiculen aquesta pragmàtica en qualsevol llengua que parlin.¹⁰ Hem determinat ací que la llengua té alguna mena d'influència sobre la pragmàtica. Els diaris en llengua catalana, en el seu estil discursiu, són més prudents i realistes que els diaris en castellà, com a representació de la característica cultural del seny.

La premsa en català intenta no utilitzar massa la ironia, els col·loquialismes i el sarcasme en les seves opinions, sense que això els resti força. Així, doncs, rarament hi trobarem ironia, sarcasme o exageracions com a elements fonamentals del discurs. Ans al contrari, el seu llenguatge és molt més moderat i subratllen els seus punts de vista afirmant clarament la seva posició política respecte de l'esdeveniment que estan comentant. Quant a la política del govern espanyol, l'editorial de l'Av diu:

10. Aquest tema es va polititzar molt durant el règim franquista. Molts catalanistes criticaven el prestigiós prosista català Josep Pla pel fet d'escriure en castellà durant els anys de domini polític de Madrid. Un dels defensors de Pla escrivia, ja en plena època democràtica (en *La Vanguardia*), que, tot i escriure en castellà, el seu to irònic indicava al lector que, de fet, pensava en català.

«El ministre de Sanitat i Seguretat Social, Ernest Lluch, s'ha quedat sol. I el que és més greu, sol amb la majoria socialista al seu darrera que el pot fer sentir fort i prepotent. Si no hi ha una rectificació, s'haurà perdut, com expressen els col·lectius agrupats a la Intercol·legial Sanitària, l'oportunitat de fer una reforma sanitària real. El projecte que es debat perpetua, amb molt pocs retocs, un sistema qualificat d'injust i d'ineficaç. I interfereix, a més a més, en les competències transferides a les comunitats autònomes. Quan, el dia 2 d'abril passat, fou aprovat pel consell de ministres [...] culminava un procés llarg i difícil de més de dos anys de dures negociacions amb les parts implicades. Unes negociacions que no han servit per a arribar a un text acceptable, com ho demostra la reacció [...]. Honestament, només queda un camí: retirar-lo.» (Av 12/6/85)

Els editors de l'Av presenten el seu editorial com una crítica explícita contra la ineficàcia dels socialistes a través del programa sanitari que ha estat elaborat per un socialista català del PSC. És a dir, l'Av construeix un text que presenta una avaluació crítica des del títol, «Una mala llei sanitària», fins a la frase final que demana de manera explícita la retirada de la llei. Ací no hi ha lloc per a arguments sarcàstics contra la llei: l'Av utilitza l'argument que la pràctica totalitat dels grups interessats estan contra la llei. Es tracta, doncs, d'una crítica d'alt nivell.

La força dels editorials del Di, com els de l'Av, prové de la seva base factual i empírica i de la seva presa de posició oberta respecte dels temes tractats, la qual cosa dóna credibilitat als seus arguments. El Di utilitza més col·loquialismes, sarcasmes i ironies que no pas l'Av, però aquests elements no tenen un paper determinant en la seva presentació retòrica. Examinem ara l'editorial «La feina bruta dels GAL», del 29 de juny de 1988:

«La tènue llum que a poc a poc es va fent sobre les activitats dels Grups Antiterroristes d'Alliberament (GAL), autors de segrestos, *desaparicions*, assassinats i crims de la pitjor espècie, sembla confirmar les hipòtesis més pessimistes sobre les virtualitats democràtiques de certs sectors dels aparells policials de l'Estat espanyol. Que la il·luminació vingui a través d'un procés judicial és una boníssima notícia i la millor esperança que un element tan bàsic d'un règim democràtic com la independència de la justícia pugui compensar les tendències a l'obscuritat i l'autoritarisme d'altres sectors de l'administració. Però les recents declaracions d'un mercenari davant l'Audiència Nacional en què implicava el subcomissari Amedo i les d'aquest a la premsa exculpant-se'n ja per endavant, aporten males notícies sobre el fons de l'afer.

»No és gens difícil establir elements de continuïtat entre l'acció dels GAL contra la banda terrorista ETA, iniciada durant el mandat del govern socialista, i les accions anteriors de grups parapolicials com Antiterrorisme-ETA (ATE) o l'Exèrcit Basco-espanyol, que ja van començar sota la dictadura franquista.»

Aquest editorial, que comença amb un tebi col·loquialisme, és molt realista: «la tènue llum que a poc a poc es va fent». Aquesta imatge remet a un procés lent però continuat que deixa la porta oberta a la possibilitat d'arribar al fons de les accions del grup terrorista. Però no s'utilitza a tall de metàfora, sinó per contrastar de la manera més completa possible els clars delictes dels GAL —segrests, desaparicions, assassinats i altres delictes d'ordre menor—. El fet de referir-se a un membre dels GAL com a «mercenari» suggereix que no lluiten en defensa d'uns principis, la qual cosa permet al Di insistir en el fet que l'organització no té absolutament cap motiu per a dur a terme les seves accions ominoses. Mitjançant la comparació dels GAL amb els grups paramilitars del franquisme, el Di transfereix quaranta anys d'opressió dels catalans a una organització actual. Ara bé, i malgrat el suport d'un sector del nacionalisme català a ETA, més endavant el Di s'hi refereix com un dels «grups d'homicides». Així, doncs, podem dir que el Di no té por de dir clarament el que pensa en els seus editorials.

Ara bé, contràriament al que fan EIP i LaV, el Di no utilitza la ironia o el sarcasme per a expressar la seva particular visió de l'esdeveniment que està comentant. Acabem de veure com el Di utilitza el recurs d'expressar clarament la seva opinió. Mitjançant la seva declaració que el judici potser portarà bones notícies, el Di dona suport i exalta la democràcia, avalua de manera positiva el procés democràtic a Espanya i invita el lector a creure en una «justícia» dins un marc democràtic mitjançant la seva associació amb el concepte «independència», el qual és sentit com a autèntic per part dels catalans. El rebuig del Di als mètodes dels GAL, el seu suport a la democràcia i a la política del govern no es basen en la ironia sinó en la clara afirmació de la seva posició.

És clar que podem detectar una certa ironia en la manera de presentar els fets, però aquestes formes de pensament (SHAPIRO, 1988: 8) no són centrals en el discurs. Cal considera la utilització de la cursiva en clau irònica («desaparicions») com una *estratègia paralingüística*. FRIEDRICH (1939: 306) ho anomena «falsificació tròpica» atès que l'escriptor està indicant al lector que tots dos saben que aquestes desaparicions són, de fet, assassinats. El Di utilitza la ironia per a criticar aquells que es neguen a dir les coses pel seu nom.

El discurs clar i net del Di es pot il·lustrar també en vista de l'editorial següent, intitulat «L'Europa de 1992: un punt de partença» (30/6/1988):

«La construcció d'una Europa sense fronteres, com a pas decisiu per la materialització del somni exposat per Winston Churchill l'any 1946, en el sentit d'aconseguir uns Estats Units d'Europa, continua el seu procés sota la decidida direcció de Jacques Delors, com s'ha pogut comprovar a la cimera de Hannover.

»La construcció de la Comunitat Europea (CE), iniciada oficialment l'any 1957, ha cobert fins ara les etapes de l'assentament i de l'ampliació i ha anat perdent pel camí alguns dels objectius bàsics del Tractat de Roma i oblidant massa sovint que el mateix text del Tractat no deixava de ser, en aquell moment, un conjunt de fites possibles, però que no es tancava cap porta al desenvolupament posterior de les idees que van convertir en realitat l'Europa dels Sis.

»Delors és qui ha entès aquesta realitat i qui, des que va arribar a la presidència de la Comissió, més s'ha esforçat a presentar la dicotomia real de l'uropeisme: o una fugida cap endavant cap a una Europa unida o un col·lapse de la Comunitat Econòmica Europea.»

Aquest editorial del Di ajunta tota una sèrie de fets: el somni de Churchill, la competència de Delors, la cimera de Hannover, la data del Tractat de Roma i l'èxit de l'Europa dels Sis són presentats com uns fets històrics contrastables. Fins i tot en el seu suport al desenvolupament creixent de la CE, considerant-lo en termes dicotòmics entre «una fugida cap endavant i un col·lapse», el Di deixa clara la seva posició mitjançant un estil discursiu clar i net.

Així, doncs, el Di comparteix amb l'Av i LaV un fort catalanisme; comparteix amb EIP un clar suport al govern socialista de Felipe González; i comparteix a grans trets amb l'Av un estil discursiu gairebé sense ironia i sarcasme com a punts centrals del discurs. Es tracta de deixar que els fets parlin per ells mateixos. Creiem que aquest és el punt on el discurs catalanista, quan s'expressa en català, difereix del discurs en castellà.

7. ADJECTIUS DE DESCRIPCIÓ

Una aproximació a la diferència entre els estils discursius de la premsa en català i en castellà ha de tenir en compte l'anàlisi dels adjectius de descripció utilitzats en aquests diaris. Hem classificat els adjectius avaluatius que apareixien en la primera i l'última frase de cada editorial per determinar si el seu valor era sarcàstic, exagerat, incendiari

o, per contra, si era precís i entenedor. Així, vàrem codificar 52 adjectius en el Di, 67 en LaV, 54 en l'Av i 163 (!) en EIP (la qual cosa ja dóna una primera idea de la seva verbositat acadèmica). Després vàrem determinar el percentatge de la primera categoria d'adjectius. Per als diaris en català, aquest percentatge era baix (25% en el Di i 26% en l'Av), mentre que en els diaris en castellà era més elevat (45% per a LaV i 38% per a EIP). La premsa catalana utilitza bàsicament adjectius descriptius simples: «petites», «nou», «molt», «perillós», «seriós», «simple», «directe», «urgent», «especial». En canvi, els diaris en castellà utilitzen una adjectivació molt més florida: «desastrosos», «dulcificadora», «imprescindible», «transcendente», «nazi», «històric», «demoledoras». En només dues frases LaV utilitza les expressions «desencanto espiritual», «escepticismo intelectual» i «nacionalismos exacerbados», la qual cosa suggereix que la qualificació dels sentiments intenta arribar molt al fons del lector. La nostra interpretació és que l'aparença de distanciament o precisió és part de la manera de fer dels catalans. Aquests consideren que el discurs polític *castellà* és ple de divagacions mentre que els castellans consideren que el discurs polític *català* és avorrit.

8. CONCLUSIÓ

Aquest paper es basa en la premissa que els editorials dels diaris construeixen un món particular en el seu procés de lectura i explicació del món. El món real pot ser llegit de diferents maneres, és a dir, que la realitat es pot organitzar mitjançant diversos esquemes interpretatius i diferents estratègies discursives que produeixen efectes d'objectivitat aparent. Tot i que segurament hi ha tantes representacions del món com diaris, hem intentat trobar pautes concretes per demostrar com el context determina els estils discursius.

Hem detectat implicacions contextuals del *llenguatge* en la *re-presentació* de la realitat a Espanya. D'una banda, les referències conceptuals a la ciutadania són diferents en la premsa catalana i en la premsa castellana. L'orientació política dels editorials en llengua castellana se centra en la construcció del ciutadà espanyol en un estat democràtic. De l'altra, també es poden detectar diferències substancials en la manera de tractar el nacionalisme català. Per a la premsa en llengua catalana, el quid de la qüestió se situa en les relacions entre els pobles de Catalunya i Europa respecte de l'estat espanyol. La democràcia i la ciutadania són elements epifenomènics en el discurs català. La democràcia remet a l'aventura europea, mentre que el concepte de ciutadania es relaciona amb la Generalitat.

No sols hem pogut detectar unes diferències conceptuals, sinó també estilístiques, les quals reflecteixen diferents cultures del discurs. Les característiques de la cultura catalana es fan patents en la premsa en català mitjançant la utilització d'adjectius senzills, amb poc de color o imaginació i que poques vegades expressen exageració o ironia. Aquest estil discursiu vehicula el valor cultural català del *seny*, una pragmatisme particular que sovint és esgrimit pels catalans per reivindicar la seva més gran eficiència respecte dels altres espanyols. En canvi, en els diaris de llengua castellana —fins i tot els que s'editen des de Barcelona— hem observat un llenguatge molt més suggeridor i de vegades pompós. De més a més, els dos diaris en castellà que hem analitzat empenen molts més adjectius valoratius, la ironia i el sarcasme per a reforçar els seus arguments. Aquest estil discursiu reflecteix el punt de vista espanyol que el llenguatge i la política han d'expressar les emocions més profundes en tant que es tracta d'elements arrelats en la vida diària i personal.

Les estratègies discursives reflecteixen el llenguatge, però el llenguatge reflecteix al seu torn els valors que han determinat la tria dels estils discursius. El nostre propòsit

no és afirmar que la tria de la llengua provoca diferències en els estils discursius, sinó mostrar com el context de la llengua manté estretes relacions amb els estils discursius. En aquest sentit, les polèmiques sobre la llengua a Catalunya, i en qualsevol altre lloc, tenen una gran influència sobre la manera de *re-presentar* la realitat en aquestes comunitats.

BIBLIOGRAFIA

- CARROLL, John, B., ed. (1987), *Language, Thought and Reality: Selected writings of Benjamin Whorf*, Cambridge, MIT Press.
- CASASUS, Josep Maria (1987), *El Pensament Periodístic a Catalunya*, Barcelona, Generalitat de Catalunya.
- CORBELLA, Joan M. (1988), *Social Communication in Catalonia*, Barcelona, Generalitat de Catalunya.
- COUZENS HOY, David (1987), «Introduction», dins FOUCAULT: A Critical Reader, COUZENS HOY, ed., Nova York, Blackwell.
- CUCURELLA, Santiago i IBORRA, Domènec (1987), *Joventut, Llengua, Comunicació: Els estudiants de Catalunya davant els mitjans de comunicació*, Barcelona, El Llamp.
- FIGUERES, Josep Maria (1986), *'El País' a Catalunya. Anàlisi de la presència del Diari 'El País'*, Barcelona, Editorial Mitre.
- FRIEDRICH, P. (1989), «Language, Ideology, and Political Economy» *American Anthropologist*, 91, 2.
- FUENTES i PUJOL, M. Eulàlia (1984), *Servicio Documental en la prensa diaria: Análisis i Orientaciones*, Barcelona, Editorial Mitre.
- GENERALITAT DE CATALUNYA, Departament de Cultura (1988), *The Press in Catalonia in the Eighties*.
- GUILLAMET, Jaume (1988), *La Premsa a Catalunya*, Barcelona, Diputació de Barcelona.
- HALL, Stuart (1986a) «Introduction to Media Studies at the Centre», dins HALL, Stuart, et al. *Culture, Media, Language*, Londres, Hutchinson.
- (1986b) «Encodig/decoding» dins HALL Stuart, et al. *Culture, Media, Language*, Londres, Hutchinson.
- HODGE, Bob (1979) «Newspapers and communities» dins FOWLER, Roger, ed., *Language and Control*, Londres, Routledge and Kegan Paul.
- IPOLA, Emilio de (1987), *Ideologia y Discurso Populista*, Mèxic, Plaza & Janés.
- KRESS, Gunther i HODGE, Robert (1979), *Language as Ideology*, Londres, Routledge & Kegan Paul.
- LUCY, John A. (1985), «Whorf's View of the Linguistic Mediation of Thought» dins MERTZ Elizabeth i PARMENTIER, Richard J., ed. *Semiotic Mediation, sociocultural and Psychological Perspectives*, Orlando, Academic Press.
- MARTÍNEZ ALBERTOS, José L. (1974), dins DOVIFAT, Dmil, ed. *Redacción Periodística* (.).
- MORLEY, Dave (1986), «Texts, readers, subjects», dins HALL, Stuart, et al. *Culture, Media, Language*, London, Hutchinson.
- MUNIZAGA, Giselle i OCHSENIUS, Carlos (1983) «El Discurso público de Pinochet (1973-1976)» dins *Culture, Hegemony and the Authoritarian State*, Minneapolis, Institute, for the Study of Ideologies and Literature.
- OSGOOD, Charles i RICHARDS, M. (1973), «From Yang and Yin to and or but», *Language*, 49, 2.
- PITKIN, Hanna (1972), *Wittgenstein and Justice*, Berkeley, University of California.
- RICOEUR, Paul (1976), *Interpretation theory: Discourse and the surplus of meaning*, Forth Worth, Texas Christian University Press.
- SCOTTON, Carol M. (1983), «The negotiation of identities in conversation: a theory of markedness and code choice» *International journal of the sociology of language*, 44, 115-336.
- SHAPIRO, Michael i Marianne (1988), *Figuration in Verbal Art*, Princeton, Princeton University Press.

- TREW, Tony (1979a) «Theory and ideology at work» dins FOWLER, Roger, ed. *Language and control*, Londres, Routledge and Kegan Paul.
- TREW, Tony (1979b), «'What the papers say': linguistic variation and ideological difference» dins FOWLER, Roger, ed. *Language and control*, Londres, Routledge and Kegan Paul.
- VELOSINOV, V. N. (1986), *Marxism and the Philosophy of Language*, Cambridge, Harvard University Press.

INTRODUCCIÓ

En darrer temps hem de poder observar una gran proliferació d'obres que tracten de les manifestacions del contacte de llengües que s'observen en la interacció entre cultures. És el cas, per exemple, dels 1981 i 1991, la European Science Foundation ha organitzat quatre sessions d'especialistes (Berlín, Londres, Brussel·les, Birmània) i ha editat l'obra *Language Contact in Europe*, investigant sobre aquest fenomen. La major part de les contribucions realitzades que fan de més d'una dotzena de llengües contactades en un fenomen comú, una gran varietat de diferents casos que són l'altre treball sobre el contacte i de descriure les condicions ben llarg, directes, i alguns casos de contacte indirecte — que hem pogut estudiar en els últims anys segons la qual se recorre a diverses formes d'expressió desambiguant sobre l'ús de l'una o l'altra llengües per a referir-se a un objecte. El que interessa és el fet de la interacció respecte de la forma, però la forma i la funció dels casos de llengües de la comunicació.

En el cas de l'obra a l'interior d'un mateix idioma, però en el cas de les llengües que són contactades en contextos múltiples i en contextos que podrien ser de contacte lingüístic diferent, però que de fet són llengües que són contactades lingüísticament. En l'obra d'interior, la interacció de les llengües que són contactades de fet per part de l'altre, de fet la llengües que són contactades lingüísticament a l'interior del contacte lingüístic, però que són contactades lingüísticament a l'exterior. És en aquest últim cas que s'observa el fenomen de contacte lingüístic i veiem com el contacte lingüístic de fet és el contacte lingüístic de fet d'una llengües que són contactades lingüísticament a l'exterior, però que són contactades lingüísticament a l'interior del contacte lingüístic.

En les investigacions sobre el contacte lingüístic, hem de tenir en compte que el contacte lingüístic és un fenomen que s'observa en el contacte lingüístic de fet d'una llengües que són contactades lingüísticament a l'exterior, però que són contactades lingüísticament a l'interior del contacte lingüístic.

El treball sobre el contacte lingüístic ha estat finançat pel Departament de Llengües i Literatura de la Universitat de València, Espanya, 1981, 1982, 1983, 1984, 1985, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990, 1991, 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025.

MANIFESTACIONS DEL CONTACTE DE LLENGÜES EN LA INTERLOCUCIÓ

Luci NUSSBAUM

Departament de Didàctica de la Llengua
Universitat Autònoma de Barcelona

El problema no és descriure la realitat sinó
aïllar allò que té sentit per a nosaltres, allò
que és sorprenent en el conjunt dels fets.

René THOM

1. INTRODUCCIÓ

Els darrers anys hom ha pogut observar una gran proliferació d'estudis sobre aquelles manifestacions del contacte de llengües que apareixen en la interacció cara a cara. Per exemple, entre 1989 i 1991, la European Science Foundation ha organitzat quatre reunions d'especialistes (Berna, Londres, Brussel·les, Barcelona) i ha establert l'inventari dels més de 70 centres que, a Europa, investiguen sobre aquest fenomen.¹ La majoria de contribucions recalquen que l'ús de més d'una llengua en una mateixa conversa no és un fenomen aleatori, sinó que respon a diferents raons que uns i altres treballs tracten d'esbrinar i de descriure. Ens trobem ben lluny, doncs, d'aquella concepció *uni-lingüista* —que hom pot titllar ara de prejudici— segons la qual el recurs a diversos codis en un moment determinat seria indicador d'una certa incapacitat per a expressar-se correctament. El que interessa ací no és la correcció respecte de la norma, sinó la forma i la funció dels canvis de llengua en la comunicació.

De fet, el canvi de llengua a l'interior d'un mateix intercanvi verbal no és un fenomen observable només en comunitats multilingües o en converses entre parlants que pertanyen a comunitats lingüístiques diferents, sinó que es tracta també d'un recurs present en la ficció universal.² En l'obra literària, la presència de més d'una llengua respon a intencions diverses per part de l'autor: definir la situació, caracteritzar els personatges, fer referència a elements del context cultural, etc., i és mostra d'una certa competència bilingüe de l'escriptor. És en aquest doble sentit que té interès l'estudi dels canvis de llengua: com a recurs pragmàtic en l'elaboració del discurs i com a manifestació del domini de més d'una llengua. Les recerques sobre el contacte de codis en la interlocució contribueixen així a la construcció d'una teoria general sobre la parla i a entendre el bilingüisme com a fenomen social i cognitiu.

Alguns investigadors suïssos i francesos (LÜDI, 1984; PORQUIER, 1984; PY, 1984; ALBER i PY 1986, entre d'altres) han obert un interessant camí d'investigació consistent

1. En aquestes trobades, s'han presentat contribucions que estudien el contacte de llengües a Catalunya: BASTARDES (1991), BIERBACH (1991), BOIX (1990), CAMBRA (1991), NUSSBAUM (1990), PUJOLAR (1991), TUSON (1990), TUSON i NUSSBAUM (1991).

2. Pensem, per exemple, en novel·les com *Guerra i pau* o *La muntanya màgica*, en obres més recents com *El nom de la rosa* i, fins i tot, en un *best seller* americà com *La foguera de les vanitats*. A propòsit, sempre m'ha intrigat la resposta que dona Hans Castorp, protagonista de *La muntanya màgica*, a madame Chauchat quan aquesta li diu que, si vol, pot parlar alemany: «jo sempre parlo alemany, fins i tot en francès». ¿Vol dir Thomas Mann que és impossible de defugir la identitat lingüística pròpia?

a analitzar les converses entre nadius i al·loglots o entre ensenyants i aprenents per tal de descobrir les estratègies que usen uns i altres per fer-se entendre i les marques transcòdiques que aquest *bricolatge interactiu* deixa en el discurs. Aquesta perspectiva posa l'èmfasi en l'estudi de la capacitat d'ús de llengües en situacions concretes enfront d'interlocutors concrets i, en aquest sentit, permet de formular hipòtesis sobre les capacitats cognitives i la construcció de la competència comunicativa.

D'altra banda, l'estudi del contacte de llengües en les interaccions pot retre compte de realitats més àmplies i complexes, com ara els comportaments verbals dels individus o de determinats grups socials en comunitats on es parla més d'una llengua, i pot contribuir a la descripció de les relacions entre llengua i comunitat.

Aquest article recull alguns dels resultats d'una recerca realitzada entre 1988 i 1990 per descobrir l'impacte del contacte de llengües fruit dels intercanvis verbals entre ensenyants de francès a l'Àrea Metropolitana de Barcelona (AMB). En primer lloc, analitzaré de quina manera es manifesta el contacte —o el conflicte— de llengües en l'interior del grup estudiat i, en segon lloc, en quina mesura l'ús de les tres llengües (català, castellà i francès) constitueix un recurs per a construir el discurs. El treball se situa en una zona de confluència de disciplines —l'etnografia de la comunicació, l'anàlisi de la conversa, la sociolingüística interaccional— interessades en els aspectes pragmàtics de la llengua, és a dir, en el seu ús contextualitzat.³

2. CARACTERÍSTIQUES DEL GRUP

Les dades que comentaré provenen bàsicament d'un grup d'ensenyants de francès de l'AMB que es reunien —durant el curs 88-89— per participar en un programa de reciclatge en llengua i en didàctica del francès. El grup està format per 28 individus —amb una mitjana d'edat de 39 anys (mínim 28, màxim 56)—, més de la meitat dels quals ha nascut a Catalunya i la resta en altres regions de l'estat espanyol (Andalusia, Lleó, València, Aragó i Múrcia). Més de la meitat del grup té el castellà com a llengua materna; només sis individus, però, afirmen no parlar mai en català, tot i que l'entenen. Dels dos individus encarregats de dur a terme el programa (els anomenarem formadors o professors per distinguir-los dels altres membres del grup, els quals anomenarem mestres), un és nascut a França i l'altre a Catalunya. Tots dos parlen habitualment català en les seves relacions professionals i socials, llevat de les situacions de classe, en les quals empenen el francès.

Les sessions de treball tenien un contingut molt heterogeni que abastava tant el reciclatge lingüístic com la posada al dia en didàctica del francès a partir d'una àmplia gamma d'activitats que obligaven a la participació de tots els assistents tant en les tasques més pautades com en les més informals. Aquestes sessions, doncs, es poden considerar esdeveniments o fets comunicatius amb seqüències de caire molt divers, com acostuma a donar-se en situacions de classe.

3. TIPOLOGIA DE FENÒMENS OBSERVATS

Les dades conversacionals —obtingudes a partir de 20 hores d'enregistraments de sessions de treball— mostren la presència de diversos tipus de fenòmens de contacte de llengües que el quadre següent il·lustra esquemàticament.

3. Vull agrair a T. Tuson i a L. Payrató l'amabilitat que han tingut a llegir la primera versió d'aquest article i els comentaris que hi han anotat.

TIPUS DE FENÒMENS DE CONTACTE DE LLENGÜES

Relatiu a:	CATALÀ	CASTELLÀ	FRANCÈS
1. La comunitat de parla	*	*	
2. L'individu	*	*	**
3. La interacció:		*	
a. Comunicacions	**	*	*
b. Alternances:			
Multilingües	*	*	*
Exolingües			*

Els primers s'han originat en la nostra comunitat de parla pel fet del contacte continuat entre el català i el castellà. Són fenòmens que palesen la superposició o l'ús simultani d'estructures fonètiques, morfològiques, sintàctiques, lèxiques o semàntiques —com, per exemple: [bwénu], [totsána]; «tirar» per «llançar», «¿Que està X?» per «¿Que hi és X?»; «val» per «d'acord», etc.— que constitueixen, seguint PAYRATÓ (1985, 1988), manlleus i calcs no acceptats per la norma, és a dir, interferències fossilitzades en la parla habitual d'una gran majoria de persones. Aquests fenòmens afecten les produccions en català i, en menys incidència, les produccions en castellà. No afecten, en canvi les produccions en francès.

El segon tipus de fenomen té el seu origen en els processos d'adquisició-aprenentatge de llengües per part de cada individu. Es tracta, per tant, d'interferències, en principi, transitòries que constitueixen superposicions inconscients de les estructures d'una llengua damunt d'altra. Aquestes marques pròpies de les interllengües dels aprenents, formen part dels sistemes intermedis entre les llengües de partida (la llengua materna i altres llengües conegudes per l'individu en qüestió) i la llengua objecte d'aprenentatge. Aquests fenòmens afecten les produccions en francès i, amb menys incidència, les produccions en català⁴ dels individus castellanoparlants quan usen el català.

El tercer tipus de fenòmens, que és el que estudiarem particularment ací, sorgeix en la interacció, es crea *ad hoc* en el procés de construcció del discurs. Es tracta de juxtaposicions de formes lingüístiques de codis diferents que palesen l'ús consecutiu dels codis a l'abast. En general, no afecten l'estructura de les llengües que posen en contacte perquè constitueixen formes plenes de cadascun dels codis emprats. Respecte dels fenòmens originats en la comunitat de parla i en l'individu —que responen a usos inconscients sense una funció pragmàtica pròpia— els fenòmens relatiu a la interacció són intencionals, si més no perquè els parlants pressuposen que els interlocutors coneixen els codis dels quals hom fa un ús consecutiu. Aquests enunciats compleixen funcions pragmàtiques diverses que s'il·lustren en el quadre següent.

4. Les interllengües constitueixen dialectes idiosincràtics per bé que les marques de les llengües de partida en la llengua que s'aprèn són sovint semblants i previsibles en individus del mateix origen lingüístic. L'omissió —o l'ús abusiu— dels pronoms *en*, *hi*, l'ensordiment de son fricatiu sonor, l'ús indiscriminat de *capsa* i *caixa*, etc., són bons exemples d'interferències observables en l'expressió en català d'individus d'origen castellanoparlants.

FUNCIONS

Commutacions

Marcar un canvi de context o de discurs.
Indicar la identitat lingüística del parlant.

Alternances:

Multilingües

Citar altres veus.
Referir-se a un element compartit.
Qualificar.
Jugar.
Connectar elements del discurs.

Exolingües:

Heterofacilitar la comprensió d'enunciats.
Autofacilitar l'elaboració d'enunciats.

D'acord amb GUMPERZ (1982) en la seva definició d'alternança situacional, les commutacions són aquells canvis de llengua que tenen la funció de marcar la modificació dels paràmetres del context (la constel·lació de participants, el tema, la finalitat, etc.), o de contrastar tipus de discurs (formal/informal; informatiu/regulatiu; públic/privat, etc.). Així les commutacions actuen com a indicis contextualitzadors (GUMPERZ, 1982) de l'estructura i la forma de comunicació en situacions de classe. Les commutacions de codi poden indicar també, com postula AUER (1988), la preferència o la competència del parlant, la qual cosa implicarà un intent de renovació de la llengua base de l'intercanvi.

Les alternances constitueixen canvis de llengua que s'esdevenen en l'interior d'un discurs el context del qual no varia i, per tant, tampoc la llengua de la interacció. El primer tipus d'alternança que he trobat en el corpus de dades és característic de la conversa bilingüe o multilingüe,⁵ perquè respon a un aprofitament dels tres codis en presència. Aquestes alternances s'observen en qualsevol direcció i sigui quina sigui la llengua de l'intercanvi. Acompleixen funcions pragmàtiques diverses que he agrupat en 5 grans categories.

El segon tipus d'alternances correspon a la conversa exolingüe i abasta estratègies per a fer accessible el significat o per a elaborar el significat. Cal remarcar que aquest tipus d'alternança només apareix en intercanvis la llengua dels quals és el francès. L'alternança exolingüe acompleix dues grans funcions pragmàtiques: l'heterofacilitació, és a dir, la funció d'ajudar l'interlocutor a entendre els enunciats en llengua estrangera, i l'autofacilitació, és a dir, la funció de suplir les mancances en el repertori en llengua estrangera. Aquests mecanismes són característics de les converses entre nadius i no nadius o del discurs a classe i prenen formes diverses més o menys favorables per a l'aprenentatge de les llengües. D'altra banda, les alternances que funcionen com a connectors pragmàtics en català i castellà indiquen sovint la zona de pas entre una conversa multilingüe i una conversa exolingüe.

5. PORQUIER (1984) i els investigadors suïssos abans esmentats estableixen tres tipus d'interaccions segons el repertori dels parlants: *endolingües*, *bilingües* i *exolingües*. El primer tipus abasta els intercanvis en què no hi ha divergència significativa entre els codis activats pels parlants. Els segon tipus, propi de les comunitats multilingües, permet usar de manera consecutiva dos o més codis coneguts pels individus. El tercer, en canvi, es caracteritza per la divergència entre els codis emprats. Es tracta d'intercanvis asimètrics o desiguals, atès que un dels interlocutors domina el codi, mentre que l'altre utilitza una llengua que coneix poc.

4. LA LLENGUA BASE

En examinar el contacte de llengües cal, primer de tot, establir quina és la llengua base de l'intercanvi, és a dir, el codi que han triat els parlants, la qual cosa no sempre és evident, sobretot en intercanvis on participen més de dos individus. El concepte de llengua base pot definir-se des de diverses perspectives.⁶ Si es pren en compte l'aspecte quantitatiu, es podria considerar que la llengua base és aquella que ocupa un espai major en l'intercanvi. Ara bé, si examinem des d'un punt de vista conversacional alguns usos lingüístics, veurem que el criteri quantitatiu no sempre és operatiu (NUSSBAUM, 1991). Cal examinar en quina llengua es manifesten les intencions enunciatives, la distribució dels torns de parla, l'especificació del destinatari, etc., més que la quantitat d'enunciats en un codi determinat.

Des del punt de vista social, la llengua base correspondria a la llengua no marcada, el codi d'ús adequat a una determinada situació o institució:⁷ parlar francès a classe de llengua francesa, parlar castellà a la comissaria de la Policia Nacional, parlar català als despatxos de la Generalitat de Catalunya.

En el grup estudiat, el francès és sempre la llengua base de les activitats acadèmiques adreçades a l'ensenyament-aprenentatge, amb un tema precís i en les quals els formadors tenen el paper d'ensenyants i els mestres els papers d'aprenents i alumnes. En aquestes activitats, la paraula és atribuïda pel formador, s'ha de sol·licitar o ha estat distribuïda prèviament a partir d'unes normes determinades.

L'ús del català, en canvi, és adequat en activitats informals, centrades o no en un tema, en les quals els parlants actuen en els seus papers menys jerarquizats, és a dir, com a companys, col·legues o, fins i tot, com a amics. Les estructures de participació són idèntiques a les d'una conversa amb diversos interlocutors: els parlants són seleccionats o s'autoseleccionen, tothom té dret a la paraula; es pot canviar la direcció temàtica; el to és informal; es poden establir intercanvis privats paral·lels, etc. Aquest estatus del català com a llengua base de les activitats informals —tot i que més de la meitat del grup és d'origen castellanoparlant— s'ha d'interpretar en tres direccions: en primer lloc, pel pas de l'estatus dels formadors, que s'han decantat per la normalització lingüística; en segon lloc, per l'oficialitat del català en gran part de les institucions educatives de la xarxa pública i, en tercer lloc, perquè tots els castellanoparlants del grup entenen el català.

En moltes situacions però, la llengua base s'estableix no tant segons coordenades externes de la situació, sinó més aviat segons coordenades internes —que construeixen el marc que CHARAUDEAU (1989) anomena espai comunicacional— determinades per les identitats i els papers dels parlants. D'altra banda, en moltes situacions de la vida quotidiana, l'ús de dos codis pot ser adequat, és a dir, no marcat, des de la perspectiva dels parlants mateixos, com és el cas en l'exemple següent:

(1)

1. P - además ho ha dit la L/# ja ho has dit no#/(es gira cap a L) però teniu
2. en compte que/ le stage de Grenoble (fr)/això que fa el MEC: jo/además no
3. em sembla molt bé ¿eh? perquè jo vaig veure l'any passat la gent qui hi
4. havia l'any passat a Grenoble i a mi// no em semblava [fatal ¿eh? (cat)
5. Veu -
6. P - massa bé que aquella gent tingués tanta beca tanta beca que además
7. molts no donaven classe// y estaban allí los enchufaos que allò

6. Vegeu DEPREG DE HÉRÉDIA (1991).

7. Vegeu SANKOFF (1980), per exemple.

8. era massa
9. Veu - (...)
10. P - ja ho veu veure ¿no? #el sevillano aquell i tot aquell panorama #
11. Veus - (...)
12. P - no no/(a Ce) no lo digo por el L no lo digo
13. Veu- (...)
14. Ce- vui dir// que allà no fan los seminarios que nosotros/
15. y por ejemplo Castilla León que es que es donde está
16. este amiguete mío es el úni
17. Veu - [(...)]
18. Ce - sí es amiguete de mi pueblo de crío
19. P - [bueno és igual (cat)]
20. Veus - (rialles)
21. Ce - bueno yo lo que quiero decir es que es curioso
22. porque yo me informé muy bien como si hubiese estado
23. en el MEC: y claro ellos no hacen ningún tipo de
24. seminario porque le quedan lejísimos// los cursos
25. de seminarios/no tienen beca de nada como nosotros/
26. para sustitutos entonces claro/yo no estoy diciendo
27. #que esté bien lo de la Generalitat#/
28. pero bueno//nosotros tenemos/ durante todos esos
29. meses/sustitutos becas y vamos allá quince días/
30. en cambio ellos no tienen nada/tienen el MEC sólo/además/
31. de Castilla León/solicitó uno
32. P - pero si yo no me meto con el G
33. Ce - (...) enchufados
34. P - pero por ejemplo las mujeres de Teruel eran todas
35. de CEP y no daban clase/ alerta eh? (cat)
36. Ce - [ya sí sí]
37. P - i això ja és més fort eh? una/ no home és veritat: gente que
38. està en CEPS y todo esto y
39. Ce - [que habrá mucho de enchufado sí/ gente que está]
40. a l'aguait
41. P - una beca de reciclaje (...) és tela eh? jo ho sento
(continuen en català)

Aquest és un fragment d'activitat informal en la qual la llengua base és el català.⁸ Veiem però que P, per respondre a l'enunciat (inintel·ligible en l'enregistrament) probablement de Ce —amb qui parla habitualment en castellà—, commuta la llengua. A l'inici de la seva intervenció, Ce tracta de convergir cap a la llengua base, en la qual se sent incòmode i adopta des seguida el castellà, comportament que revela la seva identitat lingüística i el seu bilingüisme passiu. P manté el seu comportament d'acomodació convergent cap a Ce, tot i que restableix l'estatus del català per tancar la seqüència sobre X (línia 19) i per fer els seus comentaris valoratius (línies 37 i 41).

El castellà té així, en el grup, un estatus de llengua base limitat als moments en què la intenció d'un castellanoparlant arriba a ocupar la palestra i provoca una reacció verbal que pot ser formulada en castellà, la qual cosa el convertirà en llengua base durant una determinada seqüència de discurs. En els discursos privats o en les converses paral·leles en els treballs de grup petit —sobretot entre dos individus— quan un dels dos és unilingüe castellanoparlant, el castellà acostuma a ser la llengua base. Això demostra una vegada més la vigència de la norma d'acomodació conv·gent cap al castellà, fet

8. Els enunciats subratllats són alternances amb funció de qualificació, fenomen que comentarem més endavant.

sobre el qual no insistiré perquè ja ha estat atestat en altres treballs sobre contacte de llengües (CALSAMIGLIA i TUSON, 1980; WOOLARD, 1989; BOIX, 1990, per exemple).

Es pot dir, doncs, que la tria de llengua és un fenomen determinat no tan sols per la interacció sinó sobretot, com diu BOURDIEU (1982), per la presència d'alguns elements de l'estructura social, és a dir, per la relació objectiva entre les llengües i els seus usuaris. La tria del francès implica acceptar les normes que imposa el programa de formació. La tria del castellà i l'adaptació convergent cap aquesta llengua per part dels interlocutors catalanoparlants comporta l'acceptació de l'estatus del castellà en la societat catalana: llengua oficial de l'estat i llengua legítima dels castellanoparlants.

Tot i així, aquesta norma no és estable. En d'altres casos, s'esdevindrà el que Boix (1990) anomena un regateig de llengües, un procés de negociació i renegociació de la llengua base:

(2)

1. P'' - volíem fer/teníem:/allò ¿com se'n diu?/ a Prats de Molló
2. teníem una excursió per fer amb els nanos/ doncs ara amb les
3. vagues com que a la meua escola han suprimit totes les
4. excursions
5. C - [yo voy este año a Prats de Molló y con
6. P'' - [¿con los niños?
7. C - sí
8. P'' -ah: y dice que hay un albergue: i que està molt bé ¿eh?
9. C - sí
10. P'' - Pues esto queremos hacer/ pero no no podemos ir
11. después teníamos que ir allí o a Perpinyà però amb
12. això de les va vagues nuestra escuela lo ha
13. suspendido todo i a ara ja no podem fer re/ ara fins
14. l'any que ve
15. C - nosotros tenemos tenemos un grupito no no muy
16. grande/ pero esperamos poder ir/ el día trece del
17. que viene
18. P'' - del que viene/si nosotros en nuestra escuela la
19. verdad/ por cuestión de diners no tenim pas cap problema/
20. estem en una escola molt/ ara per això de les vagues no ho
21. hem fet

Ací s'observa, per part de P'', un procediment d'acomodació convergent i divergent, exemple d'un tipus de comportament relativament recent a Catalunya, que implica la pugna de dues identitats i que mostra una nova imatge del conflicte de llengües ja indicada per altres estudiosos del tema.⁹ Els individus, d'origen catalanoparlant o castellanoparlant, que s'acomoden a la llengua del parlant precedent demostren la seva competència bilingüe i corroboren l'hàbit social d'acomodació convergent cap al castellà; en el cas d'acomodació convergent cap al català, posen de manifest un avenç del procés de normalització lingüística. En aquest sentit, la identitat bilingüe significa la possibilitat de tria i d'adaptació a la situació: enfront dels altres individus, els bilingües actius tenen l'avantatge de poder actuar amb comportaments no marcats i de moure's amb fluïdesa en les dues comunitats lingüístiques.

Els comportaments reflectits en els fragments anteriors no són, ni de bon tros, infreqüents a Catalunya perquè el procés de normalització lingüística ha produït, en poc de temps, nous hàbits lingüístics en ambdues comunitats, sense que s'hagin suprimit els

9. Vegeu WOOLARD (1989) i les esmentades contribucions de Boix, Bierbach, Pujolar i Tuson.

vells. Això implica que, en converses en què participen diversos parlants bilingües originaris d'una i altra comunitat, puguin aparèixer seqüències regides per la norma d'acomodació convergent (cap al català o al castellà) o per la norma bilingüe, segons la qual cada parlant adopta la llengua que prefereix. L'acomodació convergent cap al català i la norma bilingüe indiquen, si més no, que el català es cotitza en el mercat lingüístic de Catalunya.

5. COMMUTACIONS I ORGANITZACIÓ DE LA CONVERSA

No m'aturaré ara a descriure amb detall la incidència dels elements situacionals (la identitat dels parlants i dels destinataris, el tema, la finalitat, el grau de formalitat, etc.) en els canvis de llengua base.¹⁰ Quan es passa d'una activitat informal a una activitat didàctica dirigida pels formadors, s'observa una commutació que imposarà el francès com a llengua base. A la inversa, el pas d'una activitat informal a una activitat didàctica dirigida pels formadors, s'observa una commutació que imposarà el francès com a llengua base. A la inversa, el pas d'una activitat formal cap a una activitat menys formal (debat o conversa privada) implica commutacions que imposen el català com a llengua base. El castellà també apareix —si el destinador o el destinatari s'expressa habitualment en aquesta llengua—, però, en algun moment, es retornarà al català, que és la llengua adequada per als intercanvis informals.

En la majoria de casos, les commutacions s'esdevenen en els límits del torn de parla, però no sempre, com podem veure en els exemples (1) i (2), en els quals la commutació es dona a l'inici i a l'interior del torn. En aquest darrer cas, els parlants realitzen, en un mateix torn, diversos actes, un dels quals és, en ambdós exemples, especificar el destinatari Ce i C, mentre que en (2), P'' tracta alhora de mantenir la llengua base i d'indicar la seva identitat.

En qualsevol cas, perquè un torn influeixi els subsegüents ha de disposar d'una palestra, és a dir, d'un cert espai comunicatiu (silenci o atenció dels interlocutors, o tots dos) que li permeti d'articular-se en el discurs i d'establir relacions retrospectives amb el torn anterior o prospectives amb el torn següent. Quan un torn no obté cap mena de resposta es pot suposar que el seu contingut o la seva forma no s'adeqüen a les expectatives dels interlocutors en el desenvolupament de la interacció, com es pot observar en el fragment següent:

(3)

1. P'' - jo veig que es fa molt malament la plàstica/ al menos
2. (cat) a la meva escola/ la fan molt malament
3. MP- [y no sólo la plástica/ la gimnasia es otra
4. P'' - no tothom eh?/ al cicle inicial
5. la fan bé ¿eh?/ la fan molt bé/ però al cicle mig// jo veig
6. coses molt:
7. Ro - [estranyes

Ací, MP encavalca el seu torn amb l'anterior, en un intent de contribuir al desenvolupament del tema. La seva intervenció, però, no té cap mena de repercussió ni sobre el contingut ni sobre la llengua de la interacció. Aquests mecanismes de relació entre els torns permeten d'interpretar les implicacions entre commutacions de llengua i manteniment o canvi de la llengua base de la interacció.

10. Vegeu NUSSBAUM (1990 i 1991).

6. ALTERNANCES

Les alternances no constitueixen, al contrari de les commutacions, formes de negociació de la llengua base. Es tracta d'unitats destinades a la construcció interna del discurs, el context del qual es manté estable. Les alternances acompleixen, en el corpus analitzat, diverses funcions pragmàtiques que s'acosten les unes al pol de la conversa bilingüe i les altres al pol del que s'entén com a conversa exolingüe.

En la conversa bilingüe o multilingüe —com és el cas ací—, les alternances són indicis de cotextualització del discurs en construcció: marquen la presència d'una veu diferent de la del locutor, remetent a àmbits temàtics coneguts pels participants, indiquen el punt de vista del parlant, etc. En la conversa exolingüe, les alternances de llengua, en canvi, constitueixen estratègies de facilitació en el procés d'elaboració del significat o de facilitació en la comprensió del significat, que desplega tant el parlant amb coneixement menor de la llengua base com el seu interlocutor amb un domini major del codi. Malgrat aquesta primera distinció, hi ha zones en què és difícil de destriar si l'alternança correspon a una forma de construcció del discurs o a una estratègia de codificació i de facilitació de la intercomprensió. De fet, en molts casos les intencions dels parlants se sobreposen de manera que un enunciat acompleix simultàniament diverses funcions. L'explotació dels codis és encara més efectiva pel fet de la poca estabilitat de la llengua base en determinats tipus d'interacció.

6.1. *Les citacions*

Sota aquest epígraf, s'agrupen tots aquells fenòmens en què es dona la inclusió, en el discurs d'un determinat parlant, de la veu d'un enunciator no present, aliè a la situació, o bé de la veu d'una persona present —que pot ser, fins i tot, el locutor mateix— que evoca les paraules pronuncïades en un altre context. Aquest fenomen recobreix la polifonia¹¹ del discurs a la qual al·ludeix BAKHTINE (1929) i tota la tradició dels estudis sobre l'enunciació. En les citacions, sovint, el locutor i l'enunciator no coincideixen i, en aquest sentit, l'alternança és un recurs idoni per a marcar el contrast:

(4)

1. L - pel primer cicle de secundària: tothom ha de tenir
2. el títol de licenciat/llavors el que: diuen és que
3. hi ha unes unas carreras así rápidas (cas) per
4. fer que amb tres anys

En aquest primer exemple, l'alternança es correspon exactament amb el contingut de la citació que evoca la veu del Ministeri d'Educació. En altres seqüències, l'alternança no es correspon en la seva totalitat amb el contingut de la citació, potser perquè la persona que parla no vol donar rellevància a la citació sencera sinó a l'element essencial de l'anècdota, com fa suposar la reiteració en l'ús del terme:

(5)

1. P''- a per tot on anàvem berenars berenars i berenars
2. (rialles) a part després del berenar diu ara
3. hem d'anar *a la mairie*// anem a la mairie i
4. resulta que l'alcalde d'aquell poble diu que era senador

11. WOOLARD (1990), en el seu estudi sobre l'alternança entre humoristes, recorre també a la idea de polifonisme per explicar el joc de veus que, mitjançant l'alternança, permet a l'humorista d'endossar-se personalitats diferents i també de respondre a hipotètics interlocutors predeterminats precisament per la tria que ha fet l'enunciator.

En el fragment següent, en canvi, l'alternança desborda la citació i arrossega, en la mateixa llengua, l'opinió de l'interlocutor, en un acte subordinat que justifica l'acte principal.

(6)

1. P - tu veux dire qu'en catalan c'est pas bien dit?
2. P' - ben/ je comprends pas pourquoi on dit essa essa
3. sonora i essa sorda i no té sonora i té sorda/
4. perquè és lo mateix
5. E - Pompeu Frabra a dit ça longtemps hein?

En (7), l'alternança no es realitza en la llengua del potencial enunciator: en lloc de donar compte d'una hipotètica realitat, sembla que la parlant pretén emfasitzar el contingut de l'enunciat prosseguint amb el to metafòric de la seva intervenció:

(7)

1. Ce - no podemos esperarnos aquí/sentaditos y cuando vengan
2. que nos digan/ c'est fini/ y entonces nos podemos tirar
3. de los pelos

Ce introdueix la veu del que podria dir l'administració, la qual, naturalment, no parla mai en francès amb les persones del grup. D'altra banda, com és ben sabut, existeixen, en el repertori verbal de la nostra comunitat de parla, algunes expressions que provenen del francès i que s'usen en la parla col·loquial, de les quals «*c'est fini*» forma part.¹²

En tots els exemples analitzats fins ara, l'alternança és precedida d'un enunciat que adverteix del canvi de veu. Algunes vegades aquesta marca se suprimeix, sobretot quan s'introdueix una locució popular, com en l'exemple següent:

(8)

1. Jo - quelqu'un peut me dire/ quelle est la véritable raison
2. par laquelle vous avez chanté ou c'est/spontané ou c'est
3. qui canta el seu mal espanta?

En aquest fragment, l'alternança aconsegueix la funció de marcar la citació però també permet de qualificar la pròpia opinió i d'ironitzar sobre el comportament dels altres. És en aquest sentit que es pot parlar de funcions pragmàtiques superposades amb efectes oposats —la citació implica distanciament i la qualificació, en canvi, implica personalització— com es pretén sovint amb l'ús de figures retòriques. Així, la presència de l'enunciator és sovint innecessària precisament perquè l'alternança ofereix prou indicis per a reconèixer-lo:

(9)

1. Veü - ¿què són els CEP?
2. P - ¿què:?:/ los CEP són uns centres de recursos/
3. una mena de centres de recursos/ centros de no sé qué
4. pedagógico/ com uns centres de recursos

12. En casos com aquest, la línia divisòria entre alternança i manlleu integrat en la parla ordinària és difícil de dibuixar.

En aquest fragment, l'alternança vol traduir les sigles de la paraula i la contextualització alhora en l'anomenat «Territorio MEC», per contrast amb l'àmbit d'actuació de la Generalitat de Catalunya.

Les alternances que recobreixen citacions tenen, doncs, la funció principal d'indicar el canvi d'enunciador però poden també, com he mostrat, produir efectes retòrics que permeten al locutor d'identificar-se amb un enunciat inscrit en les tradicions culturals de cada llengua. Quan és així, l'alternança només s'esdevé en català i en castellà segurament perquè el repertori verbal dels participants —tret del formador d'origen francòfon— conté un nombre reduït de modismes en francès.

6.2. Les anàfores

L'anàfora és una peça lingüística que fa referència a un altre element utilitzat prèviament en el discurs. L'alternança té sovint també una funció anafòrica —entesa ací en sentit ampli— és a dir, de menció d'un enunciat que designa un àmbit de la realitat compartida i que pot fer referència tant al macrocontext social com al microcontext del grup. En general, però, i com veurem a continuació, aquest tipus d'alternança només és interpretable pel individu presents i constitueix part del seu intrarepertori.

L'anàfora pot construir-se en un mateix intercanvi, perquè els parlants en fan un ús recurrent, com en el fragment (5), en el qual el terme alternat adquireix un sentit específic en el cotext. En l'exemple següent,¹³ format per seqüències d'un debat sobre l'ensenyament precoç del francès, es pot observar com el grup elabora el significat específic del terme i com en fa un ús anafòric al llarg del intercanvi:

(10)

1. Sr - (...) ponía que la misma Generalitat (cat.) y
2. la embajada francesa mandarían ayudas y material y tal
3. P'' - sí y una (cast.) valise:/ pédagogique (fr.)
4. P - ¿què és això?
5. (rialles)
6. L - sí hi ha/ volen enviar:a/ a part dels materials aquets
7. Sr - [la valija
8. diplomática
9. (més endavant)
10. P'' - no sé//no sé perquè això és la/ bueno (cat.)
11. si l'ambaixada anglesa els hi don la valise
12. (rialles)//perquè tot ha sigut (rialles)
13. *no:* tot ha sigut la valise que ho ha portat això
14. (més endavant)
15. P - bueno (cat.) però l'administració no hi posa/
16. ni personal de reforç/ bueno (cat.) aquesta valisa (cat.)
17. (més endavant)
18. L - llavors això vol dir que tu has estat treballant/
19. que la XX ha estat treballant/ però que ells bueno (cat.)
20. la va la valisa aquesta (rient)

El terme, la primera vegada que és utilitzat, té una funció de citació que evoca la veu de l'ambaixada francesa. L'ús anafòric que en fan els parlants —indicat per l'article

13. En aquest fragment es poden observar també commutacions de codi motivades per la preferència dels parlants (línies 3-4). El mateix fenomen apareix en les exemples (10) i (11). En aquests darrers casos, la commutació reflecteix alhora la privatització del discurs.

i l'adjectiu determinats— permet, en l'última part de l'intercanvi, que el terme s'integri, fins i tot morfològicament, al lèxic del català utilitzat pel grup. Des del punt de vista de la forma, aquest darrer ús sembla una interferència. Ara bé, el procés interlocutiu d'elaboració del significat del terme mostra que es tracta d'un joc lingüístic. D'altra banda, l'ús anafòric de l'alternança, que es manté fins i tot quan s'ha operat una commutació de codi, té la funció de marcar i emfasitzar el contingut temàtic de l'intercanvi, com es pot observar també en els fragments següents, seqüències d'activitats regulatives (la primera del calendari de les sessions, la segona d'una simulació de debat):

(11)

1. Pil - huelga/ pero qué estan hablando de la huelga ahora?
2. A - sí
3. Pil - no me he enterao de nada
4. Veu - (...)
5. Te - si venimo aquí
6. Ro - [To digue-li de part meva que
7. si hi ha grève/ jo no vindré
8. Pil - si hay grève/ venimos o no venimos?
9. A - jo ho tinc claríssim que no vindré

(12)

1. P' - tous les trois là bas/ sont observateurs
2. Veus - (...)
3. Ro - ¿què han de fer les trois? ah
4. Veus (...)
5. A - (a C) ces trois trois qué què han de hacer?
6. C - observador/ observador
7. A - ¿observador les trois?
8. Veus - (...)
9. C - y la e: / redactar las reglas
10. Veus - (...)
11. P- pour ou contre la traduction en classe de langue
12. étrangère

En altres casos, l'anàfora no s'elabora *ad hoc* sinó que correspon a l'argot professional característic de la terminologia de la didàctica de llengües estrangeres o del món dels ensenyants:

(13)

1. P' - ça paraît très difficile parce que: on va tous récupérer
2. partout /dans le/ dans les les claustre dans les écoles
3. dans les classes dans le: on va récupérer dans tous les coins

És evident, però, que el terme aquí correspon també a un manlleu motivat per la inexistència, en francès, de la realitat semàntica que abasta aquest terme.

En el treball de grup, l'alternança anafòrica marca també el contingut temàtic de la tasca que s'ha de realitzar, sigui quina sigui la llengua que s'empri.

(14)

1. Ro - hi havia/ el point de départ/(a T) apunta
2. E - [défense de//¿com?
3. Ro - després hi havia// després d'aquest point de départ/
4. hi havia la: les difficultés phonétiques
5. E - però ¿què dius ara?
6. Ro - espera:-te/ això eren les consignes que ens va donar

En el caire que li he donat, l'anàfora abasta, doncs, una àmplia gamma de referents, des del més restringit elaborat *in situ* pels participants, fins a aquells pertanyents a l'àmbit professional o els que remeten als àmbits socio-culturals del grup en el sentit més extens.

6.3. Les qualificacions

Sota el nom de qualificacions agrupo totes aquelles alternances que impliquen el punt de vista del parlant, el seu coneixement, la seva opinió sobre el tema del qual es parla o sobre l'activitat que es duu a terme:¹⁴

(15)

1. P - si hi ha vaga/ punto se acaba/ se acaba o no fem res
2. i fem els dies que no hi ha vaga/ i tot lo altre son històries
3. i apaños a tot això/

(16)

1. P' - non/ en vous demandant de travailler/ pour la première
2. fois de d'inventer des exercices et en mettant heu/
3. la phonétique on a mis le: el llistó molt alt hein?//
4. c'est evident

(17)

1. G - il faut d'abord/ créer des habitudes/ d'être en classe/
2. en classe de langue/ pour faire
3. E - sí això és important
4. (...)
5. G - parce qu'autrement on peut pas travailler

(18)

1. Ag - la veuve
2. To - és molt divertida/ la veure et le boeuf (riu)/
3. la veuve mange du boeuf / le veuf de la veuve
4. (rialles)
5. Ag - la veuve du boeuf// c'est une vache

En (15) i (16), els parlants utilitzen modismes, en el primer fragment, per posar en relleu la seva visió respecte del tema que es debat i, en el segon, per fer un comentari que rebaixi la crítica que sobre una activitat ha fet P'. En els dos exemples següents, en canvi, la qualificació funciona com un *engreixador* de la interacció: en (17), com un retroalimentador que mostra l'acord amb el que diu G i en (18), com un anunci de l'interès que té el que el parlant es proposa dir. En tots aquests casos, com també en el fragment (1), les qualificacions mostren la intenció del parlant de personalitzar el missatge i tenen, per tant, un efecte modalitzador.

6.4. Els jocs de paraules

L'alternança permet també de manipular la llengua per jugar-hi, sense cap altra finalitat que la d'obtenir efectes lúdics. Un primer tipus de joc consisteix a produir enunciats a partir de l'homofonia respecte d'enunciats anteriors:

14. He agrupat sota aquesta categoria el que GUMPERZ (1982) anomena *qualification* i *personalization versus objectivation*. En el meu corpus, a banda de la seva forma sintàctica, les qualificacions sempre personalitzen o objectivitzen el missatge.

(19)

1. P'-je vous donne objectivement toutes les données du problème
2. (rient)/ ou c'est la phonétique/ ou c'est la pâte à crêpes
3. (rialles)
4. Ro - je pense que ça sera la patacada
5. P' - vous choisissez maintenant

(20)

1. E - quelques exercices/ écrits?
2. Ro - oui/ des exercices écrits comme des/ mais je fais
3. pas beaucoup d'exercices écrits/ c'est un peu: très peu
4. Fa - tu en fais peu très peu
5. Ro -*quatre tres pes/ quatre tres pes* (cat)
6. je ne sais pas si je dos souligner/ qu'en sixième/

En els dos fragments, que corresponen a diferents activitats, la mateixa parlant aconsegueix efectes lúdics, el primer més reixit perquè obté una paraula amb significat propi i el segon menys perquè l'enunciat no té cap sentit.¹⁵ Ambdós casos constitueixen torns neutres perquè el joc proposat no procura cap mena de reacció entre els altres interlocutors. En el fragment següent, per contra, Ag, To i Gar s'engresquen en un joc d'associació per homofonia que implica els tres codis i que confon JM:

(21)

1. To - boire et foire
2. Pr - boire et foire
3. To - boire l'infinifit // et foire foi foire à bétail
4. (rialles)
5. Ag - la foire à démonstrations
6. Gar - qu'est-ce que c'est foire?
7. To - *foire*
8. Ag - [pour faire des monstres
9. To - foire la foire de Barcelona
10. Gar - *ah* Barcelona cité de foire et con et cangrejos
11. To - mejillones y cangrejos
12. Ag - la foire de monstres
13. JM - la foire?
14. Ag - la feria de mostres / clar
15. Gar - bon / un autre exemple

Els participants juguen també sovint amb procediments d'imitació de la parla dels aprenents consistents a aplicar la morfologia derivativa del francès a lexemes catalans o castellans.¹⁶ El resultat és exactament el mateix que una interferència, el cotext, però, ens fa entendre que es tracta d'un joc desitjat pel parlant:

(22)

1. Veü - (...) tropezar
2. Ll - no ho sé tropezar
3. L - espera
4. LL - heurter?
5. L - no e: si je me suis heurté / heurté

15. PAYRATÓ (1988) anomena aquests jocs figures formals.

16. Aquest tipus de joc es molt freqüent entre els ensenyants de francès a Catalunya, tant per imitar la interllengua dels aprenents, com la dels professors d'origen francòfon quan s'expressen en català o castellà.

6. LL - però més aviat és xocar/ no?
7. L - si/ *J*/ comment on dit tropezer? (rient)
8. X - *tropezer* (rient)
9. Veu - trébucher

(23)

1. Ce- quatre vint/ mm/ quarante cinq
2. Veu (...)
3. Ce - cinquante cinq/ yo he desconecté (rient)

Cal indicar que en aquests casos no es respecta la restricció que postula POPLACK (1988) segons la qual l'alternança només es pot donar entre morfemes lliures.¹⁷

6.5. Els connectors pragmàtics

Aquesta categoria abasta una àmplia gamma d'enunciats que acompleixen funcions diverses en l'estructuració del discurs. Seguint les propostes metodològiques de l'equip d'anàlisi del discurs de la Universitat de Ginebra (ROULET *et al.*, 1985), distingiré dos tipus d'alternances que acompleixen la funció de connectors pragmàtics. En primer lloc, el que l'esmentat equip anomena *marcadors metadiscursius*. Es trata de formes que anuncien o indiquen *a posteriori* les funcions enunciatives d'un acte de parla:

(24)

1. P' - acheter/ acheter/mais le h
2. X - [podria ser:/ trois abbés (...)]
3. entre treize (...)

En aquest exemple, fragment d'una activitat sobre jeroglífics, l'enunciat de la línia 2 indica que el parlant es proposa fer una hipòtesi, acte que anuncia mitjançant el connector pragmàtic.

Si les citacions originen alternances de codi com a procediment de distanciament de l'enunciador o de manteniment de la llengua en què ha estat produït l'enunciat, els marcadors metadiscursius són sovint també objecte d'alternança per indicar l'operació enunciativa segons la qual el locutor se separa de l'enunciador, com podem veure en els exemples següents:

(25)

1. Ag - ils ne l'entendent pas / ils sont sourdes/ com l'altre
2. deia ¿no?
3. Gar - [en espangol n'existe
4. To - [ça existe mais

(26)

1. P - et gaspacho par quelle raison?
2. Fe - (...) des activités/ d'exercices d'improvisations
3. X - ¿què diu de saucices?
4. P' - est-ce que c'est rafraichissant?

17. No he pogut observar, en el corpus enregistrat, la presència de restriccions gramaticals sistemàtiques en l'ús de l'alternança. Les alternances són extraoracionals o intraoracionals i no hi ha cap evidència de regles que prohibeixen combinar els tres codis. En la majoria dels casos, però, es respecta la regla del morfema lliure segons la qual no és possible combinar un morfema dependent d'un codi amb un morfema lliure d'un altre codi. Tot i així, hem vist que, en el cas dels jocs de paraules, es transgredeix aquesta regla general.

(27)

1. T - je suis un peu gaffe
2. P'' - tu es?
3. T - gaffe gaffeux
4. X - (rient) gaffeux diu/ gaffeux diu
5. P'' - [je crois que c'est pas français/

Ag, mitjançant l'alternança, es distancia de l'enunciat erroni de la mateixa manera que ho fa X —en (26)— i indica alhora l'error de T. El mateix parlant X realitza —en 27— un joc de paraules per simular, mitjançant l'alternança, que ha entès malament l'enunciat de Fe.

Els marcadors metadiscursius indiquen freqüentment, en el corpus de dades, les situacions de *pana lingüística* motivades per llacunes de competència:

(28)

1. Lou - elle doit avoir/ je suis d'accord avec toi/ un:
2. un petit morceau une certaine quantité de: d'argent/
3. pour se payer ses ses #no sé cómo se dice# ses
4. M - [dépenses
5. Lou - dépenses de représentation

Aquesta mena de marcadors apareixen molt sovint, com veurem més endavant, per indicar les activitats transcòdiques dels parlants en les seqüències de conversa exolingüe.

En segon lloc, s'observen alternances amb funció de connectors pragmàtics que constitueixen *marcadors de l'estructura de la conversa*. Es tracta d'enunciats, caracteritzats per la seva pèrdua de contingut lèxic, que actuen més en el pla de l'enunciació que en el del contingut (vegeu ROULET *et al.*, 1985). Aquests marcadors poden marcar l'obertura i el final d'unitats conversacionals:

(29)

1. T - défense(*bueno va* (cat.)/después(cat.) d'això què?
2. E - défense de/ c'est à dire défense de/
3. c'est interdit des/ de// c'est la même chose
4. T - et après c'est un autre exercice

(30)

1. P - chap chapon/ qu'est-ce que c'est chapon?
2. Veu - (...)
3. P - bon/ça fait rien
4. P' - c'est un coq/ qui n'est plus tout à fait un coq
5. P - #ah un capon#
6. P' - voilà
7. P - #ah/ vale vale (cat/cas)// bon/ et que ça serait bon une
8. chose qui contrasterait et qui:

En aquest darrer fragment, l'activitat d'avaluació que porten a terme P i P' ha estat interrompuda per un parèntesi amb contingut metacomunicatiu. L'enunciat de la línia 7 el tanca per poder continuar l'activitat anterior. En altres casos, aquests marcadors actuen com a falques en l'interior del torn de parla i permeten al locutor de prendre alè o de fer una pausa breu per reformular o reelaborar el contingut de la seva intervenció:

(31)

1. Pr - on a observé aussi que: tout #bueno# (cat) que
2. notre groupe a bien saisi les connaissances de macramé

(32)

1. P'' - il y a aussi un: y a un article photocopié
2. de l'article qui qui: qui a fait: X dans le:/
3. dans: #com se diu#/ ah dans Reflet

(33)

1. Fe - si nous sommes en sixième/ il y a quelques sons/
2. qu'ils qu'ils ne connaissent pas/ alors je les mets
3. dans le tableau noir// par exemple: qué se yo/ o u ([y])
4. oi ([wa]) et: il s'agit seulement de dire ce que je lis

En el desenvolupament de la interacció, aquesta mena de marcadors poden constituir apel·lacions per a reclamar l'atenció dels interlocutors, com en les interjeccions següents:

(34)

1. P - #ei#/ une chose/ si vous ne faites pas ce stage là
2. vous ne pourrez pas en faire un autre payé ar la Generalitat

(35)

1. Ce - podríamos poner les phrases courtes
2. A - hombre pues:
3. Ce - va qué ponemos / nois

En el mateix sentit, els marcadors de l'estructura de la conversa funcionen també com a lubricants de la interacció, retroalimentadors o balises per als interlocutors: demanda d'aquiescència, reconeixement de la contribució prèvia, acord, desacord, etc., o comentari qualificatiu:

(36)

1. Mg - moi je t'ai déguisée en damme des tableaux de Van Eyck
2. L - carai (cat/cas)
3. Veus - (...)
4. P - moi je pensais en femme de Botticelli
5. L - #hala hala# (cat/cas)

(37)

1. P - XX/ nous avons dit que mardi prochain nous aurons cours
2. C - si mais/ la question est/ et l'autre?
3. Veu- [clar
4. C - el martes de acuerdo/ pero la pregunta que yo hago/ ¿y el otro?

Aquests connectors pragmàtics es produeixen, en la gran majoria dels casos, en castellà o català i quan la llengua base és el francès, potser perquè justament aquesta mena d'enunciats pragmàtics són els més difícils d'adquirir en una llengua estrangera. Bastants d'aquests connectors constitueixen, des d'un punt de vista unilingüe, manlleus no integrats, interferències o calcs provinents del castellà fossilitzats en el repertori verbal català, fins al punt que, a vegades, és impossible saber en quin codi s'ha volgut formular l'enunciat en qüestió, com en el cas dels exemples (30), (34) i (36). Es pot afirmar, doncs, que, en els hàbits lingüístics dels membres catalanoparlants del grup, aquests connectors provinents del castellà tenen un gran pes en l'organització de la conversa i, en aquest sentit, no és estrany que hi hagi una certa transferència d'hàbits quan la llengua base és el francès i més encara si hom té en compte la dificultat que comporta l'adquisició d'usos adequats en una llengua estrangera. Així mateix, la presència d'aquests

marcadors provinents del castellà mostra, des del punt de vista de l'ús, l'empobriment de certes varietats del català, fins i tot en aquest àmbit més catalanitzat.¹⁸

6.6. *Les alternances exolingües*

Cal remarcar que, en el corpus de dades, l'alternança exolingüe només es dona quan la llengua base és el francès o en el treball de grup, en el qual les tres llengües són adequades. En qualsevol cas, l'alternança posa en contacte el francès amb una de les dues altres llengües.

L'alternança exolingüe constitueix, en primer lloc, una estratègia d'*heterofacilitació*. El parlant amb un major domini del codi pressuposa que l'interlocutor no entendre la unitat que es disposa a produir o ha produït i, en conseqüència, canvia la llengua per facilitar el procés de comprensió. En general, són els formadors qui recorren, en els seus discursos monològics, a aquesta estratègia que pot prendre la forma de traducció literal:

(38)

1. P' - à Emili deux deux millions/ elle descendit quatre
2. à quatre dix fois sains assurés sans eau/ dix fois/
3. sans (cat) sains sanos hein? à Emili deux milions

(39)

1. P' - ma femme/ ma femme quand heu: nous nous
2. sommes mariés/ hein? me proposait me demandait
3. si je voulais manger du veuf/ hein? heu: evidentment
4. heu un viudo a mi no: n: no me va ni me viene/ hein?/
5. je voulais bien manger du boeuf / hein? mais pas du veuf
6. rialles

En els fragments anteriors, el formador fa hipòtesis sobre les dificultats que pot implicar atribuir un significat a enunciat que juguen amb un cert grau d'homofonia i decideix *puntuar* (ALBERT i PY, 1986) els enunciat en qüestió recorrent a la traducció.¹⁹ És interessant de destacar, en el primer exemple, l'ús del català i el castellà envoltant el terme en francès, amb una voluntat ben conscient de defugir el malentès que pot provocar l'homofonia. A (39), els oïdors hauran d'inferir que l'enunciat alternat constitueix una reformulació d'un enunciat anterior, car no hi ha cap indicatiu que indiqui l'activitat transcòdica del parlant. Això obliga els alumnes a realitzar un esforç de selecció lèxica. En d'altres casos més complexos, els interlocutors hauran d'inferir que l'enunciat alternat substitueix una peça lingüística que no s'ha formulat en francès, com podem veure en els exemples següents:

(40)

1. P' - on avait demandé la possibilité d'obtenir au moins
2. les jours de classe des tickets à meilleur prix cette
3. année n'y sera pas parce qu'il y a aucun/no hi ha
4. cap becat de/de l'estat francès aquest any eh
5. tous sont de la Generalitat

18. Sembla que aquest fenomen és freqüent en situacions de conflicte de llengües. Així ho vàrem observar Tuson i jo mateixa (NUSSBAUM i TUSON, 1990) a la ciutat de Dakar, on sovint les converses en llengua wolof estaven farcides de connectors pragmàtics en francès, que és la llengua de prestigi al Senegal. En les interaccions en miskitu a la ciutat de Puerto Cabezas (Nicaragua) he pogut constatar també la presència de connectors en espanyol.

19. En l'exemple 39, la traducció arrossega un modisme a manera de qualificació.

(41)

1. P' - non je ne plie pas la jambe/non/ (imita un coix)
2. je j'ai tout mon corps qui se baisse//voilà hein voilà
3. ça me fait mal/ i: sóc coix// si vous voulez la
4. jambe droite/ou la gauche

La trajectòria implícita en aquests fragments indica que el formador ha fet una avaluació prèvia de les competències dels alumnes, ha pressuposat que els enunciats en francès *boursier* i *je boite* podien pertorbar la comprensió del missatge i els ha substituïts pels seus equivalents en català. L'observació d'aquests recursos d'heterofacilitació informen sobre el *teacher talk* i les estratègies que empra l'ensenyament. En els exemples (38) i (39), P' pretén facilitar la comunicació i evitar el malentès i alhora desplega un procediment d'ensenyament mitjançant la reformulació. En els exemples (40) i (41), per contra, observem una estratègia d'agilitació de la comunicació adreçada a no interrompre-la, a fer-la fluida quan el missatge se centra més en el contingut que en la forma. Ara bé, des del punt de vista de l'adquisició de la llengua, és obvi que aquests procediments no l'afavoreixen perquè no s'ofereix l'enunciat equivalent en la llengua estrangera.

En segon lloc, l'alternança exolingüe s'utilitza com un recurs d'*autofacilitació* en la codificació o, si es vol, en l'elaboració del significat. Aquest procediment sol ser emprat per l'alumne per pal·liar llacunes de disponibilitat lingüística i també com una estratègia de prevenció de l'error que alhora fa la comunicació més fluida.

(42)

1. A - c'est vrai parce que les enfants/m:
2. beaucoup de fois ils demandent à écrire/
3. et comment s'écrit cahier comment s'écrit cahier/
4. et ils m: écrivent a: ¿d'amagat? (rialles)
5. ah oui/ ces mots pour se rapeller non?
6. quand il: demandera: comment s'appelle ça non?

(43)

1. Ce - les élèves/ a m: à la mesure qu'ils font qu'ils vont/
2. en appre: en apprenat le français/ je pense
3. que la correction phonétique/ c'est très important/
4. et toujours les élèves/ ont m no toman a mal/
5. no lo sé decir en français ¿eh?/ la correction
6. d'une copine et peut être la correction de: du professeur/oui

De la mateixa manera que, en els exemples (40) i (41), el procediment emprat pel professor no és l'ídoni des del punt de vista de l'ensenyament del francès, el procediment emprat pels alumnes en els exemples (42) i (43) tampoc no afavoreix l'aprenentatge, car no es formula l'equivalència en francès de l'enunciat alternat.

En tots els exemples d'alternança exolingüe examinats, hom pot constatar la presència d'elements paralingüístics que l'anuncien: falsos començaments, repeticions, allargaments sil·làbics, etc.²⁰ En altres casos, però, l'alternança exolingüe és precedida o seguida d'un connector que justifica l'activitat de codificació que realitzarà o ha realitzat el parlant i que té un valor de marcadore metadiscursiu. Aquests connectors —com el de l'exemple (43), línia 5— tenen la forma de seqüències subsidiàries dins de la interven-

20. No he pogut trobar, en el corpus d'enregistraments, cap signe recurrent que permeti de postular, en canvi, l'existència d'una marca que precedeixi l'aparició d'alternança multilingüe. L'aparició de marcadors extralingüístics en una seqüència prèvia a l'alternança respon més a l'organització i a la planificació del discurs per part de cada parlant que a un anunci de canvi de codi.

ció i, moltes vegades, no afecten l'activitat verbal dels interlocutors. En un gran nombre de fragments del corpus analitzat apareixen, nogensmenys, procediments de *bricolatge interactiu* molt més elaborats: l'heterofacilitació esdevé llavors una estratègia d'ajut en la codificació i l'autofacilitació es presenta com d'un procediment de demanda d'ajut. Aquest ajut —reclamat mitjançant un connector, una marca paralingüística o simplement ofert per l'interlocutor— provoca situacions d'ensenyament-aprenentatge evidents en els exemples següents:

(44)

1. Jo - je ne sais pas en français la/ la castañera
2. (rialles)
3. Veus- (...)
4. Mg - oui la vendeuse de marrons

(45)

- 1 Pr - par exemple/ si tu dis quelques mots cachés o://
2. un crucigrama no sé comment
3. Jo - mots croisés
4. Pr - mots croisés et: mots cachés?
5. JM - cachés es
6. Jo - [sopa de letras
7. Pr- ah sopa de letras

(46)

1. G - cela permet de voir la compréhension globale de certains
2. P - [parce que parce que:
3. G - mots de certaines expressions
4. P - [no coinciden/ ils ne:
5. G - [ils ne coincident pas
6. P - beaucoup de fois/ en en langue et une autre langue n'ont
7. pas la même structure

(47)

1. L - il faut donner un contexte qui favorise/
2. par exemple le mot but
3. Lou - but?
4. L - un gol/ ça c'est favorisant pour prononcer le u (/y/)

El procediment desplegat pels interlocutors afecta de diversa manera l'estructura de la conversa perquè modifica momentàniament el paràmetres de la situació (canvi de papers, canvi de tema), tot i que no planteja la renegociació de la llengua base. En els exemples anteriors, l'intercanvi principal s'interromp durant uns instants per donar pas a una activitat de comunicació que fa adoptar alhora nous papers als parlants: en l'intercanvi principal, són companys que esdevenen, en l'intercanvi secundari, aprenents o ensenyants. Aquest bricolatge obre així un intercanvi encastat en l'intercanvi principal.

He parlat de zones frontereres poc definides entre la conversa bilingüe i la conversa exolingüe. En efecte, el recurs a l'alternança com a procediment d'heterofacilitació i d'autofacilitació correspon a la conversa exolingüe, però pot aparèixer també en la conversa bilingüe. En primer lloc, els parlants poden recórrer a l'alternança d'autofacilitació per pal·liar, en un moment donat, mancances en el repertori en una llengua. En segon lloc, en les comunitats bilingües, com és el cas de Catalunya, en la qual una de les dues llengües es troba en un estadi de pugna entre regressió i progressió, es freqüent observar la presència de l'alternança com un procediment d'heterofacilitació quan el

parlament suposa que el seu interlocutor no comprendrà un enunciat que és poc freqüent en l'ús ordinari de la llengua perquè es tracta d'una unitat de recuperació recent o d'encunyació nova. En aquestes situacions, el parlant que recorre a l'alternança actua com el professional de qualsevol branca que utilitza un terme vulgar per facilitar la comprensió d'un terme tècnic o científic. Igualment, l'alternança exolingüe pot funcionar com una estratègia per a aclarir el malentès en converses entre catalanoparlants:

(48)

A - és el text refós.

B - el què?

A - el text refós, refundido.

B - ah:, és que no t'havia entès.

(49)

A - Tu creus que pujaran els sous?

B - Què?

A - Que si ens augmentaran el sou, el sueldo.

B - Ah! / diuen

6.7. Limitacions de la classificació

En parlar de la tipologia de fenòmens, he indicat les diferències funcionals entre interferències, alternances i manlleus. L'anàlisi de les dades obtingudes revela que aquestes distincions no sempre són diàfanies i que delimitar què pertany a la interlocució presenta alguns problemes.

Pel que fa a la interferència, la definició que n'havíem donat correspon, des del punt de vista de la forma, a algunes de les produccions dels membres del grup —vegeu, per exemple, les fragments (27), (28) o (43)— que reflecteixen un domini insuficient del codi en els plans morfològic, sintàctic i lèxic,²¹ però també les transferències que fan els parlants basades en hipòtesis de similitud i divergència dels sistemes:

(50)

1. Ro— quines coses més hi poden haver/ e: / défense de man/

2. de manger dans la classe

3. E [ah # menjar a la classe #

4. Ro - défense de: de manger des chiclets

5. L - des schewing-gum

El contacte de llengües pot motivar també l'aparició d'una interferència momentània fins i tot en el codi que més es domina. Aquest tipus d'interferència es crea *in situ*, pel contacte reiterat d'un determinat terme, com en l'exemple següent, en el qual s'ha parlat d'«interdire» fins al punt que Ro integra momentàniament la forma francesa en el lèxic català i es corregeix en la intervenció següent:

(51)

1. Ro - bueno(cat.) / allavons fem els les interdiccions i prou

2. Lou - défense de (...)

3. Fe - si défense de

4. Ro - fem les neg/ la la les probicions

21. La transcripció no permet d'apreciar les interferències fonètiques que són també molt freqüents en les produccions en francès dels alumnes.

Sigui quina sigui la direcció de la interferència, però, aquesta sempre apareix quan el parlant s'esforça per mantenir un discurs unilingüe, mentre que l'alternança implica una voluntat d'activitat transcòdica.

Pel que fa a les relacions entre alternances i manlleus, hi ha una franja en la qual és molt difícil delimitar fins a quin punt l'alternança aconsegueix sempre alguna de les funcions pragmàtiques que he retingut o respon simplement a una necessitat de processament ràpid de la informació. Es podria dir que el repertori dels individus del grup conté dos codis els límits dels quals no es distingeixen, la qual cosa en possibilita l'ús consecutiu, tant per a referir-se a realitats semàntiques vehiculades per cadascun dels codis separadament com per omplir llacunes de disponibilitat lèxico-semàntica en un moment determinat de la interlocució. És clar que, en aquest darrer ús, l'alternança també tindrà una funció pragmàtica en el si del discurs i, per tant, en molts casos, la interpretació de la seqüència plantejarà els problemes que ja hem indicat en comentar el fragment (7), en el qual el canvi de codi pot ser interpretat com una alternança o com un manlleu integrat, fenomen evident en l'exemple següent:

(52)

1. P''- aquestes fitxes bueno (cat) nosaltres n'hem afegit algunes
2. ¿eh? algunes però en general les preparen unes noies
3. d'Igualada que jo chapeau aquestes noies d'Igualada/
4. aquestes noies d'Igualada han fet un treball fabulós ¿eh?

Els enunciats «*chapeau*» i «*c'est fini*» són uns manlleus integrats en la parla col·loquial de Catalunya i, per tant, formen part del repertori lingüístic de catalanoparlants i castellanoparlants, com sembla també que és el cas de l'enunciat «a l'aguait» de Ce a (1), línia 40.

El fet que els manlleus aquí abastin modismes mostra en quina mesura els parlants fan una tria en certa forma marcada, des del punt de vista retòric, i que aconsegueix, per tant, funcions pragmàtiques evidents. En aquests casos, és difícil de delimitar el que és del terreny de la incompetència del parlant i el que té una funció de posar de relleu la intenció de qualificar el missatge. D'altra banda, el fet que les parlants no s'aturin a demanar la reformulació de l'enunciat i que no hi hagi cap indicatiu que marqui el canvi de codi, no permet de qualificar la seqüència com una alternança exolingüe.

7. ALTERNANCES, COMPETÈNCIA LINGÜÍSTICA I ESTIL

Sembla que es podria establir, encara que de manera provisional i a tall d'hipòtesi, una certa congruència entre ús de l'alternança i competència lingüística. Els parlants del grup que tenen una major competència en les tres llengües solen produir alternances de tipus que he englobat dins la categoria multilingüe. La seva activitat lingüística és molt complexa i denota una gran habilitat per a posar en contacte tots els codis a l'abast. Per contra, els parlants que realitzen més commutacions de codi per preferència envers el castellà no realitzen alternances de tipus multilingüe, mentre que recorren sovint a l'alternança exolingüe i als connectors pragmàtics en català i castellà que justifiquen les operacions enunciatives. Aquest fenomen pot tenir relació tant amb la competència en català i francès com amb els hàbits dels parlants. WOOLARD (1989) observa, per contrast amb altres comunitats on s'usa més d'una llengua, que, a Barcelona, és poc freqüent l'ús de l'alternança, tot i que assenyalava l'existència d'individus especialment intermitents. En el micronivell social que aquest treball analitza, hom pot constatar el mateix fenomen tot precisant, però, que els individus que més recorren a l'alternança són aquella

que han adoptat, en la seva història personal, l'hàbit d'adaptar-se a la llengua de l'interlocutor o de l'àmbit social en el qual es mouen. Això significaria, per tant, que hi ha, com indica DÉPREZ DE HÉRÉDIA (1991), perfils diversos d'individus bilingües que posarien de manifest «les modalitats d'orquestració dels diferents estils d'expressió dels locutors en els decurs d'una conversa».

¿Es podria dir que hi ha una forma personal de *posar en paraules* la relació que cadascú estableix amb l'entorn, amb els interlocutors i amb els enunciats mateixos? ¿Com entendre l'activitat, en converses la llengua base de les quals no varia, d'individus que recorren d'una manera sistemàtica a l'alternança al costat d'individus que mantenen sempre un sol codi? ¿És possible, doncs, parlar d'estil per referir-se a la manera particular en què cada individu bilingüe construeix els seus enunciats, de la mateixa manera que es parla d'estils literaris? Seria interessant de veure també en quina mesura els nous hàbits de comunicació entre les dues comunitats lingüístiques de Catalunya incideixen en els estils de locució dels parlants. Esperem que la resposta a aquests i altres interrogants es podrà trobar en futurs estudis.

BIBLIOGRAFIA

- ALBER, J. L., i PY, B. (1986), «Vers un modèle exolingue de la communication inter-culturelle» dins *Etudes de Linguistique Appliquée*, 61, p. 78-90.
- AUER, P. (1988), «A conversation analytic approach to code-switching and transfer», dins HELLER, M. (ed.), p. 187-213.
- BAKHTINE, M. (1929), *Le marxisme et la philosophie du langage*, Paris, Les Editions de Minuit, 1977.
- BIERBACH, Cr. (1991), «Bilingual communication and code-switching in a Barcelona neighbourhood», dins *Papers for the symposium on code-switching in bilingual studies: Theory, significance and perspectives*, Estrasbourg, European Science Foundation, p. 497-504.
- BOIX, E. (1990), «Language choice and language switching among young people in Barcelona: concepts, methods and data», dins *Network on Code-Switching and Language Contact. Papers for the workshop on concepts, methodology and data*, Estrasbourg, European Science Foundation, p. 209-225.
- BOURDIEU, P. (1982), *Ce que parler veut dire*, Paris, Fayard.
- CALSAMIGLIA, H. i TUSON, A. (1980), «Ús i alternança de llengües en grups de joves d'un barri de Barcelona: Sant Andreu de Palomar», dins *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 3, p. 11-82.
- CAMBRA, M. (1991), «Les changements de langue en classe de langue étrangère, révélateurs d'une certaine organisation du discours», dins *Papers for the symposium on code-switching in bilingual studies: Theory, significance and perspectives*, Estrasbourg, European Science Foundation, p. 125-140.
- CHARAUDEAU, P. (1989), «La conversation entre la situationnel et le linguistique» dins *Connexions*, núm. 53.
- DEPREZ DE HÉRÉDIA, Ch. (1991), «La double inconstance: fonction poétique et analyse stylistique du code-switching» dins *Papers for the symposium on code-switching in bilingual studies*, ESF Scientific Networks, Estrasbourg, p. 73-92.
- GUMPERZ, J. J. (1982), *Discourse strategies*, Cambridge University Press.
- HELLER, M. (ed.), (1988), *Codeswitching*, Berlín, Mouton de Gryter.
- LÜDI, G. (1984), «L'acquisition d'une langue seconde par les migrants: naissance d'un bilinguisme» dins Py (ed.), p. 275-281.
- NUSSBAUM, L. 1990, «Plurilingualism in foreign language classroom in Catalonia», dins *Network on Code-Switching and Language Contact. Papers for the workshop on Impact and Consequences: Broader Considerations*, p. 141-165.
- (1991), «La lengua materna en clase de lengua extranjera: entre la ayuda y el obstáculo», dins *Signos*, núm. 4, p. 36-47.
- i TUSON, A. (1990), «L'enseignement des langues d'après une perspective anthropologique: une expérience d'alphabetisation à Dakar». Comunicació presentada a la Conference on Intercultural Studies and Teacher Education, Sant Feliu de Guíxols, 4-10 de maig.
- PAYRATÓ, L. (1985), *La interferència lingüística*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat-Curial Edicions Catalanes.
- (1988), *Català col·loquial*, Universitat de València.
- POPLACK, S. (1988), «Contrasting patterns of codeswitching in two communities» dins HELLER (ed.), p. 215-244.
- PORQUIER, R. (1984), «Communication exolingue et apprentissage des langues» dins PY (ed.), p. 17-47.
- PY, B. (ed.), (1984), *Acquisition d'une langue étrangère III*, Paris, PUV, Neuchâtel, Centre de Linguistique Appliquée.

- PUJOLAR, J. (1991), «Language choice and code-switching in Catalan television programme», dins *Papers for the symposium on code-switching in bilingual studies: Theory, significance and perspectives*, Estrasburg European Science Foundation, p. 547-552.
- ROULET, E., et al. (1985), *L'articulation du discours en français contemporain*, Berna, Peter Lang.
- SANKOFF, G. (1980), «Language Use in Multilingual Societies», dins *The Social Life of Language*, Filadèlfia, University of Pennsylvania Press.
- TUSON, A. (1990), «Catalan-Spanish code-switching in interpersonal communication», dins *Network on Code-Switching and Language Contact. Papers for the workshop on Impact and Consequences: Broader Considerations*, p. 167-187.
- i NUSSBAUM, L. (1991), «Conversational analysis and language contact in Catalonia», dins *Papers for the symposium on code-switching in bilingual studies: Theory, significance and perspectives*, Estrasburg, European Science Foundation, p. 571-576.
- WOOLARD, K. (1989), *Double Talk. Bilingualism and the Politics of Ethnicity in Catalonia*, Stanford, Stanford University Press.
- (1990), «Codeswitching as Practice and as Consciousness: Codeswitching and Comedy in Catalonia, Revised», comunicació presentada al Congrés Internacional de Pragmàtica, Barcelona, juliol de 1990.

(1987) *Journal of Applied Linguistics*, 28, 1-12.
 (1988) *Journal of Applied Linguistics*, 29, 1-12.
 (1989) *Journal of Applied Linguistics*, 30, 1-12.
 (1990) *Journal of Applied Linguistics*, 31, 1-12.
 (1991) *Journal of Applied Linguistics*, 32, 1-12.
 (1992) *Journal of Applied Linguistics*, 33, 1-12.
 (1993) *Journal of Applied Linguistics*, 34, 1-12.
 (1994) *Journal of Applied Linguistics*, 35, 1-12.
 (1995) *Journal of Applied Linguistics*, 36, 1-12.
 (1996) *Journal of Applied Linguistics*, 37, 1-12.
 (1997) *Journal of Applied Linguistics*, 38, 1-12.
 (1998) *Journal of Applied Linguistics*, 39, 1-12.
 (1999) *Journal of Applied Linguistics*, 40, 1-12.
 (2000) *Journal of Applied Linguistics*, 41, 1-12.
 (2001) *Journal of Applied Linguistics*, 42, 1-12.
 (2002) *Journal of Applied Linguistics*, 43, 1-12.
 (2003) *Journal of Applied Linguistics*, 44, 1-12.
 (2004) *Journal of Applied Linguistics*, 45, 1-12.
 (2005) *Journal of Applied Linguistics*, 46, 1-12.
 (2006) *Journal of Applied Linguistics*, 47, 1-12.
 (2007) *Journal of Applied Linguistics*, 48, 1-12.
 (2008) *Journal of Applied Linguistics*, 49, 1-12.
 (2009) *Journal of Applied Linguistics*, 50, 1-12.
 (2010) *Journal of Applied Linguistics*, 51, 1-12.
 (2011) *Journal of Applied Linguistics*, 52, 1-12.
 (2012) *Journal of Applied Linguistics*, 53, 1-12.
 (2013) *Journal of Applied Linguistics*, 54, 1-12.
 (2014) *Journal of Applied Linguistics*, 55, 1-12.
 (2015) *Journal of Applied Linguistics*, 56, 1-12.
 (2016) *Journal of Applied Linguistics*, 57, 1-12.
 (2017) *Journal of Applied Linguistics*, 58, 1-12.
 (2018) *Journal of Applied Linguistics*, 59, 1-12.
 (2019) *Journal of Applied Linguistics*, 60, 1-12.
 (2020) *Journal of Applied Linguistics*, 61, 1-12.
 (2021) *Journal of Applied Linguistics*, 62, 1-12.
 (2022) *Journal of Applied Linguistics*, 63, 1-12.
 (2023) *Journal of Applied Linguistics*, 64, 1-12.
 (2024) *Journal of Applied Linguistics*, 65, 1-12.
 (2025) *Journal of Applied Linguistics*, 66, 1-12.

PERCEPCIÓ DE LA VITALITAT ETNOLINGÜÍSTICA I IDENTITAT SOCIAL*

Maria Àngels VILADOT

En la meua tesi doctoral em vaig proposar d'explorar per primera vegada a Catalunya la teoria de la identitat etnolingüística desenvolupada per l'escola de Bristol. En certa manera, la tesi representa el fruit de tot el treball que sobre el tema del bilingüisme (des de diferents òptiques i aspectes) havia anat desenvolupant fins aquell moment des dels darrers cursos de la meua carrera a la universitat. Una vegada més, amb la seva realització he cercat de contribuir, aquesta vegada des dels paràmetres de la sociopsicologia, a l'estudi del comportament lingüístic de la societat catalana. Em sembla oportú de remarcar que, com ocorre amb totes les disciplines, el punt de partida que he emprat (per tal com sóc psicòloga social) gaudeix d'una metodologia i d'un llenguatge propi. Certament, la realitat multilingüe de la societat catalana ha estat àmpliament estudiada i documentada des de molts punts de vista utilitzant metodologies d'estudi també ben diferents, tots ells igualment transcendents. A parer meu, una de les aportacions importants que es desprèn del tractament multidisciplinar ha estat la possibilitat d'obtenir dades organitzades i idees estructurades i no pas l'establiment d'incompatibilitats entre les disciplines. El terme fronteres o límits tancats entre aquestes denotaria una actitud defensiva, que sortosament està deixant pas a actituds de cooperació i integració de les dades. Subratllo, doncs, que la investigació que he realitzat i que constitueix l'estudi d'una parcel·la de la realitat catalana, es va desenvolupar participant d'aquest esperit. Del que es tractava era de contribuir, en el meu cas des d'un punt de partida científic, a l'objectiu de fer possible el reeiximent de la llengua pròpia dels Països Catalans. En aquest sentit vull afegir que, tenint present que la situació particular de diglòssia a Catalunya és un tema que duu implícites moltes connotacions ideològiques i que, per tant, és un tema polititzat, vaig procurar i vaig tenir sempre molt present ser el màxim d'objectiva possible. Ultra això, i redundant en el que deia més amunt, confio que les noves dades (empíriques i teòriques) que puguin anar sorgint (tant del meu camp d'interès, com de tots els altres) arribaran a tenir importants implicacions per a la planificació lingüística.

L'any 1981 Giles i Johnson publiquen un treball en el qual desenvolupen un nou model d'adquisició i aprenentatge de segones llengües (anomenat *model intergrupals*), en el qual presenten una primera aproximació a la teoria de la identitat etnolingüística (TIE), tot i que aquest terme apareix per primera vegada en un altre treball l'any 1984. Aquesta teoria parteix de les teories més contemporànies en psicologia social sobre el comportament i la dinàmica de les relacions entre grups etnolingüístics distints, que han permès d'incorporar, en el marc d'estudi que tracto, conceptes bàsics tan importants com la identitat social/ètnica, els processos de comparació i les estratègies de diferenciació que empren els grups etnolingüístics per a sentir-se ells mateixos valorats positivament. Adoptant aquests conceptes, la teoria de la identitat etnolingüística se centra en l'anàlisi

* Resum de la presentació al Grup Català de Sociolingüística (8 de novembre de 1991) de la tesi doctoral de M. Àngels Viladot i Presas: *Factors psicossocials, percepció de vitalitat etnolingüística i identitat social*, Barcelona, novembre de 1990. Universitat de Barcelona. Director: Dr. Miquel Siguan i Soler. Qualificació. Excel·lent *cum laude* per unanimitat.

del conjunt de factors sociopsicològics que poden incrementar o disminuir la força de la identitat etnolingüística de les persones. L'estudi que he desenvolupat ha tingut com a objectiu principal desenvolupar una primera aproximació a l'anàlisi d'aquests factors en el context de Catalunya i estudiar com, alhora, la força de la identitat etnolingüística repercuteix en les actituds i en el tipus d'adaptació lingüística que es dona en els encontres entre els bilingües catalanoparlants i castellanoparlants de Catalunya. Per al desenvolupament de la investigació he utilitzat la tècnica d'enquesta amb qüestionaris elaborats per a la finalitat que em vaig proposar. La revisió teòrica que he desenvolupat ha estat necessàriament restrictiva, per tant, la valuosa contribució d'altres orientacions conceptuals, com són els treballs etnogràfics, la lingüística interaccional, l'antropologia lingüística, la sociologia de la llengua, etc., han estat molt breument al·ludides i en alguns casos inexistents.

Convé fer notar que aquesta teoria és, des del punt de vista empíric, molt jove i, com he dit abans, l'anàlisi que he desenvolupat constitueix una nova aproximació d'estudi sobre la temàtica a Catalunya, i afegeixo modestament que és una interessant contribució a la comunitat científica. També he de dir que el model s'està provant en diversos indrets del món, a les universitats més importants capdavanteres en l'estudi d'aquesta temàtica. Heus ací que l'aportació de dades obtingudes de diferents escenaris socials és el que permetrà de validar-la i, si escau, d'ampliar-la. La recerca que he desenvolupat és, doncs, una contribució més al procés de validació de la teoria però, certament, pot ser emmarcada dins l'àmbit de la psicologia social aplicada, encara que els resultats que presento no siguin —evidentment— exhaustius, i no tinguin en compte exhaustivament la complexa situació multilingüe de Catalunya. Dit tot això, només em resta d'explicar la investigació (per motius d'espai només podré esbossar molt sumàriament alguns aspectes) i apuntar algunes consideracions generals.

Un dels factors més importants que es té en compte en la teoria de la identitat etnolingüística i que afecta la seva força, és la *percepció* de la vitalitat etnolingüística del grup de pertinença i del grup lingüístic estranger coexistent a la comunitat. El concepte de vitalitat etnolingüística ha estat definit com el conjunt de factors sòcio-estructurals que determinen la força d'un grup lingüístic i les possibilitats que aquest es comporti com una entitat col·lectiva i activa en les seves relacions amb d'altres grups lingüístico-socials. Hom ha proposat la combinació de tres macro-factors —el factor demogràfic, el factor de suport institucional i el factor estatus— en un únic factor que hom anomena *vitalitat etnolingüística*. Els conceptes de la percepció dels límits socials, és a dir, la duresa o feblesa de les normes i els valors que defineixen un grup etnolingüístic (podríem exemplificar-ho com la percepció que tenen les persones sobre la dificultat o facilitat per a entrar a formar part d'un grup etnolingüístic distint del propi o, fins i tot, les dificultats per a deixar el propi grup), allò que creuen els individus del grup sobre la legitimitat o il·legitimitat de l'*statu quo* actual del grup lingüístic (és a dir, fins a quin punt creuen que la situació sòcio-política actual de Catalunya és injusta i és conseqüència de la pressió històrica del grup rellevant de fora), alhora que la percepció de l'estabilitat o inestabilitat d'aquest *statu quo* (és a dir, fins a quin punt veuen possibles canvis —cognitivament parlant— a l'actual situació), configuren els factors restants.

La consideració de tots aquests factors permet que siguin integrats mitjançant un conjunt de proposicions que han constituït les hipòtesis de partida de la teoria. Els grups ètnics minoritaris que, en relació als factors descrits per la TIE, experimentin un determinat ambient psicològic, no solament és més probable que conservin llur identitat ètnica i estiguin en contra d'una parla forana sinó que adquiriran menys la parla del grup majoritari i dominant i emfasitzaran extremadament l'ús de la llengua pròpia dins i fora del context familiar.

Posteriorment a les primeres descripcions de la TIE, aquesta és provada empírica-

ment l'any 1987 amb una mostra de gal·lesos. Dels resultats obtinguts la teoria és reformulada i es resumeix en sis grups de proposicions que en certa manera responen a les qüestions sobre qui utilitza determinades estratègies de la parla, com, quan i per què. Com he dit a l'inici d'aquest resum la TIE també ha estat vinculada als models d'aprenentatge de segones llengües: presenta un model intergrupual d'adquisició d'una segona llengua que s'amplia en els factors ideològics i en la dinàmica que es crea quan dos grups ètnics interactuen i conviuen en una mateixa comunitat bilingüe.

És evident que el context català té una indiscutible importància històrica, una dinàmica pròpia tant cultural com política, i una situació sociolingüística (nombre de persones que coneixen, parlen, escriuen i llegeixen en català) molt més favorable que en altres comunitats bilingües. Aquest conjunt d'aspectes el fan peculiar i diferent d'altres contextos. Tot i així els processos sociopsicològics que es postulen en el model són, si no comuns quant a intensitat i direcció amb d'altres comunitats lingüístiques d'arreu del món, sí plantejables, almenys com a possibles processos heurístics, per a explicar en part l'adquisició de l'idioma català, el seu manteniment en la comunicació interètnica i la seva expansió en l'ús social. Com que la teoria és representada per mitjà d'un model dinàmic que teòricament pot donar resposta a una àmplia varietat d'escenaris bilingües i multilingües, vaig considerar que podia ajustar-se al context català tot i les seves peculiaritats. D'aquí que en la investigació analitzés el model amb els catalans nascuts a Catalunya que tenen com a primera llengua el català i amb els catalans que tenen com a primera llengua el castellà fills o néts d'immigrants de tots els llocs d'Espanya. Partint d'una definició cognitiva de grup etnolingüístic, vaig definir operacionalment com a catalans (grup *català*) els estudiants que havien nascut a Catalunya que s'autoconsideraven catalans abans que espanyols i que tenien, com a llengua primera i principal de comunicació, el català. Com a grup *mixt* aquells que, tot i haver nascut a Catalunya, tenien com a llengua vehicular el castellà i s'autoconsideraven catalans en primer lloc. Finalment vaig denominar *espanyols* els joves estudiants que tenien el castellà com a primera llengua i principal, i s'autoconsideraven ells mateixos espanyols abans que catalans. També els estudiants d'aquest darrer grup havien nascut a Catalunya.

Es varen aplicar dos qüestionaris a un total de 300 estudiants aproximadament, de dues escoles privades de la part alta de la ciutat de Barcelona (fills de la població autòctona) i d'un institut d'ensenyament mitjà (la majoria fills o néts d'immigrants de la resta d'Espanya). Del conjunt enquestat només eren analitzables per a la investigació 219 alumnes (96 nois i 123 noies). Tenien edats compreses entre els 16 i els 18 anys i foren agrupats com a *catalans* (104 estudiants), *mixts* (37 estudiants) i *espanyols* (78 estudiants). El primer qüestionari era el mateix que l'utilitzat per Giles en les seves investigacions i va ser traduït pel mètode de *traducció a la inversa* i adaptat per a ser aplicat a la comunitat de Catalunya.

Consta de 48 preguntes elaborades per a analitzar els factors objecte d'estudi, 23 d'elles dobles que fan referència a la percepció de la vitalitat dels dos grups lingüístics coexistents a Catalunya. Les actituds lingüístiques i les actituds davant les normes socials que prescriuen l'ús del català i del castellà que es mesuraven mitjançant aquest primer qüestionari constitueixen la variable dependent del model.

També completaren un qüestionari (33 preguntes dobles) que mesurava llur activitat verbal en català i en castellà (QAV-VILADOT, 1981) en els diferents contextos d'un dia típic dels estudiants.

Els resultats obtinguts en relació a cada factor que afecta la força de la identitat etnolingüística es van discutir per a cada grup i entre els grups. Partint de la teoria de l'acomodació de la parla, es discuteix com aquesta força afecta la freqüència d'ús i les actituds lingüístiques que determinen els processos de manteniment o acomodació lingüística en la comunicació intergrupual. Finalment els perfils obtinguts de cada grup

es discuteixen sobre la base de l'ampliació de la TIE, i segons el model intergrupal d'adquisició de segones llengües. Els resultats s'han elaborat a partir d'anàlisis descriptives, anàlisis de correlacions, anàlisis multivariables confirmatòries (anàlisis de components principals, anàlisis discriminants, anàlisis de variància) i anàlisis multivariables exploratòries (anàlisis Cluster) amb l'objectiu d'estudiar aspectes concrets que permetessin aproximar-se al màxim a la verificació de la TIE.

En termes generals puc afirmar que les dades donen suport a les principals proposicions de la TIE i han demostrat la complexitat de les relacions entre les variables essencials. No puc fer una presentació dels resultats, ni tan sols dels més preeminents, per una qüestió evident d'espai. Tanmateix algunes de les conclusions són:

a) He comprovat molt satisfactòriament que el qüestionari emprat per a la verificació del model s'ha mostrat com un excel·lent instrument per a diferenciar grups sociolingüístics. És a dir, el qüestionari és molt sensible per a mostrar que els grups sociolingüístics descrits puntuen de manera molt diferent els aspectes relatius i els factors que afecten la força de llur identitat etnolingüística.

b) El qüestionari d'activitat verbal ens presenta tres grups clarament diferents quant a la freqüència de l'ús del català en la família i en les activitats escolars i socials dels nostres enquestats.

L'ús social del català decreix a mesura que s'afegeixen variables d'adscripció espanyoles.

c) Els individus no es refereixen al mateix quan parlen de llur identitat com a catalans que quan ho fan de llur identitat com a espanyols. Sospitem ressonàncies polítiques i històriques que estarien afectant aquests processos.

d) El grau d'identitat com a catalans dels individus es relaciona amb el concepte d'identitat personal (és a dir, a les autodescripcions en termes d'atributs personals o idiosincràtics, com, per exemple, ser català com un atribut *per se*). El grau d'identitat dels individus com a espanyols es relaciona amb el concepte d'identitat social, és a dir, amb la identitat comparativa que es refereix a l'autoconcepte que deriva del coneixement de la pertinença a un grup (o grups socials) juntament amb el significat valoratiu i emocional associat a aquesta pertinença.

e) Encara que els individus enquestats pertanyin a grups lingüístics diferents, tots mostren un alt grau d'autoconsideració com a catalans. En canvi, pel que fa al grau d'autoconsideració com a espanyols, els grups puntuen de manera molt diferent.

f) El grau d'autoconsideració com a espanyols es relaciona molt fortament i amb sentit invers, a les actituds i la percepció dels límits grupals fermes, a favor del català. En canvi això no ocorre amb el grau d'autoconsideració com a català en què la relació, tot i no ser en sentit invers (com era d'esperar), és molt tènue. No podem afirmar que ambdues autoconsideracions (com a català o espanyol) siguin, per al conjunt dels individus, contràries ni excloents.

g) El grup *mixt* és un grup que vol ser assimilat per la població autòctona adoptant els seus valors i adquirint el català com a llengua principal de comunicació. El grup *espanyol* estarien important valors que afegirien a la *identitat* catalana, en comptes de reivindicar una identitat diferenciada i pròpia.

Per acabar només em resta de dir que, a part de l'interès apassionant que la temàtica desperta en el particular context català, també ho és descobrir que l'anàlisi del comportament lingüístic de les persones quan es comuniquen entre elles, i entre diferents grups sociolingüístics que conviuen en un mateix marc geogràfic, es configura com una eina per excel·lència per a analitzar altres aspectes del comportament de l'home, més enllà que estrictament l'ús de les llengües, com són la identitat social i ètnica dels grups, els factors que intervenen en llur rellevància, i els processos perceptius de les realitats socials en les quals conviuen. Dins d'aquest marc, ser català implicaria, a més de la dimensió

lingüística, un conjunt d'actituds, sentiments i creences que resumeixo sota la denominació de valors socials compartits. Aquests valors estan directament relacionats amb les condicions socio-estructurals de la comunitat, però també amb les motivacions i creences socials que guien les persones.

CONCLUSIONS

El treball de camp realitzat a l'any 1990, en un dels centres escolars catalans de la zona de l'Alt Empordà, permetrà establir les bases metodològiques i conceptuals sobre els aspectes lingüístics i socio-lingüístics relacionats amb l'habitatge de Catalunya de 1987. El treball de camp permetrà establir les condicions de l'habitatge. Per a això hi ha un punt que és molt important: el treball de camp ha d'entendre el context. Per això, primerament, s'ha de definir el context de l'habitatge en termes de la cultura i de la societat. Segons el treball de camp, el context de l'habitatge és el resultat de la interacció entre les condicions socials i lingüístiques dels infants i dels adults, així com de les condicions lingüístiques dels infants i dels adults, així com de les condicions lingüístiques dels infants i dels adults.

El treball de camp ha de ser un treball de camp que permeti establir les condicions de l'habitatge en termes de la cultura i de la societat. Per a això, primerament, s'ha de definir el context de l'habitatge en termes de la cultura i de la societat. Segons el treball de camp, el context de l'habitatge és el resultat de la interacció entre les condicions socials i lingüístiques dels infants i dels adults, així com de les condicions lingüístiques dels infants i dels adults.

El treball de camp ha de ser un treball de camp que permeti establir les condicions de l'habitatge en termes de la cultura i de la societat. Per a això, primerament, s'ha de definir el context de l'habitatge en termes de la cultura i de la societat. Segons el treball de camp, el context de l'habitatge és el resultat de la interacció entre les condicions socials i lingüístiques dels infants i dels adults, així com de les condicions lingüístiques dels infants i dels adults.

El treball de camp ha de ser un treball de camp que permeti establir les condicions de l'habitatge en termes de la cultura i de la societat. Per a això, primerament, s'ha de definir el context de l'habitatge en termes de la cultura i de la societat. Segons el treball de camp, el context de l'habitatge és el resultat de la interacció entre les condicions socials i lingüístiques dels infants i dels adults, així com de les condicions lingüístiques dels infants i dels adults.

El treball de camp ha de ser un treball de camp que permeti establir les condicions de l'habitatge en termes de la cultura i de la societat. Per a això, primerament, s'ha de definir el context de l'habitatge en termes de la cultura i de la societat. Segons el treball de camp, el context de l'habitatge és el resultat de la interacció entre les condicions socials i lingüístiques dels infants i dels adults, així com de les condicions lingüístiques dels infants i dels adults.

El treball de camp ha de ser un treball de camp que permeti establir les condicions de l'habitatge en termes de la cultura i de la societat. Per a això, primerament, s'ha de definir el context de l'habitatge en termes de la cultura i de la societat. Segons el treball de camp, el context de l'habitatge és el resultat de la interacció entre les condicions socials i lingüístiques dels infants i dels adults, així com de les condicions lingüístiques dels infants i dels adults.

El treball de camp ha de ser un treball de camp que permeti establir les condicions de l'habitatge en termes de la cultura i de la societat. Per a això, primerament, s'ha de definir el context de l'habitatge en termes de la cultura i de la societat. Segons el treball de camp, el context de l'habitatge és el resultat de la interacció entre les condicions socials i lingüístiques dels infants i dels adults, així com de les condicions lingüístiques dels infants i dels adults.

El treball de camp ha de ser un treball de camp que permeti establir les condicions de l'habitatge en termes de la cultura i de la societat. Per a això, primerament, s'ha de definir el context de l'habitatge en termes de la cultura i de la societat. Segons el treball de camp, el context de l'habitatge és el resultat de la interacció entre les condicions socials i lingüístiques dels infants i dels adults, així com de les condicions lingüístiques dels infants i dels adults.

LA LLENGUA DELS INFANTS EN EL CENS LINGÜÍSTIC DE 1986*

Jordi BAÑERES

1. PLANTEJAMENT DEL PROBLEMA

La Difusió social del català (REIXACH, 1990), és un dels pocs comentaris científico-socials del cens lingüístic i l'únic sistemàtic i exhaustiu sobre els aspectes idiomàtico-socials dels padrons municipals d'habitants de Catalunya de 1986. El seu valor és innegable i reflecteix les capacitats de l'autor. Tot i això hi ha *un* punt que no veiem clar i que voldríem debatre a fi d'intentar d'esclarir-lo. Reixach planteja possibles anomalies quant a les habilitats lingüístiques en català dels infants de la cohort 2-4 anys (REIXACH, 1990: 102-103; cf. també REIXACH, 1985: 97-99; 118). Segons ell, les estadístiques censals sobre la competència lingüística dels infants són «desconcertants», car hi ha una estirada extrema en el coneixement del català entre la cohort de 2-4 anys i la de 15-19 anys. Caldria, doncs, explicar:

- 1) per què les dades són tan baixes en la cohort 2-4 anys;
- 2) per què és dóna l'estirada esmentada, de tal manera que «els qui poc abans eren de molt els menys coneixedors del català (infants de 2 a 4 anys) o poc coneixedors (de 5 a 9 anys) són els qui poc després en són més»;
- 3) per què en els diferents municipis les dades de la cohort 2-4 anys no s'adiuen amb les xifres de:
 - «proporció d'immigrats»,
 - «el grau de coneixement del català del conjunt de la població»,
 - el coneixement del català dels grups d'edats que corresponen als pares d'aquests infants.

Reixach mateix apunta algunes possibles claus explicatives:

El punt (1) podria ser degut «tant a les circumstàncies ambientals, culturals i socials... com sobretot al nombre, edat i empena biològica dels immigrants», si bé estarien sobre-determinades per la piràmide d'edat dels immigrants, amb la seva incidència sobre el flux i el reflux d'immigrants de segona generació (cf. RECOLONS, 1983). El punt (2) s'exploraria per l'evolució educativa (sobretot l'escola), cultural i social (treball i esbargiment). Finalment, sobre el punt (3) no aventura cap explicació específica.

Tot i això, Reixach conclou que «sovint subexisteixen diferències difícils d'explicar si no es considera l'eventualitat que hi hagi alguna irregularitat en les respostes a la pregunta del cens o en la seva transcripció, manipulació o confecció de la mitjana quinquennal».

Sense resposta a les importants qüestions que exposa, ens cenyirem en l'article present a intentar plantejar algunes objeccions a la principal solució que Reixach proposa, és a dir, que hi ha un error metodològic o tècnic, o tot dos.

A tal efecte intentarem de repassar la bondat del cens lingüístic, desglossant-ho en els tres criteris principals de perfecció que ha de tenir una enquesta: objectivitat, valide-

* Agraeixo els comentaris valuosos que m'han fet els senyors Xavier Vila, Joan-Maria Romani i, sobretot, Miquel Strubell. Altres persones i entitats que m'han ajudat surten referenciades dins del text mateix.

sa i fiabilitat. Quant als criteris secundaris (adequació, comparabilitat, economia i utilitat) no els tractarem atès que ja han estat abordats per E. J. BOIX (1991).

2. OBJECTIVITAT

L'objectivitat és la qualitat de mesurar exactament el que hom es proposa; és a dir, els resultats són deguts a una sola característica i només una (cf. GHIGLIONE i MATA-LON, 1989: 129-133). REIXACH (185: 163) ha criticat que les preguntes «comporten respostes excessivament subjectives». Val a dir que, malgrat que uns cinquanta estats fan censos lingüístics de diferent tipus, no s'han concitat a nivell mundial dubtes metodològics significatius sobre la seva objectivitat *global*, malgrat que els qüestionaris lingüístics acostumen a propiciar la subjectivitat *particular*, és a dir, de cada enquestat (vegeu-ne alguns exemples en BOIX, 1991), ja que «qualsevol resposta sobre una pregunta entorn de la llengua és, en la major part d'ocasions, una informació d'identitat» (BAIN, 1983: 197 *apud* Boix, 1991: 381). Amb tot, la qüestió que ací és pertinent de plantejar és de *menys abast*: es redueix a escatir si el dèficit d'objectivitat en les respostes corresponents als infants de 2-4 anys és *més gran* que en les respostes corresponents a altres grups d'edat.

És ben cert que en el padró i cens lingüístic anteriors (1975 i 1981) s'inquirien les habilitats lingüístiques dels infants de menys de 2 anys, factor que, al nostre entendre, distorsionava l'objectivitat de les dades aconseguides. No quedava clar si les respostes informaven de les habilitats que l'infant *tenia*, o de les que l'enquestat considerava que l'infant *hauria de tenir*, arribat el moment de saber parlar. En el padró de 1986, tanmateix, aquesta imprecisió ha estat eliminada, ja que només es tenen en compte les habilitats lingüístiques de la població amb dos o més anys complerts.

Cal tenir ben present que no es pot posar en qüestió que la cohort 2-4 anys tingui dificultats d'expressió, que no acaba de parlar fluidament. En els infants de 24 a 30 mesos és comuna l'oració d'una paraula (holofrasi) i les combinacions curtes i estereotipades, alhora que augmenta l'ús d'altres combinacions més llargues i variades. Les oracions compostes i complexes i àdhuc les oracions amb subordinades són rares fins als 3 anys, però apareixen ocasionalment als 2 anys. Els pronoms comencen a ser usats de forma prou satisfactòria, i amb correcció creixent. Cap als 2 anys ja s'usen de 200 a 300 mots (GESELL, 1985: 230-245). Un estudi sobre 47 vocabularis d'infants ianquis de 2 anys determinà que la mitjana ascendia als 382 mots, amb un interval que va de 5 a 1.212 mots; als 30 mesos, l'interval anava de 30 a 1.509 mots, amb una mitjana de 690 (NICE, 1927 *apud* GESELL, 1985: 245).

Quant al *qüestionari*, era unívoc i monosèmic. Recordem tot seguit els criteris que guiaven la contestació en el qüestionari lingüístic dels padrons de 1986. Es tractava d'una pregunta categoritzada o de selecció múltiple (SIERRA, 1985: 226), amb tots els avantatges metodològics que comporta (FERMAN i LEVIN, 1979: 49). El ciutadà havia de senyalar amb una X el requadre que reflectia millor el nivell de coneixement del català, triant una de les sis opcions següents:

1. No l'entén
2. L'entén
3. L'entén i el sap llegir
4. El sap parlar
5. El sap parlar i llegir
6. El sap parlar, llegir i escriure

Les definicions de cada opció eren les següents:

— Una persona «entèn» el català quan es capaç de comprendre una conversa sobre un tema corrent en català.

— Una persona «sap llegir» en català quan és capaç de llegir texts corrents, com anuncis, notícies de diari, etc.

— Una persona «sap parlar» en català quan és capaç de mantenir una conversa en català sobre un tema corrent.

— Una persona «sap escriure» en català quan és capaç de redactar notes, postals, etc., amb corecció suficient, encara que no sigui total.

Veiem, doncs, que el qüestionari no manifestava parallogismes, contradiccions, ni dificultats en la comprensió de l'estructura lògica de la pregunta (cf. GHIGLIONE i MATA-LON, 1989: 128).

3. VALIDESA

3.1. *Validesa exterior*

La validesa és l'exactitud amb què es mesura realment la característica que es vol estudiar.

Els censos aporten una de les millors eines de coneixement sociològic (FERNÁNDEZ *et al.*, 1991). L'ONU en fa la definició següent: «procediment de recollida exhaustiva, compilació i publicació de dades demogràfiques, econòmiques i socials referides a un moment, o un lapse de temps determinat i a tots els habitants d'un país o territori determinat» (UNITED, 1958: 4 *apud* TAEUBER, 1979: 250). «Els censos proporcionen una base per a moltes recerques demogràfiques, econòmiques i socials [...]. Les variacions dels censos successius mostren les variacions de les xifres, les característiques i la localització de la població. Els censos també s'usen com a marc dins del qual se seleccionen les mostres per a recerques ulteriors [...]. Ateses les nombroses aplicacions públiques i privades de les dades censals, creix l'interès per la *qualitat* dels resultats tant pel que fa a la *cobertura total* com pel que fa a l'*exactitud* de les respostes [...]. Per millorar la qualitat dels resultats, s'ha investigat la *fiabilitat* de les respostes, el paper dels agents censals, la redacció dels qüestionaris i l'*exactitud* dels informants en situacions diferents. Alhora ha millorat l'atenció prestada a l'ensinistrament del personal de camp contractat temporalment quant als mètodes i els conceptes censals i quant a la formació del personal fix en els principis de *depuració* i *codificació*. La qualitat de les estadístiques censals sol determinar-se analitzant-les després de publicades totes les tabulacions del cens [...]. Hom verifica la consistència interna del cens, la consistència amb censos anteriors i amb d'altres estadístiques, incloses estimacions del tot independents del cens» (TAEUBER, 1979: 250-252, èmfasi afegit).

En el camp de la sociologia del llenguatge, els censos aporten també una de les millors eines. «*Les meilleurs instruments de mesure de la diffusion des langues sont les recensements. Malheureusement si, de nos jours, pratiquement tous les 150 Etats procèdent à des recensements périodiques, seul un tiers environ d'entre eux y inclut un questionnaire linguistique [...]*» (BRETON, 1983:83-85). «*Census data on language are of great value for many sociolinguistic problems when investigators are aware of the difficulties and pitfalls in their usage [...]. The census provides a most powerful instrument for determining the past linguistic condition of the population*» (LIEBERSON, 1968: 134-135). Aquest darrer autor analitza en el seu article, des d'una perspectiva comparativista, els punts següents: «*Advantages*», «*Additional inferences*», «*Difficulties*», «*A proposed schedule of language questions*», «*Validity checks*» i «*Bibliographical sources*». Lieberon no es qüestiona en cap moment la possible dificultat que pugui sorgir de preguntar la llengua

dels infants —àdhuc d'aquells que encara no parlen—. Així, exemplifica la seva anàlisi amb el cas canadenc (taules 3, 4 i 5 del seu article) sense que es plantegi cap dubte sobre la cohort 0-4 anys (els censos canadencs inquireixen la llengua de *totes* les franges d'edat).

El qüestionari lingüístic dels censos soviètics cobreix, igualment, totes les franges d'edat. En el cens de 1979 es demanava per les habilitats lingüístiques. Com que no s'ha pogut accedir a l'original, reproduïm diferents versions sobre els temes inquirits: «*First language/fluent second language*» (GRANT, 1989: 74), «L1/L2» (AKINER, 1989: 122), «*Native language/second language*» (SOLCHANYK, 1985: 95), «*Native language, 1st. language, first mother tanque/claiming second language*» (BENNIGSEN i LEMERCIER-QUEL-QUEJAY, 1985: 138-139). Malgrat l'esperit crític d'aquests autors, cap no es qüestiona la bondat de les preguntes adreçades als infants.

Els padrons, als efectes que ens ocupen, poden ser equiparats als censos. «El padró municipal és un arxiu administratiu que recull la relació nominal dels habitants d'un terme municipal i que en detalla algunes característiques bàsiques [...]. El mètode habitual de recollida dels fulls padronals va ser el de treball de camp, realitzat per agents padronals contractats pels respectius ajuntaments, els quals van visitar tots els habitatges i similars de Catalunya.

»Quant al sistema de resposta, era el legalment establert d'autoenumeració per part de la persona principal de la família, és a dir, que aquesta persona havia d'anotar les seves dades. Tanmateix, algunes vegades, i especialment en el cas de persones de menor nivell cultural, era l'agent qui omplia el full.

»Excepcionalment en alguns municipis petits es convocava la població a presentar-se a les oficines municipals en dies i hores determinats. En aquest cas, acostumaven a ser els funcionaris municipals els qui omplien directament el qüestionari» (PADRONS, 1987a: 9-10).

En el cas del padró lingüístic que comentem, l'àmbit cobria tots els municipis de Catalunya, la població abastava tots els habitants, la mostra era idèntica a la població; la unitat de mostra eren individus i la recollida de la informació es va datar l'1 d'abril de 1986. REIXACH (1985: 163) havia criticat el padró de 1975 i el cens de 1981 amb valentia: «manca de poder de coordinació dels responsables tècnics del cens respecte a les institucions i persones que intervenen en la seva realització; absència d'un pla únic d'aplec i processament de dades; retard i lentitud en l'explotació global d'arxius parcials a causa de la seva dispersió i heterogeneïtat; excessives arbitrarietats en cada una de les fases». Tanmateix, no fa cap crítica a la metodologia i l'organització del cens de 1986. De segur, l'experiència acumulada pel Consorci d'Informació i Documentació de Catalunya (actual Institut d'Estadística de Catalunya) ha permès millorar-ne els resultats.

Finalment, és pertinent esmentar que Modest Reixach no té res en contra dels censos, ans al contrari. Ell, juntament amb d'altres estudiosos en ciències socials —inclosos sociolingüistes, com ara Joan-Maria Romani i Francesc Vallverdú— ratifiquen un manifest públic que sota la capçalera de «Censos de población y viviendas. Declaración de científicos en los campos demográfico y socioeconómico», han reproduït uns quants periòdics d'àmplia difusió:

«Los abajo firmantes, profesores e investigadores de materias demográficas, sociológicas y económicas [...] declaramos la absoluta necesidad de los censos de población y viviendas para orientar las acciones precisas para el bienestar económico y la planificación social.

»Los censos no sólo aportan el conocimiento de la estructura poblacional actual en función de características fundamentales como la edad, instrucción, actividad, ocupación, etc., sino que a través de sus datos, y utilizando variables como las relativas a la fecundidad, es posible estimar la población futura y, por tanto, prever los servicios de toda índole que serán indispensables para afrontar las necesidades de las nuevas generaciones.

»Sin los censos, que facilitan datos de todo punto imprescindibles, [...] permaneceríamos durante este decenio en la más absoluta oscuridad en lo relativo al conocimiento de nuestra realidad demográfica, económica y social y perjudicaríamos gravemente nuestro desarrollo y modernización. Se reemprendía además una larga serie histórica, que conviene continuar y mejorar» (El Independiente, 27 de març de 1991).

3.2. VALIDESA INTERIOR

La discussió sobre la validesa interior la farem de manera succinta, seguint com a pauta MUCCHIELLI (1974: 63-89).

1. Possibles deformacions sorgides per defenses socials automàtiques del subjecte enquestat:

1.1. Si va induir-se una contracció defensiva davant la pregunta personalitzada del qüestionari lingüístic, aquesta mateixa reacció s'hauria d'haver notat en el qüestionari no lingüístic, cosa que no ha estat advertida per cap analista. Ultra això, cal tenir igualment present que les qüestions lingüístiques, de possible sensibilitat especial, no eren a l'inici del qüestionari, i que els agents padronals estaven preparats per a filtrar susceptibilitats.

1.2. Si es va esdevenir l'efecte embut (*funnel*), aquest esbiaixà a la baixa les habilitats lingüístiques en català. D'una banda, el coneixement de la llengua venia a continuació de la pregunta sobre el màxim nivell educatiu, factor que podia incitar a fer dependre les habilitats lingüístiques en funció d'estar en possessió d'un títol oficial: com que bona part dels infants de 2-4 anys no freqüenten institucions educatives, i tots estan mancats de cap titulació, es podria donar una esbiaxada a la baixa. D'altra banda, les opcions de resposta, en ser presentades en l'ordre de menys habilitats a més, en el cas dels responents apressats podrien incitar a contestar en les opcions primeres, amb la qual cosa esbiaixaven igualment les habilitats a la baixa. Amb tot, cal tenir en compte que ambdós factors incidirien sobre *tota* la població, llevat de la franja juvenil que s'ha escolaritzat en català, factor que relativitza el possible distorsionament apuntat. Finalment, cal tenir present que els més menuts figuren, previsiblement al *final* de la relació dels membres de la unitat familiar. El barem subjectiu del que l'enquestat entén exactament per «nivell de coneixement del català» del més menut ha estat provat i filtrat a través de les contestes prèvies que ha donat, a la mateixa pregunta, per a *tots* els altres membres de la unitat familiar.

1.3. Si es va instar una atracció vers la resposta positiva, aquesta afavorí a l'alça la declaració de les habilitats del català.

1.4. Si el qüestionari va incitar una reacció de prestigi (altrament anomenat de *defensa de façana*), la hipòtesi més versemblant és que havia de sobredimensionar les habilitats lingüístiques en català, atesa la seva situació idiomàtico-social. Sembla, doncs, que el factor menysvalorador del punt 1.1, queda parcialment neutralitzat pels factors sobrevaloradors dels punts 1.2 i 1.3.

1.5. En el cas que ens ocupa resulten negligibles la suggestió a causa de la formulació de la pregunta, la deformació sorgida al possible temor a certs mots, i la direccionalitat de la resposta innata en la formulació de la pregunta (cf. FERMAN i LEVIN, 1979: 53).

1.6. Que el qüestionari pogués atiar el temor al canvi, és una hipòtesi per comprovar, possible causant de biaixos, sense que en l'estat actual de coneixement puguem aventurar en quin sentit.

2. Possibles deformacions sorgides per l'organització interna del qüestionari:

2.1. El caràcter *obligatori* del padró contrabalançava la possible retracció defensiva

davant el qüestionari, tant pel que fa als seus continguts, com a la seva extensió (de segur excessiva si prenem com a criteri les enquestes en què els entrevistats tenen dret a refusar de contestar).

2.2. Quant a la possibilitat que s'impulsés una retracció defensiva als canvis bruscs de tema, cal recordar que el qüestionari lingüístic venia a continuació de la pregunta sobre el nivell educatiu i així es garantia una certa fluïdesa (cf. *supra* punt 1.2).

2.3. El defecte possiblement més cabdal del qüestionari consisteix en la probable existència de l'efecte halo (també anomenat *contaminació* o *interferència*). El qüestionari lingüístic, en ser col·locat després de la pregunta sobre el nivell educatiu podria quedar-ne ressentit, amb resultats a la baixa (cf. *supra*, 1.2, 1.4 i 2.2).

3. Possibles deformacions produïdes per la relació enquestador-enquestat: aquestes eren escasses a causa de l'ensinistrament dels agents padronals. Tot amb tot, cal no oblidar que, si més no a l'àrea metropolitana de Barcelona, hom «ha pogut observar diferències percentuals entre les llars on les respostes han estat donades pels fills i aquelles on l'informant ocupa una altra posició en l'estructura familiar: en les primeres, el nombre de llars on tots els membres són cataloparlants és superior en un 6% al percentatge equivalent obtingut en les segones» (SUBIRATS, 1990: 7-8). Possiblement, aquesta deformació és generalitzable al conjunt català.

4. FIABILITAT

La fiabilitat (*reliability*) és la qualitat de mesurar amb exactitud. Es comprova per la consistència que presenta amb altres dades. En el cas que ens ocupa es constata per les correlacions altes que hi ha entre la columna (0) de la taula 1 (resposta afirmativa a «Sap parlar català» en la cohort 2-4 anys, a tot Catalunya, en el cens de 1986 calculat a partir de PADRONS, 1987b: 123-134) i altres indicadors socials adients. Entre aquests, hem triar els següents:

1. Extrets de censos/padrons anteriors:

1.1. Resposta afirmativa a «Sap parlar català» en la cohort 0-5 anys de la província de Barcelona, en el padró de 1975 (REIXACH, 1985: 105).

1.2. Resposta afirmativa a «El tenen [*el català*] com a llengua familiar habitual» sobre la població total de la província de Barcelona, en el padró de 1975 (REIXACH, 1985: 35).

1.3. Resposta afirmativa a «Sap parlar català» sobre la població total de la província de Barcelona, en el padró de 1975 (REIXACH, 1985: 35).

1.4. Resposta afirmativa a «Entén el català» sobre la població total de Catalunya, en el cens de 1981 (REIXACH, 1985: 32-33).

1.5. Resposta afirmativa a «Sap parlar català» en qualsevol franja d'edat a tot Catalunya, en el padró de 1986 (REIXACH, 1990: 28-29).

2. Censos realitzats pel SEDEC, tals que la mostra és idèntica a la població visada.

2.1. «Catalanoparlants» en la «distribució de l'alumnat d'EGB per categories lingüístiques» corresponent a la «Llengua familiar dels escolars d'EGB» a tot Catalunya, curs 81/82 (*Dades*, 1984: 14).

2.2. Dades de 2.1 (és a dir, categoria «catalanoparlants») sumant-hi la categoria de «bilingües» segons la mateixa font (*Dades*, 1984: 14).

2.3. «Alumnes que habitualment, i en l'àmbit familiar, parlen català», corresponent als escolars de primer cicle d'EGB a tot Catalunya, del curs 86/87 (SEDEC, s. d.).

El detall és el que apareix en la taula 1.

1a i 2a

Taula 1 (en percentatges). Les capçaleres són explicades en el text

Àrea	(0)	(1.1)	(1.2)	(1.3)	(1.4)	(1.5)	(2.1)	(2.2)	(2.3)
Catalunya	+22	30,1	52,3			64,0	33,7	46,4	39,3 ¹
Regió I		27,1				57,4			29,4
Baix Llobregat	+23	16,1	18,9	27,7	36,3	63,7	45,5	15,3	25,0
Barcelonès	+24	23,4	14,7	39,6	52,4	78,5	59,2	26,3	41,3
Maresme	+20	39,3	59	44,1	53,8	63,7	84,3	69,0	39,4
Vallès occidental	+25	22,5	14,7	28,0	36,7	47,6	69,3	54,1	24,2
Vallès oriental	+23	29,0	52	35,6	45,5	55,9	76,8	61,4	31,7
Regió II		45,6				79,8			60,4
Alt Empordà	+21	39,3	66			88,7	76,0	48,4	61,7
Baix Empordà	+17	43,9	61			90,0	78,4	49,8	61,1
Garrotxa	+7	65,6	73			95,3	91,9	78,7	84,5
Gironès		46,4	18,5			92,1	81,0	58,3	68,3
Selva	+19	42,2	61			86,6	76,6	50,1	61,0
Regió III		29,4				67,5			33,5
Alt Camp	+19	50,6	70			93,7	83,0	57,2	70,1
Alt Penedès	+17	52,0	69	56,5	70,6	76,1	91,0	81,0	55,7
Baix Penedès	+25	30,2	35			84,4	68,7	33,0	45,7
Garraf	+29	25,3	54	35,4	45,2	57,1	82,0	64,3	28,8
Tarragonès	+30	18,3	48			77,0	59,4	28,5	42,8
Regió IV		41,1				76,3			54,0
Baix Camp	+20	37,2	57			85,5	71,8	43,5	54,8
Conca de Barberà	+22	49,3	71			95,6	88,5	78,9	87,9
Priorat	+13	50,7	64			94,0	88,4	82,0	89,5
Ribera d'Ebre	+18	55,9	74			92,6	85,1	61,0	72,4
Regió V		52,8				82,9			89,8
Baix Ebre	+24	46,4	70			91,0	78,2	84,0	89,3
Montsià	+5	62,6	75			96,9	87,2	83,0	89,6
Terra Alta	+37	46,3	83			76,5	90,6	91,4	93,1
Regió VI		57,9				86,8			69,6
Cerdanya	+2	58,3	60			87,7	79,0	48,0	60,3
Osona	+19	57,0	76	71,6	78,2	83,1	93,3	87,3	67,9
Ripollès	+8	65,7	74			95,3	88,0	57,5	74,9
Regió VII		46,9				78,4			57,3
Anoia	+28	33,5	62	51,5	60,6	67,4	84,9	70,9	44,7
Bages	+14	50,0	64	53,1	60,7	72,3	90,5	79,0	47,8
Berguedà	+11	63,2	74	66,4	74,6	81,5	94,6	87,5	66,1
Solsonès	+3	64,5	68			94,0	91,0	77,2	77,8

(1) Sense la Vall d'Aran.

Àrea	(0)	(1.1)	(1.2)	(1.3)	(1.4)	(1.5)	(2.1)	(2.2)	(2.3)
Regió VIII	45,5								68,2
Garrigues	+9	64,1/73			96,3	93,1	88,9	93,4	91,7
Noguera	+16	53,8/70			93,6	87,9	75,0	82,1	78,8
Segarra	-2	57,6/56			92,0	89,2	77,3	83,2	81,7
Segrià	+18	38,3/56			91,2	77,2	50,5	63,4	59,8
Urgell		58,3			91,8	90,3	81,7	86,2	82,0
Regió IX	42,6					82,6			71,0
Alt Urgell	+4	46,9/51			93,1	86,6	63,8	74,2	69,6
Pallars Jussà	+25	42,1/67			88,5	80,6	37,2	63,1	71,0
Pallars Sobirà		68,8			94,5	93,2	80,6	87,2	77,7
Vall d'Aran	+18	16,5/34			80,6	66,5	10,2	29,6	
Correlació r MB (0)		0,89	0,95	0,96	0,73	0,92	0,85	0,86	0,80
Correlació R _s amb (0)					0,86	0,92	0,85	0,86	0,79

Hom constata que els índexs de correlació són altíssims.

En números índexs (0)=100, els valors de 2.3, potser les dades més pertinents de contrastar, es mouen entre 94,7 i 207,6. El primer valor correspon a la Cerdanya, comarca fronterera amb població funcional, amb fills, assignada temporalment i on per aquells anys va arribar una immigració gallega i andalusa amb fills. «La comarca de la Cerdanya és, d'entre les comarques del Pirineu, la menys catalanitzada si n'exceptuem la Vall d'Aran [...]. Aquesta afirmació ha estat feta pel responsable del servei comarcal de la Cerdanya» (REDÓ, 1990). El segon valor correspon a Terra Alta: en aquesta comarca —igual que al Baix Ebre, valor 194,2— s'hi interfereix la diferenciació epilingüística entre *català* i *tortosí*. Hom sustenta que a casa es parla *tortosí*, i que a l'escola aprenen *català* (STRUBELL, 1989: 132). Si descartem aquests tres casos més extrems, tenim que els números índexs se situen entre 100,3 i 178,1.

5. CONCLUSIONS

A Catalunya, els padrons del 75 i del 86 i el cens del 81 han estat prou ben elaborats i explotats. I, ben problemàticament, han millorat de qualitat amb l'experiència. Quant als possibles errors per part dels qui contesten, cal recordar, com diu Reixach mateix, que «la informació padronal que forneixen els adults sobre el coneixement del català dels infants és subjectiva, per tant, no definida ni formulada unívocament en cada cas. En això no s'hauria de diferenciar gaire de la referent als joves i adults, tant en qüestions lingüístiques com en d'altres». (1990: 103, èmfasi afegit).

Segons ens informà el Sr. Manuel Falguera (entrevistat el setembre de 1990), col·laborador de l'obra que comentem (REIXACH, 1990) i expert en demografia i estadística de l'Institut d'Estadística Catalana (ex-CIDC), les preguntes de caire lingüístic del padró de 1986 van ser plantejades inicialment per ell mateix i pel cap de la Secció d'Estudis de l'Institut de Sociolingüística (Direcció General de Política Lingüística). Posteriorment foren revisades per l'aleshores directora de la Direcció General suara esmentada i pel Sr. Eduard Bonet, president del CIDC, per a finalment passar el vist-i-plau del Departament de Presidència. Segons el Sr. Falguera mateix, encara que els padrons —a diferèn-

cia dels censos— tinguin distorsions en els diferents municipis, els errors que puguin derivar-se'n es compensen entre ells, la qual cosa fa que en conjunt siguin de gran validesa i fiabilitat. En concret, les preguntes de caire lingüístic del padró del 86 estaven totalment en línia amb les que es fan arreu del món i que no han merescut crítiques substancials. En conclusió, segons el mateix expert, les preguntes de caire lingüístic del padró del 86 es van plantejar correctament, el tractament de les dades es féu amb rigor, i, per tant, s'han de considerar com a bones.

Nosaltres creiem que podem arribar a ratificar les xifres del cens del 86 quant a les habilitats lingüístiques dels infants de 2-4 anys. Davant d'això encoratgem Modest Reixach (1990: 103) a ampliar en algun article les mancances de consistència que detecta entre aquestes dades i altres dades censals (*cf. supra* punt 1, apartat 3). Altrament, creiem que hi ha molta feina encara pendent. «Les formes que pren la transmissió lingüística, d'una generació a l'altra, a Catalunya, són poc conegudes. En general, es tendeix a creure que les persones tenen com a llengua pròpia aquella que parlen els seus pares. Amb tot, la transmissió lingüística és un fenomen social complex, sotmès a un conjunt de factors propis de cada realitat lingüística» (SUBIRATS, 1990: 6). Nosaltres proposem dues tasques. D'una banda, cal explotar, amb el màxim de detall, les dades del cens lingüístic del 86 referents a la cohort 2-6 anys (l'escolaritat obligatòria afecta els infants de 6 i més anys) treballant-les per cohorts d'un any, i creuant-les amb altres dades significatives del cens.

Evidentmen, «à défaut de recensement lingüistique, et parfoi pour vérifier l'exactitude de ceux-ci les enquêtes sont nécessaires» (BRETON, 1983: 85). D'altra banda, fa falta un estudi demogràfic —en particular, sobre la fertilitat diferencial de les catalanoparlants i les castellanoparlants. Graciela SARRIBLE (1986, 1987a, 1987b) ha fet contribucions interessants, però som del parer que no són suficients.

BIBLIOGRAFIA REFERENCIADA

- AKINER, 1989: Akiner, Shirin, «Uzbekistan: republic of many tongues», dins KIRKWOOD, 1989, p. 100-122.
- BAIN, 1983: Bain, Bruce (ed.), *The Sociogenesis of Language and Human Contact*, Nova York, Plenum Press, 1983.
- BENNINGSEN i LEMERCIER-QUELQUEJAY, 1985: Bennigsen, Alexandre i Lemercier-Quellejay, Chantal, «Politics and Linguistics in Daguestan», dins KREINDLER, 1985, p. 125-142.
- BOIX, Emili J., «Els censos lingüístics als Països Catalans». *Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana. III. Area 2. Sociologia de la Llengua*, Girona, Diputació de Girona, 1991.
- BRETON, 1983: Breton, Roland J.-L., *Géographie des langues*, Paris, Presses Universitaires de France, 1983. 2a. ed. (Que sais-je?).
- Dades, 1984: *Dades d'Ensenyament I. El coneixement del català entre els alumnes d'EGB, BUP i FP*. Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament d'Ensenyament, Secretaria General, 1984.
- FERMAN i LEVIN, 1979: Ferman, Gerald S. i Levin, Jack. *Investigación en ciencias sociales*, Mèxic, Limusa, 1979.
- FERNÁNDEZ *et al.*, 1991: Fernández, J. A., Garrido, L., Leguina, J., «Sobre el censo de población y vivienda. Una obligación razonable», *El País*, 13-IV-1991.
- GESELL, 1985: Gesell, Arnol *et al.*, *El niño de 1 a 5 años. Guía para el estudio del niño preescolar*, Barcelona, Paidós, 1985. (Paidós Psicología evolutiva, 25), Presentació de l'ed. esp., Telma Reca.
- GHIGLIONE i MATALON, 1989: Ghiglione, Rodolfo i Matalon, Benjamín. *Las encuestas sociológicas. Teorías y práctica*, Mèxic, Trillas, 1989.
- GRANT, 1989: Grant, Nigel. «Mechanisms: Policy formulation and implementation», dins KIRKWOOD, 1989, p. 64-84.
- KIRKWOOD, 1989: Kirkwood, Michael (ed.), *Language Planning in the Soviet Union*, Londres, MacMillan (in association with the School of Slavonic and East European Studies. University of London), 1989 (Studies in Russia and East Europe).
- KREINDLER, 1985a: Kreindler, Isabelle T. (ed.), *Sociolinguistics Perspectives on Soviet National Languages. Their Past, Present and Future*, Berlín (etc.), Mouton de Gruyter, 1985 (Contributions to the Sociology of Language, 40).
- 1985b: Kreindler, Isabelle T., «The non-Russian and the challenge of Russian: The Eastern versus the Western tradition», dins KREINDLER, 1985a: 345-367.
- LIBERSON, 1968: Liberson, Stanley. «Language questions in censuses», *International Journal of American Linguistics*, 1968, 33, 4, p. 134-151.
- MUCCHIELLI, 1974: Mucchielli, Roger. *El cuestionario en la encuesta psico-social*, Madrid, Ibèrico Europea de Ediciones, 1974 (La Empresa Moderna).
- Nacionalisme, 1989. *El nacionalisme català a la fi del segle XX. II Jornades*, Barcelona, La Magrana/Ed. 62, 1989 (Polítiques, 6).
- NICE, 1927: Nice, M. M. «On the size of vocabularies» *American Speech*, 1926-1927, 2, p. 1-7. *apud* Gesell, 1985: 244.
- Padrons, 1987: *Padrons municipals d'habitants de Catalunya. 1986. Cens lingüístic*, Barcelona, CIDC, Consorci d'Informació i Documentació de Catalunya, Departament de Producció Estadística, 1987.
- Quatre, 1982: *Eines de treball per a l'ensenyament del català. Quatre anys de català a l'escola: factors i resultats. Resum de l'estudi sobre el coneixement del català i del castellà dels alumnes de quart curs d'EGB a Catalunya, curs 1981-82*, Barcelona,

- Generalitat de Catalunya, Departament d'Ensenyament, Servei d'Ensenyament del Català, 1982.
- RECOLONS, 1983: Recolons, Lluís, «Situació actual del procés immigratori a Catalunya», *Perspectiva Social*, 1983, 19.
- REDÓ, Salvador, «La Cerdanya: la zona més descatalanitzada del Pirineu». *Regió 7*, 16-VI-1990.
- REIXACH, 1985: Reixach i Pla, Modest, amb la col·laboració de Joaquim Capellades, Josep Casco i Joaquim Torres. *Coneixement i ús de la llengua catalana a la província de Barcelona. Anàlisi dels resultats del Padró de 1975 i de l'avanç dels de 1981*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, Direcció General de Política Lingüística, Fundació Bofill, 1985 (Publicacions de l'Institut de Sociolingüística Catalana, Sèrie Estudis, núm. 1).
- 1990: Reixach i Pla, Modest, amb la col·laboració de Joaquim Capellades, Manuel Falguera i Jacqueline Hall. *Difusió social del coneixement de la llengua catalana. Anàlisi de les dades lingüístiques del padró d'habitants de 1986, de Catalunya, Illes Balears i País Valencià*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, Direcció General de Política Lingüística, Fundació Bofill, 1990 (Publicacions de l'Institut de Sociolingüística Catalana, Sèrie Estudis, núm. 2).
- SARRIBLE, 1986: Sarrible y Pedroni, Graciela Delia. *Estudio de la fecundidad en la población nativa y migrante de la ciudad de Barcelona*, Madrid, Facultad de Ciencias Políticas y Sociología, Universidad Complutense de Madrid, abril de 1986 (tesis doctoral dirigida pel Dr. Juan Salcedo Martínez), 2 vol. (Mecanoscrit inèdit).
- 1987a: Sarrible, Graciela. «La fecundidad en Barcelona —ciudad— en la década del 70 (nativos y migrantes)». *Perspectiva social*, 1987, 24, juny, p. 39-57.
- 1987b: Sarrible, Graciela, «Posibles influencias de la migración en los cambios de la fecundidad», *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, 1987, 37, gener-març, p. 91-111.
- SEDEC, s. d. «Dades resultants de l'«Enquesta sobre l'ús del català a l'escola» (Model E-223), del SEDEC (Departament d'Ensenyament), passada el curs 86/87 (informació inèdita).
- SIERRA, 1985: Sierra Bravo, Restituto. *Técnicas de investigación social. Teoría y ejercicios*, Madrid, Paraninfo, 1985.
- SILLS, 1979: Sills, David D. (dir.), *Enciclopedia internacional de las ciencias sociales*, Madrid, Aguilar, 1979 (2a reimp.), 11 vol.
- SOLCHANY, 1985: Solchanyk, Roman. «Language politics in tha Ukraine», dins KREINDLER, 1985: 57-105.
- «Solo», 1989: «Sólo el 17 por ciento de los hospitales usan el catalán habitualmente», *El Periódico*, 11-XI-1989.
- STRUBELL, 1989: Strubell, Miquel. «Evolució de la Comunitat Lingüística», dins *Nacionalisme*, 1989: 103-140.
- SUBIRATS, 1990: Subirats, Marina, *Transmissió i coneixement de la llengua catalana a l'àrea metropolitana de Barcelona*, Bellaterra, Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona, març de 1990 (mimeografiat de difusió restringida).
- TAEUBER, 1979: Taeuber, Conrad, «Censo», dins SILLS, 1979, 2: 249-253.
- UNITED, 1958: United Nations, Statistical Office. *Handbook of Populations Census Methods*, vol. 1, General Aspects of a Population Census, Nova York, United Nations, 1958.

SESSIONS DE SEMINARI

CONEIXEMENT, ÚS I ACTITUDS LINGÜÍSTIQUES ENTRE ELS ESTUDIANTS DE SABADELL (CURS 1985-1986)

Sessió a càrrec de Gustau ERILL, J. FARRÀS i M. MARCOS (25 de gener de 1991)

A la major part de Sabadell el català ha perdut la seva hegemonia natural, de manera que el castellà ha esdevingut llengua ambiental i actua com a factor determinant a l'hora de definir el comportament lingüístic dels nostres joves. Els sabadellencs que hi estableixen les seves relacions gairebé totalment en català són una minoria.

A dins de les famílies ocorre un fenomen semblant: dues terceres parts de la població sabadellenca són d'origen immigrant de parla no-catalana. Només una quarta part dels matrimonis sabadellencs està format per dos catalans d'origen, mentre que els matrimonis mixts a penes passen del vint per cent del total. Per tant, la llengua de la família és, en el conjunt de la ciutat, el castellà en el seixanta per cent dels entrevistats i el català en el trenta-dos per cent.

Dos dels àmbits de socialització primària de l'individu (entorn familiar i entorn veïnal) es conformen majoritàriament en castellà; per tant, trobem que a la major part de la ciutat és el castellà la llengua que actua com a *pròpia*, i el català la que ho fa com a llengua d'*acollida*. La població d'origen immigrant no apareix com a població que s'integra en un ambient lingüístic aliè —en el si de la família o del barri—, sinó que marca les pautes socials d'actuació lingüística als catalanoparlants que s'hi troben en contacte. El canvi lingüístic, doncs, és en aquests àmbits àmpliament favorable al castellà, i actua en detriment de l'ús del català.

A partir d'una determinada edat, l'escola actua com a primer element socialitzador extern de l'individu. La relativa normalització real de l'ús del català en aquest àmbit fa que l'accés dels no-catalanoparlants al ple domini del català sigui també relatiu. A més, el sistema escolar pot permetre l'accés de l'estudiant al domini de la llengua, però això no comporta necessàriament que en faci un ús actiu.

Veiem, doncs, que hi ha constantment un hàbit de confiança d'ús lingüístic més alt i extens en castellà que no pas en català.

L'ús del català no presenta dificultats greus a quasi el vuitanta per cent de la població jove de la ciutat, però només en determinats casos, molt comptats, l'ús actiu d'aquesta llengua s'aproxima al vuitanta per cent.

En la major part de situacions, l'ús real del català es mou en una franja entre el trenta i el quaranta per cent de la població.

Quan hi ha condicions fortes, l'ús del català pot augmentar fins a cotes del vuitanta-cinc per cent, i el del castellà fins al noranta per cent.

Els mitjans de comunicació, en l'actualitat, actuen no com a elements que condicionen l'ús actiu de la llengua, atès el seu caràcter unívoc, sinó com a elements que creen ambient i, per tant, ús lingüístic passiu.

Sabadell no és una ciutat on s'hagin esdevingut conflictes lingüístics més que en casos molt aïllats i esporàdics.

L'opinió dels joves de la ciutat és que el català els serveix per a trobar feina més fàcilment (81%), que el català és una llengua útil (90%), que no és de mala educació parlar en català sempre i a tothom (69% que addueixen diverses raons per a considerar-ho així, i 21% d'indiferents), que seria bo que tothom parlés en català (61%, a més d'un altre 21% d'indiferents), però tampoc no es manifesten favorables a l'hora de parlar d'oficialitat en exclusiva de la llengua, o d'altres actuacions que excloguin el castellà (oficialitat exclusiva del català: 46% a favor, 38% en contra).

L'ús real de la llengua varia segons els casos, els condicionants, els hàbits adquirits, etcètera, i pot arribar a assolir diferències tan notables com les següents, escollides entre les quaranta-quatre situacions que analitzem en el nostre treball.

L'evolució demogràfica mateixa pot abocar-nos, si no s'intervé en la situació actual, a la desaparició progressiva de la població catalanoparlant d'origen, i a un increment constant paral·lel de la població castellanoparlant.

L'hàbit de molts catalanoparlants de canviar fàcilment de llengua, com aquell qui diu automàticament, dificulta l'accés dels no-catalanoparlants a l'ús actiu del català, per raons de comoditat.

Això ens porta a afirmar que els catalanoparlants actuen com a camaleons lingüístics, ja que s'adapten fàcilment al medi en què es troben, cosa que no solen fer, almenys de forma majoritària, els no-catalanoparlants. D'aquesta manera l'ús social del català pateix un progressiu abandonament.

Hom comprova que en la població jove sabadellenca hi ha un hàbit de confiança comunicativa més arrelat en castellà que en català. Per tant, la tria lingüística espontània s'inclina més fàcilment cap al castellà.

Tot i que la competència lingüística d'aquests estudiants és força bona, l'actuació, l'ús real de la llengua, s'estableix majoritàriament en castellà per tot de condicionaments socio-ambientals que hi intervenen.

Les possibilitats de canvi d'aquesta dinàmica rau en una pressió adequada de tota la societat envers l'individu, que fomenti el canvi dels seus hàbits lingüístics. La supervivència del català també depèn d'aquest canvi d'hàbits.

Els mitjans de comunicació tenen un paper decisiu en la creació d'hàbits d'ús passiu de la llengua, com també l'escola en el foment de la competència lingüística. És, però, en definitiva tota la societat qui, amb el seu ús actiu o passiu, decideix la supervivència o l'abandonament de la llengua.

Cal que sigui ben ferma l'actuació de les diverses institucions de govern i dels estaments socials i polítics, com també dels professionals (partits i sindicats, comerciants, metges i advocats...) perquè s'asseguri l'ús real del català.

CRITERIS ESTADÍSTICS EN EL RECALL I LA INTERPRETACIÓ DE DADES SOCIOLINGÜÍSTIQUES

Sessió a càrrec de J. OLIVERAS, E. BONET
i J. CAPELLADES (20 de març de 1991)*

1. CRITERIS GENERALS

Quan tenim unes dades estadístiques a les mans com les de coneixement del català o les de l'ús de diverses llengües, ens plantejem, conscientment o inconscientment, dues gestions fonamentals. La primera és buscar les conseqüències que en podem treure més enllà de la lectura directa; la segona és saber si les interpretacions que en fem són correctes o no. Per ambdós temes, diguem-ne el d'indagació i el de rigor, la teoria i els mètodes estadístics ens donen respostes i ens obren investigacions.

Destaquem d'entrada que, atesos uns resultats, les conseqüències que en podem treure i les interpretacions que en podem fer depenen de la classe de dades i del tipus de recull que s'ha emprat. Així la producció i la interpretació de dades es relacionen íntimament. Aquesta propietat exigeix d'una banda que els organismes i els responsables de la producció estadística hagin de tenir una cura molt especial en les operacions de disseny i en les de camp; i d'altra banda que els organismes i els responsables de les anàlisis i dels estudis posteriors hagin de conèixer molt bé el tipus i les fonts de les dades. Sempre és oportú de recordar aquesta darrera recomanació, i en aquesta sessió pot ser interessant d'exposar breument algunes distincions bàsiques sobre resultats estadístics.

1.1. Distincions sobre els qüestionaris

Neutralitat. La preparació dels qüestionaris és una operació estadística molt delicada, ja que aquests han de ser neutres; és a dir, no han d'introduir apreciacions de valors, no han d'incidir, orientar o modificar l'opinió de la gent i no han d'afavorir unes respostes enfront de les alternatives. Respecte a la neutralitat, a l'altre extrem del ventall, hi trobem aquelles campanyes publicitàries que malauradament prenen les enquestes com a pretext per a acostar-se a la gent, com a disfressa manyaga per a persuadir els consumidors i fins i tot com a sistema de vendes o de proselitisme.

Proves objectives. Uns qüestionaris es basen en proves objectives i d'altres en criteris personals, i per tant subjectius, dels enquestats. Les preguntes de coneixement del català incloses en el cens corresponen a aquest darrer cas. Però no hem de confondre la distinció entre l'objectivitat i la subjectivitat entesa com a criteri personal amb la que hi ha entre claredat i la vaguetat de les preguntes.

Definició i vaguetat. El fet de respondre sí o no a la qüestió d'entendre el català correspon al criteri de cada ciutadà, però el nivell de comprensió que es requereix i que defineix la pregunta és precís i ben explicat.

Coneixement i ús. Les preguntes del cens lingüístic són de coneixement i no d'ús de la llengua catalana.

* Jordi Oliveras és director de l'Institut d'Estadística de Catalunya; Eduard Bonet és president del Consell Català d'Estadística; i Joaquim Capellades és subdirector d'Estadístiques Demogràfiques i Socials (Institut d'Estadística de Catalunya).

Homogeneïtat. La disciplina de l'operació de camp, amb les explicacions, les normes, la formació dels agents i les inspeccions, té cura, entre d'altres aspectes, que tot-hom entengui les preguntes de la mateixa manera. Així, en els censos posteriors de coneixement del català, va servir d'experiència el fet que, en el cens de 1975, gent de la plana de Vic, que parlaven sempre en català, van contestar que no el sabien i gent del cinturó industrial de Barcelona, que quasi no l'entenien gens, van contestar que sí.

Forma de passar els qüestionaris. La qualitat dels resultats estadístics es relaciona fortament amb la manera com es passen els qüestionaris. Així, no és correcte fer la pregunta de coneixement de català en un grup o en una escola i demanar que es contesti col·lectivament alçant la mà.

1.2. Distincions sobre l'exhaustivitat

En tots els treballs estadístics d'entrada s'ha de definir la població que es vol estudiar i després s'ha de determinar si es farà un estudi exhaustiu o per mostres.

En els estudis exhaustius les normes, la disciplina i el control per a assegurar aquesta propietat són molt importants. Moltes vegades queden fora de l'enquesta parts substantives de la població, que formen grups amb qualitats específiques com, per exemple, la de no tenir telèfon. En el límit, de vegades s'ha patit la il·lusió o el miratge de l'exhaustivitat quan només s'ha preguntat als amics i als coneguts.

En els estudis exhaustius les dades poden ser desagregades en diferents grups com per exemple, segons l'edat, el sexe, la comarca o el lloc de naixement. En tots aquests grups òbviament es continua tenint dades exhaustives, i la comparació entre elles sempre té sentit. L'única limitació és de no fer grups massa petits, ja que d'una banda poden obrir conflictes amb el secret estadístic i d'altra banda presenten uns percentatges sense gaire interès.

1.3. Distincions sobre les mostres

En els estudis per mostres a les observacions anteriors, s'hi afegixen la qüestió conceptualment i pràcticament difícil de tenir mostres representatives i no i ha d'establir la relació o aproximació que hi ha entre els percentatges o valors que calculem en les mostres i per tant coneixem i els corresponents en la població, que són els que ens interessen, però que desconexem.

Les mostres aleatòries o a l'atzar s'escullen per un sistema equivalent a un sorteig de manera que tots els elements de la població tenen la mateixa probabilitat de formar part de la mostra.

En aquest cas les diferències que hi ha entre els percentatges o valors de les mostres i els corresponents de la població poden estudiar-se matemàticament a través de lleis de probabilitat. D'aquest càlcul, en destacarem els conceptes i les propietats següents:

— No podem assegurar que els percentatges de la població i la mostra coincideixin. Si per casualitat és així, tampoc no ens n'adonem.

— Les diferències entre els percentatges de la mostra i els de la població tant poden ser positius com negatius, de manera que les possibilitats s'equilibren, segons un concepte que l'estadística precisa una mica més i que dóna lloc a la noció de mostres sense biaix enfront de les esbiaixades.

— Les diferències entre els percentatges de la població i de la mostra tendeixen a disminuir i acostar-se a zero en augmentar la mida de la mostra, és a dir, el nombre d'elements que la formen.

— Si es fixa un grau d'aproximació o interval de confiança per la diferència entre el percentatge de la població i el de la mostra, es pot calcular el nombre d'elements de la mostra que són necessaris per a assolir aquest grau. Tanmateix cal destacar que, d'aquesta aproximació, no en tenim una certesa completa, sinó que hem d'admetre un risc o probabilitat de fallar. Usualment el risc és del cinc per cent, i es diu que es té un nivell de confiança del noranta-cinc per cent.

— L'estudi de la mostra per subgrups de població s'ha de fer amb molta precaució, ja que normalment les dades són insuficients per a admetre desagregacions.

— En el cas que els percentatges de dos grups de la població siguin iguals, els percentatges corresponents en les mostres poden presentar diferències d'una certa importància; però s'han de considerar no significatives.

Totes aquestes propietats matemàtiques aclareixen els conceptes de mostra representativa, d'estimació sense biaix i de diferències no significatives, els quals requereixen ser enunciat amb fórmules matemàtiques.

Les mostres per quotes. Es formen de manera que en uns grups prèviament controlats de la població com els de sexe, edat, comarca o situació professional, els percentatges de la mostra coincideixen amb els de la població. Aquesta condició tota sola no assegura la representativitat de les mostres per d'altres propietats com les de coneixement del català. La situació ideal és fer un sistema de quotes de manera que en cada grup els elements s'escullin a l'atzar.

Mostres sense regles. Moltes vegades les mostres es fan sense regles prèvies per a triar els elements. Aquests procediments són molt dubtosos i no tenen cap garantia científica encara que es prengui un gran nombre de persones. En un cas extrem s'acaba preguntant a molta gent, però sempre entre amics i coneguts, o entre grups de persones molt afins.

1.4. Distincions sobre l'oficialitat i els censos

Cal distingir entre les estadístiques oficials i les no oficials. Les primeres compleixen una sèrie de normes professionals i tècniques, són fetes sota la responsabilitat d'una institució estadística i prenen un valor oficial. Entre les estadístiques oficials hi ha tant els estudis exhaustius dels censos com els estudis per mostres.

Els censos. Malgrat que en la nostra pràctica habitual donem el nom de cens a moltes llistes, com d'artistes o de teatres, i tothom diu que fa un cens, des d'un punt de vista oficial els censos han de complir una sèrie de normes establertes per les Nacions Unides, la Comunitat Europea i els estats. En els censos, els ciutadans tenen l'obligació de facilitar la informació; l'administració ha de mantenir el secret estadístic i el respecte a la intimitat; el recompte ha de ser exhaustiu sobre un territori; l'operació ha de ser feta per un organisme estadístic oficial i els resultats han de ser aprovats i publicats oficialment per l'òrgan de govern que determina la llei.

Les mostres oficials. Han de ser dissenyades per un organisme estadístic oficial, han de ser aprovades per l'òrgan de govern que determina la llei i s'han de publicar oficialment amb totes les precisions metodològiques necessàries per a interpretar-les correctament.

1.5. Precaucions sobre les fonts

Per als estudis i les anàlisis que es fan d'unes dades estadístiques s'han de conèixer a fons tots els aspectes metodològics de la seva producció i s'han d'esmentar les seves fonts originals i distingir-les d'altres estudis consultats.

2. ALGUNS CRITERIS SOBRE EL CENS DE CONEIXEMENT DE LA LLENGUA CATALANA DE 1991

El Cens de Coneixement del Català es fa a través de les preguntes incloses en el Cens Nacional de Població de 1991. Així, aquesta vegada no s'ha seguit el padró municipal d'habitants, que ha quedat reduït a les dades bàsiques d'empadronament. Aquesta actuació es basa en la bona col·laboració i els bons acords entre l'Institut d'Estadística de Catalunya i l'Institut Nacional d'Estadística. L'Institut d'Estadística de Catalunya, en col·laboració amb la Direcció General de Política Lingüística, ha preparat les preguntes i la redacció dels fulls censals bilingües. L'INE porta a terme tota l'operació de camp i després la totalitat dels qüestionaris passarà a l'Institut d'Estadística de Catalunya per a la producció de l'arxiu informàtic i l'elaboració de les taules sobre el coneixement de la llengua catalana. Finalment els resultats del Cens Lingüístic seran aprovats pel Consell Executiu del Govern de la Generalitat i publicats oficialment en el DOG.

Per tant, el procés de preparació del Cens de Coneixement de la Llengua Catalana, de 1991, amb la realització de camp a través del Cens Nacional de la Població de l'INE i l'aprovació del Govern de la Generalitat, obeeix totes les normes i formalitats demanades pels organismes internacionals i té un valor oficial reconegut universalment.

Aquestes qualitats es donen també en el Cens de Coneixement de la Llengua Aranesa, que a través de qüestionaris trilingües es fa per primera vegada a la Vall d'Aran.

3. ALGUNES CONSIDERACIONS SOBRE L'INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA

Aquesta sessió de treball representa el primer contacte i la primera col·laboració de l'Institut d'Estadística de Catalunya, que va iniciar les seves activitats el 1990, amb el Grup Català de Sociolingüística.

El senyor Jordi Oliveras, director de l'Institut d'Estadística de Catalunya, remarca algunes línies de treball de l'Institut i destaca la voluntat d'aprofundir els temes i les orientacions següents:

— La col·laboració amb l'INE, per no duplicar esforços i costos i per facilitar a Catalunya moltes més dades estadístiques.

— La coordinació del sistema estadístic de Catalunya basada en principis metodològics i actuacions oficials.

— L'elaboració rigorosa del Cens de Coneixement de la Llengua Catalana.

— La col·laboració de l'Institut, com a organisme tècnicament independent i neutre, amb la Direcció General de la Política Lingüística, l'Institut de Sociolingüística de Catalunya i el Grup Català de Sociolingüística, sobretot en els aspectes de facilitar treballs i resultats, de donar un suport tècnic i de fomentar la formació estadística.

IMMIGRACIÓ I MODELS D'INTEGRACIÓ LINGÜÍSTICA I CULTURAL A CATALUNYA

Sessió a càrrec de Gentil PUIG i MORENO (31 de maig de 1991)

La comunicació que presentem a aquesta sessió de seminari és una breu reflexió que pren com a base un grup d'estudis i d'investigacions realitzades a Catalunya, entre 1975 i 1990, sobre la integració i les actituds psico-socials de les segones generacions, fills d'immigrants, generalment originaris del sud de la península.

— A aquest primer grup s'hauran d'afegir, d'ara endavant, uns estudis més recents que es refereixen a una immigració extracomunitària relativament nova a Catalunya: la dels magribins, sobretot marroquins, dels centrafricans i dels immigrants del sud-est asiàtic.

— A partir d'aquests dos grups, encara que siguin diferents quant al camp d'investigació, s'han de posar en relleu uns punts comuns i un estudi comparatiu podrà, en el futur, aportar sobre el pla teòric noves llums que seran sens dubte molt pertinents. D'altra banda, a Catalunya existeix una tradició d'investigació sobre les condicions i els problemes de la integració de determinades comunitats migrants intrapeninsulars que no poden ser menystingudes. En conseqüència, podem afirmar que no partim totalment de zero, i que necessitem confrontar urgentment les nostres experiències amb les dels països nord-europeus que ens precedeixen en aquesta problemàtica.

— És evident que una qüestió com la integració possible, la dels andalusos, per exemple, i la integració difícil o impossible, com la dels magribins, es plantejarà sens dubte i es planteja ja, amb una força creixent, a Catalunya.

— A França per exemple, la integració dels immigrants polonesos, italians, espanyols, s'ha realitzat fa trenta anys amb més o menys èxit, i s'avança el fet que comparteixen els mateixos valors de la civilització *judeocristiana*. I s'oposa de vegades aquesta integració reeixida a una integració més difícil, la dels musulmans, perquè ells no comparteixen els mateixos valors.

Aquest raonament és altament significatiu del que passa actualment a França i potser més recentment a Itàlia, pel que fa al sostre, no únicament de tolerància demogràfica, com es diu massa sovint, sinó de tolerància simbòlica de les mentalitats i dels valors i que són el resultat dels xocs i dels conflictes sòcio-culturals en curs en les nostres societats.

1. EL CAMP DE LA INVESTIGACIÓ SOBRE LA IMMIGRACIÓ

A Catalunya, els primers treballs sobre la immigració interior, provinent del sud de l'estat espanyol, van ser tractats sobretot a partir de la sociolingüística: A. Badia i Margarit (1966); a partir de l'antropologia: C. Esteve Fabregat (1976); a partir de psicolingüística: Miguel Siguan (1970) i de la sociologia: Carlona Solé (1974). Després d'aquests pioners que van posar les primeres pedres, en una època en què el pes de la immigració començava a manifestar-se amb força, les anàlisis s'han prosseguit en les perspectives següents:

1.1. *Sociolingüística*

A partir dels anys 1970, nombrosos estudis han tractat els temes següents: integració lingüística, actituds i competències lingüístiques, contacte i conflicte lingüístics, usos socials,

normalització lingüística, *bilingüització* dels joves immigrants, etc. Citem com a investigadors: A. Bastardas, H. Casamiglia, G. Puig, M. Reixach, E. Tuson, T. Turell, etc.

1.2. *Psicolingüística*

Els temes principals són els següents: bilingüisme i educació, immersió lingüística, bilingüisme i comunicació, bilingüisme i diglòssia, mesures del bilingüisme, interferències lingüístiques, matrimonis mixts i actituds lingüístiques, etc. Els investigadors són: J. Arnau, H. Boada, M. Strubell, I. Vila. M. A. Viladot, etc.

1.3. *Psicologia social*

Aquests treballs són menys nombrosos i més recents que en les dues disciplines anteriors. Els temes principals han estat: llengua i identitat, actituds psico-socials, actituds i canvi social, processos i estratègies identitàries, integració/assimilació, etc. Els investigadors són: M. Berthelot, E. Boix, D. Conversi, P. Notó, G. Puig, M. A. Viladot.

1.4. *Psicologia i antropologia culturals*

Alguns treballs s'inspiren d'aquestes dues disciplines que tracten les qüestions de la interculturalitat i de la inserció dels immigrants. Citem, per exemple, els treballs de les antropòlogues de la Universitat de Barcelona D. Juliano i D. Provansal. També disposem d'alguns estudis d'etnometodologia i unes anàlisis d'etnografia de la comunicació, sobre comunicació exolingüe, anàlisis interaccional, *code-switching*, anàlisi del discurs, que comencen a desenvolupar-se gràcies a investigadors com: C. Bierbach, L. Nussbaum, T. Tuson, K. Wollard, etc.

Tanmateix, constatem que a Catalunya l'àmbit de la recerca intercultural no és tractat, de moment, pels psicòlegs i la psicologia intercultural, tal com succeeix molt sovint en d'altres països. Ens podem sorprendre d'aquesta dedicació arreu, no deixa en tot cas de ser una realitat en molts indrets com els Estats Units d'Amèrica amb l'IACCP (International Association for Cross Cultural Psychology), i amb l'ARIC (Association pour la Recherche Interculturelle) als països francòfons.

2. ACTITUDS I IDENTITAT PSICO-SOCIAL DE LES SEGONES GENERACIONS

Tal com ho acaben de comprovar, el primer aspecte, el de les actituds, ha estat estudiat per nombrosos investigadors i el segon, el de la identitat, no ho ha estat tant. Nosaltres mateixos hem elaborat alguna comunicació sobre les relacions entre aquests dos conceptes aplicats a la situació de les segones generacions d'immigrants a Catalunya (G. Puig, Treballs de Sociolingüística Catalana, núm. 7, 1988).

2.1. *Actituds i identitat*

Hem de reconèixer d'entrada que la nostra perspectiva de recerca és molt més sociolingüística que psicolingüística. De fet, ens hem centrat sobre l'estudi dels canvis socials, durant el període de transformació democràtica de l'estat espanyol, i de l'accessió al

govern autònom, que va comportar, com és evident, unes transformacions lingüístiques i identitàries individuals i col·lectives, sobretot de 1975 a 1985.

Hem proposat dues reflexions: una primera sobre la noció d'actitud, que posava en relleu el seu caràcter dinàmic i integrador; i una segona sobre els processos de transformació identitària, que va rebre crítiques provinents sobretot d'especialistes en psicologia, concretament en el 3r Congrés Internacional de l'ARIC celebrat a Sherbrooke al Quebec, per l'agost del 1989. Aquestes crítiques eren, al nostre entendre, totalment comprensibles; posaven en evidència la qüestió de les estratègies individuals de la identitat a costa de les estratègies col·lectives sobre les quals, en canvi, jo mateix havia insistit molt més, a partir, com és evident, de la sociolingüística.

En el fons, la pregunta és la següent: ¿tenen els processos socials i col·lectius preferència sobre els processos individuals, o és al contrari? Segons que es contesti afirmativament o negativament, es justifica una tesi, una disciplina o una altra. I, al nostre entendre, no es tracta potser tant d'això, com de delimitar un fenomen psico-social complex que només pot ser resolt per una aproximació interdisciplinària: és a dir, psico-sociològica.

2.2. *Autoodi i lleialtat lingüística i cultural*

Aquests conceptes de sociolingüística han estat aprofundits a Catalunya sobretot en l'àmbit del comportament lingüístic. Aquestes dues actituds es poden comprovar en la realitat sòcio-cultural de cada dia. Les relacions entre les dues grans comunitats culturals: *catalanoparlants* i *castellanoparlants* d'origen, dinamitzen aquestes dues actituds; cada grup pot sentir-se *orgullós* (lleialtat) o tenir *vergonya* (autoodi) de la seva identitat d'origen i d'aquesta manera dignificar-la o bé reprimir-la. Tanmateix, aquests dos conceptes no signifiquen gran cosa si no els emmarquem en una visió més àmplia referida a la identitat i a la seva afirmació o negació. El rebuig de la identitat d'origen és una manifestació individual freqüent en els països on existeix una certa diglòssia. No és el cas per als catalans d'origen; no és impossible, però, que aquest fenomen es doni per part dels catalans d'adopció en relació a la seva cultura d'origen. Afegirem que l'autoodi és, sens dubte, el fonament psico-social sobre el qual es construeix la nova identitat i que es manifesta per uns processos d'aculturació o d'assimilació, o tots dos, que solen ser llargs (almenys una generació).

2.3. *Andalusos i marroquins*

La comparació pot semblar a molts no pertinent. Al nostre entendre, però, hi ha l'avantatge de posar en relleu el que és específic en cada un dels casos identitàris: la recerca dels trets pertinents de cada comunitat. Citem, de passada només, la interessant coincidència històrica que aquestes dues comunitats varen tenir com a poble, fins al final del segle XV a Andalusia, al temps d'al-Àndalus en que les dues cultures varen coexistir durant molts segles i, finalment van enfrontar-se.

Actualment no disposem, encara, d'un volum d'estudis prou consistent, sobre les actituds i la identitat de les segones generacions d'immigrants marroquins de Catalunya, comparable, per exemple, al dels joves d'origen andalús. Tanmateix, T. Losada, de l'Associació Bayt-al-Thagafa de Barcelona, ha iniciat aquests treballs. C. Montserrat i X. Matheu, del CIREM, s'orienten també cap a aquesta perspectiva. T. Losada, en un dels seus recents estudis, afirma que «l'Islam ho és gairebé tot per a ells: la seva llengua, la seva cultura, la seva identitat en depenen». Podríem afegir que es tracta d'una actitud

de replegament davant les dificultats d'integració existents a Catalunya. De tota manera, és en aquesta direcció que les investigacions s'haurien d'orientar: recerca identitària, actituds psico-socials, integració, etc. Els conceptes i les pràctiques de la integració reveseixen, amb els membres de la comunitat marroquina de Catalunya, una dimensió ben particular molt diferent, és clar, de les comunitats intrapeninsulars: andalusos, gallecs, aragonesos. I l'aspecte religiós sempre present és molt sovint decisiu, com a element de cohesió identitària per a tots els membres de la comunitat marroquina.

Sobre aquest tema, és significatiu de constatar la ignorància generalitzada sobre la situació de l'Islam en el món, a Europa i, en particular, a Catalunya, ja sigui des del punt de vista històric (frontera de la Septimània o Gòtia i d'al-Àndalus el segle IX) com des del punt de vista de la situació actual. En general, ho ignorem gairebé tot de l'Islam, en particular les causes de l'integrisme religiós i la seva relació amb l'expansió islàmica en general, i això és una llacuna imperdonable que hem de rectificar. De la mateixa manera, l'evolució demogràfica global de l'any 2025, prevista pels demògrafs, entre el *nord* i el *sud*, hauria de preocupar més tots els qui tenen una responsabilitat política, social o cultural qualsevol, i a nosaltres en tot cas, ens preocupa perquè té conseqüències directes sobre els fenòmens migratoris que s'amplifiquen sobre l'arc nord-occidental de la Mediterrània: la Toscana, Provença, el Llenguadoc, Catalunya, València.

3. INTEGRACIÓ VS ASSIMILACIÓ

Quan utilitzem el concepte d'integració tenim generalment tendència a oposar dos models d'integració: el model anglosaxó, basat sobre el pluralisme cultural, en el qual les minories són més o menys respectades com a grups diferenciats, i el model francès, en el qual sols els individus són iguals en el si d'una república unitària i uniformitzadora on els grups ètnics no són, en principi, ni respectats ni animats a organitzar-se comunitàriament.

El model francès d'integració pretén oposar-se així a les conseqüències negatives del model anglosaxó del qual l'expressió última seria l'*apartheid*. França va unificar lingüísticament i culturalment el seu territori a partir de la segona meitat del segle XIX. Continua actualment donant preferència a l'homogeneïtat i a l'adhesió als principis laics i republicans abans que al respecte de les cultures diferents, siguin endògenes (amb base territorial) o exògenes (sense base territorial), i això, malgrat les vel·leïtats del dret a la diferència.

Al contrari, el model anglosaxó, il·lustrat de vegades pel *melting-pot* deixaria, en principi, els grups ètnics lliures de les seves actuacions i de les seves iniciatives, però estarien tard o d'hora forçats a integrar-se, fins i tot a assimilar-se a la societat receptora dominant angloamericana. Aquest és, per exemple, el cas dels italians de la Little Italy de Nova York, però no pas el cas dels mexicans dels Estats Units, ni el cas dels xinesos de China Town.

3.1. El model català d'integració

¿Existeix realment aquest model? Res no és formulat explícitament ni oficiament. Tampoc els antropòlegs ni els sociòlegs no han formulat una definició clara del model. Tanmateix, hem de precisar que Catalunya no és ni França, ni Anglaterra, és una nació relativament petita, i que, en aquesta àrea, l'experiència d'integració és molt més recent que en els altres països europeus, encara que històricament Catalunya hagi estat una terra de pas i un *grosol* de cultures mediterrànies. Però aquests deu últims anys ha arri-

bat una immigració nova per a Catalunya. Es tracta d'una immigració magribina i africana que troba feina en el sector agrícola, en la construcció i en la confecció, molt sovint clandestinament, i que planteja a la societat receptora uns problemes fins ara desconeguts.

Pel que fa al model d'integració català, s'ha de precisar que aquest procés d'integració ja es va esdevenir en unes condicions històriques particularment delicades atès que va coincidir amb la recuperació de la democràcia a Espanya i l'accés a l'autonomia. Podem suposar que la integració de la important comunitat andalusa (i d'altres comunitats de l'estat espanyol) ha esdevingut una realitat patent. Nombrosos estudis sociolingüístics i sòcio-culturals palesen d'una demanda clara d'integració i a vegades d'assimilació. Ara bé, no passa el mateix respecte a la integració de les noves immigracions d'Àfrica o de l'Àsia del sud-est, que topen amb dificultats més greus. En aquest terreny, no hi ha cap experiència històrica recent. I molt sovint, algunes autoritats locals i autonòmiques comencen a manifestar la seva inquietud, fins i tot la seva irritació i també una certa incomprensió davant les perspectives del pluralisme cultural i ètnic que Catalunya comença a experimentar.

4. CONCLUSIÓ

Sembla que l'experiència acumulada gràcies a la integració de la immigració interna de l'estat espanyol no sigui automàticament i fàcilment transferible per a la integració de les noves immigracions, d'orígens, és cert, molt diferents. Abans existien, en els casos de la immigració interior, uns factors sòcio-culturals i simbòlics comuns: com la llengua castellana i la religió catòlica, que no existeixen amb els nous immigrants de llengües aràbiga i africanes, com el woloff, el mandinga o el diola, i de religions diferents, islàmica o animista.

Direm, en conclusió, que el model d'integració català, que va funcionar relativament bé en el cas dels immigrants interns, no està en mesura de funcionar de la mateixa manera en la nova situació. Hi ha, per tant, un motiu d'inquietud raonat. En aquest sentit, l'experiència dels països nòrdics hauria de ser, per a nosaltres, una ajuda i un exemple molt beneficiosos. Però alhora hem de fer front a aquesta nova situació investigant i cercant un model d'integració conforme i digne de la tradició del nostre país i solidari amb els pobles de les costes nord i sud de la conca mediterrània.

ELS PROGRAMES D'IMMERSIÓ AL CATALÀ: REFLEXIONS SOBRE UNA AVALUACIÓ PSICOPEDAGÒGICA

Sessió a càrrec de Joaquim ARNAU (27 de juny de 1991)

Aquesta sessió ha presentat les primeres dades més significatives referides al «Projecte d'avaluació dels programes d'immersió al català», realitzat per membres del grup de Psicolingüística de la Universitat de Barcelona (J. Arnau, H. Boada i M. Forms), amb la col·laboració tècnica i el suport financer del Servei d'Ensenyament del Català (Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya).

1. CARACTERÍSTIQUES DEL PROJECTE

És una avaluació de disseny longitudinal (5 anys de duració), que es va iniciar el curs escolar 85-86 amb nens i nenes de parla familiar castellana que començaven el programa d'immersió (parvulari 4 anys, grup experimental) i nens i nenes de la mateixa edat, grup lingüístic i nivell social que començaven un programa ensenyat predominantment en castellà (grup de control o de comparació).

Els alumnes assistien a les escoles Lluís Millet de Santa Coloma de Gramenet (2 grups d'immersió) i La Sardana de Ciutat Badia (2 grups d'immersió i 2 grups d'ensenyament inicial en castellà).

El treball inclou tres camps d'estudi o subprojectes tots ells interrelacionats:

— Interacció comunicativa a l'aula: els objectius bàsics d'aquest subprojecte són l'estudi de les estratègies conversacionals que professores i alumnes entren en la situació d'immersió com també l'ús i la competència progressiva en català que aquests van desenvolupant en la situació natural i quotidiana de l'aula.

— Evolució de les habilitats cognitives, lingüístiques i de rendiment acadèmic: aquest subprojecte fa un diagnòstic evolutiu i comparat, en aquestes dimensions, dels dos grups d'alumnes.

— Estratègies comunicatives dels alumnes: analitza les habilitats o estratègies comunicatives enteses com la capacitat de transmetre i interpretar un missatge.

2. PRIMERES DADES I INTERPRETACIONS

Les primeres dades i orientacions, encara provisionals, referides al nivell de parvulari són les següents:

— Les professores s'adapten a la competència inicial dels alumnes i desenvolupen unes estratègies educatives considerades idònies perquè aquests comprenguin el català, aprenguin progressivament la llengua i els continguts acadèmics.

— Els alumnes d'immersió mostren un desenvolupament cognoscitiu i lingüístic paral·lel al dels que aprenen en la seva llengua familiar. A la fi del parvulari utilitzen el català de manera espontània i hi mostren un nivell conversacional acceptable. Aquest nivell d'ús i competència és molt millor que el dels grups de control.

— En alguns aspectes del rendiment acadèmic (grafomotricitat i aritmètica) els dos grups obtenen resultats semblants. En lectura i escriptura, però, els alumnes d'immersió mostren un retard en relació als grups de control, retard que creiem degut a les característiques del programa que prima en aquest cicle l'ensenyament del català a nivell oral.

— El desenvolupament comunicatiu d'aquests alumnes segueix el mateix ritme que el dels que aprenen en castellà, sempre que no se'ls posi restriccions a l'ús de la llengua familiar.

No s'aprecia, doncs, cap dificultat notòria en els alumnes que participen en el programa d'immersió.

La interpretació de les dades s'ha de considerar, com hem dit, de manera provisional. Una valoració més completa del programa es farà quan els alumnes finalitzin el cicle inicial de l'EGB.

Aquesta és una de les primeres dades que s'obtenen en l'avaluació del programa d'immersió a l'EGB. Els resultats són semblants als dels alumnes que aprenen en castellà, sempre que no se'ls posi restriccions a l'ús de la llengua familiar.

1. CARACTERÍSTIQUES DEL MÈTODE

El nostre estudi de l'immersió lingüística (L) es va iniciar el 1975 a les escoles de primària de les zones de parla catalana que comencaven a posar en marxa el programa d'immersió lingüística (L) a nivell de primària. Els alumnes que participaven en aquest programa eren els que havien estat a les escoles de parla catalana durant el curs anterior.

El nostre estudi es va iniciar el 1975 a les escoles de primària de les zones de parla catalana que comencaven a posar en marxa el programa d'immersió lingüística (L) a nivell de primària. Els alumnes que participaven en aquest programa eren els que havien estat a les escoles de parla catalana durant el curs anterior.

El nostre estudi es va iniciar el 1975 a les escoles de primària de les zones de parla catalana que comencaven a posar en marxa el programa d'immersió lingüística (L) a nivell de primària. Els alumnes que participaven en aquest programa eren els que havien estat a les escoles de parla catalana durant el curs anterior.

El nostre estudi es va iniciar el 1975 a les escoles de primària de les zones de parla catalana que comencaven a posar en marxa el programa d'immersió lingüística (L) a nivell de primària. Els alumnes que participaven en aquest programa eren els que havien estat a les escoles de parla catalana durant el curs anterior.

El nostre estudi es va iniciar el 1975 a les escoles de primària de les zones de parla catalana que comencaven a posar en marxa el programa d'immersió lingüística (L) a nivell de primària. Els alumnes que participaven en aquest programa eren els que havien estat a les escoles de parla catalana durant el curs anterior.

2. L'IMMERSIÓ LINGÜÍSTICA I L'INSTRUMENTAL

La immersió lingüística (L) és un mètode d'ensenyament que consisteix a ensenyar el català a través de la llengua catalana.

La immersió lingüística (L) és un mètode d'ensenyament que consisteix a ensenyar el català a través de la llengua catalana.

La immersió lingüística (L) és un mètode d'ensenyament que consisteix a ensenyar el català a través de la llengua catalana.

QÜESTIONS TERMINOLÒGIQUES EN SOCIOLINGÜÍSTICA

Sessió a càrrec de William F. MACKEY (19 de desembre de 1991)

Després de referir-se a la seva anterior estada entre nosaltres l'any 1983, en què va fer una reflexió sobre la sociolingüística catalana (veg. especialment Treballs de Sociolingüística Catalana, núm. 6, p. 21-31), el professor Mackey va fer notar la importància de la distinció entre estatus i funció i, en general, de la fixació terminològica, perquè com més s'està d'acord en els termes científics, més es pot avançar.

1. ESTATUS I FUNCIÓ

Partint de l'etimologia, tres termes sovint relacionats apareixen distints: *estatus*, que vol dir «que està», es refereix a l'aspecte potencial; *funció*, que vol dir «que fa», indica el que es fa amb la llengua; i *prestigi* (és a dir, *prae-stare*) fa referència al passat.

Els tipus d'estatus, referents doncs al potencial de la llengua, són quatre: lingüístic (distingim entre el parlat i l'escrit), cultural, demogràfic i jurídic. Els quatre estatus defineixen l'estatus global. Per definir l'estatus lingüístic cal tenir en compte el nivell d'estandardització, la diversitat dialectal, la distància interlingüística, el grau d'escriptura, etc. Per a l'estatus demogràfic, el nombre de parlants. Per a l'estatus cultural, el fet de les potencialitats (una llengua en què es pot llegir, però que no té llibres en aquesta llengua està en una situació feble). Per a l'estatus jurídic cal tenir en compte no solament els nivells de jurisdicció, sinó també els àmbits en què la llengua s'utilitza.

Parlem ara de funció. Una llengua pot tenir un alt estatus, però de fet *no funcionar*: aquest és el cas de l'irlandès o, fins al Vaticà II, el llatí. Hi ha una confusió entre *funció* i *àmbit* (*domaine*). Són funcions el *treball* (amb tot un seguit d'àmbits); el *lleure* (també amb molts àmbits); i el *servei*, que pot funcionar com un *treball* per a qui el presta i com un *servei* per a qui el rep (també en els seus diversos àmbits).

(Aquesta qüestió ha estat tractada més extensament en William F. MACKEY, «Determining the Status and Function of Languages in Multinational Societies» dins Ulrich AMMON (ed.), *Status and Function of Languages and Language Varieties*, Berlín-Nova York, Walter de Gruyter, 1989.)

2. EIXAMPLAR LA TERMINOLOGIA

¿Quines possibilitats hi ha de modificar l'estatus de la llengua per mitjà de la política? Per respondre aquesta pregunta cal fer uns aclariments previs.

Quan ens trobem amb una sola llengua, caldria parlar de *lingüisme*; quan hi ha més d'una llengua en contacte es pot parlar de *colingüisme*. A França, durant segles el francès i el llatí compartien l'estatus oficial. Era, doncs, un supòsit de *colingüisme*.

Aquest és un exemple dels avantatges que poden comportar les precisions terminològiques.

La terminologia referent a les funcions lingüístiques abraça diversos camps. Dins una societat, poden funcionar diversos llenguatges (diglòssia, triglòssia, poliglòssia; monoglòssia). Segons com siguin distribuïdes les funcions poden ser necessàries ulteriors precisions (isoglòssia, heteroglòssia i mixoglòssia). També es pot distingir entre comple-

mentarietat i conflicte interior (homoglòssia i esquizoglòssia). Dins cada funció, cal distingir entre què, on, qui i per què, amb diverses situacions (panlecte, macrolecte, microlecte; endolecte, exolecte; demolecte, metrolecte, coralecte, etnolecte, etc.). El discurs lingüístic revesteix diverses formes segons el camp, el mode i el *tenor* del discurs (registres). En la dimensió de l'espai hi ha també distincions (agoralecte, hierlecte, etc.). Hi ha funcions especialitzades que obliguen a establir distincions (tecnolecte, jurilecte, interlecte, etc.).

Quant a la terminologia referent a l'estatus, ja hem vist la distinció entre *lingüisme* (o unilingüisme) i *colingüisme*. Quan s'aplica una política discriminatòria contra una llengua, tenim *lingüicisme*. I si la política persegueix la mort d'una llengua cal parlar de *lingüicidi*.

La terminologia, però, té uns perills: els que provenen de les teories dogmàtiques, el que en podríem dir la *dictadura de l'ús* i la il·lusió dels símbols. La veritat és que si davant d'un nou concepte trobem un bon terme, ja comencem a saber-ne una mica més.

(Aquesta qüestió ha estat tractada més extensament en W. F. MACKEY, «A terminology for sociolinguistics», *Sociolinguistics*, vol. 19 (1990), 99-124.)

RESUMS / ABSTRACTS

1. RESUMS EN CATALÀ

Teresa TURELL

Entrevista a William Labov

En aquesta entrevista William Labov respon a tota una sèrie de preguntes: *a)* relacionades amb el canvi lingüístic, defineix la *pauta curvilínia*, que indica quins són els grups socials iniciadors d'aquest canvi, i en qüestiona la rigidesa; *b)* sobre l'*anglès negre*, en el sentit de contrastar la seva divergència de la resta de dialectes americans; *c)* sobre les regles lingüístiques variables; *d)* sobre funcions del llenguatge; *e)* sobre l'anàlisi quantitativa, i els perills que comporta la seva utilització *a priori*; i, finalment, *f)* sobre la recerca que estava portant a terme en el moment que es va realitzar l'entrevista, és a dir, la comprensió interdialectal en contextos naturals, de quina manera el canvi fonològic interfereix en la comunicació, i com la informació fonològica, sintàctica, semàntica i pragmàtica es combinen en el procés d'interpretació.

Martine BERTHELOT I Gentil PUIG I MORENO

Un espai lingüístic desconegut a Catalunya: la comunitat israelita de Barcelona. Arxius orals i enquesta sociolingüística

El 1992 és, per als sefardites, una data especial: és el cinquè centenari de l'expulsió d'Espanya dels seus avantpassats, esdeveniment que, arreu del món, les comunitats jueves commemoren a través de les múltiples activitats de Sefarad 92.

La Fundació Baruch Spinoza i la Comunitat Israelita de Barcelona han posat en marxa un ambiciós programa d'història oral que parteix de la col·lectivitat judeocatalana, però que s'estendrà a les altres comunitats d'Espanya.

L'article constitueix un primer treball d'explotació d'aquests arxius orals. Es tracta d'un aprofitament sociolingüístic realitzat a partir d'una enquesta adreçada a trenta persones grans de la comunitat judeobarcelonina. Pretén posar de manifest l'extraordinari lingüisme d'aquesta comunitat, i alhora el procés d'evolució sociolingüística que s'està desenvolupant, procés consecutiu al de la seva integració a Catalunya.

Henri BOYER

Resistència i reconquesta sociolingüístiques: aspectes de la normalització del català a la Catalunya autònoma

Aquest treball és una adaptació al català del capítol III del llibre *Langues en conflit* (París, Editions l'Harmattan, 1991). En aquest capítol, l'autor presenta a grans trets la *batalla de la llengua*, examina la reivindicació nacionalista/autonomista arran de la redacció de la Constitució espanyola de 1978, els dispositius de la política lingüística des de 1980, el consens i les divisions a propòsit de la normalització lingüística, i, per

a concloure, s'interroga sobre diverses qüestions pendents tant en l'aspecte més sociolingüístic (extensió social de la llengua) com en l'aspecte més lingüístic (normativització).

David LAITIN i Guadalupe RODRÍGUEZ

Llengua, ideologia i premsa a Catalunya

Els autors centren el seu treball en la llengua (com una institució que reflecteix i a la vegada impulsa la realitat sociocultural) i la premsa. El seu article es basa en l'estudi detallat dels editorials de quatre diaris de més difusió a Barcelona: *El País*, *La Vanguardia*, *l'Avui* i el *Diari de Barcelona*. Després d'una visió històrica i contextual dels diaris seleccionats, examinen unes quantes paraules clau i l'ús que en fan els diaris, i arriben a la conclusió que el context de la llengua manté estretes relacions amb els estils discursius. En aquest sentit, les polèmiques sobre la llengua a Catalunya, i en qualsevol altre lloc, tenen una gran influència sobre la manera de representar la realitat en aquestes comunitats.

Luci NUSSBAUM

Manifestacions del contacte de llengües en la interlocució

L'origen de l'estudi és una experiència amb un grup d'ensenyants de francès a l'àrea metropolitana de Barcelona, en el qual s'examinen els fenòmens de tres llengües en contacte (català, castellà, francès). S'examinen la llengua base, les commutacions i l'organització de la conversa, les alternances (citacions, anàfores, qualificacions, jocs de paraules, connectors pragmàtics, alternances exolingües, limitacions de la classificació). Segons l'autora, sembla que es podria establir, encara que de manera provisional i a tall d'hipòtesi, una certa congruència entre ús de l'alternança i competència lingüística.

Maria Àngels VILADOT

Percepció de la vitalitat etnolingüística i identitat social

Aquesta exposició —en què es recullen alguns elements de la tesi doctoral de l'autora— és una contribució, des dels paràmetres de la sociopsicologia, a l'estudi del comportament lingüístic de la societat catalana. L'autora creu que a partir de la teoria de la identitat etnolingüística, i especialment analitzant el factor més important (la percepció de la vitalitat etnolingüística del grup), es pot arribar a importants aplicacions en la planificació lingüística.

Jordi BAÑERES

La llengua dels infants en el cens lingüístic de 1986

Segons Modest Reixach (*Difusió social del coneixement de la llengua catalana*, Barcelona, DGPL, 1990), en el cens lingüístic de 1986 hi ha alguna anomalia en les xifres de les habilitats lingüístiques de la cohort 2-4 anys a Catalunya. L'article de Jordi Bañeres discuteix la qualitat del cens quant a la seva objectivitat, validesa i fiabilitat i arriba a la conclusió que són satisfactòries. Finalment se suggereixen futures línies d'investigació.

2. ABSTRACTS IN ENGLISH

Teresa TURRELL

Interview to William Labov

In this interview William Labov: *a)* deals with linguistic change and defines the *curvilinear pattern*, —which indicates which social groups are responsible for initiating this change—, challenging at the same time its rigidity; *b)* he analyzes *Black English*, considering its divergence from other American dialects; *c)* he restates variable rules; *d)* he considers the notion of function of language; *e)* he warns us against the danger of using quantitative analysis as a «fishing operation», and finally, *f)* he refers to the research he was doing at the time of the interview, that is, cross-dialectal comprehension in natural contexts, considering how much sound change interferes with communication, and how phonological, syntactic, semantic and pragmatic information combine in the process of interpretation.

Martine BERTHELOT & Gentil PUIG I MORENO

An unknown linguistic area in Catalonia: the Israelite community in Barcelona. Oral archives and sociolinguistic survey

For the Sephardite community, 1992 is an important appointment: it's the fifth centennial of the withdrawal of Jews from Spain and it is an event which is remembered throughout the world by Jewish communities thanks to the activities of Sepharad'92.

The Foundation Baruch Spinoza and the Israelite community in Barcelona are implementing an ambitious program of oral history which currently focuses on the Jewish-Catalan community but will be extended to the other Jewish communities in Spain.

This paper is the first survey done in the oral archives of this community. In fact, it's a sociolinguistic approach which was undertaken from a questionnaire addressed to 30 adults of the Jewish community in Barcelona. The aim of this investigation is to stress the outstanding plurilingualism of this group and, besides, to focus on the sociolinguistic evolutive process which is currently being carried out and which is at the same time the result of their integration in Catalonia.

Henri BOYER

Sociolinguistic resistance and reconquest: some aspects of the normalisation of Catalan language in Catalonia.

This article is an adaptation into Catalan of the Chapter III of the work *Langues en Conflit* (Paris, Editions l'Harmattan, 1991). In this chapter, the author describes in outline the «Battle of Language», the nationalist/autonomist claim after the votation of the Spanish Constitution in 1978, the guidelines of the language planning since 1980, the consensus and internal divisions relating to the linguistic normalization and, finally, examines some unsettled aspects both in the sociolinguistic (spreading of the Catalan language and its social use) and linguistic (normativization) areas.

David LAITIN & Guadalupe RODRÍGUEZ

Language, Ideology and Press in Catalonia

The authors focus their work on the language as an institution which reflects and at the same time drives the socio-cultural comprehension of the reality as press does. Their paper is based on the detailed study of the leading articles of the four most influential newspapers of Barcelona: *El País*, *La Vanguardia*, *l'Avui* and *Diari de Barcelona*. First of all they give an historical and contextual overview of the selected newspapers and then they examine some key-words and their use in these newspapers. The conclusion is that the context of language is closely related with the discourse strategies. In this way, the different controversies focused on language in Catalonia —and everywhere— exert a strong influence on the different ways to represent the reality of these communities.

Luci NUSSBAUM

The manifestation of language contact in interlocation

The origin of this study is the result of an experiment carried out with a group of teachers of French in the metropolitan area of Barcelona in which the author examines the phenomena existing when three languages are in contact (Catalan, Spanish and French). The study focuses on the main language, the commutations and the speech organization and switchings (lexical, grammatical, exolingual switchings, etc.). According to the author a provisional conclusion is that a congruence exists between the switching and the linguistic skills.

Maria Àngels VILADOT

The perception of ethnolinguistic vitality and social identity

This paper —which includes some aspects of the doctor's degree thesis of the author— is a contribution from sociopsychology to the study of the linguistic attitudes of the Catalan society. The author means that the theory of ethnolinguistic identity (and mainly the perception of the ethnolinguistic vitality of the group) could give important guidelines to language planning.

Jordi BAÑERES

The child's tongue in the 1986 linguistic census

According to Modest Reixach (*Difusió social del coneixement de la llengua catalana*, Barcelona, DGPL, 1990) the linguistic census carried out in 1986 presents some anomalies in outlining the data relating to the skills of the children aged 2-4 in Catalonia. This article discusses the quality of that census and concludes that its validity, objectivity and reliability are satisfactory, the author suggests some guidelines for next investigations.

TREBALLS DE SOCIOLINGÜÍSTICA CATALANA

Volum 1

La sociolingüística catalana al Canadà (Antoni M. Badia i Margarit). *Entorn de la sociolingüística catalana: precedents, dificultats, contingut, objectius* (Antoni M. Badia i Margarit). *Gramàtica normativa enfront de gramàtica descriptiva en català modern* (Antoni M. Badia i Margarit). *Diglossia a Catalunya Nord* (Domènec Bernardó i Bernat Rieu). *La influència de factors històrics exògens en la situació actual del català dins la societat* (Jordi Carbonell). *Actituds polítiques i lingüístiques al País Valencià contemporani* (Alfons Cucó). *Aculturació lingüística d'immigrants a Barcelona* (Claudi Esteva). *Llengua i literatura al País Valencià en el primer terç del segle XIX* (Joan Fuster). *Sobre el procés de patoisització* (Robert Lafont). *Les enquestes sociolingüístiques catalanes* (Joaquim Torres). *La normalització del català modern* (Francesc Vallverdú). *L'ús del català dins la literatura científica* (Gerard Vassals).

Volum 2

El Grup Català de Sociolingüística i el Seminari Internacional de Sociolingüística de Perpinyà (juliol de 1977) (Antoni M. Badia i Margarit). *Educació i sociolingüística* (Lluís V. Aracil). *Elements d'història social i política de la llengua catalana* (Jordi Carbonell). *Traducció i interpretació dels escriptors llatins* (Miquel Dolç). *Diglossia, normalització i ensenyament de la llengua vernacle dins la societat nord-catalana* (Gentil Puig). *Estudi sobre la diglossia entre els grups professionals a Barcelona* (Teresa Turell).

Volum 3

Ús i alternança de llengües en grups de joves d'un barri de Barcelona: Sant Andreu de Palomar (Helena Calsamiglia i Empar Tuson). *Vikings i Pagesos: una batussa continuada. Assaig per a un estudi de les relacions interdialectals en català* (Miquel Pueyo). *Enquesta de seguiment i control del Decret d'incorporació del català al sistema educatiu de Catalunya* (Gentil Puig). *Sobre els signes fònics usats en les relacions home-bèstia* (Jordi Bernardó i Francesc Prat). *La Sociolingüística catalana* (Georg Kremnitz).

Volum 4

El comportament, les actituds i la competència lingüística dels treballadors dins l'empresa (Teresa Turell). *Llengua i estructura educativa en una zona de Catalunya: Granollers i la seva rodalia* (Miquel Siguan, Joaquim Arnau i Ignasi Vila). *Alternatives al bilingüisme valencià meridional: a propòsit d'una pre-enquesta sobre les varietats lingüístiques* (Francesc Gimeno). *Enquesta sociolingüística als maonesos* (Ignasi Mascaró). *«Andorra 80»: una recerca psico-sociolingüística* (Pere Notó i Magí Panyella). *L'anglès enfront del català i del francès a l'àrea septentrional* (Domènec Bernardó). *Introducció a l'estudi de la Comunitat Israelita de Barcelona* (Martina Berthelot i Gentil Puig). *Documents*.

Volum 5

La llengua anglesa en el conflicte lingüístic franco-català. Un cas de macrotriglòssia (Domènec Bernardó). *Hi ha o no hi ha diglòssia a Catalunya? Anàlisi d'un problema conceptual* (Francesc Vallverdú). *Criteris per a una normalització lingüística democràtica a Catalunya* (Gentil Puig). *Un cas singular de conflicte lingüístic: la situació actual del País Valencià* (Vicent Pitarch). *Vers una sociolingüística història* (Francesc Gimeno). *La bena i la mordassa: els catalans davant la immigració de l'època franquista* (Jacqueline Hall). *Aproximacions a la significació de les actituds lingüístiques: dos estudis de cas* (Christine Bierbach). *Sessions extraordinàries de Seminari* (Francesc Vallverdú).

Volum 6

Jornades sobre normalització del català a Perpinyà (Domènec Bernardó). *Conflicte interènic i bilingüisme* (Wallace E. Lambert). *Consideracions sobre la sociolingüística catalana* (William Mackey). *Estudi sociolingüístic de certs aspectes de la llengua catalana* (Jeanne Zang Mier). *Al voltant de la substitució i el canvi lingüístics. Els casos d'Elx i Alacant durant la segona meitat del segle XIX* (Brauli Montoya). *Resum d'una enquesta sobre la consciència lingüística feta l'any 1980 a la Catalunya del Nord* (Gabriel Berkenbusch). *Bilingüització de la segona generació d'immigrants: realitat i factors del procés a Vilafranca del Penedès* (Albert Bastardas). *Un sistema econòmic de cens lingüístic de llengües minoritzades* (L. Garcia Sevilla i Antoni Vallès). *Sessions de Seminari* (F. Vallverdú, V. Pitarch, H. Calsamiglia, i M. Reixach).

Volum 7

Memòries d'activitats del GCS presentades a les assemblees de 1985 i 1986. Llengua i nacionalisme: dos comentaris (Antoni M. Badia i Margarit). *Reflexions sobre llengua i identitat* (Gentil Puig). *Quebec, Catalunya i Euskadi: una tipologia de planificació lingüística* (Albert Bastardas). *Les enquestes sociolingüístiques catalanes del 1974 al 1984* (Joaquim Torres). *Algunes dades sobre la catalanització a l'àrea metropolitana de Barcelona* (Francesc Vallverdú). *Sessions de seminari* (J. Martí, J. Arnau, F. Vallverdú, H. Boada, P. Fortuny). *Annex: Estatuts definitius del GCS.*

Volum 8

Memòries d'activitats del Grup Català de Sociolingüística presentades a les assemblees de 1987 i 1988. Comunicat del GCS davant la clausura de repetidors de TV3. El Segon Encontre de Sociolingüística Catalana a Perpinyà, 20-21 de maig de 1988. Presentació de 'Treballs de Sociolingüística Catalana' (Francesc Vallverdú). *Deu anys de normalització lingüística al Principat de Catalunya* (Miquel Strubell i Trueta). *Uns problemes epistemològics a l'entorn d'un curs de Sociolingüística* (Domènec Bernardó). *Sociolingüística i interdisciplinarietat. Les ciències de la comunicació i la recerca intercultural* (Gentil Puig i Moreno). *Els treballadors i la llengua catalana* (Joaquim Torres i Humbert Boada). *Canvis en les avaluacions i les actituds lingüístiques a Barcelona (1980-1987)* (Cathryn A. Woolard i Tae-Joong Ganhg). *La sociolingüística als Països Catalans* (Maria Grossmann). *Sessions de seminari* (Isidor Marí, Santi Capellades, J.M. Puig Salellas, J.M. Artigal, Francesc Vallverdú, Albert Bastardas, Eduard Bonet, Kathryn Woolard, J. Arnau, S. Blasi, J. Huguet, Josep Gifreu, Jordi Bañeres).

Volum 9

Memòries d'activitats del Grup Català de Sociolingüística presentades a les assemblees de 1989 i 1990. Comunicat del GCS sobre política lingüística. Sociolingüística i pragmàtica (Helena Calsamiglia i Amparo Tuson). *Entrevista amb Rafael Lluís Ninyoles* (Joan M. Romani). *La normalització lingüística a l'ensenyament no universitari de Catalunya (1980-1990)* (Ignasi Vila). *La predicció de dades lingüístiques censals* (Miquel Strubell i Trueta). *Les famílies lingüísticament «mixtes» a Catalunya: coexistència i conflicte* (Paul O'Donnell). *La parla dels immigrants andalusos al barri de Sant Andreu de Barcelona* (Melissa G. Moyer). *Cap a una anàlisi sociolingüística del País Valencià* (Lluís Alpera i Francesc Gimeno). *La normalització lingüística a les Illes Balears* (Aina Moll). *Sessions de seminari* (Miquel Strubell i Trueta, Núria Alturo, Teresa Turell, Antoni M. Badia i Margarit, Emili Boix, Francesc Vallverdú, Humbert Boada, Joaquim Torres, Lluís Alpera, Francesc Gimeno, J. J. Smolicz, Aina Moll, E. Bonet, J. Capellades, J. Oliveras, Helena Calsamiglia i Amparo Tuson). *Annex: Estatuts del GCS (amb les esmenes de 1990 incorporades)*.

Volum 10

Memòria d'activitats del Grup Català de Sociolingüística durant l'any 1991. Entrevista a William Labov (Maria Teresa Turrell). *Un espai lingüístic desconegut a Catalunya: la comunitat israelita a Barcelona. Arxius orals i enquesta sociolingüística* (Martine Berthelot i Gentil Puig). *Resistència i reconquesta sociolingüística: aspectes de la normalització del català a la Catalunya autònoma* (Henri Boyer). *Llengua, ideologia i premsa a Catalunya* (David Laitin i Guadalupe Rodríguez). *Manifestacions del contacte de llengües en la interlocució* (Luci Nussbaum). *Percepció de vitalitat etnolingüística i identitat social* (Maria Àngels Viladot). *La llengua dels infants en el cens lingüístic de 1986* (Jordi Banyeres). *Sessions de seminari* (G. Erill, J. Farràs, F. Marcos, J. Oliveras, E. Bonet, J. Capellades, Gentil Puig i Moreno, Joaquim Arnau, M. Àngels Viladot, William Mackey).

The following is a list of the names of the persons who have been elected to the office of Justice of the Peace for the year 1888. The names are given in the order in which they were elected, and are arranged in alphabetical order of their surnames.

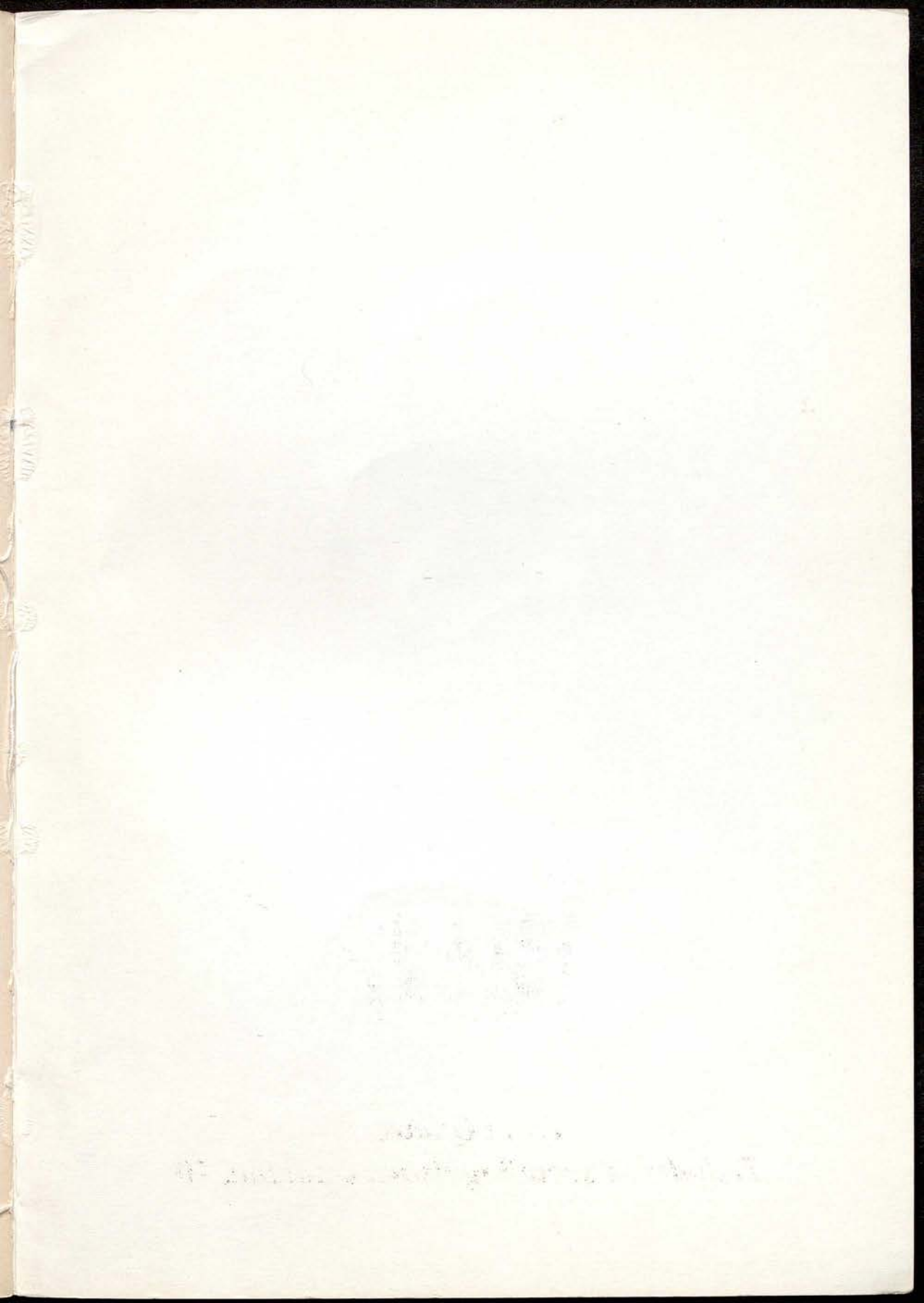
The names of the persons who have been elected to the office of Justice of the Peace for the year 1888 are:

A. B. C. D. E. F. G. H. I. J. K. L. M. N. O. P. Q. R. S. T. U. V. W. X. Y. Z.

The following is a list of the names of the persons who have been elected to the office of Justice of the Peace for the year 1889. The names are given in the order in which they were elected, and are arranged in alphabetical order of their surnames.

The names of the persons who have been elected to the office of Justice of the Peace for the year 1889 are:

A. B. C. D. E. F. G. H. I. J. K. L. M. N. O. P. Q. R. S. T. U. V. W. X. Y. Z.

Tres i Quatre
Treballs de sociolingüística catalana, 10